

ΠΜΣ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

**ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΑ
ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΑ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ**

Αλεξανδρή Ζ. Ελένη

Επιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Ψαριανός

ΒΟΛΟΣ 2013

Υπεύθυνη Δήλωση

Βεβαιώνω ότι είμαι η συγγραφέας αυτής της διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στη διπλωματική εργασία. Επίσης, έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η διπλωματική εργασία προετοιμάστηκε από εμένα, ειδικά για τις απαιτήσεις του προγράμματος μεταπτυχιακών Σπουδών στην Εφαρμοσμένη Οικονομική του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Η Δηλούσα

Αλεξανδρή Ελένη

Βόλος, Ιανουάριος 2013

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Ιάκωβο Ψαριανό για την ευκαιρία που μου έδωσε να ασχοληθώ με ένα τόσο επίκαιρο και ενδιαφέρον θέμα, καθώς και για τις πολύτιμες συμβουλές του καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας για τις γνώσεις που μου προσέφεραν κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών, αλλά και μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου, Ζήση και Μαρία, και τον αδερφό μου Στάμο για την υποστήριξη που μου προσέφεραν καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου, οικονομική και ηθική, αλλά και τους πολυαγαπημένους φίλους μου για την ψυχολογική υποστήριξη και την υπομονή που έδειξαν.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	8
Abstract.....	9
Εισαγωγή.....	10
Κεφάλαιο 1	
Βασικές έννοιες και θεωρίες της ανεργίας	
1.1 Ορισμός και μέτρηση ανεργίας.....	11
1.1.1 Συσχετιζόμενες έννοιες με την ανεργία.....	12
1.1.2 Προβλήματα μέτρησης του ποσοστού της ανεργίας.....	13
1.2 Αποθέματα και ροές της ανεργίας.....	14
1.3 Ταξινόμηση της ανεργίας.....	17
1.3.1 Ταξινόμηση της ανεργίας ως προσωπική επιλογή ή όχι.....	17
1.3.2 Ταξινόμηση της ανεργίας ανάλογα με τα αίτια.....	17
1.3.3 Ταξινόμηση της ανεργίας με βάση τη διάρκεια της ανεργίας.....	22
1.3.4 Ταξινόμηση της ανεργίας με κριτήριο τη διάρθρωσή της.....	23
1.4 Θεωρίες της ανεργίας και της απασχόλησης.....	24
1.4.1 Νεοκλασική θεωρία.....	24
1.4.2 Κεϋνσιανή θεωρία.....	26
1.4.3 Μονεταρισμός.....	28
1.4.4 Νέες Κεϋνσιανές θεωρήσεις.....	29
1.4.5 Μαρξιστική θεωρία περί ανεργίας και απασχόλησης.....	31
1.4.6 Σύγχρονες θεωρίες απασχόλησης και ανεργίας.....	31
1.4.6.1 Η θεωρία των μισθών αποδοτικότητας (efficiency wage theory).....	32
1.4.6.2 Η θεωρία των άρρητων συμβάσεων (implicit contracts theory).....	34
1.4.6.3 Η θεωρία των εντός και εκτός (insiders-outsiders theory).....	36
1.5 Το φαινόμενο της « υστέρησης » (Hysteresis Effect).....	39
Κεφάλαιο 2	
Η πορεία της ανεργίας στην Ελλάδα - Αίτια – Συνέπειες	
2.1 Η πορεία της ανεργίας στην Ελλάδα από το 1990-2012.....	44

2.1.1 Η πορεία της ανεργίας στην Ελλάδα σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση των 15 και 27 κρατών – μελών.....	47
2.2 Τα αίτια της ανεργίας στην Ελλάδα από 1990 έως σήμερα.....	52
2.2.1 Μεταναστευτική ροή.....	53
2.2.2 Είσοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας.....	55
2.2.3 Αλλαγές στους τομείς απασχόλησης.....	57
2.2.4 Εκπαιδευτικό σύστημα.....	58
2.2.5 Φορολογία – Επενδύσεις.....	61
2.2.6 Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης.....	63
2.2.7 Θεσμικό Πλαίσιο και Επίπεδο μισθών.....	70
2.2.8 Το φαινόμενο της υστέρησης ως αιτία της ανεργίας στην Ελλάδα.....	77
2.2.9 Ευελιξία στην Ελληνική αγορά εργασίας.....	78
2.2.10 Ανταγωνιστικότητα.....	81
2.2.11 Μακροοικονομική πολιτική τη δεκαετία του 1990.....	83
2.2.12 Οικονομική κρίση – Μακροοικονομική πολιτική του 2008.....	84
2.3 Συνέπειες.....	88

Κεφάλαιο 3

Τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της ανεργίας και της απασχόλησης στην Ελλάδα από το 1990-2012

3.1 Διάρθρωση ανά φύλο.....	91
3.2 Η διάρθρωση της ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα.....	94
3.3 Η Διάρθρωση της ανεργίας ανά επίπεδο εκπαίδευσης.....	99
3.4 Η διάρθρωση της ανεργίας ανά περιφέρεια.....	105
3.5 Η διάρκεια της ανεργίας στην Ελλάδα.....	109
3. 6 Απόθεμα ανεργίας στην Ελλάδα.....	114
3.7 Διάρθρωση της απασχόλησης ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας.....	118
3.8 Η διάρθρωση του ενεργού πληθυσμού κατά θέση στο επάγγελμα.....	122
3.9 Η διάρθρωση της απασχόλησης μεταξύ πλήρους και μερικής και οι νέες μορφές εργασίας..	123

Κεφάλαιο 4

Ανεργία και Ανάπτυξη : Ο νόμος του Okun

4.1. Γραφική συσχέτιση Ανεργίας - πραγματικού ΑΕΠ.....	129
4.2 Παρουσίαση του νόμου του Okun.....	130
4.3 Ο νόμος του Okun εκφρασμένος μέσα από την Κευνσιανή και Νεοκλασική Σκέψη.....	132
4.4 Η χρησιμότητα του νόμου.....	133
4.5 Οι εκδοχές του νόμου του Okun.....	134
4.6 Βιβλιογραφική ανασκόπηση.....	139
4.7 Μεθοδολογία.....	153
4.7.1 Περιγραφή δεδομένων.....	153
4.7.2 Μεθοδολογία Έρευνας.....	154
4.7.3 Οικονομετρικοί Έλεγχοι.....	157
4.7.3.1 Hodrick και Prescott φίλτρο	157
4.7.3.2 Έλεγχος Στασιμότητας.....	159
4.7.3.2.1 Έλεγχος Dickey-Fuller (DF).....	159
4.7.3.2.2 Επαυξημένος έλεγχος Dickey – Fuller (ADF).....	160
4.7.3.2.3 Έλεγχοι Phillips –Perron.....	161
4.7.3.3 Έλεγχος κανονικότητας : έλεγχος Jarque Bera.....	161
4.7.3.4 Έλεγχος αυτοσυσχέτισης :έλεγχος Breusch – Godfrey.....	162
4.7.3.5 Έλεγχος ετεροσκεδαστικότητας : Έλεγχος White.....	164
4.7.3.6 Έλεγχος σφάλματος εξειδίκευσης Reset test.....	165
4.7.3.7 Έλεγχος πολυσυγγραμικότητας.....	166
4.7.3.8 Έλεγχοι σταθερότητας των συντελεστών	166
4.7.3.8.1 Έλεγχος Chow τεστ.....	167
4.7.3.8.2 Οι έλεγχοι CUSUM και CUSUM SQYARE.....	167
4.7.3.8.3 Περιοδικά ή διαδοχικά κατάλοιπα (Recursive residuals).....	169
4.8 Εμπειρικά Αποτελέσματα.....	170
Κεφάλαιο 5	
Συμπεράσματα -Προτάσεις- Μελλοντική Επέκταση.....	179
Βιβλιογραφία.....	187
Παράρτημα.....	197

Περίληψη

Στόχος της παρούσης εργασίας είναι να αναλύσει τους παράγοντες που ευθύνονται για τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στην Ελλάδα και να εξετάσει τη συσχέτιση μεταξύ της ανεργίας και της ανάπτυξης , για να μπορέσουμε να αποφανθούμε εάν το πρόβλημα της ανεργίας στην Ελλάδα είναι διαρθρωτικό φαινόμενο ή κυκλικό και ταυτόχρονα τι είδους πολιτικές θα το περιορίσουν. Συγκεκριμένα στο πρώτο μέρος εξετάζουμε την πορεία της ανεργίας από το 1990-2012. Στο δεύτερο μέρος παραθέτουμε αναλυτικά τα αίτια και τις συνέπειες της ανεργίας στην Ελλάδα. Στο τρίτο μέρος, περιγράφουμε τη διάρθρωση της ανεργίας με βάση κάποια διαρθρωτικά χαρακτηριστικά. Τέλος θα προσπαθήσουμε να εκτιμήσουμε τη συσχέτιση μεταξύ της ανεργίας και του πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος της χώρας με τη χρήση του λεγόμενου νόμου του Okun (1962).

Λέξεις κλειδιά : ανεργία, διαρθρωτικό φαινόμενο, κυκλικό φαινόμενο, νόμος του Okun (1962)

Abstract

In this study we try to analyze the factors which are responsible for high unemployment rates in Greece and to examine the relationship between unemployment and growth, in order to decide whether the problem of unemployment in Greece is a structural phenomenon or a cyclical phenomenon and at the same time we will be able to decide the best policies. Specifically, firstly, we show the trends of unemployment from 1990 to 2012. Secondly, we elaborate the causes and consequences. Thirdly, we describe the structure of unemployment based on the different structural characteristics of the greek labour market. And , finally, we examine the relationship between unemployment and real gdp based on the so called Okun's law (1962).

Key words : unemployment, structural phenomenon, cyclical phenomenon, Okun's law (1962).

Εισαγωγή

Η ανεργία τα τελευταία χρόνια έχει καταστεί ένα πολύ ανησυχητικό φαινόμενο για τη χώρα μας. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια έχει λάβει ανεξέλικτες διαστάσεις, αγγίζοντας πρωτοφανή υψηλά ποσοστά. Οι βασικές θεωρίες που προσπάθησαν να εξηγήσουν την ανεργία είναι δύο: η νεοκλασική και η Κεϋνσιανή. Σύμφωνα με την πρώτη, η αγορά εργασίας περιορίζεται από θεσμικούς παράγοντες με αποτέλεσμα να μην μπορεί να λειτουργήσει ελεύθερα προκειμένου να έρθει σε ισορροπία. Η δεύτερη, εντοπίζει το πρόβλημα της ανεργίας στην ανεπαρκή ζήτηση. Με άλλα λόγια η νεοκλασική θεωρία υποστηρίζει πως η ανεργία είναι εκούσια (voluntary) και μικροοικονομικό πρόβλημα, ενώ η Κευνσιανή θεωρία κατατάσσει την ανεργία ως ακούσια (involuntary) που μπορεί να λυθεί με την εφαρμογή μακροοικονομικών μέτρων από τις κυβερνήσεις για την αύξηση των θέσεων εργασίας. Υπάρχουν και άλλες θεωρίες σχετικά με την ανεργία οι οποίες κλίνουν είτε στη μία είτε στην άλλη περίπτωση.

Το πρόβλημα που δημιουργείται συνήθως εξετάζοντας κανείς το φαινόμενο της ανεργίας είναι η πολυπλοκότητα των αιτιών που το προκαλούν. Για το λόγο αυτό θα προσπαθήσουμε να παραθέσουμε τα σημαντικότερα αίτια που το προκαλούν. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό επίσης της ανεργίας είναι ότι διαφέρει από άτομο σε άτομο, ανάλογα με το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, το κλάδο απασχόλησης, τη θέση στο επάγγελμα, τη περιοχή από όπου προέρχεται κάποιος. Για το λόγο αυτό στη παρούσα εργασία θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε τη διάρθρωση της ανεργίας στην Ελλάδα από το 1990-2012, με βάση τα χαρακτηριστικά αυτά.

Στόχος της παρούσης εργασίας είναι να διαπιστωθεί η συσχέτιση μεταξύ ανεργίας και πραγματικού ΑΕΠ για το διάστημα 2000-2012 (καμία έρευνα μέχρι τώρα δεν περιλαμβάνει το διάστημα 2008-2012) για να μπορέσουμε να καταλήξουμε αν τα μέτρα πολιτικής τόνωσης της ζήτησης θα οδηγήσουν σε κάμψη της ανεργίας καθώς σύμφωνα με παρελθοντικές έρευνες η σχέση αυτή των δύο μακροοικονομικών μεγεθών μας δεν ήταν τόσο ισχυρή, με αποτέλεσμα η λήψη μέτρων διαρθρωτικού τύπου να προέχουν αυτών της τόνωσης της ζήτησης για το περιορισμό του φαινομένου της ανεργίας. Η εξέταση της σχέσης αυτής, μεταξύ της ανεργίας και του προϊόντος θα γίνει με την χρήση του γνωστού νόμου του Okun (1962), του οικονομολόγου που πρώτος μελέτησε τη συσχέτιση των δύο αυτών μακροοικονομικών μεγεθών.

Κεφάλαιο 1

Βασικές έννοιες και θεωρίες της ανεργίας

1.1 Ορισμός και μέτρηση ανεργίας

Πριν ξεκινήσουμε να αναλύουμε το φαινόμενο της ανεργίας στην Ελλάδα, κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια σύντομη σχετικά αναφορά στον ορισμό του φαινομένου. Ιστορικά έχουν αναφερθεί πολλοί ορισμοί για την ανεργία με απώτερο σκοπό την στατιστική της καταγραφή. Η τυπική έννοια της ανεργίας βασίζεται στον ορισμό του Διεθνούς οργανισμού Εργασίας (ILO) σύμφωνα με τον οποίο ως άνεργος νοείται κάποιος που δεν απασχολείται σε κάποια εργασία επ' αμοιβή, είναι διαθέσιμος να εργαστεί και ψάχνει για εργασία. Άρα κατ' επέκταση ανεργία είναι η κατάσταση ενός ατόμου, που ενώ είναι ικανό, πρόθυμο, και διαθέσιμο να εργαστεί, δεν δύναται να βρει εργασία (<http://www.ilo.org>) .

Ωστόσο ακόμη και σήμερα υπάρχουν διαφορές στον ορισμό της ανεργίας μεταξύ των κρατών. Συγκεκριμένα ο βαθμός στον οποίο κάποιος κατατάσσεται ως άνεργος, επηρεάζεται από τις ιδιαιτερότητες του συστήματος ασφάλισης κατά της ανεργίας και γενικότερα τις ιδιομορφίες της ιστορικής συγκρότησης του συστήματος κοινωνικής προστασίας της εκάστοτε χώρας (Κικίλιας και Χλέτσος 2002, σελ 13). Επίσης, οι εθνικοί ορισμοί που χρησιμοποιούνται από τη μια χώρα στην άλλη διαφέρουν όσον αφορά τα όρια ηλικίας, τις περιόδους αναφοράς, τα κριτήρια για την αναζήτηση εργασίας, , των ατόμων που αναζητούν εργασία για πρώτη φορά κλπ. (<http://www.ilo.org>).

Για το λόγο αυτό, η Στατιστική Υπηρεσία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Eurostat) υποχρέωσε τα κράτη-μέλη της από το 1981 να διεξάγουν ετήσιες Έρευνες Εργατικού Δυναμικού με εναρμονισμένη μέθοδο έτσι ώστε να καθίσταται εφικτή η σύγκριση των στοιχείων της ανεργίας μεταξύ των κρατών μελών. Αυτό επιτρέπει τη διεθνή σύγκριση των στοιχείων ανεργίας μεταξύ κρατών-μελών. Και μιας και το πεδίο αναφοράς μας είναι η Ελλάδα, σύμφωνα με την ελληνική Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ) που διεξάγει στη χώρα μας η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (ΕΣΥΕ) ως άνεργοι ορίζονται τα άτομα ηλικίας άνω των 15ετών που πληρούν τις παρακάτω προϋποθέσεις:

- δεν εργάζονται, δηλαδή δεν εργάστηκαν ούτε μία ώρα την τελευταία πριν από την ημέρα της έρευνας ημερολογιακή εβδομάδα ούτε είχαν μία εργασία από την οποία απουσίαζαν προσωρινά λόγω διαφόρων λόγων,
- αναζητούν εργασία, είτε ως μισθωτοί, είτε για να αρχίσουν δική τους εργασία,
- είναι διαθέσιμοι και μπορούν να αναλάβουν αμέσως την δουλειά που τυχόν θα βρουν και συγκεκριμένα είναι έτοιμοι να εργαστούν την επόμενη εβδομάδα.
- Έχουν κάνει συγκεκριμένες ενέργειες για να βρουν εργασία (π.χ. γράφτηκαν σε Γραφεία Απασχόλησης του ΟΑΕΔ, απευθύνθηκαν σε εργοδότες ή σε γνωστούς τους, παρακολουθούσαν αγγελίες σε εφημερίδες κλπ.). Η προϋπόθεση αυτή αποσκοπεί στο να εξασφαλίσει ότι τα άτομα ενδιαφέρονται ενεργά για εξεύρεση εργασίας και όχι απλώς ότι εκφράζουν κάποιο ενδιαφέρον (Βάβουρας 2005,σελ 295-296).

1.1.1 Συσχετιζόμενες έννοιες με την ανεργία

Συσχετιζόμενες έννοιες με την ανεργία είναι οι : ποσοστό ανεργίας, εργατικό δυναμικό και μη εργατικό δυναμικό .

Μη εργατικό δυναμικό : ονομάζεται αλλιώς και μη οικονομικά ενεργός πληθυσμός και συμπεριλαμβάνονται τα άτομα εκείνα που δεν είναι σε θέση ή δεν επιθυμούν να εργάζονται. Αυτό αφορά τις νέες ηλικίες μέχρι την αποφοίτηση από τη βασική εκπαίδευση, τους συνταξιούχους ,τους βαριά ανάπηρους , τους εισοδηματίες που δεν εργάζονται, καθώς και τις νοικοκυρές (Κατσανέβας 2001 ,σελ 61).

Εργατικό δυναμικό : σε γενικές γραμμές συμπεριλαμβάνονται οι ακόλουθες κατηγορίες : μισθωτοί (απασχολούμενοι με σχέση εξαρτημένης εργασίας), οι εργοδότες (απασχολούν μισθωτούς), ελεύθεροι επαγγελματίες(άτομα που δεν απασχολούνται με σχέση εξαρτημένης εργασίας), οι αγρότες, οι εισοδηματίες (Κατσανέβας 2001, σελ 61).

Επίσης ουσιαστικά το εργατικό δυναμικό το οποίο ονομάζεται αλλιώς και οικονομικά ενεργός πληθυσμός αποτελείται από τους απασχολούμενους και από τους άνεργους. Για τους άνεργους έχει δοθεί ήδη ο ορισμός για τους απασχολούμενους έχει ως εξής:

Απασχολούμενοι θεωρούνται από το 1998 τα άτομα ηλικίας 15 ετών και άνω τα οποία είτε εργάστηκαν κατά την «εβδομάδα αναφοράς» των στοιχείων μία ώρα και πάνω, είτε δεν εργάστηκαν μεν αλλά είχαν όμως μια εργασία από την οποία απουσίαζαν προσωρινά. Επίσης οι απασχολούμενοι, μπορούν να χωριστούν και στους μερικώς απασχολούμενους. Είναι τα άτομα που μπορούν και επιθυμούν να απασχοληθούν πλήρως με το ισχύον ωράριο της εβδομαδιαίας εργασίας, αλλά απασχολούνται λιγότερες ώρες. Συνήθως, μάλιστα, πρόκειται για θέσεις οι οποίες δεν αντιστοιχούν με τις δεξιότητες και τα ταλέντα των ατόμων¹

Το άθροισμα του οικονομικά και του μη οικονομικά ενεργού πληθυσμού αποτελεί το σύνολο του πληθυσμού της χώρας (Βάβουρας 2005, σελ 295-297).

Ποσοστό της ανεργίας: θεωρείται το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που δεν έχει απασχόληση αν και έχει δηλώσει ότι επιθυμεί και είναι διαθέσιμο να εργαστεί. Σε μια δεδομένη χρονική στιγμή το εργατικό δυναμικό όπως προαναφέρθηκε ισούται με το άθροισμα των απασχολούμενων και των ανέργων. Δηλαδή ισχύει η παρακάτω σχέση :

$L = E + U \leftrightarrow U = L - E$ όπου (L=εργατικό δυναμικό, E= απασχολούμενοι, U = άνεργοι)
από τη σχέση αυτή προκύπτει ότι το ποσοστό της ανεργίας είναι:

$u = U/L$: Ποσοστό ανεργίας = Άνεργοι * 100 / Εργατικό Δυναμικό (Κατσέλη, Μαγούλα 2002 σελ 311,312)

1.1.2 Προβλήματα μέτρησης του ποσοστού της ανεργίας

Στα παραπάνω τμήματα προσπαθήσαμε να παρουσιάσουμε όσον το δυνατόν καλύτερα πως ορίζεται και πως μετριέται το επίπεδο της ανεργίας. Ωστόσο στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι ανακύπτουν κάποια προβλήματα. Συγκεκριμένα στην πραγματικότητα το

¹ Οι παραπάνω αυτοί ορισμοί του εργατικού δυναμικού και μη εργατικού δυναμικού βρίσκονται σε συμφωνία με τις αποφάσεις της 13^{ης} Διάσκεψης των Στατιστικολόγων Εργασίας του ΟΗΕ του 1982

ποσοστό της ανεργίας υποεκτιμάται. Στη διεθνή βιβλιογραφία και πρακτική υπάρχει ο όρος « **αποθαρρυνμένοι άνεργοι**» (discouraged workers) που αναφέρεται σε άτομα που θέλουν να δουλέψουν αλλά δεν έχουν κάνει κάποια ιδιαίτερη προσπάθεια το τελευταίο καιρό, είτε γιατί δεν υπάρχουν δουλειές, είτε γιατί αδυνατούν να εργαστούν κάπου λόγω προσωπικών παραγόντων, όπως φύλο, ηλικία, έλλειψη ειδίκευσης. Τα άτομα αυτά βρίσκονται εκτός του εργατικού δυναμικού, καθώς είναι άτομα που δεν έχουν προσπαθήσει συστηματικά να βρουν εργασία. Αν υπολογιστεί αυτή η κατηγορία τότε η επίσημη καταγραφεί της ανεργίας θα πρέπει να αυξηθεί κατά 1-1,5 %. (Κατσανέβας 2001, σελ 61).

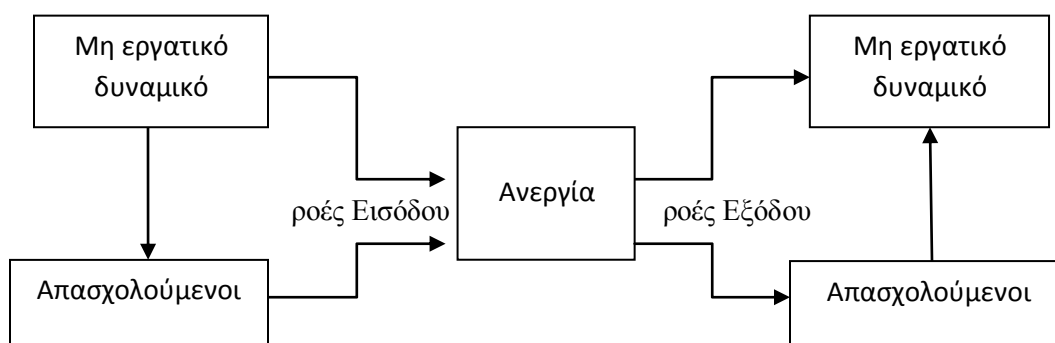
Επίσης η ανεργία υποεκτιμάται όταν υπάρχει η λεγόμενη **κρυμμένη απασχόληση** η οποία οξύνεται σε περιόδους κρίσης. Το φαινόμενο της κρυμμένης απασχόλησης οφείλεται στη μαύρη εργασία (αδήλωτη ή παράνομη), που αποτελεί έναν τρόπο μείωσης του εργατικού κόστους. Εκτός της κρυμμένης απασχόλησης υπάρχει και ο όρος της **κρυμμένης ανεργίας** που επίσης και αυτή συμβάλει στην υποεκτίμηση της ανεργίας . Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται πιο έντονα στον αγροτικό τομέα. Καθώς όταν δεν υπάρχουν άλλες ευκαιρίες απασχόλησης απασχολούνται σε οικογενειακές επιχειρήσεις περισσότερα μέλη της οικογένειας από όσα πραγματικά χρειάζονται για να παραχθεί το συγκεκριμένο προϊόν (Πετράκη, Κώττη 1990, σελ 434). Ο Καρακατσάνης (1999) αναφέρει την έννοια της κρυμμένης ανεργίας και με ένα πιο διαφορετικό τρόπο παραθέτοντας τη περίπτωση των νέων αντρών που πρέπει να στρατεύονται και τους φοιτητές οι οποίοι μερικές φορές υπερβαίνουν το κανονικό όριο σπουδών. Εξαιτίας της υποεκτίμησης της ανεργίας , όταν αυξάνονται οι ευκαιρίες απασχόλησης είναι δυνατό να αυξηθεί η απασχόληση χωρίς να μειωθεί ουσιαστικά αντίστοιχα η ανεργία (Πετράκη - Κώττη 1990, σελ 434).

1.2 Αποθέματα και ροές της ανεργίας

Οι διαθέσιμες στατιστικές πηγές αναφέρονται στην ανεργία σαν να είναι ένα μέγεθος στατικό, σαν ένα απόθεμα που υπάρχει σε μια δεδομένη χρονική στιγμή (στιγμή διεξαγωγής έρευνας, τέλος του μήνα). Το απόθεμα των ανέργων εξαρτάται από τον αριθμό των ατόμων που εισέρχονται στην κατάσταση ανεργίας και τον αριθμό των ατόμων που εξέρχονται από την ανεργία. Οι δύο αυτοί αριθμοί (εκφρασμένοι σε μονάδα χρόνου) μας δίνουν τις ροές της

ανεργίας που προσδιορίζουν τις μεταβολές στο απόθεμα των ανέργων. Όσον αφορά το προσδιορισμό της ανεργίας δύο είναι οι βασικές ροές που την τροφοδοτούν : **πρώτον** η εισροή στο εργατικό δυναμικό για πρώτη φορά ή η επανένταξη στο εργατικό δυναμικό μετά από κάποιο χρόνο απομάκρυνσης από την αγορά εργασίας (εύρεση εργασίας) και **δεύτερον** , η απώλεια της προηγούμενης εργασίας είτε εξαιτίας απόλυσης, παραίτησης ή με όποιον τρόπο μπορεί να διαλυθεί μια προηγούμενη εργασιακή σχέση(απώλεια εργασίας). Παρατηρούμε συνοπτικά μια ροή από το μη εργατικό δυναμικό προς στην ανεργία και μια ροή από την κατάσταση της απασχόλησης επίσης προς την ανεργία. Από την άλλοι υπάρχουν δύο δίοδοι εξόδου από την ανεργία : πρώτον η ανεύρεση μιας νέας θέσης απασχόλησης και δεύτερον η απομάκρυνση από το εργατικό δυναμικό. Οι ροές εισόδου και εξόδου της ανεργίας σκιαγραφούνται στο διάγραμμα που ακολουθεί :

ΣΧΗΜΑ : ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΡΟΕΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Για να έχουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα καλό είναι να αναφερθούμε και σε δύο άλλες ροές , οι οποίες δεν επηρεάζουν τον αριθμό των ανέργων , αλλά σχετίζονται με τι προοπτικές απασχόλησης. Συγκεκριμένα οι ροές αυτές αφορούν τη κινητοποίηση από το μη εργατικό δυναμικό στην απασχόληση χωρίς να μεσολαβεί ανεργία και στη κινητοποίηση από την απασχόληση στο μη εργατικό δυναμικό (Δεδουσόπουλος 2000, σελ112)

Σε γενικές γραμμές , δηλαδή, άτομα που δεν άνηκαν στο εργατικό δυναμικό επειδή σπούδαζαν ,συνταξιοδοτήθηκαν, ασχολήθηκαν με τα οικιακά , είχαν αρρωστήσει ή για κάποιο λόγο δεν είχαν ή δεν έψαχναν δουλειά , βρίσκουν δουλειά ή ψάχνουν για να βρουν. Κάποια

άλλα άτομα χάνουν τη δουλειά τους εκούσια ή ακούσια , συνταξιοδοτούνται ή αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας που τους απαγορεύουν να εργαστούν. Κάποιοι άλλοι που ήταν άνεργοι στο παρελθόν βρίσκουν δουλειά ή εγκαταλείπουν κάθε προσπάθεια για να βρουν κάποια θέση εργασίας. Κάποια άλλα άτομα συνεχίζουν να κάνουν στη περίοδο αυτή ότι συνήθιζαν να κάνουν και στην αρχή της. Αυτές οι μεταβολές είναι αλλαγές στη κατάσταση των ατόμων σε σχέση με την αγορά εργασίας, μεταβάσεις σε μία από τις τρεις πιθανές εναλλακτικές καταστάσεις: μη εργατικό δυναμικό, απασχόληση, ανεργία (Δεδουσόπουλος 2000, σελ115).

Με βάσει το παραπάνω διάγραμμα μπορούμε να εξάγουμε και τις εξής παρατηρήσεις:

Η αύξηση της απασχόλησης δεν οδηγεί απαραίτητα σε ισομεγέθη μείωση της ανεργίας, γιατί μπορεί να αυξήσει ταυτόχρονα το εργατικό δυναμικό. Αντίστροφα, η μείωση της απασχόλησης δεν οδηγεί σε ισόποση αύξηση της ανεργίας, καθώς αποθαρρύνει τους άνεργους να μην αναζητούν εργασία και τους οδηγεί στην κατηγορία του ανενεργού πληθυσμού και άρα μειώνει το εργατικό δυναμικό. Μία αύξηση της απασχόλησης ενδέχεται να μη μειώσει την ανεργία, ενώ μπορεί και να την αυξήσει, αν προκαλέσει μεγαλύτερη εισροή ατόμων στο εργατικό δυναμικό από αυτήν που μπορεί να απορροφήσει. Επιπλέον , δεδομένου ότι οι απολύσεις δεν οδηγούν μόνο στην ανεργία, αλλά και σε αποχωρήσεις από το εργατικό δυναμικό, τότε μία μείωση της απασχόλησης δεν αυξάνει ισόποσα την ανεργία (Καραμεσίνη 2006, σελ 13,14,16).

Επίσης οι ροές που αυξάνουν την ανεργία (μη ενεργοί που εισέρχονται ως άνεργοι, απασχολούμενοι που περνούν στην ανεργία) και μειώνουν το μέγεθος του εργατικού δυναμικού (απασχολούμενοι που εξέρχονται) προκαλούν αύξηση στο ποσοστό ανεργίας, ενώ οι ροές που μειώνουν την ανεργία (άνεργοι που βρίσκουν απασχόληση, άνεργοι που εξέρχονται από το εργατικό δυναμικό) και αυξάνουν το μέγεθος του εργατικού δυναμικού προκαλούν μείωση στο ποσοστό της ανεργίας (μη ενεργοί που εισέρχονται στο εργατικό δυναμικό και βρίσκουν απασχόληση) (Καραμεσίνη 2006, σελ 13,14,16).

Επιπρόσθετα ανάμεσα στα αποθέματα και τις ροές εισόδου υπάρχει μια βασική σχέση η οποία εκφράζεται ως εξής:

$U=F*D$ όπου U = άνεργοι, F = ροή εισόδου, D =η μέση χρονική περίοδος που μεσολαβεί, ώστε ο άνεργος να εξέλθει από την κατάσταση ανεργίας.

Συνεπώς ο συνολικός αριθμός ανέργων εξαρτάται από τον αριθμό των νέων ανέργων αλλά και από τη μέση διάρκεια της ανεργίας. Όσο μεγαλύτερη είναι η μέση διάρκεια της ανεργίας τόσο μεγαλύτερος θα είναι και ο αριθμός των ανέργων που καταγράφεται στις στατιστικές. Κατά συνέπεια μια αύξηση του αριθμού των ανέργων που εμφανίζεται στις στατιστικές οφείλεται είτε στη αύξηση του αριθμού των ανέργων είτε στη αύξηση της μέσης διάρκειας της ανεργίας (Δεδουσόπουλος 2000, σελ 114).

1.3 Ταξινόμηση της ανεργίας

1.3.1 Ταξινόμηση της ανεργίας ως προσωπική επιλογή ή όχι

Μια ουσιώδης διάκριση των μορφών της ανεργίας είναι αυτή μεταξύ της ηθελημένης ή εκούσιας ανεργίας (voluntary) και της αθέλητης ή ακούσιας ανεργίας (involuntary). Για τις μορφές αυτές της ανεργίας θα γίνει παρακάτω αναλυτική αναφορά καθώς αποτελούν πρωταρχικό αντικείμενο μελέτης και αντιπαράθεσης στην οικονομική θεωρία της απασχόλησης και της ανεργίας, μεταξύ σπουδαίων οικονομολόγων. Στο σημείο αυτό, σύμφωνα με τον ορισμό του Rees (1973) στο βιβλίο του *The economics of Work and Pay* ένα άτομο είναι εκούσια άνεργο όταν ενώ του έχει προσφερθεί μια εργασία που μπορεί να αναλάβει, συνεχίζει να ψάχνει για μια καλύτερη δουλειά, με υψηλότερο μισθό, χωρίς να αποδεχθεί την προσφορά που του έγινε. Αντίθετα από την εκούσια, σύμφωνα με τον Rees (1973), ακούσια άνεργος είναι κάποιος ο οποίος είναι πρόθυμος να εργαστεί σε μια εργασία για την οποία έχει τα κατάλληλα προσόντα με τον τρέχοντα μισθό ή και χαμηλότερο, αλλά αδυνατεί να βρει τέτοια δουλειά. Η ανεργία αυτή έχει ταυτιστεί σε σημαντικό βαθμό με την Κενσσιανή ανεργία ή κυκλική ανεργία (Μαγούλα, Κατσέλη 2002, σελ 315).

1.3.2 Ταξινόμηση της ανεργίας ανάλογα με τα αίτια

Τεχνολογική ανεργία

Η επονομαζόμενη τεχνολογική ανεργία οφείλεται στην ανεργία που προκύπτει από την απώλεια θέσεων εργασίας εξαιτίας της τεχνολογικής προόδου, η οποία αυξάνει την παραγωγικότητα κεφαλαίου και διαφοροποιεί τις κατευθύνσεις της ανάπτυξης με συνέπεια τη

βραχυπρόθεσμη και μεσοπρόθεσμη μείωση των αναγκών σε θέσεις εργασίας (Κατσανέβας 2001, σελ 64). Η νέα τεχνολογία έχει οδηγήσει σε εκτοπισμό όχι μόνο εργασίες απλές και επαναληπτικές αλλά μειώνει και τις θέσεις εκείνες που απαιτούν σύνθετα επίπεδα γνώσης. Μάλιστα η εποχή της βιομηχανικής επανάστασης, συνοδεύτηκε από μαζική ανεργία, γεγονός που οφείλεται κυρίως στις μεγάλες αλλαγές που επέφεραν οι τεχνολογικές καινοτομίες. (Δεδουσόπουλος 2000, σελ 150).

Παρόλα αυτά η ανεργία αυτή από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης έως και σήμερα αποτελεί σημείο διαμάχης καθώς μια τεχνολογική καινοτομία που μειώνει την απασχόληση σε έναν κλάδο οικονομικής δραστηριότητας προκαλεί αντισταθμιστικές αυξήσεις της απασχόλησης σε άλλους κλάδους (Δεδουσόπουλος, 2000 σελ 73). Σύμφωνα με τους Mortensen και Pissarides (1997), οι αρνητικές συνέπειες μιας τεχνολογικής αλλαγής μπορούν να μετριαστούν, ανάλογα με το πόσο εύκολη είναι η κινητικότητα των εργαζομένων. Συγκεκριμένα μια τεχνολογική αλλαγή κλείνει επιχειρήσεις σε τομείς που από πριν είχαν πρόβλημα, αλλά και βοηθά όπως προαναφέρθηκε τη δημιουργία νέων, έτσι κάποιοι εργαζόμενοι θα μετακινηθούν από τον ένα τομέα στο άλλο ή από τη μια περιοχή στην άλλη. Επίσης με βάσει την υπόθεση ότι η μείωση των θέσεων εργασίας παράγει απολύσεις εργαζομένων, η υψηλότερη παραγωγικότητα προκαλεί χαμηλότερη ανεργία όταν το κόστος μιας καινοτομίας είναι χαμηλό (βέβαια αυτό ισχύει μέχρι ενός σημείου). Μια τεχνολογική καινοτομία όταν επιφέρει απλές αλλαγές (εκπαίδευση εργαζομένων, εσωτερικές αλλαγές στην επιχείρηση) και όχι δομικές στις παλιές επιχειρήσεις δεν αναγκάζονται να κλείσουν. Ακόμη και στη περίπτωση βέβαια που δημιουργούνται νέες επιχειρήσεις η νέα τεχνολογία αυξάνει το επίπεδο παραγωγικότητας που ακολουθείται από αύξηση της ζήτησης των θέσεων εργασίας (Δεδουσόπουλος 2000, σελ 73).

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι γενικά έχουν γίνει πολλές μελέτες για τη επίδραση της τεχνολογίας στην ανεργία και παρά τη διχογνωμία όσον αφορά την επίδραση της τεχνολογίας στην απασχόληση φαίνεται ιστορικά ότι επηρεάζει θετικά τη μεγέθυνση της οικονομίας. Επίσης για το σύνολο των οικονομολόγων η τεχνολογική ανεργία δεν υπάρχει σε καθαρή μορφή (δεν αποτελεί αυτόνομο παράγοντα που δημιουργεί ανεργία) αλλά συνοδεύει άλλες μορφές ανεργίας. (Δεδουσόπουλος 2000, σελ 73)

Διαρθρωτική ανεργία

Σύμφωνα με τους Jackman και Roper (1987) η διαρθρωτική ανεργία οφείλεται στην αναντιστοιχία μεταξύ των δεξιοτήτων και προσόντων εργασίας που διαθέτουν οι άνεργοι από τη μια μεριά και των απαιτήσεων των εργοδοτών για συγκεκριμένες δεξιότητες και προσόντα από την άλλη. Επομένως η διαρθρωτική ανεργία προϋποθέτει την ύπαρξη κενών θέσεων εργασίας οι οποίες δεν μπορούν να πληρωθούν , λόγω αναντιστοιχίας προσόντων των υποψήφιων και απαιτήσεων των εργοδοτών.

Η Mocan (1999) αναφέρει ότι η διαρθρωτική ανεργία στην αρθρογραφία χαρακτηρίζεται ως μακροχρόνια ανεργία, γιατί επηρεάζει το μακροχρόνιο ποσοστό της ανεργίας επίσης είναι μία μόνιμη μορφή ανεργίας η οποία οφείλεται σε αλλαγές κυρίως διαρθρωτικές οι οποίες συμβαίνουν στο οικονομικό σύστημα. Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με τον Δεδουσόπουλο (2000, σελ. 66-67) η διαρθρωτική ανεργία οφείλεται στους εξής παράγοντες:

A) σε μεταβολές της κλαδικής διάρθρωσης της απασχόλησης, με την έννοια ότι έχουμε διαρκή μεταβολή των προτύπων ζήτησης για τα προϊόντα και υπηρεσίες .Έτσι δημιουργεί ανάγκες μετακίνησης εργαζομένων από τους κλάδους με συρρικνώμενη ζήτηση σε κλάδους με αυξανόμενη. Με αποτέλεσμα τα επαγγέλματα που συνδέονται με τους φθίνοντες κλάδους να παρουσιάζουν έντονα προβλήματα ανεργίας και ταυτόχρονα έλλειψη ζήτησης για τις ειδικότητες των ατόμων που είναι ήδη άνεργα.

B) Σε γεωγραφικές αναντιστοιχίες που παρουσιάζονται μεταξύ ανέργων και κενών θέσεων εργασίας οι οποίες δημιουργούν ανάγκες μετακίνησης του εργατικού δυναμικού από τις περιοχές που βρίσκονται σε κρίση στις περιοχές που βρίσκονται σε ανάπτυξη.

Γ) Σε δημογραφικούς-πληθυσμιακούς παράγοντες που οδηγούν σε αλλαγές τη σύνθεση του εργατικού δυναμικού, με τη μεγάλη συμμετοχή ομάδων με περιορισμένες εργασιακές ικανότητες. Σε αυτή τη κατηγορία εντάσσεται και η εσωτερική, εξωτερική μετανάστευση, καθώς είναι προφανές ότι επηρεάζει και αυτή τη σύνθεση του εργατικού δυναμικού.

Δ) Στη σταδιακή αύξηση των απαιτήσεων της παραγωγής για εργασιακές δεξιότητες, το γεγονός αυτό εκφράζεται με τη μείωση των ανειδίκευτων εργατών στη παραγωγική διαδικασία, στη δομή της απασχόλησης και την αύξηση από την άλλη των ειδικευμένων εργατών.

Ε) Σε θεσμικές ακαμψίες κυρίως κόστους της εργασίας για τις επιχειρήσεις. Σε αυτή τη κατηγορία εντάσσονται όλοι οι θεσμικοί μηχανισμοί προστασίας των εργαζομένων όπως πχ περιορισμοί απολύσεων, κόστος προσλήψεων , μη μισθολογικό κόστος, επίσης τα επιδόματα ανεργίας , τα βοηθήματα, η θεσμοθέτηση κατώτατου μισθού, οι εργατικές ενώσεις και τα συνδικάτα τα οποία δεν επιτρέπουν μειώσεις στους μισθούς.

Κυκλική ανεργία ή Κεϋνσιανή ή ανεπαρκούς ζήτησης

Η κυκλική ανεργία είναι στενά συνδεδεμένη με τις αυξομειώσεις του οικονομικού κύκλου. Σε περιόδους ανόδου του οικονομικού κύκλου , η ανεργία μειώνεται καθώς η αύξηση της κατανάλωσης και της παραγωγής οδηγεί τις επιχειρήσεις να προσλάβουν νέους υπαλλήλους με συνέπεια να μειώνεται το ποσοστό ανεργίας (Κατσανέβας 2001, σελ 66). Το αντίθετο συμβαίνει με την πτώση του οικονομικού κύκλου, αφού η επικρατούσα ύφεση μειώνει τη ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες , λόγω μειωμένων εισοδημάτων. Μείωση της ζήτησης συνεπάγεται μείωση σε παραγωγικούς συντελεστές , ιδιαίτερα εργασίας (Πουρναράκης 1980 σελ 94). Η κυκλική ανεργία λοιπόν οφείλεται στην ανεπάρκεια ζήτησης για προϊόντα (γι' αυτό χαρακτηρίζεται και ως ανεργία ανεπαρκούς ζήτησης).

Εξαιτίας της ανεργίας αυτής το συνολικό εισόδημα από την εργασία είναι μικρότερο με συνέπεια τη μειωμένη καταναλωτική δαπάνη των ιδιωτών. Έτσι το οικονομικό σύστημα αναπαράγει της συνθήκες που δημιουργούν την ανεργία, χωρίς να υπάρχει ένας εγγενής μηχανισμός ο οποίος να επαναφέρει το επίπεδο απασχόλησης και οικονομικής δραστηριότητας σε επίπεδο πλήρης απασχόλησης (όταν το ποσοστό της ανεργίας βρίσκεται στο φυσικό του επίπεδο, το οποίο αλλάζει από χώρα σε χώρα και από περίοδο σε περίοδο (Δεδουσόπουλος 2000, σελ 70). Στην περίπτωση που η ύφεση συνεχίζεται για μεγάλα χρονικά διαστήματα, ο ρυθμός της ανεργίας ξεπερνά τα ποσοστά διαρθρωτικής ανεργίας και ανεργίας τριβής τα οποία είναι συνηθισμένα σε περιόδους καλής λειτουργίας του οικονομικού συστήματος και τότε η κυκλική ανεργία γίνεται ανησυχητικό πρόβλημα καθώς μεταβάλλεται σε χρόνια ανεργία (Πουρναράκης 1980 σελ 94).

Ανεργία τριβής

Η ανεργία τριβής οφείλεται στην αδυναμία της ζήτησης για ορισμένα επαγγέλματα να συμπίσει ταυτόχρονα με την αντίστοιχη προσφορά εργασίας. Οι εργαζόμενοι δηλαδή υπόκεινται σε μια αναζήτηση εργασίας μέχρι να επιτευχθεί το συνταίριασμα μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εργασίας ή οποία μειώνει το ρυθμό εύρεσης εργασίας. Πραγματικά επειδή οι διαφορετικές θέσεις εργασίας απαιτούν διαφορετικές ικανότητες και δίνουν διαφορετικούς μισθούς εργασίας, οι άνεργοι μπορεί να μην δέχονται την πρώτη θέση εργασίας που τους προσφέρεται. (Mankiw ,2002) . Αιτία σύμφωνα με το Diamond (1981) είναι η ατελής διάχυση πληροφοριών προς τους εργαζόμενους και εργοδότες η οποία δημιουργεί ένα αβέβαιο περιβάλλον στην αγορά προϊόντων και παραγωγικών συντελεστών που οδηγεί σε μη αποτελεσματική κατανομή των πόρων καθώς και η γεωγραφική μετακίνηση η οποία απαιτεί κάποιο κόστος σε χρόνο και σε χρήμα, το κόστος συλλογής πληροφοριών.

Ο χρόνος ανεργίας- αναζήτησης εργασίας εξαρτάται από το εύρος των ευκαιριών απασχόλησης, αλλά και από το εάν αντιμετωπίζουν δυσκολίες και άλλες επιχειρήσεις (όχι μόνο οι παλιοί τους εργοδότες). Ο χρόνος ανεργίας-αναζήτησης συνεπάγεται και ένα επιπρόσθετο κόστος (Κατσανέβας 2001, σελ 110). Η επιλογή αυτής της κατάστασης σημαίνει ότι ο εργαζόμενος προσδοκά μεγαλύτερο εισόδημα στο μέλλον και αυτό προϋποθέτει πίστη στις προσδοκίες του. Όσο όμως αυτές οι προσδοκίες αποκλίνουν από τις πραγματικές τόσο πιο μεγάλες θα είναι οι απώλειες καθώς μπορεί να αναγκαστεί να δεχτεί χαμηλότερο μισθό από ότι αρχικά του είχε προταθεί (Salop ,1973) . Η ανεργία τριβής αλλά και ο χρόνος αναζήτησης εργασίας πέρα από τους παραπάνω δομικούς παράγοντες επηρεάζεται και από τις κυκλικές διακυμάνσεις. Συγκεκριμένα η ανεργία τριβής αυξάνεται όταν η οικονομία βρίσκεται σε ύφεση και μειώνεται όταν βρίσκεται σε άνοδο, ομοίως και με το χρόνο αναζήτησης της εργασίας (Δεδουσόπουλος, 2000 , σελ 61).

Η ανεργία τριβής θεωρείται ένα βραχυχρόνιο και αναπόφευκτο φαινόμενο, καθώς θεωρείται ως δεδομένη η ύπαρξη κενών θέσεων εργασίας (Mankiw 2002, σελ 223). Συγκεκριμένα μια μεταβολή στη ζήτηση για αγαθά θα μεταβάλει και τη ζήτηση για εργασία με την οποία παράγονται τα αγαθά. Επίσης διαφορετικές περιοχές παράγουν διαφορετικά αγαθά και έτσι η ζήτηση για εργασία μεταβάλλεται από περιοχή σε περιοχή ή από τον ένα παραγωγικό κλάδο στον άλλο (κλαδική μετατόπιση). Επιπλέον εργαζόμενοι απολύονται, ή η ειδικότητά τους

δεν χρειάζεται. Γενικά λοιπόν όσο η προσφορά και η ζήτηση εργασίας μεταξύ των επιχειρήσεων μεταβάλλεται είναι αναπόφευκτη η ανεργία τριβής. (Mankiw 2002, σελ 224). Ωστόσο όταν το μέγεθός της δεν ξεπερνά το 3% μπορεί να ωφελήσει την οικονομία , αυξάνοντας τη συνολική παραγωγικότητα στη περίπτωση που έχουμε πιο ορθολογική μετακίνηση των εργαζομένων (Κατσανέβας 2001, σελ 65)

Εποχική ανεργία

Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνουν οι Sapsford και Tzannatos στο βιβλίο τους «Current Issues in Labor Economics» (1993, σελ 386), «εποχική ανεργία είναι εκείνη που οφείλεται στο χαμηλότερο επίπεδο οικονομικής δραστηριότητας που συμβαίνει σε ορισμένους κλάδους της οικονομίας συγκεκριμένες εποχές του χρόνου». Η εποχική ανεργία από ορισμένους χαρακτηρίζεται ως υποπερίπτωση της κυκλικής ανεργίας καθώς συνδέεται με τις οικονομικές διακυμάνσεις που οφείλονται σε εποχικές μεταβολές (Κατσανέβας 2001, σελ 66). Χαρακτηριστικά επαγγέλματα που εμφανίζουν εποχική ανεργία είναι τα τουριστικά επαγγέλματα, οι οικοδόμοι, οι αγρότες, οι αναπληρωτές καθηγητές μέσης εκπαίδευσης και οι δάσκαλοι. Αυτού του είδους η ανεργία , δεν αποτελεί ιδιαίτερο οικονομικό πρόβλημα . Χαρακτηριστικό της είναι ότι επαναλαμβάνεται κάθε χρόνο , είναι προσωρινή και μικρής σχετικά διάρκειας, επίσης μπορεί να αντιμετωπισθεί με την εκπόνηση επιπρόσθετης απασχόλησης ή τα άτομα που εργάζονται εποχικά συνήθως λαμβάνουν καλή αμοιβή και έτσι καλύπτονται όσον αφορά το εισόδημα τους τη περίοδο της εποχικής ανεργίας. (Δεδουσόπουλος 2000, σελ 69).

1.3.3 Ταξινόμηση της ανεργίας με βάσει τη διάρκεια της ανεργίας

Σύμφωνα με το κριτήριο αυτό και σε συνδυασμό με το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται παρατεταμένη περίοδο ανεργίας όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε Ευρωπαϊκό επίπεδο η ανεργία ταξινομείται ως εξής: (Δεδουσόπουλος 2000 , σελ 79)

Πίνακας 1.1

➤ Βραχυχρόνια ανεργία	➤ Έως 6 μήνες
➤ Ανεργία μέσης διάρκειας	➤ Από 6 έως 12 μήνες
➤ Μακροχρόνια ή χρόνια ανεργία	➤ Από 12 μήνες και άνω
➤ Μεγάλη ή μακροχρόνια ανεργία	➤ Άνω των 24 μηνών

Πηγή : Δεδουσόπουλος (2000)

Πολύ συχνή αναφορά στη βιβλιογραφία γίνεται για την κατηγορία των **μακροχρόνιων ανέργων**. Είναι τα άτομα τα οποία δυσκολεύονται περισσότερο να βρουν εργασία και βρίσκονται εκτός απασχόλησης για μεγάλα χρονικά διαστήματα . Η κατηγορία αυτή αφορά περισσότερο τους νέους, τις γυναίκες, τους ανειδίκευτους, τα άτομα με ειδικές ανάγκες και τους ηλικιωμένους ανθρώπους που έχουν χάσει την προηγούμενη δουλειά τους. Αυτές οι ομάδες ατόμων είναι οι πρώτες που πλήττονται από την ανεργία καθώς και αυτές που αντιμετωπίζουν τα πιο σοβαρά προβλήματα επανένταξης στην αγορά εργασίας (Κατσανέβας 2001, σελ 62).

1.3.4 Ταξινόμηση της ανεργίας με κριτήριο τη διάρθρωσή της

Στο σημείο αυτό καλό είναι να αναφέρουμε ότι η διάκριση αυτή δεν έχει σχέση με τη διαρθρωτική ανεργία. Η ανάλυση της διάρθρωσης της ανεργίας αναφέρεται στο τρόπο που επιμερίζεται η ανεργία μεταξύ διακριτών ομάδων του εργατικού δυναμικού καθώς βιώνεται διαφορετικά από τις διαφορετικές κατηγορίες ανέργων. Επίσης ο λόγος που δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στη διάρθρωση της ανεργίας αποτελεί το γεγονός ότι το επίπεδο της ανεργίας που είναι συμβατό με τη σταθερότητα των τιμών , αυξάνεται όταν αυξάνεται η συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό ομάδων που παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά ανεργία πχ γυναίκες, νέοι. Μάλιστα κάτι παρόμοιο συνέβη και στην Ελλάδα.

Η ανεργία με βάσει το κριτήριο αυτό βασίζεται αρχικά στα προσωπικά χαρακτηριστικά των ατόμων, όπως το φύλο, η ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, εργασιακής εμπειρίας. Και κατ'επέκταση σε οικονομικοκοινωνικά χαρακτηριστικά όπως η γεωγραφική κατανομή της ανεργίας,

η ανεργία συγκεκριμένων κλάδων ή επαγγελμάτων (Δεδουσόπουλος 2000 σελ 82). Σε επόμενο μέρος της παρούσης εργασίας ακολουθεί η περιγραφική στατιστική για τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά στην Ελλάδα.

1.4 Θεωρίες της ανεργίας και της απασχόλησης

Οι πολιτικές αποφάσεις που λαμβάνουν χώρα στην αγορά εργασίας που σχετίζονται με τη προώθηση της απασχόλησης και την καταπολέμηση της ανεργίας για να είναι αποτελεσματικές θα πρέπει να δώσουν ιδιαίτερη βαρύτητα αρχικά στις θεωρητικές ερμηνείες της απασχόλησης και ανεργίας. Δύο είναι οι κύριες οικονομικές θεωρίες της απασχόλησης και της ανεργίας η Νεοκλασική η οποία έχει τις ρίζες της στη κλασική οικονομική θεωρία, η οποία έχει απόλυτη εμπιστοσύνη στο μηχανισμό της ελεύθερης αγοράς ως μέσο για την εξασφάλιση πλήρους απασχόλησης μακροχρόνια και από την άλλη η Κεϋνσιανή θεωρία, με κύριο υποστηρικτή τον Κέυνς ο οποίος αν και υποστηρικτής του καπιταλιστικού συστήματος με την έκδοση του βιβλίου του «Η Γενική Θεωρία του Τόκου, της Απασχόλησης και του Χρήματος» το 1936, αμφισβητεί την ικανότητα της ελεύθερης αγοράς να εξασφαλίζει αυτομάτως πλήρη απασχόληση και θεωρεί επιβεβλημένη την κρατική παρέμβαση (Πουρναράκης 1980,σελ 26) . Με τη πάροδο του χρόνου , δημιουργήθηκαν και νεότερες θεωρίες όπως η Μονεταριστική θεωρία, η Νεοκενσιανή, η Μαρξιστική και κάποιες πιο σύγχρονες θεωρήσεις, οι οποίες προσπάθησαν να εξηγήσουν την πραγματικότητα της ανεργίας, άλλοτε παραμένοντας πιστές στο πνεύμα της Νεοκλασικής ή Κεϋνσιανής θεωρίας και άλλοτε λαμβάνοντας αποστάσεις από ορισμένα αξιώματα και πορίσματά της.

1.4.1 Νεοκλασική θεωρία

Η νεοκλασική θεωρία υπήρξε το κυρίαρχο ρεύμα της οικονομικής επιστήμης τις τέσσερις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα. Έχει τις ρίζες της στη κλασική οικονομική θεωρία , εκφρασμένη κυρίως από τον Pigou (1933), ο οποίος θεωρούσε την ανεργία εκούσια. Ο ισχυρισμός της περί γενικής ισορροπίας της οικονομίας και *εκούσιας ανεργίας* υπέστη για πρώτη φορά ισχυρό κλονισμό, όταν βρέθηκε αντιμέτωπος με την παγκόσμια κρίση της δεκαετίας του 30.

Η νεοκλασική θεωρία αναλύει την αγορά εργασίας σε μικροοικονομικό επίπεδο. Συγκεκριμένα θεωρεί ότι η αγορά εργασίας λειτουργεί όπως και η αγορά προϊόντων και άρα διέπεται από το νόμο της προσφοράς και της ζήτησης. Πιο συγκεκριμένα λοιπόν βασικός σκοπός της θεωρίας αυτής είναι να δείξει τον τρόπο με τον οποίο επιτυγχάνεται η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας στην αγορά και επομένως τον τρόπο με τον οποίο επιτυγχάνεται η ισορροπία. Η τιμή ισορροπίας στην αγορά εργασίας δηλαδή στην ουσία ο μισθός ισορροπίας προκύπτει μέσα από την εξίσωση της προσφοράς με τη ζήτηση εργασίας. Στην αγορά εργασίας ισορροπία σημαίνει ότι δεν υπάρχει ούτε πλεονάζον εργατικό δυναμικό δηλαδή άνεργοι ούτε και έλλειψη εργατικού δυναμικού. Στο σημείο αυτό μπορούμε να προσθέσουμε ότι η προσφορά εργασίας από την πλευρά των ατόμων σχετίζεται θετικά με το πραγματικό μισθό, ενώ η ζήτηση εργασίας από την πλευρά των επιχειρήσεων σχετίζεται αρνητικά με τον πραγματικό μισθό.

Σύμφωνα με την Νεοκλασική θεωρία ο μηχανισμός των τιμών δηλαδή στη περίπτωση της αγοράς εργασίας των μισθών είναι αυτός ο οποίος θα επαναφέρει την αγορά σε κατάσταση ισορροπίας. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή τα άτομα πολλές φορές δε δέχονται να εργαστούν στο μισθό που τους προσφέρεται είτε γιατί ο μισθός δε δέχεται περαιτέρω μειώσεις εξαιτίας εθνικών συλλογικών συμβάσεων, είτε γιατί επιλέγει ο ίδιος να μην εργαστεί (εκούσια άνεργος) γιατί ελπίζει ότι στο μέλλον θα βρει μια καλύτερη δουλειά.

Οι δύο αυτές περιπτώσεις εκφράζουν την αδυναμία της αγοράς εργασίας, και στην ουσία την αποτυχία του μηχανισμού των μισθών να επαναφέρουν την αγορά σε κατάσταση ισορροπίας. Η έλλειψη πληροφόρησης για τις κενές θέσεις εργασίας από πλευράς εργαζομένων καθώς και η δύναμη των συνδικάτων, η καθιέρωση ενός κατώτατου μισθού, οι συλλογικές συμβάσεις και το δίκαιο εργασίας, περιορίζουν τις δυνατότητες στιγμιαίας προσαρμογής των μισθών, τους καθιστούν άκαμπτους (μη ελαστικούς) προς τα κάτω και έτσι δεν απορροφάται η πλεονάζουσα προσφορά εργασίας , αναγκάζοντας την οικονομία να βρίσκεται σε ασταθή ισορροπία δηλαδή σε κατάσταση μόνιμης ανεργίας. Χαρακτηριστικά, μη έχοντας τη δυνατότητα τα άτομα να διαπραγματευτούν με ελευθερία τους μισθούς τους, οι επιχειρήσεις οδηγούνται σε συγκεκριμένες προσαρμογές όσον αφορά τις θέσεις εργασίας , ιδιαίτερα σε περιόδους ύφεσης της οικονομίας. Για παράδειγμα οι νέοι άνεργοι που έχουν έλλειψη εμπειρίας δύσκολα μπορούν να βρουν εργασία από τη στιγμή που οι επιχειρήσεις πρέπει να καταβάλουν ένα κατώτατο μισθό που δεν ταυτίζεται με την παραγωγικότητα.

Λύση σύμφωνα με τη Νεοκλασική θεωρία αποτελεί η δημιουργία των προϋποθέσεων για την ύπαρξη τέλει ανταγωνισμού. Εάν η αγορά εργασίας είναι τελείως ανταγωνιστική και ελεύθερη από κάθε ρυθμιστικό εμπόδιο, η ελεύθερη διαπραγμάτευση των μισθών έχει ως συνέπεια την προσαρμογή τους η οποία θα επιτρέψει το μηχανισμό των μισθών να επαναφέρει την αγορά εργασίας σε κατάσταση ισορροπίας και μη ανεργίας. (Κόλλιας, Ναζάκης, Χλέτσος, 2009, σελ 383).

Συνοπτικά, παρατηρούμε ότι ο μισθός και απασχόληση χαρακτηρίζονται από μια ευθεία σχέση και ότι ο καθορισμός τους γίνεται ταυτόχρονα στην αγορά εργασίας. Ο μισθός (πραγματικός μισθός) είναι αυτός που καθορίζει το επίπεδο απασχόλησης στη βραχυχρόνια περίοδο, και εξαιτίας κυρίως των θεσμών που τον καθιστούν άκαμπτο, τον εμποδίζουν να φτάσει το επίπεδο ισορροπίας και δημιουργείται ανεργία. Η Νεοκλασική θεωρία δηλαδή συσχετίζει την ανεργία με εξωγενείς παράγοντες. Όταν όμως οι δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης λειτουργήσουν ελεύθερα, χωρίς περιορισμούς τότε η αγορά εργασίας βρίσκεται σε ισορροπία στο σημείο πλήρους απασχόλησης και η υπάρχουσα ανεργία είναι εκούσια. (Καραμεσίνη, 2006, σελ 28).

1.4.2 Κεϋνσιανή θεωρία

Αντίπαλος της Νεοκλασικής θεωρίας υπήρξε η Κευνσιανή θεωρία, η οποία εμφανίστηκε γύρω στη δεκαετία του 30 και αντικατέστησε τη Νεοκλασική θεωρία ως κυρίαρχο ρεύμα της οικονομικής επιστήμης μέχρι το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 70. Η Κευνσιανή θεωρία υποστήριξε ότι το καπιταλιστικό σύστημα εμφανίζει χρόνια υποαπασχόληση του εργατικού δυναμικού, που ισοδυναμεί με μόνιμη *ακούσια ανεργία*. Το γεγονός αυτό δεν αλλάζει ακόμη και όταν οι αγορές προϊόντος και χρήματος βρίσκονται σε ισορροπία. Τρόπος αντιμετώπισης αποτελεί η κρατική παρέμβαση η οποία θα πρέπει να ενισχύσει την ενεργό ζήτηση (Καραμεσίνη, 2006, σελ 23).

Συγκεκριμένα ο Κέυνς δεν δέχεται ότι ένα χαμηλότερο επίπεδο μισθού οδηγεί σε αύξηση της απασχόλησης. Αυτό οφείλεται κυρίως σε δύο λόγους. Πρωτίστως στο γεγονός ότι οι εργαζόμενοι αρνούνται να μειωθούν οι ονομαστικοί μισθοί και δεύτερον εξαιτίας της σχέσης που υπάρχει ανάμεσα στις τιμές και τους μισθούς. Συγκεκριμένα μια μείωση των ονομαστικών

μισθών οδηγεί σε μείωση κατ επέκταση του οριακού κόστους² και έτσι ο ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων επιφέρει μείωση των τιμών των προϊόντων. Ισορροπία θα είχαμε μόνο στη περίπτωση που η μείωση των τιμών ήταν ίδια με την μείωση των μισθών. Επιπλέον οι εργάτες μπορούν να αναπροσαρμόσουν τους ονομαστικούς και όχι τους πραγματικούς μισθούς. Κατά τον Κέννς μόνο αν μειωθούν οι ονομαστικοί μισθοί στο ίδιο επίπεδο τιμών μπορεί να οδηγήσει τους πραγματικούς μισθούς σε μείωση. Ωστόσο η μείωση των ονομαστικών μισθών επιφέρει μείωση και στις τιμές με αποτέλεσμα να μην μεταβάλλονται οι πραγματικοί μισθοί. Έτσι, λοιπόν η απασχόληση δεν αυξάνεται παρόλο που μειώνονται οι μισθοί (ονομαστικοί). (Χλέτσος, Παλυβός, 2006, σελ 35).

Ο Κέννς ήταν επιφυλακτικός για τον αντίκτυπο μιας μεταβολής στους ονομαστικούς μισθούς, καθώς σκεπτόταν την επίδραση του πληθωρισμού. Οι πληθωριστικές πιέσεις είναι πιο έντονες στην οικονομία όταν αυτή πλησιάζει τα επίπεδα πλήρους απασχόλησης. Η σχέση μεταξύ ανεργίας, μισθών και πληθωρισμού εκφράζεται μέσα από μια συγκεκριμένη καμπύλη τη καμπύλη Phillips. Η καμπύλη αυτή αποτελούσε κατεξοχήν εργαλείο των Κευνσιανών προκειμένου να δείξουν τις επιλογές που κάνει μια κυβέρνηση και μια κοινωνία μεταξύ διαφορετικών συνδυασμών ανεργίας και πληθωρισμού (Καραμεσίνη, 2006, σελ 29,30).

Όμως ο Κέννς δεν έδωσε μόνο μια διάγνωση για το πρόβλημα αλλά συνέστησε και τη θεραπεία του. Συγκεκριμένα, τόνισε ότι αν αυξανόταν η συνολική ζήτηση, είτε μέσω της κατανάλωσης, είτε μέσω των επενδύσεων, είτε μέσω των κρατικών δαπανών, τότε θα είχαμε αύξηση των συνολικών εισοδημάτων και κατ' επέκταση αύξηση της απασχόλησης και ταυτόχρονη μείωση της ανεργίας. Ο Κέννς πίστευε ότι ήταν δύσκολο να διενεργηθούν επενδύσεις σε περιόδους βαθιάς ύφεσης, έτσι ο πιο αποτελεσματικός τρόπος αύξησης της συνολικής ζήτησης ήταν είτε να αυξηθούν οι κρατικές δαπάνες, είτε να μειωθούν οι φόροι, γεγονός που θα διενεργούσε διεγερτικά για την ιδιωτική κατανάλωση (Stiglitz 1992). Γενικά κατά τον Κέννς η κρατική παρέμβαση αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς παράγοντες για την αύξηση της απασχόλησης και ταυτόχρονα τη μείωση της ανεργίας. Εάν για παράδειγμα το κράτος καλύπτει το υπόλειμμα των ιδιωτικών επενδύσεων τότε η ζήτηση βρίσκεται σχεδόν

² Μια μείωση του οριακού κόστους οφείλεται στο γεγονός ότι μια μείωση των μισθών με στόχο τη αύξηση της απασχόλησης μέσα από την υποκατάσταση του κεφαλαίου από εργασία, αποφέρει μείωση των συνολικών εισοδημάτων και τιμών, όχι όμως στον ίδιο βαθμό που μειώνονται οι μισθοί, με αποτέλεσμα οι πραγματικοί μισθοί να μειώνονται

πάντοτε σε αυξημένα επίπεδα τα οποία με τη σειρά τους οδηγούν σε αυξημένα επίπεδα απασχόλησης, χωρίς να χρειάζεται να δοθεί βασικό ενδιαφέρον στην ύπαρξη άκαμπτων μισθών για την καταπολέμηση της ανεργίας.

Όσον αφορά την Κευνσιανή θεωρία δεν θα πρέπει να ξεχνά κανείς και τη συμβολή του μοντέλου IS-LM, σύμφωνα με το οποίο η ύπαρξη πλήρους απασχόλησης στην αγορά εργασίας δεν είναι απαραίτητη για να υπάρξει ισορροπία τόσο στην αγορά προϊόντων όσο και στην αγορά χρήματος. Ένα επίπεδο πλήρους απασχόλησης επιτυγχάνεται και με άλλους τρόπους όπως με την άσκηση κατάλληλης δημοσιονομικής και νομισματικής και των δύο, πιστωτικής. Προσπαθώντας βέβαια να μειώσεις την ανεργία με τις πολιτικές αυτές σύμφωνα με την Κευνσιανή θεωρία, υπάρχει το τίμημα του πληθωρισμού (Χλέτσος, Παλυβός, 2006, σελ. 29).

1.4.3 Μονεταρισμός

Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 70 εμφανίστηκε ένα νέο ρεύμα κλασσικών οικονομολόγων με κύριο εκπρόσωπο τον Friedman. Ο Friedman έδωσε μια νέα διάσταση στη καμπύλη Phillips, καταλήγοντας ότι οι μακροοικονομικές πολιτικές τόνωσης της ενεργού ζήτησης, Κευνσιανής έμπνευσης δεν μπορούν να μειώσουν την ανεργία μακροπρόθεσμα πέρα από το φυσικό της ποσοστό, όπως αυτό προσδιορίζεται από την αγορά εργασίας. Έχουν δηλαδή μόνο βραχυπρόθεσμο αποτέλεσμα στην ανεργία. Αυτό εξηγείται και από το γεγονός ότι μακροχρόνια σύμφωνα με τους μονεταριστές οι καμπύλη Phillips είναι κάθετη στο φυσικό ποσοστό της ανεργίας. Αυτό σημαίνει ότι δεν γίνεται να επιτευχθεί ένα χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας μακροπρόθεσμα, καθώς τέτοιες προσπάθειες θα προκαλέσουν πληθωρισμό (το πρόβλημα του πληθωρισμού το έθιγε και η Κευνσιανή θεωρία).

Συγκεκριμένα ο Friedman στηρίχθηκε σε δύο υποθέσεις. Πρώτον ότι υπάρχει πλήρη διάσταση μεταξύ της πραγματικής οικονομίας και του χρήματος καθώς αναφέρει ότι τα πραγματικά μεγέθη επηρεάζονται μόνο από θεμελιώδεις σχέσεις και όχι από το χρήμα, το οποίο επηρεάζει μόνο τις τιμές. Και δεύτερον, αναφέρθηκε στις προσαρμοσμένες προσδοκίες. Σύμφωνα με την υπόθεση αυτή οι εργαζόμενοι διακατέχονται από τη λεγόμενη αυταπάτη του χρήματος³ και δεν μπορούν να προβλέψουν τις τιμές, ενώ αντιθέτως οι εργοδότες έχουν τέλειες

³ Ωστόσο αναφορά στη λεγόμενη αυταπάτη του χρήματος είχε κάνει πρώτος ο Κευνς ο οποίος τη συνέδεσε με τη παρουσία πληθωρισμού.

προσδοκίες, μπορούν δηλαδή και προβλέπουν την εξέλιξη των τιμών (Καραμεσίνη, 2006, σελ 30,31).

Σύμφωνα με τον Friedman, υπάρχει ένα “φυσικό ποσοστό ανεργίας” ασυμπίεστο, σταθερό και μακροπρόθεσμα μοναδικό, ο προσδιορισμός του οποίου γίνεται μόνο από τα πραγματικά μεγέθη της οικονομίας, όπως ο πραγματικός μισθός. Το φυσικό ποσοστό ανεργίας αντιστοιχεί στην κατάσταση ισορροπίας της οικονομίας (Κατσέλη, Μαγουλά 2002, σελ 313).

Με βάση τα παραπάνω οι μονεταριστές καταλήγουν ότι οι Κεϋνσιανές πολιτικές τόνωσης της ενεργούς ζήτησης δεν είναι αποτελεσματικές ως προς τη μείωση της ανεργίας πέραν του φυσικού ποσοστού και υπεύθυνες για την επιτάχυνση του πληθωρισμού, εξαιτίας της υπερβολικής αύξησης της ρευστότητας. Για παράδειγμα αν ακολουθηθεί επεκτατική νομισματική και δημοσιονομική πολιτική τότε θα αυξηθούν οι μισθοί. Αυτό συμβαίνει γιατί οι εργαζόμενοι θα ζητούν αυξήσεις στους ονομαστικούς μισθούς χωρίς να λαμβάνουν υπόψη το πληθωρισμό. Έτσι οι πραγματικοί μισθοί πέφτουν, σε σχέση με το οριακό προϊόν της εργασίας και οι επιχειρήσεις αυξάνουν την απασχόληση και η ανεργία μειώνεται. Όταν όμως οι εργαζόμενοι προσαρμόσουν τις προσδοκίες τους σε σχέση με το επίπεδο του πληθωρισμού, οι πραγματικοί μισθοί αυξάνονται και η απασχόληση επιστρέφει στο αρχικό της επίπεδο και η ανεργία στο φυσικό ποσοστό, με υψηλότερο όμως επίπεδο πληθωρισμού (Καραμεσίνη, 2006, σελ 30,31).

1.4.4 Νέες Κεϋνσιανές θεωρήσεις

Η Κεϋνσιανή θεωρία αδυνατούσε να ερμηνεύσει το φαινόμενο του στασιμοπληθωρισμού και της ανεργίας ειδικά -όπως ήδη αναφέρθηκε- μετά την εμφάνιση της κρίσης, έτσι οδήγησε την πλειοψηφία των Κεϋνσιανών σε διάλογο με τη Νεοκλασική θεωρία και τελικά στο συμπέρασμα, ότι οι μισθοί και κυρίως η ακαμψία τους προς τα κάτω, είναι οι ιθύνοντες για την ανεργία.

Επίσης με τους νέους Κεϋνσιανούς πραγματοποιείται το πέρασμα, από το ένα και μακροχρόνια μοναδικό *φυσικό* ποσοστό ανεργίας των μονεταριστών, γύρω από το οποίο κυμαίνεται και στο οποίο επιστρέφει το πραγματικό ποσοστό ανεργίας, στα διαφορετικά ποσοστά ανεργίας, που αποτελούν ποσοστά ανεργίας ισορροπίας υπό διαφορετικές συνθήκες

ατελούς ανταγωνισμού στις αγορές εργασίας και προϊόντος. Το ποσοστό ανεργίας ισορροπίας ονομάζεται και ποσοστό ανεργίας που δεν επιταχύνει τον πληθωρισμό (non-accelarating inflation rate of unemployment, NAIRU) . Η κατάσταση ισορροπίας ορίζεται ως αυτή όπου η συνολική προσφορά ισούται με τη συνολική ζήτηση και ο πληθωρισμός παραμένει σταθερός. Για το λόγο αυτό το ποσοστό αυτό της ανεργίας ονομάζεται και ανεργία ισορροπίας.

Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με τους Νεοκευνσιανούς το πραγματικό ποσοστό ανεργίας χωρίζεται στο κυκλικό και στο διαρθρωτικό. Το κυκλικό αντιμετωπίζεται με επεκτατική μακροοικονομική πολιτική, ενώ το διαρθρωτικό σχετίζεται κυρίως με τις ατέλειες της αγοράς εργασίας και προϊόντων καθώς και με τα φαινόμενα υστέρησης. Οι ατέλειες των αγορών διακρίνονται σε ατέλειες πληροφόρησης και ανταγωνισμού. Οι Κεϋνσιανοί δεν θεωρούν τις ατέλειες αυτές μόνο ως αποτέλεσμα των θεσμών αλλά και ως αποτέλεσμα της ορθολογικής συμπεριφοράς των ατόμων και για το λόγο αυτό ερμηνεύονται και εξωγενώς. Ενώ το κυκλικό ποσοστό υπολογίζεται ως η διαφορά του NAIRU (ποσοστό ανεργίας που δεν επιταχύνει τον πληθωρισμό) από το πραγματικό ποσοστό ανεργίας (Καραμεσίνη, 2006, σελ 32).

Επιπρόσθετα σύμφωνα με τον Bean (1994) η κατά τον Friedman εκδοχή του φυσικού ποσοστού της ανεργίας θεωρεί ότι οι αγορές εργασίας και προϊόντος είναι πλήρως ανταγωνιστικές. Από την άλλη βασιζόμενοι στο NAIRU οι αγορές διακρίνονται από ατελή ανταγωνισμό, οι οποίες οδηγούν σε ακαμψίες την αγορά εργασίας. Οι Greenhalgh, Layard και Oswald (1983) τονίζουν ότι αυτή είναι η μόνη ουσιαστική διαφορά μεταξύ φυσικού ποσοστού της ανεργίας και του NAIRU. Από την άλλη οι Κατσέλη, Μαγουλά (2002), παραθέτουν ότι το φυσικό ποσοστό της ανεργίας, το οποίο είναι μεταβαλλόμενο, καθορίζεται από διαρθρωτικούς παράγοντες και θεσμικούς παράγοντες όπως το ύψος των πραγματικών μισθών, το βαθμό ευελιξίας της αγοράς εργασίας, αλλά δεν επηρεάζεται μόνιμα από την μακροοικονομική πολιτική. Αντίθετα το NAIRU είναι συνεπές με αμετάβλητο πληθωρισμό. Πάντως και τα δύο αναφέρονται στην ανεργία ισορροπίας στη μακροχρόνια περίοδο και την οριοθετούν σε σχέση με το πληθωρισμό. Η μείωση του ποσοστού ανεργίας στην οικονομία κάτω από το επίπεδο του NAIRU θέτει ως προϋπόθεση την παρέμβαση του κράτους για την αντιμετώπιση των ατελειών που παρουσιάζουν οι αγορές προϊόντος και εργασίας όταν αυτές είναι εξωγενείς ή την αντιστάθμισή τους όταν αυτές είναι ενδογενείς.

Συμπερασματικά σύμφωνα με τους Layard, Nickell και Jackman (1991) βασική ιδέα της θεωρίας αυτής είναι ότι στο πληθωριστικό κύκλωμα μισθών- τιμών, η ανεργία αποτελεί το μηχανισμό εξισορρόπησης των αντιτιθέμενων επιδιώξεων των επιχειρήσεων, οι οποίες ορίζουν τις τιμές και των μισθωτών οι οποίοι ορίζουν τους μισθούς.

1.4.5 Μαρξιστική θεωρία περί ανεργίας και απασχόλησης

Η μαρξιστική θεωρία χαρακτηρίζει την ανεργία ως ένα συστημικό φαινόμενο το οποίο εμφανίζεται κάθε φορά που εισέρχεται σε κρίση το καπιταλιστικό σύστημα. Το τελευταίο εισέρχεται σε κρίση κάθε φορά που δεν ικανοποιείται η απαίτησή του να εκμεταλλεύεται την εργασία στον βαθμό εκείνο που αυτό το ίδιο θεωρεί ως επαρκή. Αυτό το είδος κρίσης χαρακτηρίζεται από τον Karl Marx ως κρίση υπερσυσσώρευσης. Μία δεύτερη προσέγγιση αποδίδει την κρίση στη μόνιμη και διαρκή πτώση του ποσοστού κέρδους από την υποκατάσταση της εργασίας με κεφάλαιο λόγω τεχνολογικής αλλαγής. Το ποσοστό κέρδους αποτελεί βασικό παράγοντα για τη συσσώρευση του κεφαλαίου, διότι καθορίζει το μέγεθος των επενδύσεων που θα κάνουν οι επιχειρήσεις (πολύ, λίγο ή καθόλου) (Καραμεσίνη, 2006, σελ 37,43).

Κατά τον Marx οι μεγάλες κρίσεις του καπιταλισμού, προέρχονται από την πτώση αυτού του ποσοστού κέρδους. Η τελευταία οδηγεί στην επιβράδυνση της συσσώρευσης του κεφαλαίου η οποία σε συνδυασμό με το γεγονός της ταχείας υποκατάστασης της εργασίας με κεφάλαιο (εξαιτίας του έντονου ανταγωνισμού) προκαλεί την επιβράδυνση του ρυθμού αύξησης της απασχόλησης. Η τελευταία οδηγεί σε πτώση το τρέχον επίπεδο του μισθού στην αγορά εργασίας, η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε αύξηση την προσφοράς εργασίας. Ο συνδυασμός επιβράδυνσης του ρυθμού αύξησης της απασχόλησης και αύξησης της προσφοράς εργασίας οδηγεί από κοινού στην αύξηση της ανεργίας (Καραμεσίνη, 2006, σελ 37,43).

1.4.6 Σύγχρονες θεωρίες απασχόλησης και ανεργίας

Ο Δεδουσόπουλος (2000) (σελ 480,481) υποστηρίζει ότι οι θεωρητικές ερμηνείες που θα παρουσιάσουμε σε αυτό το τμήμα της παρούσης εργασίας αποδίδουν την ανεργία σε διαφορετικά αίτια, τα οποία αναφέρονται συχνά στο θεσμικό πλαίσιο και τους κανόνες και τους όρους με τους οποίους συνάπτονται οι συμβάσεις εργασίας, ατομικές ή συλλογικές μέσω των

συλλογικών διαπραγματεύσεων και της παρέμβασης των εργατικών συνδικάτων. Κατά κάποιο τρόπο οι θεωρήσεις αυτές αποτελούν συνέχεια του Νεοκλασικού υποδείγματος.

Οι θεωρίες αυτές δίνουν έμφαση στη μικροοικονομική θεμελίωση των μακροοικονομικών εξελίξεων και υπονοείται η ύπαρξη μιας ατομικής συνάρτησης χρησιμότητας, την οποία ο κάθε εργαζόμενος καλείται να μεγιστοποιήσει. Αυτό αποτελεί και την πιο ουσιαστική ομοιότητα αυτών των θεωρήσεων με την Νεοκλασική Θεωρία. Η διαφορά τους όμως με αυτή, έχει να κάνει με τους παράγοντες που προσδιορίζουν την ατομική συμπεριφορά των επιχειρήσεων, των εργαζομένων, των ανέργων, καθώς επίσης και του πλαισίου, εντός του οποίου λαμβάνονται οι σχετικές αποφάσεις. Το αποτέλεσμα στο οποίο καταλήγουν είναι εν μέρει, διαφορετικό από το αποτέλεσμα των Νεοκλασικών. Εδώ, η ανεργία προκύπτει ως αποτέλεσμα των αποκλίσεων του ισχύοντος μισθού από το μισθό ισορροπίας, όπως αυτός προσδιορίζεται από την αλληλεπίδραση της προσφοράς και ζήτησης εργασίας (Νεοκλασική θεώρηση), αλλά είναι ακούσια ανεργία. Εντάσσοντας την έννοια αυτή οι θεωρήσεις αυτές γεφυρώνουν επίσης με τη Νεοκενσιανή θεωρία, τη Νεοκλασική και τη Κενσιανή θεώρηση. Τρεις είναι οι κυρίαρχες θεωρήσεις που ανήκουν σε αυτή τη κατηγορία:

- Η θεωρία των μισθών αποδοτικότητας (efficiency wage theory)
- Η θεωρία των άρρητων ή σιωπηρές συμβάσεων (implicit contracts theory)
- Η θεωρία των εντός και εκτός (insiders-outsiders theory)

1.4.6.1 Η θεωρία των μισθών αποδοτικότητας (efficiency wage theory)

Πολλοί ερευνητές με σημαντικότερους τους Akerlof (1984), Yellen(1984), Katz (1986), παρατήρησαν ότι οι εργοδότες δεν έχουν ενδιαφέρον να μειώσουν τους μισθούς αλλά αντίθετα τους διατηρούν σε επίπεδο υψηλότερο από αυτό που θα ίσχυε στην ισορροπία, αν η αγορά ήταν τελείως ανταγωνιστική.

Οι επιχειρήσεις πρόθυμα πληρώνουν υψηλότερους μισθούς στους εργαζομένους πρώτον γιατί πιστεύουν ότι οι υψηλότεροι μισθοί ενδέχεται να προκαλέσουν υψηλότερα επίπεδα παραγωγικότητας στην εργασία. Πιστεύουν ότι αν δίνουν υψηλούς μισθούς θα λειτουργούν πιο

αποδοτικά και θα έχουν κερδοφορία. Στην αντίθετη περίπτωση θα επηρεαστεί το επίπεδο παραγωγικότητας των ήδη εργαζομένων και θα αυξηθεί το κόστος εργασίας (Yellen,1984).

Δεύτερον, σύμφωνα με τους Yellen(1984), Carmichael, (1990) ο μισθός αποδοτικότητας επηρεάζει και το ρυθμό εύρεσης της εργασίας ή αποχώρησης από την εργασία . Όσο υψηλότερη είναι η αμοιβή του εργαζομένου, τόσο υψηλότερο θα είναι το κίνητρο να μην επιθυμεί να αποχωρήσει ή να βρει άλλη εργασία. Έτσι η επιχείρηση έχει μικρότερο κόστος εργασίας καθώς δεν θα χρειαστεί να αναλώσει χρόνο για τη πρόσληψη και εκπαίδευση κάποιου άλλου εργαζομένου. Κατ'επέκταση αν μια επιχείρηση μειώσει τους μισθούς, οι εργαζόμενοι όπως αναφέρθηκε θα δυσαρεστηθούν και θα θέλουν να βρουν καλύτερη εργασία, όμως με τον τρόπο αυτό η επιχείρηση ενδέχεται να χάσει τους καλύτερους εργαζόμενους και να μείνει με τους λιγότερο αποδοτικούς, δηλαδή με αυτούς που έχουν λιγότερες εναλλακτικές επιλογές. Μάλιστα, αν οι εργαζόμενοι είναι καλά πληροφορημένοι για τις ευκαιρίες απασχόλησης εκτός της επιχείρησης τότε οι ίδιοι θα ωφεληθούν, ενώ από την άλλη η επιχείρηση που έχει ελλιπή πληροφόρηση θα ζημιωθεί. Η σχέση αυτή χαρακτηρίζεται αντίστροφη επιλογή (adverse selection) και επιλύεται με την εφαρμογή υψηλών μισθών

Τρίτον, σύμφωνα με τους Yellen (1984), Katz (1986) υπάρχουν φορές όπου η επιχείρηση δεν μπορεί να ελέγξει το πόσο σκληρά εργάζονται τα άτομα, και κάποια από αυτά εκμεταλλεύονται τη κατάσταση αυτή και παρουσιάζουν μια ανέντιμη συμπεριφορά, η οποία χαρακτηρίζεται πρόβλημα ηθικού κινδύνου (moral hazard). Ένας υψηλός μισθός λύνει το πρόβλημα αυτό. Συγκεκριμένα όσο πιο υψηλός είναι ο μισθός του εργαζομένου τόσο μεγαλύτερο είναι για τον εργαζόμενο το κόστος της απόλυσης του. Έτσι οι εργαζόμενοι κάνουν όσο καλύτερα μπορούν την δουλειά τους και αυξάνεται η παραγωγικότητα.

Τέταρτον, η καταβολή υψηλού μισθού κάνει τους εργαζόμενους πιο ικανούς. Αν οι εργαζόμενοι με υψηλές ικανότητες λαμβάνουν υψηλούς μισθούς, αυξάνεται σιγά σιγά και η μέση ικανότητα των εργαζομένων που προσλαμβάνει η επιχείρηση (Katz, 1986).

Γενικά σύμφωνα με τον Akerlof (1984) ο μισθός αποδοτικότητας ενδυναμώνει τις σχέσεις εμπιστοσύνης ανάμεσα στους εργαζόμενους και τους εργοδότες και κατ'επέκταση αυξάνουν την απόδοσή τους. Ένας χαμηλός μισθός δημιουργεί αρνητικό κλίμα στην επιχείρηση και οδηγεί στα αντίθετα αποτελέσματα.

Κατά τον Akerlof (1984) , η θεωρία αυτή εξηγεί την ύπαρξη της ακούσιας ανεργίας. Συγκεκριμένα ισχύει ότι ο μισθός αποδοτικότητας είναι υψηλότερος από το μέσο μισθό της αγοράς (καθορίζεται στην αγορά από την προσφορά και τη ζήτηση), με στόχο να αποτρέψει τον εργαζόμενο να αναζητήσει κάποια άλλη δουλειά, σε αυτή τη περίπτωση όμως το κόστος της επιχείρησης είναι μεγάλο, καθώς για να μπορέσει να προσφέρει στους εργαζόμενους υψηλότερους μισθούς από το ‘μισθό ισορροπίας’ , δηλαδή στο επίπεδο μισθού όπου ισορροπεί η προσφορά με τη ζήτηση ,είναι υποχρεωμένη να προσλάβει λιγότερους εργαζόμενους, εμποδίζει δηλαδή την απορρόφηση της ανεργίας.

Ο Yellen, (1984) τονίζει ότι ο μισθός αποδοτικότητας εξηγεί και τη διάκριση που υπάρχει στην αγορά εργασίας ανάμεσα σε ορισμένες ομάδες , τονίζοντας, ότι η κάθε ομάδα έχει το δικό της επίπεδο μισθού αποδοτικότητας και το αντίστοιχο αποδοτικό κόστος εργασίας (efficiency labor cost). Αν αυτό το κόστος εργασίας διαφέρει, οι επιχειρήσεις θα προσλάβουν τους εργαζόμενους από την ομάδα με το χαμηλότερο αυτό κόστος εργασίας. Το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας θα αφορά τις ομάδες που επιφέρουν το μεγαλύτερο κόστος εργασίας ανά μονάδα αποδοτικότητας.

Κριτική στη θεωρία αποδοτικότητας των μισθών ασκεί ο Carmichael (1990) ο οποίος αναφέρει ότι η θεωρία αυτή δεν παρουσιάζει μια ικανοποιητική και ξεκάθαρη εξήγηση για την έντονη συντήρηση της ακούσιας ανεργίας και αυτό φαίνεται στο γεγονός ότι το πρόβλημα της ακούσιας ανεργίας συνεχώς αυξάνεται και μάλιστα, γίνεται αντιληπτό ότι άνεργοι δεν βρίσκουν δουλειά παρόλο που είναι διατεθειμένοι να εργαστούν σε χαμηλούς μισθούς.

1.4.6.2 Η θεωρία των άρρητων συμβάσεων (implicit contracts theory)

Η θεωρία των άρρητων ή σιωπηρών συμβάσεων εξετάζει και αυτή την ακαμψία των μισθών καθώς την θεωρεί ως υπεύθυνη για την έντονη μάλιστα διατήρηση της ανεργίας σε υψηλά επίπεδα. Ιδιαίτερη προσοχή, μάλιστα δίνει στη τρόπο καθορισμού των μισθών και της απασχόλησης. Σύμφωνα με τον Azariadi (1975) η θεωρία αυτή αναφέρει ότι οι μισθοί και η απασχόληση καθορίζονται σε μικροοικονομικό επίπεδο μέσω συμφωνιών μεταξύ των εργαζομένων και των επιχειρήσεων, σε ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα , εξαιτίας της ύπαρξης ασύμμετρης πληροφόρησης. Αυτό είναι και το σημείο στο οποίο

διαφοροποιείται από την νεοκλασική θεωρία, η οποία υποστήριζε ότι οι μισθοί και η απασχόληση καθορίζονται από τη προσφορά και ζήτηση εργασίας

Πιο συγκεκριμένα, οι επιχειρήσεις συνάπτουν σχέσεις με τους εργαζομένους. Οι επιχειρήσεις δεν προσλαμβάνουν σε κάθε περίοδο νέους εργαζόμενους. Οι επιχειρήσεις δηλαδή συνάπτουν συμβάσεις εργασίας με τους εργαζομένους, καθορίζοντας το μισθό, και τις ώρες εργασίας βασιζόμενοι στους παράγοντες που μεταβάλλουν τη συνάρτηση κέρδους των επιχειρήσεων. Οι τρέχουσες συμβάσεις, όμως, δεν καθορίζουν ρητά το μισθό και την απασχόληση και είναι γνωστές ως άρρητες ή σιωπηρές συμβάσεις εργασίας. Ο Azariadis (1975) αναφέρει ότι χαρακτηρίζονται άρρητες καθώς οι όροι τους δεν αποτυπώνονται γραπτώς, ούτε δηλώνονται με άλλο τρόπο, και δεν αποτελούν ζήτημα διαπραγματεύσεων ή συζητήσεων για τα ενδιαφερόμενα μέλη. Παρόλα αυτά αποδέχονται την ύπαρξή τους και τις συνέπειές τους. Επίσης δεν αναπροσαρμόζονται συνέχεια και αποτελούν δέσμευση υποχρεώσεων για ένα εύλογο χρονικό διάστημα. Ο Rosen (1985) υποστηρίζει ότι οι άρρητες αυτές συμβάσεις καλύπτουν από την πλευρά των επιχειρήσεων τους εργαζομένους σε περίπτωση που οι δεύτεροι χάσουν την δουλειά τους ή σε περίπτωση που επέλθουν μειώσεις στο επίπεδο των μισθών.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφέρουμε ότι η αγορά εργασίας όπως και η αγορά προϊόντος διακατέχεται και αυτή από ένα περιβάλλον αβεβαιότητας. Δηλαδή, μπορούν να συμβούν διάφορες μεταβολές στην οικονομία γενικά και στην αγορά εργασίας ειδικά οι οποίες επηρεάζουν ανάλογα προς το χειρότερο ή καλύτερο τους εργοδότες και εργαζομένους. Για να μπορέσουν οι επιχειρήσεις να αντιμετωπίσουν τις μεταβολές αυτές προσαρμόζουν τους μισθούς αναλόγως, συγκεκριμένα, έτσι ώστε το οριακό κόστος εργασίας δηλαδή τους μισθούς να είναι ίση ή μικρότερη με την οριακή παραγωγικότητα της εργασίας (οριακό έσοδο της εργασίας). Όμως οι εργαζόμενοι και οι εργοδότες συνάπτουν συμβάσεις εργασίας (ατομικές ή συλλογικές) οι οποίες έχουν κάποια διάρκεια, η οποία κατ'επέκταση επιφέρει ένα ακόμη πιο έντονο περιβάλλον αβεβαιότητας, ως αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις να μην μπορούν εύκολα να επαναπροσδιορίσουν τους μισθούς.

Επιπρόσθετα καθώς σύμφωνα με τον Azariadis (1975) οι εργοδότες είναι ουδέτεροι απέναντι στο κίνδυνο (risk neutral), ενώ οι εργαζόμενοι αποστρέφονται το κίνδυνο (risk averse), οι εργαζόμενοι για να ελαχιστοποιήσουν τις απώλειες που μπορεί να επιφέρει η αβεβαιότητα στο μέλλον δέχονται να εργαστούν σε χαμηλότερο μισθό από αυτόν που θα έπρεπε να ζητήσουν και

η επιχείρηση τους υπόσχεται ότι οι μισθοί θα παραμείνουν άκαμπτοι σε περίοδο οικονομικής κρίσης.

Έτσι όμως σε περίοδο οικονομικής κρίσης ο μισθός είναι υψηλότερος από την οριακή παραγωγικότητα της εργασίας, επομένως οι επιχειρήσεις μειώνουν την απασχόληση για να εξισωθεί το οριακό κόστος της εργασίας με την οριακή παραγωγικότητα της εργασίας και κατ' επέκταση αυξάνεται η ανεργία (Χλέτσος, Παλυβός, 2006,σελ 38). Επίσης, χαρακτηριστικά, μπορούμε να αναφέρουμε ότι οι επιχειρήσεις αρχικά αποφασίζουν να παρέχουν μειωμένους μισθούς (χαμηλότερους από την οριακή αξία του προϊόντος της εργασίας τους) σε κάποιες συγκεκριμένες ομάδες, όπως πχ τους νέους, με την προϋπόθεση ότι αργότερα θα τους αυξήσουν τους μισθούς καθώς θα αυξηθεί η εμπειρία τους και η οριακή αξία του προϊόντος εργασίας τους θα υπερβαίνει του μισθού τους.

Συμπερασματικά λοιπόν με βάση τη θεωρία αυτή υπάρχει ανεργία καθώς οι άνεργοι θα ήταν πρόθυμοι να εργαστούν με χαμηλότερο μισθό από το τρέχοντα. Επιπλέον, το επίπεδο της απασχόλησης εξαιτίας των συμβάσεων αυτών είναι χαμηλότερο από αυτό που θα επικρατούσε αν η αγορά εργασίας ήταν πλήρως ανταγωνιστική.

1.4.6.3 Η θεωρία των εντός και εκτός (insiders-outsiders theory)

Σύμφωνα με τους Sigeman (2009) και Lindbeck και Snower (1986) το εργατικό δυναμικό κυριαρχείται κυρίως από δύο ομάδες. Γι αυτό και υπάρχει ο όρος στην αγορά εργασίας δυαδικότητα της αγορά εργασίας. οι δύο αυτές ομάδες είναι οι εντός και ή εκτός της αγοράς εργασίας ή διεθνώς insiders-outsiders. Οι insiders είναι «οι αξιωματούχοι» εργαζόμενοι. Είναι τα άτομα τα οποία έχουν κοντινή επαφή ή ανήκουν σε συνδικαλιστικές ενώσεις. Η θέσεις που κατέχουν προστατεύονται από της υπηρεσίες απασχόλησης, για διάφορους λόγους όχι μόνο εξαιτίας του θεσμικού, νομικού πλαισίου που τους προστατεύει αλλά και λόγω της μεγάλης διαπραγματευτικής δύναμης που κατέχουν τα συνδικάτα στα οποία ανήκουν και του γεγονότος ότι είναι έμπειρα άτομα. Επομένως πρόκειται κυρίως για θέσεις που διέπονται από κανονιστικές ρυθμίσεις για την απασχόληση (αμοιβές, ωράριο, εργασιακές σχέσεις, κοινωνική ασφάλιση, συλλογικές διαπραγματεύσεις καθώς και οι θέσεις με καλύτερες συνθήκες απασχόλησης, αμοιβές , προοπτικές και σταθερότητα. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι τα άτομα αυτά κατέχουν κυρίως θέσεις του δημοσίου οι οποίες χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη ασφάλεια,

μόνιμες και ανελαστικές πληρωμές που κατά μέσο όρο υπερβαίνουν τις αντίστοιχες του ιδιωτικού τομέα και μεγαλύτερη διαπραγματευτική ικανότητα των για τους εργαζομένους.

Από την άλλη πλευρά το θεσμικό πλαίσιο προστασίας της απασχόλησης των outsiders είναι περιορισμένο. Είναι κυρίως άτομα άνεργα ή εργάζονται προσωρινά, με χαμηλές αμοιβές, κακές συνθήκες εργασίας ή εργάζονται ανεπίσημα (οικιακή εργασία, συμβοηθούντα και μη αμειβόμενα μέλη σε οικογενειακές επιχειρήσεις κλπ). Με εξαίρεση την οικιακή εργασία, ο ανεπίσημος τομέας είναι παράνομος. Για αυτό τα άτομα αυτά κατέχουν κυρίως θέσεις του ιδιωτικού τομέα, οι οποίες χαρακτηρίζονται από χαμηλότερες αμοιβές, συνθήκες απασχόλησης, και αφορούν εξολοκλήρου την άτυπη απασχόληση, παρόλα αυτά είναι οι θέσεις που παρέχουν την μεγαλύτερη δυνατότητα επαγγελματικής εξέλιξης. Για μερικούς οικονομολόγους υπάρχει και μια ενδιάμεση κατηγορία οι οποία έχει να κάνει με τα άτομα που μόλις εισήλθαν στον εργασιακό χώρο και προσμένουν ότι κάποια στιγμή θα εισέλθουν στην κατηγορία των insiders.

Τα άτομα γενικά έχουν στόχο να μεγιστοποιήσουν την συνάρτηση χρησιμότητάς τους, και ταυτόχρονα τα συμφέροντα τους έτσι και οι εντός (insiders) επιθυμούν και αυτοί να ικανοποιηθούν τα δικά τους συμφέροντα χωρίς να ενδιαφέρονται για τα άτομα που βρίσκονται εκτός της αγοράς εργασίας (outsiders). Θέλουν να διατηρηθούν οι μισθοί σε υψηλά ή στα ίδια υψηλά επίπεδα, να επεκτείνουν τα προνόμιά τους, να διατηρήσουν την απασχόλησή τους και ουσιαστικά με τον τρόπο αυτό στρέφονται εναντίον των εκτός της αγοράς εργασίας. Οι εντός της αγοράς εργασίας εξαιτίας της μεγάλης διαπραγματευτικής δύναμης που κατέχουν (η οποία προστατεύεται νομικά και θεσμικά), επηρεάζουν το επίπεδο των τιμών ζητώντας μισθούς υψηλότερους από αυτούς της ισορροπίας σε μία τέλεια ανταγωνιστική αγορά, ή υψηλότερους από το επίπεδο του κατώτερου μισθού και κατ' επέκταση την απασχόληση. Ουσιαστικά δηλαδή προστατεύοντας τα μέλη τους οι εντός της αγοράς εργασίας, καθιστώντας άκαμπτους μισθούς αυξάνεται το ποσοστό της ανεργίας καθώς δυσκολεύονται περισσότερο οι εκτός της αγοράς εργασίας να βρουν εργασία.

Οι Lindbeck και Snower (1986) υποστηρίζουν ότι οι εντός εργασίας κατέχουν κυρίαρχη θέση στην αγορά εργασίας εξαιτίας του κόστους ανακύκλησης (turnover cost) το οποίο δεν μπορεί να μην ληφθεί υπόψη από τις επιχειρήσεις όταν συζητούν τα εργασιακά ζητήματα ακόμη και αν οι εκτός (outsiders) ζητούν αρκετά χαμηλούς μισθούς.

Πιο συγκεκριμένα υποστηρίζουν ότι οι επιχειρήσεις σε περίπτωση μεταβολής του προσωπικού τους υπόκεινται σε κάποιο κόστος πρόσληψης ή απόλυσης. Το κόστος προέρχεται τόσο από την αποζημίωση των απολυόμενων όσο και από το χρόνο και τα έξοδα που χρειάζεται να καταβληθούν μέχρι να βρεθεί το κατάλληλο άτομο για εργασία (πχ χρειάζονται, αγγελίες, επιλογή, δοκιμαστική επιλογή) καθώς επίσης και το χρόνο και τα έξοδα που απαιτούνται για να καταρτιστούν και να προσαρμοστούν οι νεοεισερχόμενοι στην επιχείρηση, οι οποίοι για ένα διάστημα δεν θα αποδίδουν τη μέγιστη παραγωγικότητα. Τα κόστη αυτά χαρακτηρίζονται ως κόστη ανακύκλησης (turnover cost) και στη περίπτωση που η καταβολή ενός υψηλότερου μισθού στους ήδη εργαζομένους δεν υπερβαίνει το κόστος ανακύκλησης, οι επιχειρήσεις δεν επηρεάζονται από το γεγονός ότι οι εκτός (outsiders) της αγοράς εργασίας δέχονται χαμηλότερους μισθούς.

Ξανά οι Lindbeck και Snower το (1988) ειδικεύτηκαν σε έναν ακόμη λόγο. Οι εντός (insiders) έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν αν θα έχουν καλές σχέσεις ή όχι με τους εκτός της αγοράς εργασίας, ή με τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας γεγονός που επηρεάζει κυρίως την παραγωγικότητα. Μια καλή σχέση ευνοεί την παραγωγικότητα ενώ μια κακή σχέση δημιουργεί το αντίθετο αποτέλεσμα, προκαλεί ένταση στον χώρο εργασίας, επιβράδυνση της παραγωγικότητας και της παραγωγής και αύξηση του κόστους εργασίας. Επίσης, αν οι επιχειρήσεις δεχτούν τους εκτός με χαμηλότερο μισθό οι εντός θα γίνουν λιγότερο παραγωγικοί γιατί θα δυσαρεστηθούν από την επιχείρηση και ίσως ξεκινήσουν και απεργιακές κινητοποιήσεις. Επιπλέον τα μέλη των εντός (insiders) θα έχουν καλές σχέσεις μεταξύ τους αλλά αν γίνει κάτι τέτοιο θα δημιουργούν δύσκολες συνθήκες στους outsiders, θα δυσχεραίνουν την προσαρμογή καθώς θα τους επιβάλουν εργασιακά καψώνια (work harassment). Αλλά και οι εκτός ξέροντας αυτό το γεγονός ίσως δεν θα δεχτούν να εργαστούν γιατί ξέρουν ότι δεν θα έχουν καλές σχέσεις με τους εντός (θα υποστούν harassment). Στο σημείο αυτό καλό είναι να αναφέρουμε ότι πίσω από αυτές τις συμπεριφορές κρύβεται και πάλι το κόστος ανακύκλησης.

Επίσης οι Lindbeck και Snower (2001) υποστηρίζουν ότι η θεωρία αυτή και το κόστος αυτό έχει επιπτώσεις στη κατάτμηση της αγοράς εργασίας και γιατί οι επιχειρήσεις προτιμούν να αλλάξουν πχ τις ώρες εργασίας ή γενικά να κάνουν παρόμοιες αλλαγές παρά να αλλάξουν το προσωπικό αυτό καθ'αυτό. Επίσης οι επιχειρήσεις θεωρούν ότι είναι προτιμότερο να κρατήσουν τους εντός εργασίας καθώς αποσβένουν το κόστος πολύ πιο εύκολα.

1.5 Το φαινόμενο της « υστέρησης » (Hysteresis Effect)

Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφέρουμε και το συγκεκριμένο φαινόμενο, το οποίο έχει γίνει αντικείμενο μελέτης από πολλούς οικονομολόγους καθώς εξηγεί την παρουσία της ανεργίας και μάλιστα της επίμονης της ανεργίας για μακρά χρονικά διαστήματα στην αγορά εργασίας.

Οι Blanchard and Summers (1986) , είναι αυτοί που πρώτοι έθεσαν την έννοια της υστέρησης . Ουσιαστικά η έννοια αυτή στηρίζεται στο ότι το τρέχον επίπεδο της ανεργίας επηρεάζεται από το άμεσο παρελθοντικό επίπεδο της ανεργίας. Επίσης, υποστηρίζοντας ότι η εφαρμογή μιας περιοριστικής ή επεκτατικής πολιτικής δημιουργεί μια ξαφνική εξωγενή μεταβολή (shock), θεωρούν ότι η μεταβολή αυτή θα επηρεάσει προσωρινά το επίπεδο της ανεργίας και στη συνέχεια θα επιστρέψει στο ‘φυσικό του επίπεδο’ ή διαφορετικά στο επίπεδο μακροχρόνιας ισορροπίας. Ωστόσο, η εμφάνιση του φαινομένου της υστέρησης θα δώσει διάρκεια στο προκληθέν επίπεδο της ανεργίας. Δηλαδή, αν η ανεργία αυξηθεί για οποιονδήποτε λόγο τότε θα υπάρχουν κάποιες δυνάμεις που θα τη διατηρούν και στο μέλλον σε αυτό το υψηλό επίπεδο. Στην περίπτωση για παράδειγμα που έχουμε μια αρνητική εξωγενή μεταβολή, δηλαδή οι οικονομία βρίσκεται σε ύφεση υπονοεί ότι η αρνητική επίδραση στην απασχόληση έχει την τάση να αυξάνει το τρέχον επίπεδο της ανεργίας, αλλά και να το διαιωνίζει καθώς μεταβάλλει το φυσικό ποσοστό της ανεργίας. Έτσι το φαινόμενο αυτό οδηγεί και σε μία επίμονή της ανεργίας σε υψηλά επίπεδα. Επηρεάζει το μακροχρόνιο επίπεδο της ανεργίας, αυξάνοντάς το. Δηλαδή μπορούμε να πούμε ότι η ανεργία τρέφει την ανεργία .

Στο σημείο αυτό , πρέπει επιπλέον να αναφέρουμε ότι πρώτοι οι Friedman και Phelps (1967-1968)⁴ πρότειναν την ιδέα ότι υπάρχει ένα μοναδικό επίπεδο ανεργίας στο οποίο ισορροπεί μακροχρόνια το ποσοστό ανεργίας και στο οποίο είναι συνεπή με τις σωστές προσδοκίες και ανεξάρτητο από το τρέχον και το παρελθοντικό επίπεδο των νομισματικών μεταβλητών. Όμως, η υπόθεση ότι υπάρχει ένα σταθερό φυσικό ποσοστό ανεργίας τέθηκε υπό αμφισβήτηση όπως αναφέραμε και σε προηγούμενο τμήμα . Ένας λόγος είναι το φαινόμενο της

⁴ Friedman, M. (1968) The role of monetary policy, American Economic Review, 58, 1± 17.

Phelps, E. S. (1967) Phillips curves, expectations of inflation and optimal unemployment over time, Economics, 34

υστέρησης , σύμφωνα με το οποίο το φυσικό ποσοστό της ανεργίας εξαρτάται από το παρελθοντικό επίπεδο της ανεργίας. (Katsimi, 2000).

Σύμφωνα με τους Blanchard and Summers (1986) το φαινόμενο αυτό οφείλεται στην δύναμη των εντός (insiders) στη διαμόρφωση των μισθών, στις φιλοδοξίες τους όσον αφορά τους μισθούς , στο κόστος ανακύκλησης σε συνδυασμό με το νομικό πλαίσιο στη περίπτωση που τους προστατεύει και ενθαρρύνει τη δραστηριοποίησή τους και τη δύναμή τους.

Όπως προαναφέρθηκε οι εντός της αγοράς εργασίας θέλουν να επιτύχουν όσο γίνεται το δυνατό περισσότερο υψηλούς πραγματικούς μισθούς για τα μέλη τους ανεξάρτητα από τις οικονομικές συνθήκες στις οποίες βρίσκεται η οικονομία. Έτσι, σύμφωνα με τους Blanchard and Summers (1986) , Alogoskoufis και Manning (1988), Forslund (1994) αν γίνει μια ξαφνική εξωτερική αρνητική μεταβολή στη ζήτηση, η οποία θα επηρεάσει αρνητικά την απασχόληση και θα αυξήσει τα ποσοστά ανεργίας δεν θα οδηγήσει αυτομάτως και σε μείωση των πραγματικών μισθών. Οι εντός της αγοράς εργασίας προσδιορίζουν εκ νέου το επίπεδο μισθού, ώστε να εξασφαλίζει τη δική τους θέση εργασίας, αδιαφορώντας για την απασχόληση των πρώην συναδέλφων τους.

Οι εντός της αγοράς εργασίας και τα μέλη τους έχουν μεριμνήσει με ιδιαίτερο τρόπο για τους μισθούς με τις συμβάσεις εργασίας εκ των προτέρων ώστε να βρίσκονται σε ένα συμβατό επίπεδο με το επίπεδο πλήρους απασχόλησης μόνο για τα μέλη τους. Το επίπεδο αυτό όμως δεν είναι συμβατό με το μισθό ισορροπίας που επικρατεί στην αγορά εργασίας. Επομένως, εκείνοι καθώς είναι εξασφαλισμένοι ότι δεν θα χάσουν την δουλεία τους πιέζουν οι μισθοί να παραμείνουν σε υψηλά επίπεδα ή σε σταθερά επίπεδα ακόμη και σε περιόδους ύφεσης της οικονομίας με αποτέλεσμα, να επιμένει σε υψηλά επίπεδα και να παρουσιάζει το φαινόμενο της υστέρησης. Μπορούμε , να συμπεράνουμε δηλαδή παράλληλα, ότι δεν είναι διατεθειμένοι να αλλάξουν τις φιλοδοξίες τους για υψηλότερο μισθό στο παρόν και στο μέλλον, ιδιαίτερα αν στο παρελθόν απολάμβαναν ένα ικανοποιητικό επίπεδο πραγματικού μισθού, ακόμη και στη περίπτωση που η οικονομία βρίσκεται σε περίοδο ύφεσης. Επιβαρύνοντας την οικονομία με τη παρουσία ανεργίας για ακόμη μεγαλύτερο διάστημα ακόμη και με την πάροδο της επίδρασης της εξωγενούς μεταβολής στην οικονομία.

Τα παραπάνω αφορούν την συμπεριφορά των ίδιων των εργαζομένων. Όμως η επιχείρηση από την άλλη πλευρά εκτός από την πίεση που δέχεται από τους εντός της αγοράς εργασίας για τον καθορισμό ικανοποιητικών αμοιβών, έχει να αντιμετωπίσει και το κόστος ανακύκλησης (turnover cost). Οι Blanchard and Summers (1986) και οι Lindbeck και Snower (1986, 2001) τονίζουν ότι το κόστος αυτό επηρεάζει το επίπεδο της ανεργίας μακροχρόνια και άμεσα και έμμεσα. Αρχικά, έμμεσα μέσω του σχηματισμού των μισθών που προαναφέρθηκε παραπάνω και άμεσα καθώς επηρεάζει το αν θα προσλάβουν ή θα απολύσουν άτομα οι επιχειρήσεις. Λόγω του κόστους προσαρμογής που συνεπάγεται για τις επιχειρήσεις, οι προσλήψεις (δαπάνη εξεύρεσης και κατάρτισης) αλλά και οι απολύσεις (θεσμοθετημένη ή συμφωνημένη αποζημίωση), οι επιχειρήσεις καθυστερούν να κάνουν απολύσεις στην εμφάνιση της ύφεσης αλλά και προσλήψεις κατά την ανοδική φάση. Με άλλα λόγια η επιχείρηση δεν θα απολύσει κάποιον εάν δεν μπορεί να αποσβέσει την αποζημίωση που θα του πληρώσει, αλλά ούτε θα προσλάβει κάποιον, εάν υπολογίζει ότι δεν θα αποσβέσει τις δαπάνες που απαιτούνται μέχρι να αποδώσει το νέο άτομο στην εργασία. Έτσι στη περίπτωση αυτή οι ορθολογικές επιχειρήσεις θα περιμένουν η οικονομία να ανακάμψει και να σιγουρευτούν για τη συνέχεια αυτής για να προσλάβουν άτομα, για αυτό πιο πριν θα αυξήσουν πρώτα την παραγωγικότητα των εργαζομένων (προσπάθεια ανά ανθρωποώρα) μετέπειτα τις ώρες (υπερωρίες) και μετά θα προσλάβουν.

Οι Lindbeck και Snower (1986, 2001) αναφέρουν ότι τα παραπάνω χαρακτηριστικά μας δείχνουν λοιπόν, γενικά, ότι τελικά το κόστος ανακύκλησης το οποίο επηρεάζει το επίπεδο ανεργίας, εξαρτάται από τις οικονομικές διακυμάνσεις. Χαρακτηριστικά, πιο έντονες και μεγάλης διάρκειας οικονομικές διακυμάνσεις οδηγούν σε μεγαλύτερα κόστη ανακύκλησης και άρα προκαλούν πιο έντονες μεταβολές στο επίπεδο της απασχόλησης και της ανεργίας και δημιουργούν κλίμα διατήρησης της απασχόλησης ή της ανεργίας (persistence employment or unemployment) σε υψηλά επίπεδα για μεγάλα χρονικά διαστήματα (ανάλογα με το αν έχουμε ύφεση ή άνθιση της οικονομίας). Μάλιστα, σε πολλές χώρες κυρίως τις Ευρώπης η ανεργία παραμένει σε υψηλά ποσοστά για μεγάλα χρονικά διαστήματα παρουσιάζει δηλαδή, μια επιμονή. Το πρόβλημα αυτό της επιμονής της ανεργίας σε υψηλά επίπεδα παρατηρήθηκε και στην Ελλάδα.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να προσθέσουμε ότι οι Blanchard and Summers (1986) παραθέτουν ότι το φαινόμενο της υστέρησης εξηγείται και μέσω της θεωρίας του ανθρώπινου κεφαλαίου. Συγκεκριμένα, μάλιστα το επίπεδο της μακροχρόνιας ανεργίας. Όσο πιο μεγάλο είναι το χρονικό διάστημα που παραμένει ένα άτομο εκτός της αγοράς εργασίας τόσο πιο γρήγορα ‘απαξιώνονται’ οι ικανότητες και δεξιότητές τους. Τόσο πιο μεγάλο γίνεται όμως και το κόστος ανακύκλησης για τις επιχειρήσεις, στη περίπτωση που θα σκεφτούν να προσλάβουν ένα μακροχρόνια άνεργο άτομο. Οι εργοδότες δεν τους θεωρούν ικανούς υποψήφιους ώστε να τους προσλάβουν και ή να τους αντικαταστήσουν με τους ήδη εργαζομένους (όμως μπορούμε να πούμε ότι έμμεσα η συμπεριφορά των εντός και εκτός της αγοράς εργασίας επηρεάζει το πρόβλημα αυτό).

Οι εργοδότες ουσιαστικά θεωρούν τα άτομα αυτά ως μη ανταγωνιστικά και έτσι όταν καθορίζεται το επίπεδο του μισθού των ήδη εργαζομένων δεν λαμβάνεται υπόψη η ομάδα αυτή. Ο μισθός καθίσταται ανεξάρτητα από το χαρακτηριστικό αυτό της αγοράς εργασίας ή μόνο μερικώς από το τρέχον ποσοστό της ανεργίας. Δηλαδή το επίπεδο της ανεργίας μένει υψηλό και σταθερά υψηλό εφόσον οι μακροχρόνια άνεργοι του προηγούμενου έτους το επηρεάζουν (φαινόμενο υστέρησης).

Επίσης, τη περίοδο που μια οικονομία βρίσκεται σε ύφεση, οι προσλήψεις εργαζομένων περιορίζονται ακόμη περισσότερο και οι θέσεις εργασίας παρουσιάζουν αστάθεια. Οι εργαζόμενοι δυσκολεύονται ακόμη περισσότερο να πείσουν τους εργοδότες για τα προσόντα που κατέχουν και από την άλλη οι εργοδότες είναι πιο δύσκολοι και αυστηροί στην επιλογή του προσωπικού. Κάθε φορά δηλαδή οι εργοδότες επιλέγουν αυτούς με τα συγκριτικά καλύτερα προσόντα, αφήνοντας τα λιγότερο εφοδιασμένα άτομα σε κατάσταση ανεργίας. Η ανεργία με τον τρόπο αυτό διαιωνίζεται, ταυτόχρονα διαιωνίζονται και οι μακροχρόνια άνεργοι και γίνεται αισθητή η παρουσία του φαινομένου της υστέρησης.

Επίσης οι Blanchard and Summers (1986), σύνδεσαν το φαινόμενο αυτό και με το επίπεδο του φυσικού κεφαλαίου. Ανέφεραν ότι για παράδειγμα κατά τη διάρκεια μιας ύφεσης μειώνεται ο κεφαλαιουχικός εξοπλισμός και οι επενδύσεις και το γεγονός αυτό θα επηρεάσει όχι

μόνο το τρέχον επίπεδο της ανεργίας αλλά και το μελλοντικό καθώς ο μελλοντικός ρυθμός αύξησης της παραγωγικότητας, της παραγωγής και της απασχόλησης θα είναι περιορισμένος⁵.

⁵ Ο Κένυς σύνδεσε την αύξηση των επενδύσεων με το τμήμα της βραχυχρόνιας ενεργούς ζήτησης.

Κεφάλαιο 2

Η πορεία της ανεργίας στην Ελλάδα - Αίτια – Συνέπειες

2.1 Η πορεία της ανεργίας στην Ελλάδα από το 1990-2012

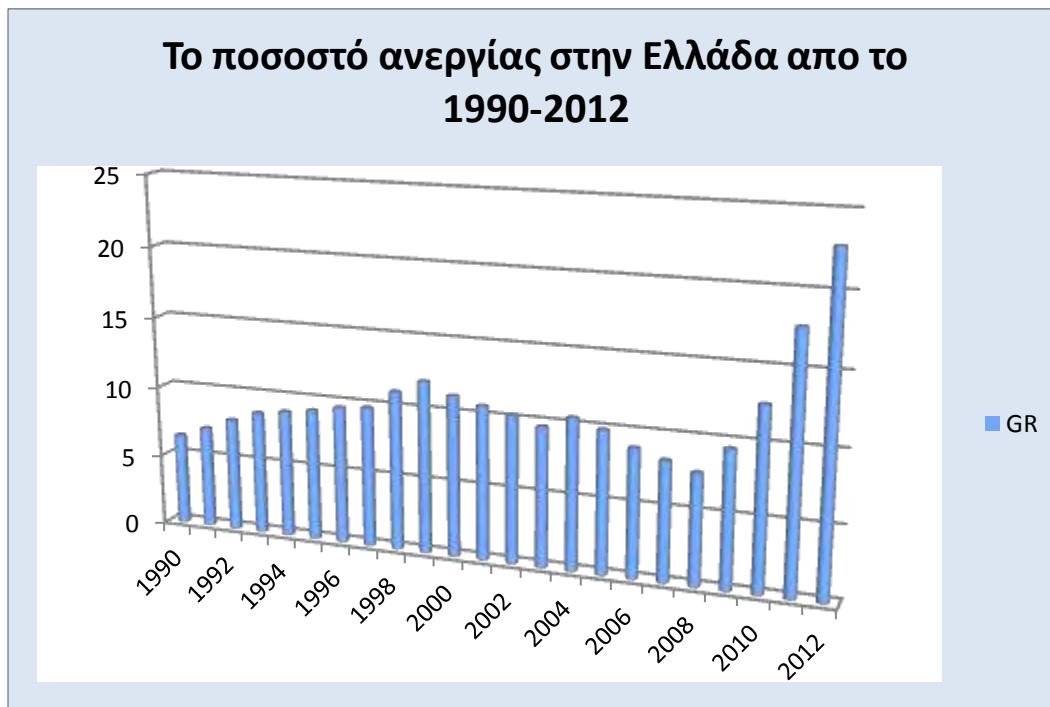
Η ανεργία αποτελούσε και αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας. Τα τελευταία χρόνια μάλιστα, έχει λάβει πολύ ανησυχητικές διαστάσεις. Πριν ξεκινήσουμε να αναλύουμε την περίοδο αναφοράς μας αξίζει να περιγράψουμε με λίγα λόγια την εικόνα της πορείας της ανεργίας τα προηγούμενα διαστήματα. Συγκεκριμένα, ξεκινώντας από τη δεκαετία του 60' το ποσοστό της ανεργίας στην Ελλάδα βρισκόταν σε χαμηλά επίπεδα. Κυμαινόταν γύρω στο 5% ενώ ταυτόχρονα το επίπεδο ανάπτυξης βρισκόταν σε υψηλά επίπεδα της τάξης του 6-7% (σε μονάδες ΑΕΠ), τη δεκαετία του 70' σύμφωνα με τα τότε στατιστικά μειώθηκε περαιτέρω και κυμαινόταν στο 2% περίπου. Η μείωση αυτή αποδόθηκε στην αύξηση των επενδύσεων κυρίως σε δημόσιες υπηρεσίες, στην αύξηση των εξαγωγών καθώς και στο υψηλό επίπεδο του ΑΕΠ (γύρω στο 5%) (Panagopoulos, 2007).

Όμως μετά από την πρώτη πετρελαϊκή κρίση του 1973 και τη δεύτερη του 1979 αυξήθηκε σημαντικά φτάνοντας το 1981 στο 4% και το 1983 στο 8%. Το διάστημα αυτό έγιναν διαρθρωτικές αλλαγές που αφορούσαν το εργατικό δυναμικό και μειώθηκε η παραγωγικότητα, σε αντίθεση με τον πληθωρισμό (Mihail 1996). Για όλο το υπόλοιπο τμήμα της δεκαετίας του 80 παρέμεινε σε παρόμοια επίπεδα μεταξύ 7-8% (Lolos και Papapetrou, 2011).

Από τη δεκαετία του 1990 και κυρίως τα μέσα, άρχισε η εκρηκτική άνοδος της ανεργίας.⁶

⁶ Για τη περιγραφή της πορείας της ανεργίας στην Ελλάδα θα αξιοποιηθούν κυρίως στατιστικά δεδομένα από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (ΕΣΥΕ). Τα στοιχεία προέρχονται από τις κατά καιρούς Έρευνες του Εργατικού Δυναμικού και είναι απολύτως εναρμονισμένα με σχετικό κανονισμό της Eurostat

Γράφημα 2.1

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία Επεξεργασία

Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούνται αυξομειώσεις στην τιμή της ανεργίας διαχρονικά. Υπάρχουν διαστήματα στα οποία η ανεργία αυξάνεται, τα οποία ακολουθούνται από διαστήματα στα οποία μειώνεται και αντίστροφα. Οι αυξομειώσεις αυτές άλλοτε είναι μικρότερες και άλλοτε μεγαλύτερες. Συγκεκριμένα, τα επίπεδα ανεργίας στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του 90' κυμαινόταν σε επίπεδα παρόμοια με αυτά προηγούμενων ετών, εμμένοντας σε μονοψήφια νούμερα. Σιγά, σιγά, όμως ξεκίνησαν να παρουσιάζουν ανοδική τάση από έτος σε έτος με αποκορύφωμα για τη δεκαετία του 90' τα έτη 1998 και 1999 κατά τα οποία το επίπεδο της ανεργίας έφτασε σε διψήφια νούμερα. Συγκεκριμένα από το 1990 μέχρι το 1995 οι άνεργοι αυξήθηκαν κατά 146,619 χιλιάδες, φτάνοντας το 1995 τους 427,719 χιλιάδες. Σε ποσοστό η ανεργία αυξήθηκε κατά 2,8% μονάδες. Το διάστημα 91-95 αυξήθηκε ταυτόχρονα και η απασχόληση κατά 191000 χιλιάδες όμως όπως βλέπουμε δεν είχε θετική επιρροή στο ποσοστό ανεργίας (καθώς ο ενεργός πληθυσμός σημείωσε άνοδο κατά 2%). Το 1997 η ανεργία ανέβηκε στους 9,8% και το 1998 και 1999 στα ποσοστά 11,1% και 12% αντίστοιχα. Το διάστημα 1997-1998 είχαμε άνοδο των θέσεων απασχόλησης κατά 2,9% αλλά η ανεργία παρόλα αυτά αυξήθηκε καθώς η αύξηση της απασχόλησης ήταν πιο αργή σε σχέση με την αύξηση του

ενεργού πληθυσμού. Τη δεκαετία αυτή η χώρα ακολούθησε αρκετά περιοριστική πολιτική με σκοπό την ένταξή της στην Οικονομική Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ), με αποτέλεσμα την παραπάνω πορεία της ανεργίας (Πανταζίδης, 2002).

Από το 2000 και μετά η ανεργία άρχισε να αποκτά μια φθίνουσα πορεία μέχρι το 2003. Μέχρι το τέλος του 2003 η ανεργία μειώθηκε κατά 115000 χιλιάδες άτομα και έφτασε το ποσοστό 9,7%. Γεγονός που οφειλόταν στην μεγάλη αύξηση της απασχόλησης ή οποία είχε ήδη ξεκινήσει από το 2000. Το 2004 παρουσίασε μια μικρή άνοδο αλλά από το 2005 και μετά μέχρι το 2008 μειώθηκε σημαντικά. Το διάστημα αυτό η ελληνική οικονομία βρισκόταν σε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε κατά 2,8% μονάδες και έφτασε σε επίπεδο 7,7% το 2008. Το ποσοστό αυτό ήταν το τρίτο χαμηλότερο των τελευταίων δύο δεκαετιών. Τα αμέσως χαμηλότερα ήταν το 1990 (6,4%) και το 1991 (7,1%). Από το 1991-2008 δημιουργήθηκαν σχεδόν ένα εκατομμύριο θέσεις εργασίας. Όμως από το 2008 και μετά και ιδιαίτερα μετά από το 2010 η ανεργία στην Ελλάδα ανέβηκε κατακόρυφα εξαιτίας της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης και της δημοσιονομικής κρίσης. Τα ποσοστά ανεργίας αυξήθηκαν ραγδαία όχι μόνο από έτος σε έτος αλλά και από τρίμηνο σε τρίμηνο, δείχνοντας με τον τρόπο αυτό την ένταση της ύφεσης, την οποία διαδέχθηκε η Ελλάδα. Παρακάτω ακολουθεί πίνακας με τις τριμηνιαίες μεταβολές της ανεργίας για το διάστημα αυτό.

Πίνακας 2.1 : Τριμηνιαίες μεταβολές της ανεργίας από το 2008-2012 (σε %, και χιλιάδες)

Και τα δύο φύλα	Ανεργοί				Ποσοστό Ανεργίας/ Μεταβολές			
Έτος / τρίμηνα	A	B	Γ	Δ	A	B	Γ	Δ
2008	406,5	357,1	355,1	392,7	8,3	7,2	7,2	7,9
2009	462,3	442,6	465,1	514,4	9,3	8,9	9,3	10,3
2010	586,8	594	621,9	712,1	11,7	11,8	12,4	14,2
2011	792,6	810,8	878,3	1025,9	15,9	16,3	17,7	20,7
2012	1120,1	1168,761	-	-	22,6	23,6	-	-
2008-2009	55,8	85,5	110	121,7	13,7%	23,9%	31,0%	31,0%
2009-2010	124,5	151,4	156,8	197,7	26,9%	34,2%	33,7%	38,4%
2010-2011	205,8	216,8	256,4	313,8	35,1%	36,5%	41,2%	44,1%
2011-2012	327,5	357,9	-	-	43,4%	45,0%	-	-
2008-2011	386,1	453,7	523,2	633,2	95,0%	127,0%	147,3%	161,2%
2008-2012	713,6	811,6	-	-	173,0%	227,7%	-	-

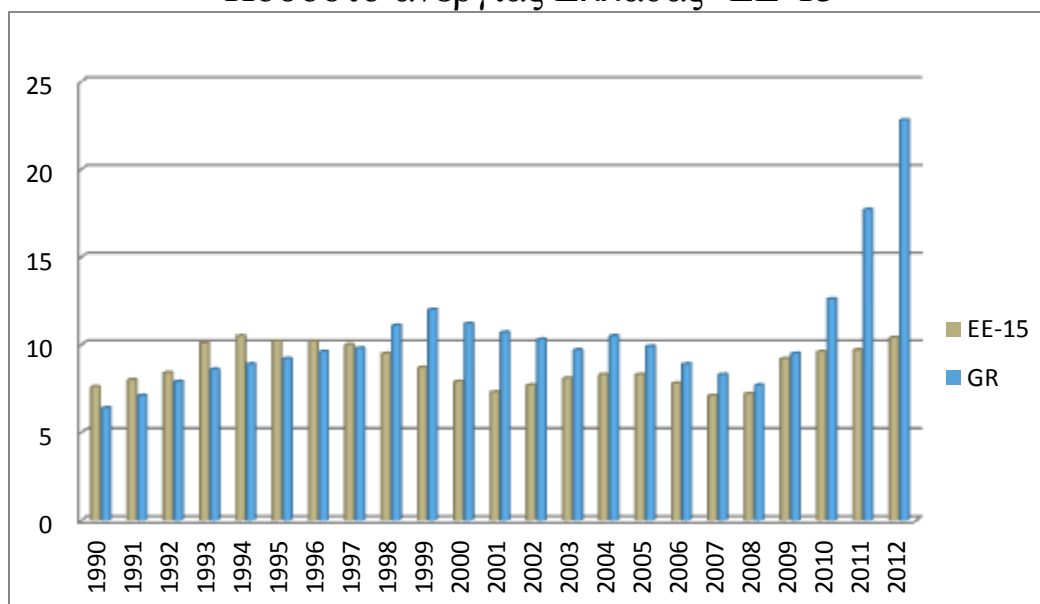
Πηγή INE-ΓΣΣΕ/ ΑΔΕΔΥ (2012)

Σύμφωνα με τον πίνακα 2.1 ο αριθμός των ανέργων από το 2008 έως το 2011 σχεδόν διπλασιάστηκε και το διάστημα 2008-2012 (για το 2012 τα στοιχεία αφορούν το α' και το β' τρίμηνο) σχεδόν τριπλασιάστηκε, έντονη ήταν δηλαδή και η άνοδος την ανεργίας μέσα σε ένα έτος. Συγκεκριμένα μόνο για το διάστημα 2011-2012 ο αριθμός των ανέργων αυξήθηκε κατά 327,500 χιλιάδες άτομα το α' τρίμηνο και το δεύτερο κατά 357,900 χιλιάδες άτομα. Ενώ, χαρακτηριστικά, για το α' τρίμηνο το 2008 οι άνεργοι ήταν 406,500 χιλιάδες το 2011 έφτασαν τους 792.600 χιλιάδες και το 2012 τους 1.120,100 χιλιάδες άτομα. Ενώ για το β' τρίμηνο το 2008 οι άνεργοι ήταν 351,100 χιλιάδες, το 2011 έφτασαν του 810,800 χιλιάδες και το 2012 τους 1.168,000. Στον παραπάνω πίνακα παρατίθενται και οι ποσοστιαίες μεταβολές οι οποίες μας δείχνουν πιο κατανοητά την ένταση των μεταβολών της ανεργίας τόσο από έτος σε έτος όσο και από τρίμηνο σε τρίμηνο.

2.1.1 Η πορεία της ανεργίας στην Ελλάδα σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση των 15 και 27 κρατών – μελών

Γράφημα 2.2

Ποσοστό ανεργίας Ελλάδας- ΕΕ-15

Πηγή Στοιχείων: AMECO, Ιδία επεξεργασία

Όπως παρατηρούμε από το παραπάνω γράφημα το ποσοστό ανεργίας της Ελλάδας ήταν χαμηλότερο από αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης (15 κρατών – μελών) .Ωστόσο, αυξητική πορεία ακολούθησαν και τα δύο όμως με διαφορετικό ρυθμό. Ο μέσος όρος της ΕΕ είναι 9,3% έναντι 8,4% της Ελλάδας για το χρονικό διάστημα 1990-1997. Έτσι, λοιπόν, το 1998 και 1999 το ποσοστό ανεργίας της Ελλάδας ξεκίνησε να υπερβαίνει αυτό της ΕΕ-15 (9,5% το 1998 και 8,7% το 1999 έναντι 11,1% το 1998 και 12% το 1999 για την Ελλάδα) .

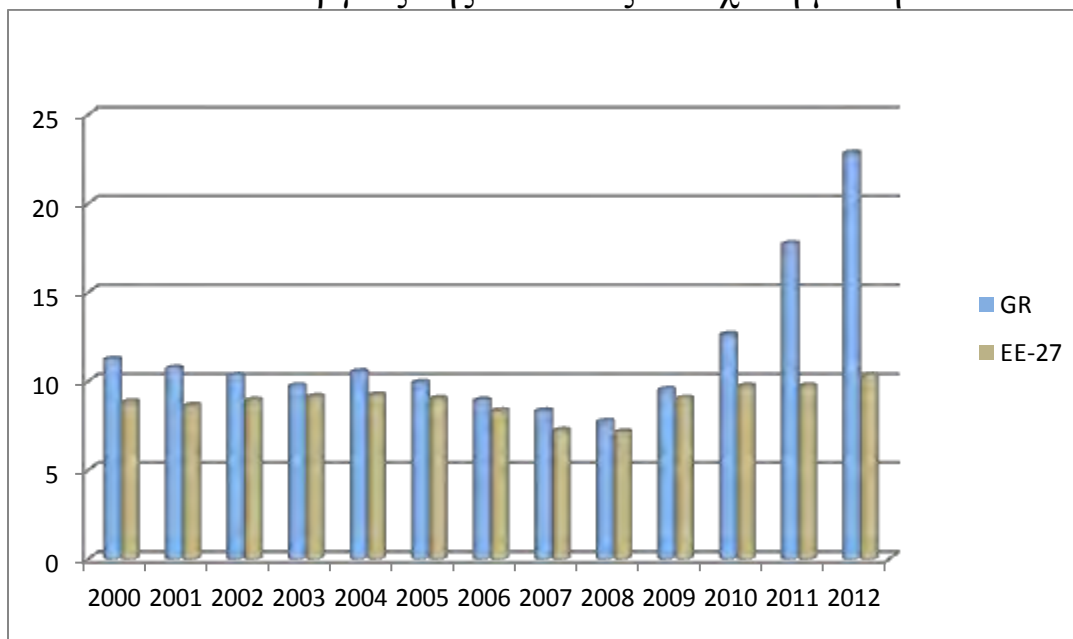
Τα επόμενα χρόνια μέχρι και το 2008 με ελάχιστες αυξομειώσεις η ανεργία ακολούθησε φθίνουσα πορεία τόσο για την Ελλάδα όσο και για την ΕΕ-15, μάλιστα ο ρυθμός μείωσης της ανεργίας για την Ελλάδα ήταν έντονος και κατάφερε να έρθει κοντά με το τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο. Ο μέσος όρος από το 1990-2008 ήταν 8,7% για την ΕΕ-15 και 9,3% για την Ελλάδα. Ιδιαίτερα για το 2008 τα ποσοστά ανεργίας μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ ήταν πολύ κοντά το ένα με το άλλο , επίσης, ήταν από τα χαμηλότερα σχεδόν ποσοστά των δύο τελευταίων περιόδων δεκαετιών ιδιαίτερα για την ΕΕ-15 (Ελλάδα 7,7% και ΕΕ 7,2%).

Σημαντική είναι η περίοδος μετά το 2008 , μετά το ξέσπασμα δηλαδή της διεθνούς οικονομικής κρίσης όπου δεν εκτινάχθηκε στα ύψη μόνο η ανεργία στην Ελλάδα αλλά και στην ΕΕ-15. Ο μέσος όρος για την ΕΕ-15 για το διάστημα 2008-2012 ήταν 9,2% ενώ για την Ελλάδα 14,6%. Μέχρι και το 2009 τα ποσοστά ανεργίας των δύο χωρών συμβάδιζαν. Από το 2010 και μετά όμως, όπως προαναφέρθηκε και στο προηγούμενο τμήμα της παρούσης εργασίας το ποσοστό ανεργίας της Ελλάδας εκτινάχθηκε. Ωστόσο, το ποσοστό ανεργίας στην ΕΕ-15 από το 2010 και μετά έτεινε τα υψηλά ποσοστά που παρουσίαζε στα μέσα της δεκαετίας του 1990 . Κατά συνέπεια η ανεργία εξελίσσεται σε ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά και για την Ευρώπη.

Επιπρόσθετα, στο σημείο αυτό μπορούμε να συμπεράνουμε, ότι Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση ακολουθούν αντίστοιχη πορεία όσον αφορά τις μεταβολές στην ανεργία. Περιόδους που αυξάνεται η ανεργία στην Ευρώπη , αυξάνεται και η ανεργία στην Ελλάδα, ωστόσο η ένταση είναι αυτή που τις διαφοροποιεί μεταξύ τους.

Γράφημα 2.3

Το ποσοστό ανεργίας της Ελλάδας σε σχέση με την ΕΕ-27

Πηγή Στοιχείων : AMECO, Ιδία επεξεργασία

Παραπάνω , παρατίθεται ένα ακόμη γράφημα το οποίο συγκρίνει την ανεργία της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 κρατών- μελών. Τα στοιχεία φυσικά αφορούν την περίοδο μετά το 2000. Ωστόσο δεν υπάρχει κάποια διαφορά με τα όσα αναφέρθηκαν για την Ευρωπαϊκή Ένωση των 15 κρατών μελών. Η Ελλάδα εξακολουθεί να βρίσκεται υψηλότερα όσον αφορά το δείκτη ανεργίας σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Επιπλέον, στην συνέχεια παρουσιάζουμε ένα πίνακα, με τα ποσοστά ανεργίας της Ελλάδας σε σχέση με τις 15 χώρες - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναλυτικά. Έτσι ώστε να συγκρίνουμε την πορεία της ανεργίας στην Ελλάδα από το 1990 έως σήμερα με την πορεία της ανεργίας των 15 χωρών- μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πίνακας 2.2

Ποσοστό ανεργίας της Ελλάδας σε σχέση με τις χώρες- μέλη της ΕΕ-15							
Χώρες	1991	1995	2000	2005	2008	2011	2012 (β.τρ.)
Ελλάδα	7,1	9,2	11,2	9,9	7,7	17,7	22,8
Ιταλία	8,5	11,2	10	7,7	6,7	8,4	9,5
Ισπανία	14,5	20	11,7	9,2	11,3	21,7	24,4
Πορτογαλία	4,2	7,2	4,5	8,6	8,5	12,9	15,5
Ιρλανδία	7,1	12,3	4,2	4,4	6,3	14,4	14,3
Γαλλία	8,4	10,5	9	9,3	7,8	9,7	10,2
Γερμανία	5,6	8,3	8	11,3	7,5	5,9	5,5
Αυστρία	3,4	3,9	3,6	5,2	3,8	4,2	4,3
Ηνωμένο Βασίλειο	8,6	8,5	5,4	4,8	5,6	8	8,5
Λουξεμβούργο	1,6	2,9	2,2	4,6	4,9	4,8	5,2
Ολλανδία	4,8	7,1	3,1	5,3	3,1	4,4	5,7
Βέλγιο	6,4	9,7	6,9	8,5	7	7,2	7,6
Φιλανδία	6,6	15,4	9,8	8,4	6,4	7,8	7,9
Σουηδία	3,1	8,5	5,6	7,7	6,2	7,5	7,7
Δανία	7,9	6,7	4,3	4,8	3,4	7,6	7,7

Πηγή :AMECO
 Ιδία Επεξεργασία

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το 1991 η Ελλάδα βρισκόταν στην 6^η θέση (7,1%) όσον αφορά τα ποσοστά ανεργίας μαζί με την Ιρλανδία (7,1%), ενώ την πρώτη θέση κατείχε η Ισπανία (14,5%) με επακόλουθες χώρες το Ηνωμένο Βασίλειο (8,6%) , την Ιταλία (8,5%) και τη Γαλλία (8,4%). Από την αντίθετη πλευρά το Λουξεμβούργο και η Σουηδία παρουσίαζαν τα χαμηλότερα ποσοστά (1,6% και 3,1% αντίστοιχα) .

Μέχρι το 1995, τα ποσοστά ανεργίας αυξήθηκαν αισθητά σε όλες τις χώρες με (εξάιρεση το Ηνωμένο Βασίλειο) . Συγκεκριμένα, η Ελλάδα μετά τις νέες αυξήσεις στα ποσοστά έπεσε στην 7^η θέση (9,2%) , ενώ η Φιλανδία ανέβηκε στην δεύτερη θέση (15,4%) (από την 8^η το 1991) και η Ιρλανδία στη 3^η (12,3%). Πρώτη παρέμενε η Ισπανία (20%). Από την άλλη βλέπουμε ότι στη τελευταία θέση συνεχίζει να παραμένει το Λουξεμβούργο (2,9%). Όμως η Σουηδία δεν είναι πια προτελευταία ανέβηκε στην 9^η θέση (8,5%). Τη θέση της έλαβε η Αυστρία (3,9%).

Μέχρι το 2000 όμως το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε σε σημαντικό βαθμό για όλες τις χώρες εκτός από την Ελλάδα. Το γεγονός αυτό άλλαξε την κατάταξη των χωρών με τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας. Η Ισπανία παρόλα αυτά παρέμεινε στην πρώτη θέση αλλά με πολύ χαμηλότερο ποσοστό (11,7%), ενώ η Ελλάδα εκτοξεύτηκε στην δεύτερη θέση (11,2%) και η Ιταλία στη 3^η θέση (10%). Οι χώρες αυτές ήταν οι μόνες οι οποίες είχαν διψήφια ποσοστά ανεργίας, ενώ οι υπόλοιπες κατάφεραν σε ένα μεγάλο βαθμό να μειώσουν τα ποσοστά ανεργίας τους. Χαρακτηριστικά η Φιλανδία κατά 5,6% μονάδες και μετακινήθηκε από τη 2^η στη 4^η θέση, η Ιρλανδία κατά 8,1% μονάδες και πήγε από τη 3^η θέση στη 12^η , η Ολλανδία κατά περίπου 4% μονάδες και πήγε στη προτελευταία θέση με το Λουξεμβούργο να συνεχίζει να βρίσκεται στη τελευταία θέση.

Μέχρι το 2005 , παρατηρούμε ότι έγιναν κάποιες αυξομειώσεις στα ποσοστά. Χώρες με διψήφια ποσοστά όπως η Ελλάδα, η Ιταλία και η Ισπανία και γενικότερα σχετικά υψηλά ποσοστά , κατάφεραν να τα μειώσουν ελαφρώς , ενώ χώρες με χαμηλότερα ποσοστά , αύξησαν τα ποσοστά τους. Τα ποσοστά της Πορτογαλίας και της Γερμανίας παρουσίασαν μεγαλύτερη μεταβολή προς τα πάνω. Έτσι το 2005, η Γερμανία βρισκόταν στη 1^η θέση (11,3%) και η μόνη με διψήφιο νούμερο, 2^η η Ελλάδα (9,9%) και 3^η η Γαλλία (9,3%) με ελάχιστη διαφορά από την Ισπανία (9,2%). Στη τελευταία θέση ήταν το Λουξεμβούργο , αλλά με πιο υψηλά ποσοστά σε σχέση με όλα τα προηγούμενα έτη.

Το 2008 μειώθηκαν τα ποσοστά ανεργίας στις περισσότερες χώρες. Ειδικότερα ανοδική πορεία είχαν τα ποσοστά μόνο για την Ισπανία, την Ιρλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο και το Λουξεμβούργο. Έτσι , στην 1^η θέση παραμένει η Ισπανία (11,3%) και η είναι η μόνη με διψήφιο, στη 2^η θέση ήταν η Πορτογαλία (8,5%) και στη 3^η θέση η Γαλλία (7,8%). Η Ελλάδα κατέβηκε στη 4^η θέση (7,7%). Ενώ στις 2 τελευταίες θέσεις ήταν η Ολλανδία (3,1%) και η Δανία (3,4%), για τις οποίες τα ποσοστά ανεργίας κινούνταν πάνω κάτω στα ίδια επίπεδα τα προηγούμενα έτη.

Από το 2008, όμως μέχρι το 2011 και το 2012 (τα ποσοστά αφορούν το μέσο όρο των δύο πρώτων τριμήνων του έτους) , είχαμε μεγάλες αυξήσεις για πολλές χώρες στα ποσοστά ανεργίας, γεγονός που οφείλεται όπως προαναφέρθηκε στην διεθνή οικονομική κρίση που είχε ξεσπάσει. Τις μεγαλύτερες ανοδικές μεταβολές είχαν η Ισπανία, η Ελλάδα, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία, αλλά και η Δανία. Έτσι στη 1^η θέση για συνεχή χρονιά ήταν η Ισπανία μένα μεγάλο

ποσοστό και για το 2011 και για το 2012 (21,7% και 24,4% αντίστοιχα) , στη 2^η θέση ανέβηκε ξανά η Ελλάδα με ποσοστό 11,7% το 2011 και 22,8% το 2012, ενώ στη 3^η θέση ήταν η Ιρλανδία (14,3%) το 2011 με 4^η τη Πορτογαλία (12,9%) και το 2012 (14,2% και 15,5%) συνέβη το αντίστροφο. Το σημαντικό για το διάστημα αυτό είναι ότι είχαμε μεγάλη αύξηση τόσο ανάμεσα στο διάστημα 2008-2011 όσο και στο διάστημα 2011-2012 για τις χώρες αυτές. Όλες τους παρουσιάζουν διψήφια νούμερα όπως και η Γαλλία (για το 2012). Η Γερμανία είναι η μόνη χώρα η οποία μείωσε το ποσοστό της ανεργίας όχι μόνο μέχρι το 2011 αλλά και το διάστημα 2011-2012. Στη τελευταία θέση ήταν η Αυστρία με ποσοστά 4,2% και 4,3% για τα έτη 2011 και 2012. Τα οποία παρόλο που είναι η ελάχιστες τιμές των 15 κρατών –μελών είναι από τα υψηλότερα των προηγούμενων ετών.

2.2 Τα αίτια της ανεργίας στην Ελλάδα από 1990 έως σήμερα

Παραπάνω είδαμε την πορεία της ανεργίας στην Ελλάδα , ποια όμως είναι τα αίτια που διαμόρφωσαν τη προαναφερθείσα εικόνα ;

Από τη χρονική διάρκεια του φαινομένου , την επιμονή του, τη σύνθεση του και τα τελευταία χρόνια την υπερβολική άνοδό του γίνεται φανερό ότι το πρόβλημα της ανεργίας στην Ελλάδα είναι σύνθετο. Ιδιαίτερα στο παρελθόν λάμβανε κυρίως διαρθρωτικό χαρακτήρα , τα αίτια του οποίου δεν εντοπίζονται αποκλειστικά και μόνο στο χώρο της οικονομίας και έπρεπε να δοθεί βαρύτητα σε μικροοικονομικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, ο διαρθρωτικός χαρακτήρας υποδηλώνει ουσιαστικά ότι το πρόβλημα οφείλεται στη διευρυνόμενη αναντιστοιχία (mismatch) μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εργασίας (Katsanevas και Livanos, 2006) . Οι δυνατότητες της οικονομίας να δημιουργήσει θέσεις εργασίας του είδους που είναι διατεθειμένοι να αποδεχθούν οι αναζητούντες εργασία αλλά και αυτών που προσφέρουν οι επιχειρήσεις υπολείπονται κατά πολύ του αριθμού που απαιτείται για να απορροφήσει όσους επιθυμούν να εργαστούν (Αθανασίου, 2006).

Τα τελευταία χρόνια όμως μετά τη διεθνή οικονομική κρίση του 2008 και ιδιαίτερα την ελληνική κρίση δημοσίου χρέους η οικονομία της χώρας έχει ‘βυθιστεί’ σε βαθιά ύφεση και το πρόβλημα της ανεργίας στην Ελλάδα πέραν του διαρθρωτικού του χαρακτήρα (ο οποίος

εξακολουθεί να υφίσταται) οφείλεται κυρίως στην έλλειψη ζήτησης και πρέπει να δοθεί βαρύτητα σε μακροοικονομικό επίπεδο (INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2011).

Ειδικότερα ωστόσο , παραθέτουμε κάποιους συγκεκριμένους παράγοντες που επηρέασαν και επηρεάζουν το επίπεδο της ανεργίας στην χώρα μας.

2.2.1 Μεταναστευτική ροή

Από τις αρχές της δεκαετίας του 90 και μετά, τα οικονομικά μεγέθη της Ελλάδας άρχισαν να συγκλίνουν προς αυτά των Ευρωπαϊκών χωρών και ταυτόχρονα αναβαθμίστηκε ο οικονομικός της ρόλος στις Βαλκανικές χώρες με αποτέλεσμα να μετατραπεί από χώρα ‘εξαγωγής Ελλήνων μεταναστών σε χώρα υποδοχής. Οι μετανάστες προερχόταν κυρίως από χώρες μη μέλη της ΕΕ και από ομογενής από χώρες της πρώην Σοβιετικής ένωσης (Χρήστος Μπάγκαβος, Δέσποινα Παπαδοπούλου , Μαρία Συμεωνάκη, 2009). Η εισροή αυτή των μεταναστών χαρακτηρίστηκε μεγάλη και αυξήθηκε ακόμη περισσότερο από το 1998 , όταν ξεκίνησε η νομιμοποίηση τους και η ενσωμάτωσή τους στην επίσημη αγορά εργασίας (Σαμπεθαί, 2000).

Οι μετανάστες αποτέλεσαν και αποτελούν βασική συνιστώσα του συστήματος απασχόλησης και της αγοράς εργασίας. Καταρχήν, η μαζική είσοδός τους επηρέασε τη δομή και τη λειτουργία της αγοράς εργασίας. Αύξησε απότομα τη προσφορά εργασίας και η ελληνική πολιτεία φάνηκε απροετοίμαστη, καθώς δεν είχε προηγούμενη εμπειρία επί τούτου (Demekas και Kontolemis 1997, Κικίλιας, 2007). Συγκεκριμένα, η διεύρυνση των μεταναστευτικών ροών αύξησε το συνολικό μέγεθος του εργατικού δυναμικού και άσκησε επιρροή , διαχρονικά, στην εξέλιξη των συνολικών ποσοστών συμμετοχής στην αγορά εργασίας. Η παρουσία τους στην αγορά εργασίας τη δεκαετία 1990-2000 ήταν πιο έντονη από αυτή των γηγενών, ενώ ταυτόχρονα το μερίδιο τους στον πληθυσμό σε ηλικία εργασίας μεταβαλλόταν διαχρονικά (Χρήστος Μπάγκαβος, Δέσποινα Παπαδοπούλου , Μαρία Συμεωνάκη, 2009) .

Συγκεκριμένα το διάστημα 1991-2001 ο αριθμός τους πενταπλασιάστηκε από τους 167000 χιλιάδες έφτασε τους 800000 ταυτόχρονα η αύξηση του εργατικού δυναμικού οφειλόταν κατά 62,2% σε αύξηση του πληθυσμού και κατά 37,4% σε μεταβολή των ποσοστών συμμετοχής

στην αγορά εργασίας. Η αύξηση αυτή του εργατικού δυναμικού κυμαινόταν στο 17,4% και συνδέθηκε κατά 9,1% με τους αλλοδαπούς και κατά 8,3% στους γηγενείς. Η παρουσία τους όμως στην αγορά εργασίας υπερτερούσε έναντι των γηγενών και μετά το 2001, αν και διαχρονικά η διαφορά αυτή άρχισε να κλείνει. Συγκεκριμένα το ποσοστό συμμετοχής των αλλοδαπών στην αγορά εργασίας το διάστημα 1998-2006 ήταν περίπου 75% ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους γηγενείς μεταβλήθηκε από το 62,6% το 1998 στο 62,9% το 2001 και στο 66,6% το 2006 (Χρήστος Μπάγκαβος, Δέσποινα Παπαδοπούλου, Μαρία Συμεωνάκη, 2009). Επίσης για το διάστημα 2000-2005 η απασχόληση των ελλήνων αυξήθηκε κατά 3,8% ενώ των αλλοδαπών διπλασιάστηκε (102,7%) (Κικίλιας 2007).

Η παρουσία τους στον Ελλαδικό χώρο, ιδιαίτερα μετά τη νομιμοποίησή τους, όξυνε τον ανταγωνισμό με το εγχώριο εργατικό δυναμικό, καθώς οι μετανάστες ήταν διατεθειμένοι να εργαστούν με χαμηλότερο κόστος και ο βιομηχανικός τομέας για να ανταπεξέλθει στο διεθνή ανταγωνισμό ζητούσε φθηνό εργατικό δυναμικό (Karakatsanis 1999). Επίσης, ιδιαίτερα μεγάλη ήταν η ενασχόλησή τους με τις αγροτικές δραστηριότητες, αλλά όχι μόνο εξαιτίας του χαμηλού εργατικού κόστους. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι οι ίδιοι οι Έλληνες ήταν πιο διστακτικοί στην ενασχόληση με τις αγροτικές δραστηριότητες. Έτσι οι μετανάστες βοήθησαν ως ένα βαθμό στη κάλυψη των συγκεκριμένων αναγκών της αγοράς εργασίας (Katsanevas και Livanos 2006).

Παρόλα αυτά κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι το φθηνό κόστος εργασίας των μεταναστών οδήγησε σε μαζική απορρόφηση τους από την αγορά εργασίας και μάλιστα ακόμη και σε περιόδους χαμηλών ρυθμών αύξησης του ΑΕΠ, τη στιγμή που πολλοί Έλληνες παρέμεναν άνεργοι, οι οποίοι επιζητούσαν θέσεις εργασίας καλύτερα αμειβόμενες και με λοιπά ποιοτικά χαρακτηριστικά τα οποία δεν μπορούσε να προσφέρει η ελληνική οικονομία (Μπαλφούσια, Κανελλόπουλος, Αθανασίου και Μπαλφούσιας, 2004, τεύχος 5).

Οι μετανάστες επίσης είναι άτομα τα οποία ασχολούνται αρκετά με τη λεγόμενη «μαύρη εργασία»⁷, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στη διατήρηση της παραοικονομίας και κάνοντας

⁷ Ως μαύρη εργασία ορίζουμε μια κύρια ή δευτερεύουσα επαγγελματική δραστηριότητα που ασκείται μη ευκαιριακά με σκοπό το κέρδος χωρίς να τηρεί υποχρεώσεις νομικής, κανονιστικής ή συμβατικής φύσης. Η μαύρη εργασία μπορεί να είναι αδήλωτη αλλά νόμιμη, ή να είναι αδήλωτη και ταυτόχρονα παράνομη (χωρίς άδεια εργασίας, εργασία σε παράνομες δραστηριότητες) Καραμεσίνη (2006)

ακόμη πιο δύσκολο για την ελληνική οικονομία να επιτύχει ένα παραγωγικό επίπεδο το οποίο θα απορροφήσει τόσο τους μετανάστες όσο και τους Έλληνες εργαζόμενους φυσικά .

Έτσι λοιπόν η μη ελεγχόμενη εισροή των μεταναστών ανάλογα με τις ανάγκες της οικονομίας, το φθηνό κόστος εργασίας που παρείχαν και ταυτόχρονα την άσκηση πίεσης μείωσης των μισθών προς τα κάτω και της διατήρησης της παραοικονομίας, επιβάρυναν την κάλυψη θέσεων εργασίας για τους Έλληνες και ταυτόχρονα διατηρώντας τους μισθούς χαμηλότερα από όσο οι ίδιοι ήταν διατεθειμένοι να δεχτούν οδήγησε σε αύξηση της ανεργίας (Καψάλης, 2008).

Ουσιαστικά όμως από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η ανεργία δεν ήταν φαινόμενο που οφειλόταν στην ανεπάρκεια ζήτησης , αλλά σε διαρθρωτικά χαρακτηριστικά τα οποία με τη σειρά τους οδήγησαν σε ανισορροπία την αγορά εργασίας. Η αύξηση της προσφοράς ή οποία ήταν ξαφνική και μεγάλη και το είδος αυτής της προσφοράς δημιούργησε πρόβλημα στη ταύτιση της προσφοράς με την ζήτηση εργασίας. Στο σημείο αυτό αξίζει να προσθέσουμε ότι η μεταναστευτική ροή αποτέλεσε αιτία των υψηλών επιπέδων ανεργίας στην Ελλάδα κυρίως την δεκαετία του 1990 χωρίς αυτό να σημαίνει ότι και τη δεκαετία 2000 ασκούσε και ασκεί επιρροή στη διαμόρφωση του ποσοστού ανεργίας.

2.2.2 Είσοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας

Τη δεκαετία του 90' δεν είχαμε αύξηση της προσφοράς εργασίας μόνο εξαιτίας των έντονων μεταναστευτικών ροών όπως προαναφέρθηκε, αλλά ταυτόχρονα οι γυναίκες έπαψαν να ασχολούνται μόνο με τις οικιακές δουλειές και εισήλθαν ραγδαία στο εργατικό δυναμικό της χώρας. Μάλιστα επιθυμούσαν να αποκτήσουν υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης γεγονός που αύξανε τα ποσοστά τους στην αγορά εργασίας (η αλλαγή αυτή βέβαια άρχισε να συντελείται ήδη από τη δεκαετία του 80). Το γεγονός αυτό όπως και στη περίπτωση των μεταναστευτικών ροών, επηρέασε την διάρθρωση της αγοράς εργασίας (Karakatsanis (1999) , Demekas και Kontolemis (1997), Σαμπεθάνι (2000), Apergis (2005), Livanos και Yalikin (2008), Lolos και Papapetrou (2011).

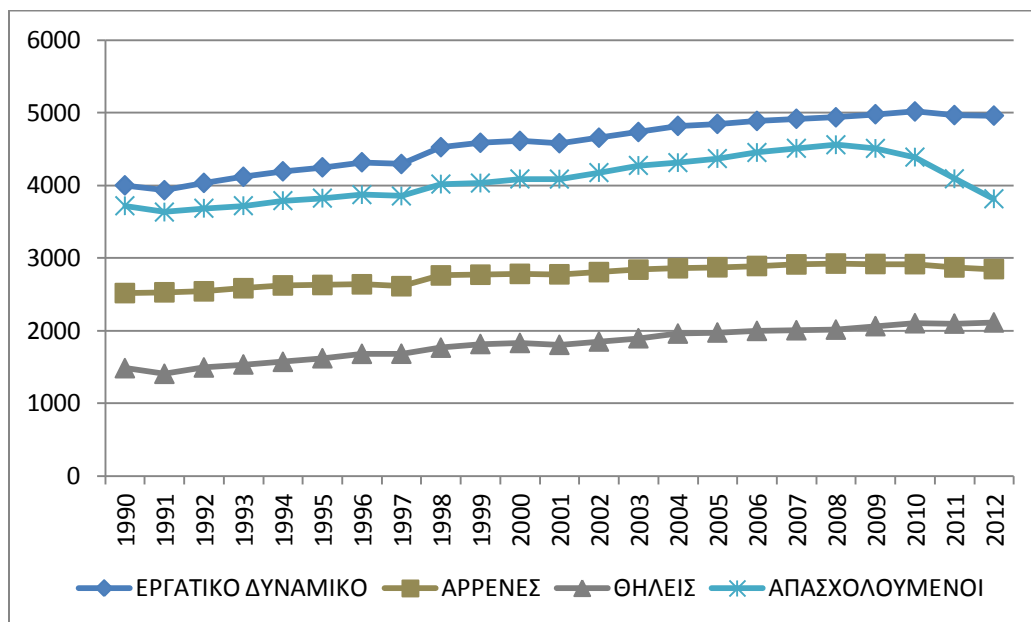
Όμως φάνηκε ότι η αύξηση της προσφοράς εργασίας δεν συνοδεύτηκε από αντίστοιχη αύξηση της ζήτησης εργασίας και δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας με αποτέλεσμα να

ανέβουν τα ποσοστά της ανεργίας συνολικά (Katsimi 2000, Κανελλόπουλος, 2004). Το γεγονός αυτό δεν αφορά μόνο τη δεκαετία του 90, αλλά και όλο το υπόλοιπο διάστημα μέχρι σήμερα. Τα υψηλά και επίμονα ποσοστά ανεργίας των γυναικών που παρουσιάζονται διαχρονικά στη χώρα μας δείχνουν την ανεπάρκεια της ζήτησης εργασίας των γυναικών. Οι όροι και συνθήκες πρόσληψης των γυναικών δεν φαίνονται ευνοϊκοί για την αύξηση της απασχόλησής τους (Κανελλόπουλος , Αθανασούλη, Ευστρατόγλου, Παναγόπουλου, Παπακωνσταντίνου, Προδρομίδα 2011).

Στο σημείο αυτό παραθέτουμε κάποια στατιστικά σχετικά με τις μεταβολές του εργατικού δυναμικού και την είσοδο των γυναικών σε αυτό. Μεταξύ 1995 και 1999 η άνοδος του εργατικού δυναμικού ανήλθε στο 7%, ενώ ο πληθυσμός σε ηλικία απασχόλησης αυξήθηκε κατά 2,2% και το ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό από 60,1% το 1995 έφτασε το 62,9% το 1999. Περίπου το 1/3 της αύξησης του εργατικού δυναμικού προήλθε από την αύξηση του πληθυσμού σε ηλικία απασχόλησης, ενώ τα υπόλοιπα 2/3 οφείλονται στην άνοδο του ποσοστού συμμετοχής. Για τους άνδρες , το σύνολο της αύξησης του εργατικού δυναμικού (2,9%) οφείλεται στην αύξηση του πληθυσμού, ενώ το ποσοστό συμμετοχής μειώθηκε ελαφρά από το 77,2 το 1995 στο 76,9 το 1999. Αντίθετα όμως όσον αφορά τις γυναίκες τα 9/10 της αύξησης του εργατικού δυναμικού αντανακλούν την άνοδο του ποσοστού συμμετοχής , από 44,2% το 1995 σε 49,7 το 1999. Ωστόσο η απασχόληση αυξήθηκε με βραδύτερο ετήσιο ρυθμό, συμβάλλοντας στην άνοδο του ποσοστού ανεργίας (Σαμπεθαί, 2000).

Επίσης, παρακάτω παραθέτουμε ένα γράφημα σχετικά με την εξέλιξη των γυναικών και των ανδρών στο εργατικό δυναμικό από το 1990-2012. Στο γράφημα αυτό βλέπουμε τη συνεχή ανοδική πορεία των γυναικών με βάση το σύνολο του εργατικού δυναμικού. Ιδιαίτερα για τη δεκαετία του 1990 η εικόνα αυτή είναι πιο έντονη.

Γράφημα 2.4: Διαχρονική εξέλιξη των γυναικών στην αγορά εργασίας με βάση το σύνολο του εργατικού δυναμικού

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία Επεξεργασία

2.2.3 Αλλαγές στους τομείς απασχόλησης

Σημαντική ήταν η αλλαγή, κατά τη δεκαετία του 90' και στους κλάδους απασχόλησης. Είχαμε μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα και αύξηση στον τριτογενή (Κανελλόπουλος 2004, Apergis 2005, Lolos και Papapetrou, 2011). Συγκεκριμένα, οι κάτοικοι της επαρχίας άρχισαν να μετακινούνται σε αστικά κέντρα, θεωρώντας ότι θα έχουν περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης, όμως οι δεξιότητές τους – ικανότητές τους δεν ανταποκρινόταν με τις δουλειές που υπήρχαν στα αστικά κέντρα. Επίσης, αυτή η μείωση επιταχύνθηκε από την εφαρμογή της ΚΑΠ (Κοινής Αγροτικής Πολιτικής) μέσω της οποίας αρκετές επιχορηγήσεις που είχαν δοθεί για την τόνωση της τοπικής αγοράς στράφηκαν από τις χώρες του νότου προς τις ανατολικές φτωχές χώρες της Ευρώπης (Karakatsanis, 1999).

Ιδιαίτερες επίσης ήταν οι διαρθρωτικές αλλαγές οι οποίες αφορούσαν το βιομηχανικό τομέα, είχαμε δηλαδή την έναρξη της αποβιομηχανοποίησης. Το γεγονός αυτό επέφερε απώλεια

θέσεων απασχόλησης στο κλάδο της βιομηχανίας , μάλιστα το διάστημα 1993-2001, είχαμε απώλεια σε 41χιλιάδες. Ουσιαστικά η χώρα τη δεκαετία του 1990, άρχισε να μετατρέπεται από μια κλειστή οικονομία σιγά, σιγά σε μία ανοιχτή οικονομία , όντας αντιμέτωπη με Ευρωπαϊκό και παγκόσμιο ανταγωνισμό . Ιδιαίτερα , μετά την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ (Οικονομική Νομισματική Ένωση) το 2001 , οι κλάδοι της μεταποίησης δεν προσαρμόστηκαν στις νέες συνθήκες του διεθνούς εμπορίου και είχαμε περαιτέρω απώλεια θέσεων εργασίας (Karakatsanis, 1999, Κανελλόπουλος 2004). Επιπρόσθετα σημαντικό είναι το γεγονός ότι έπρεπε να προσαρμοστούν σε νέες τεχνολογίες (Karakatsanis, 1999).

Από την άλλη άνοδο είχε ο τριτογενής τομέας , αυξήθηκαν δηλαδή οι υπηρεσίες , αλλά οι περισσότερες από αυτές συνδέονταν με το Δημόσιο και όχι με υπηρεσίες της αγοράς όπως οι μεταφορές και επικοινωνίες που αποτελούν διεθνής κλάδοι. Συγκεκριμένα από το 1990-1999 ο τριτογενής τομέας αυξήθηκε από το 50,2% στο 60,1%. Αξιόλογη κατά τα τελευταία έτη βέβαια ήταν η απασχόληση στο τουρισμό και τις κατασκευές αλλά αφορούν την απασχόληση για συγκεκριμένη περίοδο και επίσης η άνοδος τους δεν συγκρίνεται με αυτή των άλλων και έτσι αυξήθηκε η ανεργία (Κανελλόπουλος, 2004). Αν και από το 2010 και μετά και ο κλάδος των κατασκευών άρχισε να παρουσιάζει πτώση (Κανελλόπουλος , Αθανασούλη, Ευστρατόγλου, Παναγόπουλου, Παπακωνσταντίνου, Προδρομίδη, 2011).

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε , ότι οι αλλαγές αυτές στη διάρθρωση της αγοράς εργασίας συνέβαλαν, επίσης, στην ύπαρξη αναντιστοιχίας μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εργασίας και είχαν να κάνουν κυρίως με το γεγονός ότι οι δεξιότητες των ατόμων ήταν τέτοιες που δεν ‘ συνταίριαζαν’ (mismatch) με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας (Katsimi, 2000, Lolos και Papapetrou, 2011).

2.2.4 Εκπαιδευτικό σύστημα

Κατά γενικό κανόνα στις ευρωπαϊκές χώρες τα ποσοστά ανεργίας παρουσιάζουν αρνητική συσχέτιση με το επίπεδο εκπαίδευσης. Τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας εμφανίζονται στις ομάδες εργατικού δυναμικού με τα περιορισμένα εκπαιδευτικά προσόντα και τείνουν σε πολύ σοβαρή μείωση για τις ομάδες με τα υψηλότερα εκπαιδευτικά προσόντα (Liagouras , Protogerou, Caloghirou, 2003).

Ωστόσο, στην Ελλάδα κάτι τέτοιο δεν φαίνεται να ισχύει. Ένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της είναι ο μεγάλος αριθμός των νέων σε ηλικία ανέργων και τα μεγάλα ποσοστά πτυχιούχων ανέργων κυρίως της Ανώτατης Τεχνικής Εκπαίδευσης σε σύγκριση με την ΕΕ. Ακόμη μάλιστα και σε περιόδους που η χώρα χαρακτηριζόταν από υψηλή οικονομική ανάπτυξη. Κατά καιρούς έχουν γίνει διάφορες μελέτες από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τον ΟΟΣΑ οι οποίες αναφέρουν ότι το εκπαιδευτικό σύστημα στην Ελλάδα δεν λειτουργεί σωστά, δεν υπάρχει σύνδεση των σπουδών με την αγορά εργασίας, μάλιστα αναφέρουν ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα το έχουν τα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και τα άτομα χωρίς εκπαίδευση (Livanos, 2010) . Φαίνεται λοιπόν ότι το εκπαιδευτικό σύστημα δεν προσαρμόσε τα προσόντα των εξερχόμενων από αυτό προς τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας οι οποίες λόγω των τεχνολογικών αλλαγών και του διεθνούς ανταγωνισμού έχουν αλλάξει. Το εκπαιδευτικό σύστημα τροφοδότησε την αγορά με υψηλούς αριθμούς ανειδίκευτων αποφοίτων μέσης εκπαίδευσης και πτυχιούχους (Κανελλόπουλος, 2004).

Η αλήθεια είναι ότι στην Ελλάδα υπάρχει αναντιστοιχία ανάμεσα στις εκροές του εκπαιδευτικού συστήματος και της διάρθρωσης της οικονομίας και της τάσης της αγοράς εργασίας. Βασική αιτία μιας τέτοιας διαπίστωσης αποτελεί η έλλειψη κατάλληλου επαγγελματικού και ορθολογικού προσανατολισμού της εκπαίδευσης και του ανθρώπινου δυναμικού, ώστε να συμπίπτει όσο γίνεται το δυνατόν περισσότερο η ζήτηση με την προσφορά επαγγελματών (Κατσανέβας 2002, Livanos, 2009, 2010). Οι Ελληνίδες και Έλληνες κάνουν τις επιλογές σε ό,τι αφορά την εκπαίδευσή τους και το επάγγελμά τους, όχι με βάση τα αντικειμενικά δεδομένα (δηλαδή τις τρέχουσες ανάγκες της κοινωνίας και οικονομίας σε εργατικό δυναμικό) και τις προοπτικές που έχει η χώρα στο διεθνοποιημένο περιβάλλον ως μέλος της Ε.Ε , αλλά με βάση κατεστημένες αντιλήψεις (Δρεττάκης, 2007).

Επιπρόσθετα, χαρακτηριστικό στη χώρα μας, είναι ότι τα τελευταία χρόνια ο προσανατολισμός του εκπαιδευτικού συστήματος ήταν ο δημόσιος τομέας (Κατσανέβας 2002, Livanos 2010, Katsanevas και Livanos 2006) ο οποίος πρόσφερε υψηλότερο μισθό σε σχέση με τον ιδιωτικό, καλύτερες συνθήκες εργασίας, καλύτερο συνταξιοδοτικό πλαίσιο. Έτσι , όλο και περισσότερα άτομα επιθυμούσαν να ενταχθούν στο δημόσιο τομέα και το πτυχίο αποτελούσε ένα μέσο για να υλοποιηθεί αυτό (Livanos 2010). Στο σημείο αυτό όμως αξίζει να αναφερθεί ότι στη χώρα μας οι ελληνικές επιχειρήσεις είναι κυρίως μικρές, με χαμηλή τεχνογνωσία

βιομηχανίες και υπηρεσίες, χωρίς ιδιαίτερα ανεπτυγμένες τις δραστηριότητες έρευνες και ανάπτυξης με αποτέλεσμα τα άτομα με τα ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα εκπαίδευσης κατά τα ¾ να κλείνουν ως προς το δημόσιο τομέα. Όμως ο δημόσιος τομέας άρχισε να συρρικνώνεται σιγά, σιγά προσπαθώντας να μειώσει τους υπαλλήλους του και ειδικότερα αυτούς της δημόσιας διοίκησης, προσλαμβάνοντας λιγότερους σε σχέση με αυτούς που συνταξιοδοτούνται (Katsanevas και Livanos 2006). Ο Livanos (2009,2010) σε έρευνές του, που έκανε το διάστημα 2000-2004, διαπίστωσε ήδη από τότε ότι τα άτομα που αποφασίζουν να σπουδάσουν σε τομείς που σχετίζονται με τον ιδιωτικό τομέα και όχι τον δημόσιο έχουν περισσότερες πιθανότητες να είναι άνεργα. Μάλιστα στις μέρες γίνονται ενέργειες περαιτέρω μείωσης. Επομένως, ο δημόσιος τομέας έχει σταματήσει να αποτελεί δίκτυ ασφαλείας κατά της ανεργίας των πτυχιούχων.

Το πρόβλημα όμως δεν είναι μόνο η δομή του εκπαιδευτικού συστήματος αλλά, οι κοινωνικές αξίες είναι έτσι διαμορφωμένες τις τελευταίες δεκαετίες, ώστε να θεωρούν τα τεχνικά επαγγέλματα ως ‘ παρακατιανά’ (Κατσανέβας, 2002,). Αναμφισβήτητα στη χώρα η νοοτροπία και η εμμονή της ελληνικής οικογένειας, εξακολουθεί να θεωρεί υποδεέστερη την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση και να προωθεί τα παιδιά της σε σχολές , ανεξάρτητα από τις προοπτικές απασχόλησης, από τις ικανότητες και κλίσεις των παιδιών και παραβλέποντας τα υψηλά ποσοστά ανεργίας των νέων ατόμων και των ατόμων με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (Δρεττάκης, 2007). Δηλαδή , ‘σπρώχνει’ τα παιδιά της σε επαγγέλματα που έχουν κύρος , τα οποία ταυτόχρονα παρέχουν υψηλές προσδοκίες για το μελλοντικό εισόδημα (Katsanevas και Livanos 2006) . Σύμφωνα μάλιστα με τον OECD (2006) σε αναλογία με το σύνολο του πληθυσμού στην Ελλάδα υπήρχαν περισσότεροι ιατροί, ιδιαίτερα οδοντίατροι, από κάθε άλλοι χώρα όπως και δικηγόροι. Χρειαζόμαστε λιγότερους γιατρούς, φαρμακοποιούς, χημικούς, γεωλόγους, δικηγόρους, φιλόλογους, ιστορικούς, και περισσότερους πληροφορικούς, οικονομολόγους, φοροτεχνικούς, τεχνολόγους τροφίμων, ιχθυολόγους, νοσοκόμους, στελέχη τουριστικών επιχειρήσεων, εκπαιδευμένους αγρότες, ειδικευμένους τεχνίτες κλπ (Κατσανέβας, 2002).

Εκτός αυτού είχαμε την αλόγιστη ίδρυση τμημάτων σε παλαιά και νέα περιφερειακά πανεπιστήμια για τα οποία δεν υπήρχε προοπτική απασχόλησης των αποφοίτων , ενώ παράλληλα αυξήθηκε ραγδαία ο αριθμός των εισακτέων , πολύ περισσότερο από όσο

προτείνουν τα ιδρύματα. Μια τέτοια τακτική , επιφέρει την αύξηση των σπουδαστών και κατ' επέκταση των αποφοίτων σε κλάδους οι οποίοι είναι κορεσμένοι, με αποτέλεσμα να αυξάνεται το ποσοστό της ανεργίας (Δρεττάκης, 2007, Μπήτρος, 2004).

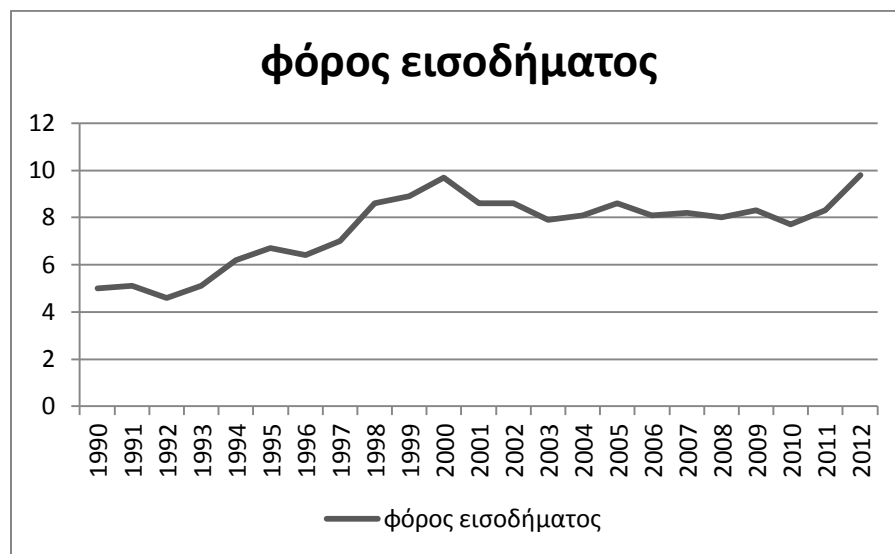
Σημαντικό επίσης είναι το γεγονός ότι δίνεται έμφαση στην θεωρητική κατεύθυνση. (Κατσανέβας, 2002). Οι ελληνικές επιχειρήσεις όμως είναι απρόθυμες η μη ικανές να επενδύσουν στην εκπαίδευση των εργαζομένων τους, και όταν είναι διατεθειμένοι να προσλάβουν κάποιον θέλουν να έχει μια στοιχειώδη εμπειρία για να μπορέσουν να είναι άμεσα παραγωγικοί (Liagouras , Protogerou, Caloghirou, 2003).

Η τεχνολογία επίσης εξελίσσεται, έτσι που πολλά επαγγέλματα, εκπαιδευτικές κατευθύνσεις και ειδικότητες να αλλοιώνονται, να μετεξελίσσονται ή να υποκαθίστανται. Για το λόγο αυτό, ένα μέρος της εκπαίδευσης, ενδείκνυται να παρέχει γνώσεις γενικής παιδείας και το υπόλοιπο να αποτελεί ευέλικτη μορφή εκπαίδευσης ή κατάρτισης σε κατευθύνσεις που προσαρμόζονται στις ραγδαίες εξελίξεις της τεχνολογίας (Κατσανέβας, 1999). Το εκπαιδευτικό μας σύστημα όμως δεν φάνηκε να προσαρμόζεται εύκολα , ώστε να παρέχονται οι αναγκαίες γενικές γνώσεις, αλλά και να υπάρχουν οι δυνατότητες εξειδίκευσης και μεταπήδησης σε συναφείς ειδικότητες, ανάλογα με την πορεία της ζήτησης (Κατσανέβας, 1999).

2.2.5 Φορολογία - Επενδύσεις

Χαρακτηριστικό επίσης στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια ήταν και είναι οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές και σε ένταση και σε αριθμό (Κανελλόπουλος, 2004). Χαρακτηριστικά, οι διαδοχικές αυξήσεις στους φόρους όπως για παράδειγμα του εισοδήματος , της κατανάλωσης μπορεί να έχουν ως σκοπό την αύξηση των φορολογικών εσόδων , αλλά ταυτόχρονα οδηγούν σε μειώσεις του εισοδήματος των καταναλωτών με αποτέλεσμα να μειώνεται η εγχώρια ζήτηση και κατ' επέκταση η παραγωγή και η απασχόληση (Κανελλόπουλος, 2010), επηρεάζεται δηλαδή η κερδοφορία της επιχείρησης και είναι πιο διστακτικοί με τις προσλήψεις νέου εργατικού δυναμικού (Κανελλόπουλος, 2004)

Γράφημα 2.5

Πηγή Στοιχείων AMECO, Ιδία Επεξεργασία

Η κερδοφορία όμως της επιχείρησης επηρεάζεται και για άλλο ένα ακόμη λόγο , το φορολογικό συντελεστή της εργασίας (Μπαλφούσια , Κανελλόπουλος, Αθανασίου και Μπαλφούσιας, 2004, τεύχος 5). Συγκεκριμένα, αναφερόμαστε στις υψηλές και συνεχές εισφορές στην κοινωνική ασφάλιση οι οποίες έχουν δημιουργήσει μια « φορολογική σφήνα» (tax wedge), η οποία καθιστά υψηλό το μη μισθολογικό κόστος της εργασίας (Σαμπεθάι, 2000). Μια αύξηση, λοιπόν, της φορολόγησης του συντελεστή εργασίας, μεγαλύτερη από αυτή των άλλων παραγωγικών συντελεστών, θα οδηγήσει σε αντικατάστασή του συντελεστή εργασία από άλλους χαμηλότερους και θα παρεμποδίσει ουσιαστικά την άνοδο της απασχόλησης και θα αυξήσει το ποσοστό της ανεργίας (Μπαλφούσια , Κανελλόπουλος, Αθανασίου και Μπαλφούσιας, 2004, τεύχος 5). Βέβαια, τα τελευταία χρόνια , έχουν γίνει έντονες διαρθρωτικές αλλαγές στη χώρα και έχει μειωθεί το μη μισθολογικό κόστος εργασίας (INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2012).

Επιπρόσθετα σημαντική είναι η σύνδεση των φορολογικών συντελεστών με τις επενδύσεις. Οι χαμηλοί συντελεστές ενθαρρύνουν την προσέλκυση επενδύσεων. Οι επενδύσεις από την πλευρά τους συμβάλουν στη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης (Κανελλόπουλος, 2004). Στην Ελλάδα, είχαμε αύξηση του συνόλου των φόρων ως ποσοστό του ΑΕΠ ενώ και η προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων (FDI) στη χώρα μας παραμένουν πολύ χαμηλές. Εδώ

και αρκετά χρόνια, οι επιδόσεις της Ελλάδας στην προσέλκυση Ξένων Άμεσων Επενδύσεων παραμένουν ιδιαίτερα χαμηλές. Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη για το 2005, η οποία εξετάζει συνολικά 140 χώρες, η Ελλάδα δεν κατέχει σημαντική θέση από άποψη ελκυστικότητας Ξένων Άμεσων Επενδύσεων, γεγονός που παραπέμπει ευθέως σε διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας (Υπουργείο Οικονομίας Και Οικονομικών, 2007) . Ενώ ακόμη και μέχρι τα τελευταία χρόνια παραμένει χαμηλή στη χώρα μας το 2010 αντιστοιχούσαν στα 2,1δισ. \$ (NEWS, 2012).

Βέβαια στο σημείο αυτό αξίζει να προσθέσουμε ότι δεν είναι μόνο οι φορολογικοί συντελεστές που επιβαρύνουν τις επενδύσεις . Το επιχειρηματικό κλίμα είναι τέτοιο στην Ελλάδα που δεν τις ευνοεί, συγκεκριμένα υπάρχει υψηλή γραφειοκρατία. Σύμφωνα με τον Χαλιάσο (2013) η Ελλάδα βρίσκεται στην 78^η θέση σύμφωνα με τον δείκτη ευκολίας στη λειτουργία επιχειρήσεων της Παγκόσμιας Τράπεζας, στην 146^η θέση για την ευκολία ίδρυσης επιχειρήσεων, και στην 117^η θέση για την προστασία των επενδυτών. Παρατηρούμε , λοιπόν ότι τα παραπάνω χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας, τα οποία δείχνουν την ύπαρξη δυσκαμψιών στην αγορά των προϊόντων, περιορίζουν την οικονομική δραστηριότητα της χώρας και το επίπεδο της ανεργίας (Σαμπεθάνι, 2000, Κανελλόπουλος, 2004).

2.2.6 Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης

Πριν ξεκινήσουμε να αναλύουμε το πόσο αποτελεσματικές είναι οι πολιτικές απασχόλησης της ελληνικής οικονομίας στην αντιμετώπιση της ανεργίας και συγκεκριμένα οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης, αξίζει να αναφέρουμε ότι το 1994 προτάθηκε από τον ΟΟΣΑ ένα μίγμα μέτρων για την πολιτική απασχόλησης που έπρεπε να ακολουθήσουν οι χώρες – μέλη, ανάμεσά τους και η Ελλάδα, δείχνοντας με τον τρόπο αυτό ότι δεν λειτουργεί αυτόνομα ως προς τους στόχους και πολιτικές που θέτει (Δημουλάς , Μιχαλοπούλου, 2008). Μετέπειτα ως κράτος- μέλος της ΕΕ συνέχισε να μην έχει αυτονομία. Συγκεκριμένα το 1997 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έθεσε σε εφαρμογή την ενιαία Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση με στόχο το συστηματικότερο συντονισμό των πολιτικών απασχόλησης των κρατών – μελών της ΕΕ και την επίτευξη σύγκλισης των πολιτικών αυτών μεταξύ των κρατών μελών. Τα κράτη μέλη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να εντάξουν αυτούς τους στόχους στις

εθνικές τους πολιτικές, και να λάβουν ανάλογα μέτρα τα οποία αποτυπώνονται στα Εθνικά Σχέδια Δράσης Απασχόλησης (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2007). Οι στόχοι αυτοί αναθεωρούνται σε ετήσια βάση (Καμινιώτη, 2003).

Τα Εθνικά Σχέδια Δράσης και Απασχόλησης (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2007) είναι κείμενα πολιτικής που αναφέρονται ρητά στα ζητήματα απασχόλησης και ανεργίας και ό,τι πιο συγκεκριμένο διαθέτουμε σήμερα για τον τρόπο πρόσληψης του φαινομένου της ανεργίας και της πολιτικής αντιμετώπισής του, από τις ελληνικές κυβερνήσεις (Ιωαννίδης, 2005). Έτσι, οι ελληνικές κυβερνήσεις υποχρεώνονται να σχηματοποιήσουν την πολιτική απασχόλησης που προτίθενται να ακολουθήσουν. Από το 2000, ενεργοποιήθηκε και η Στρατηγική της Λισαβόνας, η οποία έθεσε ποσοτικούς στόχους για την αγορά εργασίας και τροποποίησε σχετικά την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση (ΕΣΑ) (Καμινιώτη, 2003).

Οι πολιτικές απασχόλησης χωρίζονται σε δύο κατηγορίες τις παθητικές και τις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης. Οι πρώτες συνίστανται κυρίως στη χορήγηση επιδομάτων ανεργίας με στόχο την οικονομική ενίσχυση των ανέργων, ενώ οι δεύτερες συνίστανται στη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, με την επίτευξη μεγαλύτερης ευελιξίας στην αγορά εργασίας και τη σύζευξη της ζήτησης με την προσφορά εργασίας, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τα επαγγελματικά προσόντα και τις δεξιότητες (Παλυβός, Χλέτσος, σελ. 150, 2006)⁸. Συγκεκριμένα, οι ενεργητικές πολιτικές αναφέρονται στα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης των ανέργων και των εργαζομένων, σε προγράμματα επιδότησης των εργοδοτών για την απασχόληση ανέργων και στην επιδότηση των ανέργων για να δημιουργήσουν την δική τους ατομική επιχείρηση (Δημουλάς, Μιχαλοπούλου, 2008).

Τα ποσοστά ανεργίας στην Ελλάδα μετά από αρκετά χρόνια εφαρμογής του μίγματος πολιτικής απασχόλησης του ΟΟΣΑ και ακόμη και μετά την ενεργοποίηση της ΕΣΑ δεν έχουν αλλάξει ιδιαίτερα. Το ποσοστό ανεργίας παρέμεινε ιδιαίτερα υψηλό. Μάλιστα, απώτερος

⁸ Η εφαρμογή τους ξεκίνησε στα μέσα του 80' με την προτροπή και τη χρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.)

σκοπός για την ενίσχυση της απασχόλησης και παράλληλα μείωσης της ανεργίας σύμφωνα με τους Διεθνείς Οικονομικούς Και Πολιτικούς Οργανισμούς (ΟΟΣΑ, ΕΕ) ήταν ο περιορισμός των παθητικών πολιτικών απασχόλησης και η αύξηση των ενεργητικών. Για το λόγο αυτό επέμεναν ότι έπρεπε οι δαπάνες για τις ενεργητικές πολιτικές να είναι περισσότερες σε σχέση με τις πρώτες. Όμως, ο στόχος μεταφοράς πόρων από τις παθητικές πολιτικές απασχόλησης προς τις ενεργητικές, δεν έγινε από κάποιες χώρες, ανάμεσά τους ήταν και η Ελλάδα (Ιωαννίδης, 2005, Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2006, Δημουλάς, Μιχαλοπούλου 2008).

Επίσης, τα υψηλά ποσοστά των μακροχρόνια ανέργων, των γυναικών, των νέων ατόμων με υψηλά επίπεδα γνώσεων που έχει η χώρα μας για αρκετά χρόνια δείχνουν, ότι οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης προκειμένου οι άνεργοι να αποκτήσουν εργασιακή εμπειρία ή να καταρτιστούν στις ειδικότητες που ζητούνται στην αγορά εργασίας, δεν είναι επαρκείς (Μητράκος, Νικολίτσα 2006). Πολύ δύσκολα μπορούν να χαρακτηριστούν σημαντικές ως προς την προώθηση της απασχόλησης και μάλιστα η όποια αύξηση της απασχόλησης ανέργων, ιδιαίτερα γυναικών και νέων δύσκολα μπορεί να αποδοθεί στα προγράμματα επιχορήγησης της απασχόλησης και κατάρτισης (Κανελλόπουλος, Αθανασούλη, Ευστράτογλου, Παναγόπουλου, Παπακωνσταντίνου και Προδρομίδη, 2011).

Δεν είναι υπεύθυνο μόνο το Εκπαιδευτικό Σύστημα όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο τμήμα για τα υψηλά ποσοστά των νέων ατόμων με υψηλή εκπαίδευση αλλά και η εκπαιδευτική πολιτική και τα προγράμματα εκπαίδευσης. Τα οποία έχουν ως σκοπό την περαιτέρω μόρφωση των ατόμων μετά το πέρας των σπουδών τους (Liagouras, Protogerou, Kaloghirou 2003).

Ούτε η στήριξη των ανέργων με επιδόματα ανεργίας με τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία που τη χαρακτηρίζουν μπορεί να χαρακτηριστεί ορθολογική ή δίκαιη. Ισχύουν σχετικά αυστηρές προϋποθέσεις για τακτική επιδότηση ανεργίας και χαλαρές για έκτατη επιδότηση για συγκεκριμένα επαγγέλματα (Κανελλόπουλος, Αθανασούλη, Ευστράτογλου, Παναγόπουλου, Παπακωνσταντίνου και Προδρομίδη, 2011).

Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο των πολιτικών που αναπτύσσονται για την αύξηση της απασχόλησης και τη μείωση της ανεργίας, η Ελλάδα υστερεί στις δαπάνες για ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης. (Κατσανέβας 1996, Katsanevas και Livanos 2006). Συγκεκριμένα, το

2003 στη χώρα μας δαπανήθηκε το 0,11% του ΑΕΠ για στήριξη μέτρων ενεργητικής απασχόλησης, ποσοστό πολύ μικρότερο του ευρωπαϊκού μέσου όρου 0,70% ΕΕ-15 ενώ οι δαπάνες για τις ενεργητικές πολιτικές το 2004 ήταν 0,17% του ΑΕΠ έναντι, 0,64 στην ΕΕ (Παλυβός , Χλέτσος , σελ. 93, 2006).

Παρακάτω τίθεται πίνακες από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2006) με κάποια περιγραφικά στοιχεία για τις πολιτικές απασχόλησης.

Πίνακας 2.3: Δαπάνες για τις συνολικές πολιτικές απασχόλησης (ως % ΑΕΠ)

Χώρα	1990	1995	2000	2004
Αυστρία	1,2	1,7	1,7	2
Βέλγιο	3,7	4	3,4	3,6
Τσεχία	0,4	0,3	0,5	0,5
Γερμανία	1,9	3,6	2,9	3,5
Δανία	5,3	6,2	4,3	4,4
Εσθονία	-	-	-	0,2
Ισπανία	2,4	2,7	2	2,1
Γαλλία	2,7	3	2,5	2,7
φιλανδία	1,7	5,2	3	3
Ελλάδα	0,5	0,8	0,7	0,6
Ουγγαρία	2,8	1,3	0,8	0,7
Ιρλανδία	3,8	4,4	1,6	1,6
Ιταλία	-	-	0,7	1,4
Λετονία	-	-	-	0,3
Λιθουανία	-	-	-	0,5
Λουξεμβούργο	0,7	0,8	0,5	0,9
Ολλανδία	3,7	3,9	2,7	3,7
Πορτογαλία	0,8	1,6	1,4	2
Σουηδία	2,5	6,5	3	2,5
Σλοβακία	-	-	-	0,5
Ην. Βασίλειο	1,5	1,7	0,7	0,8
Μέσος Όρος Ε.Ε	2,8	3	1,9	1,8

Πηγή : Employment in Europe (2006)

Πίνακας 2.4: Δαπάνες ως προς τις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης ως προς το σύνολο των πολιτικών απασχόλησης

Χώρα	1990	1995	2000	2004
Αυστρία	17,4	14,1	24,7	23,6
Βέλγιο	28,4	29,6	31,5	27,7
Τσεχία	28,5	26,1	31,7	33,8
Γερμανία	42,5	32,1	34,3	26,9
Δανία	19,1	28,6	41,2	36,3
Εσθονία	-	-	-	18,7
Ισπανία	23,4	15,1	32,8	26,9
Γαλλία	27	39,2	42,4	29,7
φιλανδία	43,7	26,2	26,8	27,4
Ελλάδα	39,6	42	37,4	27
Ουγγαρία	17,2	24,8	37,7	35,3
Ιρλανδία	32,9	34,2	50,3	35,4
Ιταλία	-	-	83,8	41,8
Λετονία	-	-	-	58,6
Λιθουανία	-	-	-	18,5
Λουξεμβούργο	22,3	13,7	11,3	20,4
Ολλανδία	29,6	25,5	14,9	33,4
Πορτογαλία	59,1	43	30	29,5
Σουηδία	62,6	48,1	53	43,2
Σλοβακία	-	-	-	18,4
Ην. Βασίλειο	31,3	17,2	30,6	36
Μέσος Όρος Ε.Ε	32,8	28,7	36,1	30,9

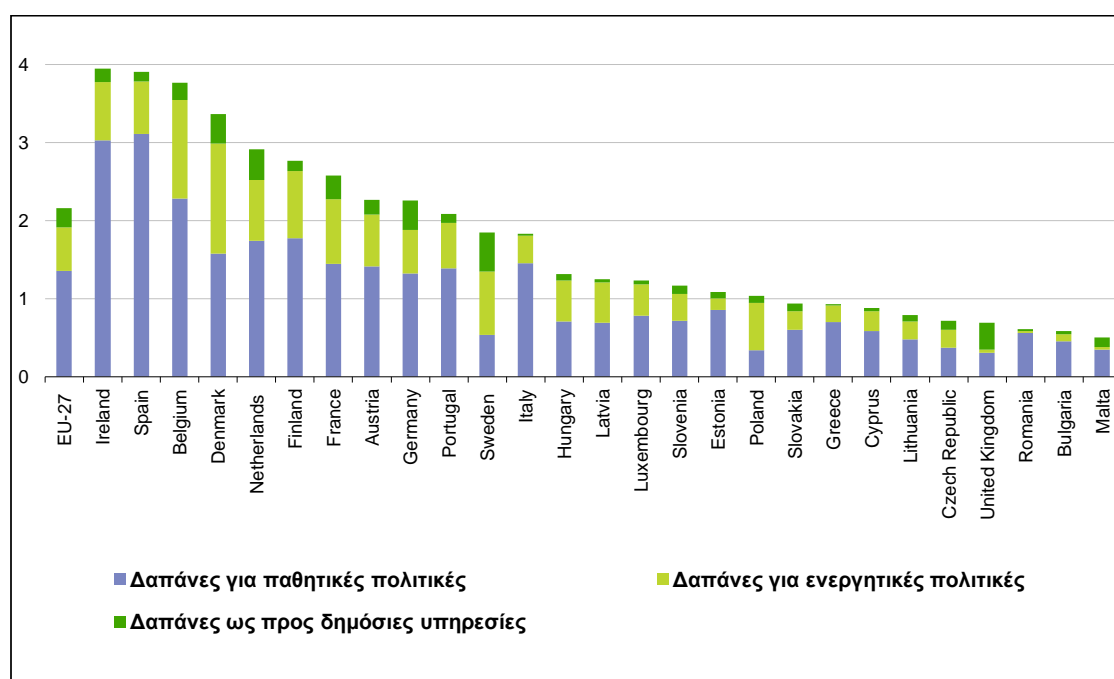
Πηγή : Employment in Europe (2006)

Σύμφωνα με τους παραπάνω πίνακες, οι δαπάνες για τις πολιτικές απασχόλησης κινούνται γύρω στο 2% του Α.Ε.Π. στις χώρες της Ε.Ε. αλλά παρατηρούνται αρκετές διακυμάνσεις μεταξύ τους. Χώρες όπως η Δανία, η Ολλανδία η Σουηδία εμφανίζουν υψηλές δαπάνες για την απασχόληση συνολικά ταυτόχρονα όμως εμφανίζουν υψηλές δαπάνες και για τις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης. Από την άλλη πλευρά χώρες που εμφανίζουν χαμηλές συνολικά δαπάνες εμφανίζουν και χαμηλές δαπάνες στις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης (Τσεχία, Εσθονία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Λετονία, Λιθουανία Σλοβακία όπου δεν ξεπερνούν το 0,25% του Α.Ε.Π.).

Συγκεκριμένα , μάλιστα η Ελλάδα παρουσιάζει σχεδόν το χαμηλότερο ποσοστό όσον αφορά τις δαπάνες ως προς συνολικές πολιτικές. Το ποσοστό είναι κάτω από το 1% του ΑΕΠ για τις περιόδους που παρουσιάζουμε. Επίσης παρατηρούμε ότι οι δαπάνες ως προς τις ενεργητικές πολιτικές με την πάροδο του χρόνου γίνονται όλο και λιγότερες ως ποσοστό του συνόλου των πολιτικών απασχόλησης. Το 1990 ήταν 39,6%, το 1995 αυξήθηκε φτάνοντας το 42% , το 2000 μειώθηκε στο 37,4% και το 2004 μειώθηκε ακόμη περισσότερο αγγίζοντας το 27%. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να προσθέσουμε ότι τα ποσοστά αυτά προήλθαν χωρίς να ληφθούν υπόψη οι δαπάνες ως προς τις σχετικές με την απασχόληση δημόσιες υπηρεσίες στο σύνολο των δαπανών για τις πολιτικές απασχόλησης. Στον πρώτο πίνακα, επίσης με τις συνολικές δαπάνες ως προς τις πολιτικές απασχόλησης ως ποσοστό του ΑΕΠ είχαν συμπεριληφθεί και οι δαπάνες ως προς τις δημόσιες υπηρεσίες⁹.

Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι πιο πρόσφατα δεδομένα δε φαίνεται να διαφοροποιούνται αρκετά από αυτά των παρελθοντικών ετών.

Γράφημα 2.6 : Δαπάνες για τις πολιτικές απασχόλησης Ελλάδας- ΕΕ-27 2010 (% ΑΕΠ)

Πηγή: Eurostat

⁹ Οι δαπάνες που σχετίζονται με τις δημόσιες υπηρεσίες (οργάνωση, υποδομές) ουσιαστικά αποτελούν μια ειδική κατηγορία των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης.

Σύμφωνα με το παραπάνω γράφημα η Ελλάδα το 2010 συνεχίζει να βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις ως προς τις δαπάνες της (ως ποσοστό του ΑΕΠ) για τις πολιτικές απασχόλησης συνολικά. Βρίσκεται συγκεκριμένα στη 20^η θέση στο σύνολο των 27 κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με ποσοστό 0,93%, ενώ της ΕΕ-27 είναι 2,17%. Συνολικά βλέπουμε ότι υψηλότερες δαπάνες για τις πολιτικές απασχόλησης προσφέρουν η Ιρλανδία, η Ισπανία, το Βέλγιο, η Δανία, ενώ τις χαμηλότερες έχουν η Μάλτα, η Βουλγαρία, η Ρουμανία. Αν δούμε ξεχωριστά τις δαπάνες παρατηρούμε ότι όσον αφορά τη χώρα μας από το 0,93% του συνόλου μόνο το 0,22% αφορά τις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης, το υπόλοιπο 0,70% αφορά τις παθητικές πολιτικές απασχόλησης και το 0,01% τις δαπάνες ως προς τις σχετικές δημόσιες υπηρεσίες. Από τις χώρες τις ΕΕ η Δανία, η Σουηδία, η Πολωνία και το Ηνωμένο Βασίλειο (κυρίως λόγω μεγάλων δαπανών για τις δημόσιες υπηρεσίες) δαπανούν μεγαλύτερα ποσά για τις ενεργητικές πολιτικές σε σχέση με τις παθητικές. Στην αντίθετη θέση βρίσκονται η Ρουμανία και η Βουλγαρία

Άλλον ένα χαρακτηριστικό της ελληνικής αγοράς εργασίας είναι ότι η λειτουργία του μηχανισμού αντιστοίχισης προσφοράς και ζήτησης εργασίας (mismatch process) και ειδικότερα αυτή του ΟΑΕΔ είναι αναποτελεσματική (Σαμπεθάι, 2000). Συνεπώς ένα επαρκές συνταίριασμα δεν μπορεί να γίνει. Γενικότερα, ο ρόλος των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης στην Ελλάδα είναι πολύ περιορισμένος και στην πραγματικότητα έχει μειωθεί (Katsanevas και Livanos 2006).

Σύμφωνα με τους Katsanevas και Livanos (2006) το Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ σε έρευνα του για το διάστημα 1999-2001, παρατήρησε ότι το 49,3% βρήκε εργασία μέσω από προσωπικές γνωριμίες όπως οικογένεια και φίλοι ενώ το 73% των νέων ανέργων αναφέρουν ότι απευθύνονται στις γνωριμίες τους ως τρόπο αναζήτησης εργασίας. Μόνο ένα 6% από τους νέους άνεργους και ένα 14,4% από το συνολικό αριθμό ανέργων βρίσκει εργασία χρησιμοποιώντας τις υπηρεσίες του ΟΑΕΔ. Αξιοσημείωτο το γεγονός ότι στη προαναφερθείσα έρευνα του ΙΝΕ ΓΣΕΕ, μόνο το 9,2% των ανέργων που απευθύνονται σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του ΟΑΕΔ βρήκαν εργασία. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν ότι τα άτομα δεν θεωρούν αξιόπιστο των ΟΑΕΔ για την εύρεση εργασίας και οι ίδιοι αρχικά προσπαθούν με άλλους τρόπους να βρουν εργασία.

Παρόλα αυτά, το γεγονός ότι οι υπηρεσίες απασχόλησης δεν είναι πλέον μονοπώλιο για το δημόσιο τομέα μπορεί να έχει έναν θετικό αντίκτυπο στην ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρουν (Katsanevas και Livanos 2006).

2.2.7 Θεσμικό Πλαίσιο και Επίπεδο μισθών

Πολλοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν ότι η νομοθεσία που προστατεύει την απασχόληση είναι πολύ σημαντική καθώς για παράδειγμα διασφαλίζει τον εργαζόμενο από τον κίνδυνο να χάσει την δουλειά του. Γενικά δηλαδή του παρέχει ασφάλεια και κατ' επέκταση προωθεί την κοινωνική ευημερία. Ωστόσο, όταν η νομοθεσία αυτή συμβάλει στην παρουσία ενός υψηλού προστατευτισμού των εργαζομένων τότε μπορεί να επιφέρει υψηλή ανεργία. Τα σημαντικότερα μέτρα προστασίας έχουν να κάνουν με τους περιορισμούς των απολύσεων, τις αποζημιώσεις, τις οργανωμένες διαπραγματεύσεις ανάμεσα σε εργοδότες και εργαζόμενους και τις κατώτατες εγγυημένες αποδοχές (Pissarides 1985, Nickell και Jackman (1991)).

Μάλιστα, το κυριότερο πρόβλημα είναι ότι στην πραγματικότητα οι πολιτικές αυτές προστατεύουν επιλεκτικά ένα μέρος των πολιτών. Όπως έγινε αντιληπτό και στο πρώτο κεφάλαιο στην αγορά εργασίας υπάρχουν δύο ομάδες οι οποίες βρίσκονται μέσα στην εργασία και την προστασία της. Οι ομάδες αυτές είναι οι εντός (insiders) και οι εκτός (outsiders) της αγοράς εργασίας. Οι πολιτικές προστασίας φαίνεται, λοιπόν ότι προστατεύουν περισσότερο τους εντός (insiders). Όμως, η υπερπροστασία αυτή της εργασίας είναι αντικίνητρο για τη βελτίωση της παραγωγικότητας και παράγοντας μεγέθυνσης του άτυπου τομέα της οικονομίας ((Pissarides, 1985, Nickell και Jackman 1991).

Όσον αφορά την Ελλάδα, οι εργοδοτικές και εργατικές ενώσεις οι οποίες ανήκουν στους εντός της αγοράς εργασίας, φαίνεται ότι επηρέασαν της συνθήκες της ελληνικής αγοράς εργασίας. Συνέβαλαν στη διατήρηση ενός υψηλού επιπέδου των πραγματικών μισθών. Ο λόγος για το γεγονός αυτό είχε να κάνει με ύπαρξη κόστους πρόσληψης και απόλυσης για την επιχείρηση (που σημαίνει ότι οι ήδη απασχολούμενοι και οι υποψήφιοι εργαζόμενοι δεν μπορούν να υποκατασταθούν αδαπάνως για την επιχείρηση) η οποία καθιστά τις εργοδοτικές και εργατικές ενώσεις πιο απαιτητικές σε αυξήσεις αμοιβών και, εάν δεν μπαίνει σε κίνδυνο η απασχόληση τους προτιμούν αυξήσεις των μισθών τους παρά συγκράτηση που θα ενθάρρυνε

την δημιουργία θέσεων εργασίας. (Demekas και Kontolemis, 1997, Miaouli 1998) . Κατ' επέκταση, πολύ άνεργοι εσκεμμένα αύξαναν τα διαστήματα αναζήτησης της εργασίας θέλοντας να βρουν απασχόληση με υψηλότερο μισθό (αυξημένες φιλοδοξίες σχετικά με το μισθό τους) (Demekas και Kontolemis, 2000) .

Φαίνεται, ότι οι εργοδοτικές και εργατικές ενώσεις είχαν μεγάλη διαπραγματευτική δύναμη στην Ελλάδα και μάλιστα ότι το θεσμικό πλαίσιο τους προστάτευε καθιστώντας δυσχερές τις απολύσεις και με τον τρόπο αυτό τους έδινε μεγαλύτερη δύναμη στη διαπραγμάτευση των μισθών , καθώς και με τις συμβάσεις εργασίας που σύναπταν(Demekas και Kontolemis , 1997, Miaouli 1998). Μάλιστα, οι εργατικές ενώσεις του δημοσίου τομέα ήταν πιο δυνατές από αυτές του ιδιωτικού γι' αυτό και οι μισθοί τους ήταν υψηλότεροι και περιόριζαν με τον τρόπο αυτό την απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα . Επιπλέον, μπορούσαν πιο άμεσα να ασκήσουν πίεση (πολιτική κυρίως) ως προς την κυβέρνηση (Demekas και Kontolemis, 1997).

Συνεπώς, υπήρχε ακαμψία στους μισθούς και δεν ήταν εύκολο να επιτευχθεί ισορροπία στην αγορά εργασίας και κατ' επέκταση κοινωνική ευημερία. Ουσιαστικά οι μισθοί και η προστασία των εργαζομένων ήταν μεγαλύτερες από την μέγιστη κοινωνικά αποδεκτή (Demekas και Kontolemis, 1997).

Δεν είναι, όμως μόνο αυτοί που συμπέραναν τα παραπάνω για την ελληνική αγορά εργασίας. Η Katsimi (2000) , ο Panagopoulos (2000), ο Apergis (2005), αναφέρουν την ύπαρξη της δυαδικότητας μεταξύ εντός και εκτός εργαζομένων σε συνδυασμό με τη προστασία που κατείχαν από το θεσμικό πλαίσιο ως αιτία αύξησης του φυσικού ποσοστού της ανεργίας τη δεκαετία του 1990 (το ποσοστό αυτό ουσιαστικά έχει να κάνει με το επίπεδο διαρθρωτικής και ανεργίας τριβής οι οποίες λίγο ή πολύ πάντα θα υπάρχουν σε κάποιο βαθμό), καθιστώντας την , σύμφωνα με τα λεγόμενά τους περισσότερο διαρθρωτικό φαινόμενο.

Νεότερες μελέτες που έγιναν για την ελληνική αγορά εργασίας, συνέχισαν να παρατηρούν τα παραπάνω χαρακτηριστικά στην χώρας μας. Οι Karopoulos και Papadimitriou (2004), Μπαλφούσια , Κανελλόπουλος, Αθανασίου και Μπαλφούσιας (2004,τεύχος 5), οι Katsanevas και Livanos (2006) ο Panagopoulos (2007), αναφέρθηκαν και αυτοί στη μεγάλη διαπραγματευτική δύναμη των εντός της αγοράς εργασίας και της νομοθεσίας που τους

προστατεύει ως αιτίες για την ανεργία στην Ελλάδα. Επίσης, σύμφωνα με έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας (2006, σελ 94), τους Κανελλόπουλο, Αθανασούλη, Ευστρατόγλου, Παναγόπουλου, Παπακωνσταντίνου και Προδρομίδη (2011), και τους Lolos και Papapetrou (2011), η νομοθεσία που προστατεύει τους απασχολούμενους και ενισχύει τη διαπραγματευτική θέση των ατόμων που ήδη εργάζονται δεν επέτρεψε στις ελληνικές επιχειρήσεις να δημιουργήσουν νέες θέσεις απασχόλησης και να προσλάβουν νέο προσωπικό. Με τον τρόπο αυτό τα άτομα ωθούνται στην ανεπίσημη αγορά εργασίας. Ο Πισσαρίδης (2011) αναφέρει και αυτός ότι όταν ο εργοδότης ξέρει πως δύσκολα θα μπορέσει να απολύσει έναν εργάτη όταν πια δεν τον χρειάζεται, δύσκολα θα ανοίξει θέση για να τον προσλάβει όταν τον χρειάζεται. Θα προτιμήσει να δουλέψει μόνος του, ή με μέλη της οικογένειάς του, ή ακόμα να προσλάβει παράνομα εργάτες. Η παρανομία κάνει κακό στον τόπο, λειτουργεί ενάντια της οικονομικής προόδου και δυστυχώς η χώρα μας κατέχει τις πρώτες θέσεις σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

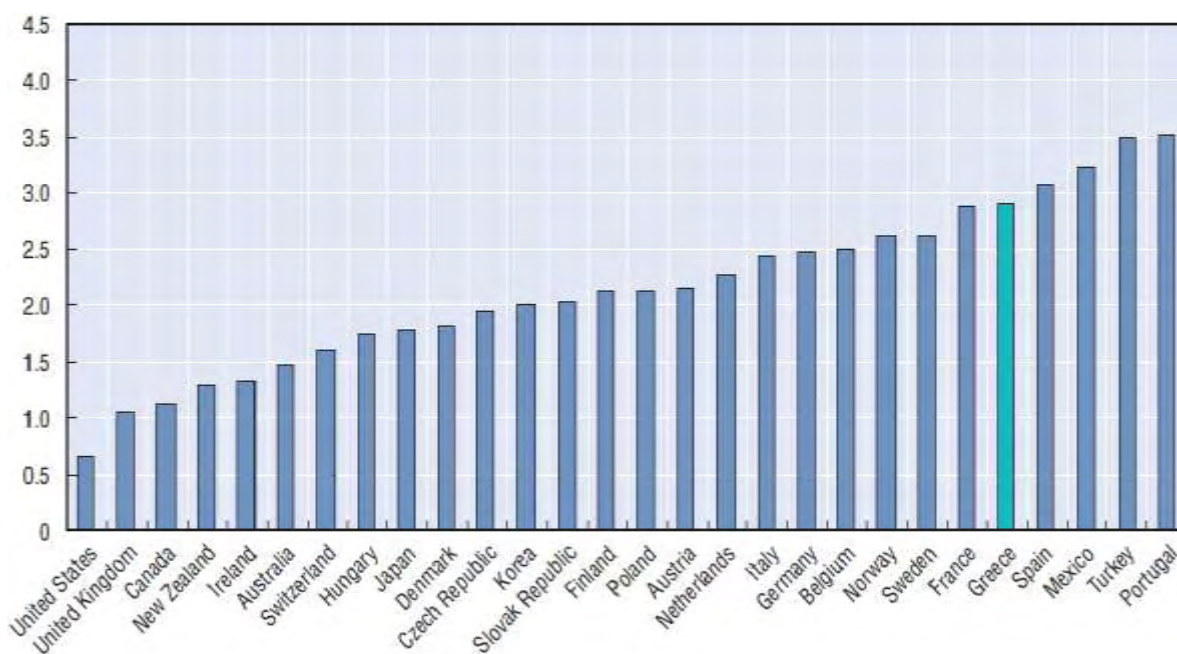
Στο σημείο αυτό αξίζει να προστεθεί ότι τα παραπάνω υποδηλώνουν ότι δημιουργείται μια κατάτμηση στην αγορά εργασίας μεταξύ αυτών που ήδη εργάζονται, αυτών που εργάζονται στον άτυπο τομέα της οικονομίας, αυτών που είναι νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας, αυτών που έχουν χαμηλά προσόντα και είναι μακροχρόνια άνεργοι με αποτέλεσμα την εμφάνιση ακόμη πιο υψηλών επιπέδων ανεργίας¹⁰.

Σύμφωνα με τον Πισσαρίδη (2011) το κυριότερο μέτρο της ελευθερίας της αγοράς εργασίας, που είναι συγκρίσιμο από χώρα σε χώρα, είναι ο δείκτης της «προστασίας της απασχόλησης». Εδώ βλέπουμε την Ελλάδα να είναι πολύ πίσω. Σύμφωνα με τον OECD (1999), για τη δεκαετία του 1990 οι νοτιότερες χώρες φαίνεται ότι έχουν πιο υψηλό δείκτη προστασίας για την απασχόληση, ενώ το ίδιο ισχύει και για την Τουρκία, την Γαλλία και την Γερμανία. Από την άλλη πλευρά οι Αγγλόφωνες χώρες είχαν το χαμηλότερο δείκτη. Ανάμεσα στις νοτιότερες χώρες η Ελλάδα, η Ισπανία, η Ιταλία και η Πορτογαλία χαρακτηρίζονταν από μη ευέλικτη νομοθεσία σχετικά με την προστασία της απασχόλησης. Σύμφωνα με τον OECD (2004) στη πορεία φαίνεται να ακολούθησαν πολιτικές φιλελευθεροποίησης της αγοράς εργασίας, μία από

¹⁰ Οι άνεργοι, οι μετανάστες και οι μερικώς απασχολούμενοι δεν ασκούν επιρροή στις συλλογικές διαπραγματεύσεις και στα αποτελέσματά τους. Ενώ και ελεύθερες συλλογικές διαπραγματεύσεις δεν μπορούν να υπάρχουν στον δημόσιο τομέα (και ΔΕΚΟ) επειδή εκεί δεν υπάρχει εργοδοσία, αλλά διορισμένες πολιτικές διοικήσεις οι οποίες είναι πιο ενδοτικές στις διεκδικήσεις των συνδικάτων και μάλιστα συχνά με πολιτικό όφελος.

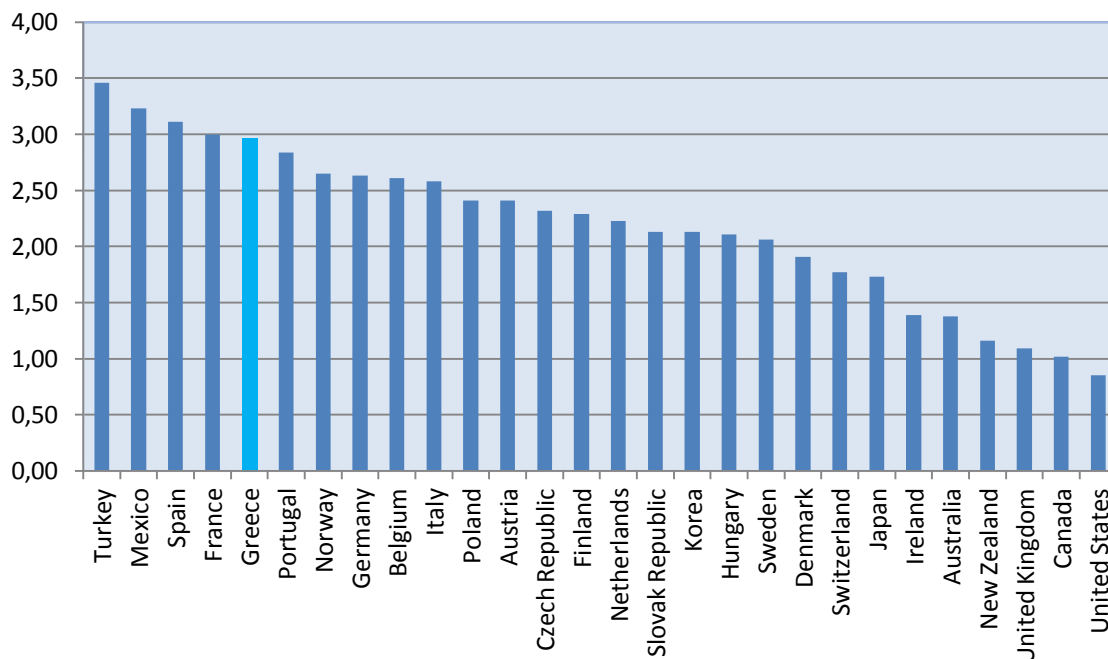
αυτές ήταν και η Ελλάδα. Ωστόσο τα αποτελέσματα όσον αφορά το δείκτη προστασίας της απασχόλησης δεν διαφέρουν και πολύ. Παρακάτω ακολουθεί γράφημα για το έτος 2003, με το δείκτη αυτό. Γίνεται αντιληπτό ότι η Ελλάδα βρίσκεται υψηλά σε σχέση με το σύνολο των υπόλοιπων χωρών του ΟΟΣΑ. Μόνο η Πορτογαλία, η Τουρκία, το Μεξικό και η Ισπανία την ξεπερνούν ενώ πολύ κοντά της βρίσκεται η Γαλλία. Στη συνέχεια παραθέτουμε και ένα παρόμοιο γράφημα για το έτος 2008. Η εικόνα είναι ίδια για την Ελλάδα. Συνεχίζει να παρουσιάζει υψηλό δείκτη, ενώ οι χώρες που την ξεπερνούν συνεχίζουν να είναι οι ίδιες με εξαίρεση την Πορτογαλία η οποία φαίνεται ότι ακολούθησε πολιτικές φιλελευθεροποίησης της αγοράς εργασίας και έπεσε από την πρώτη θέση το 2003 στην έκτη (ξεπερνώντας την Ελλάδα).

Γράφημα 2.7 Δείκτης Προστασίας της Απασχόλησης το 2003

Πηγή : OECD Employment Outlook (2004)

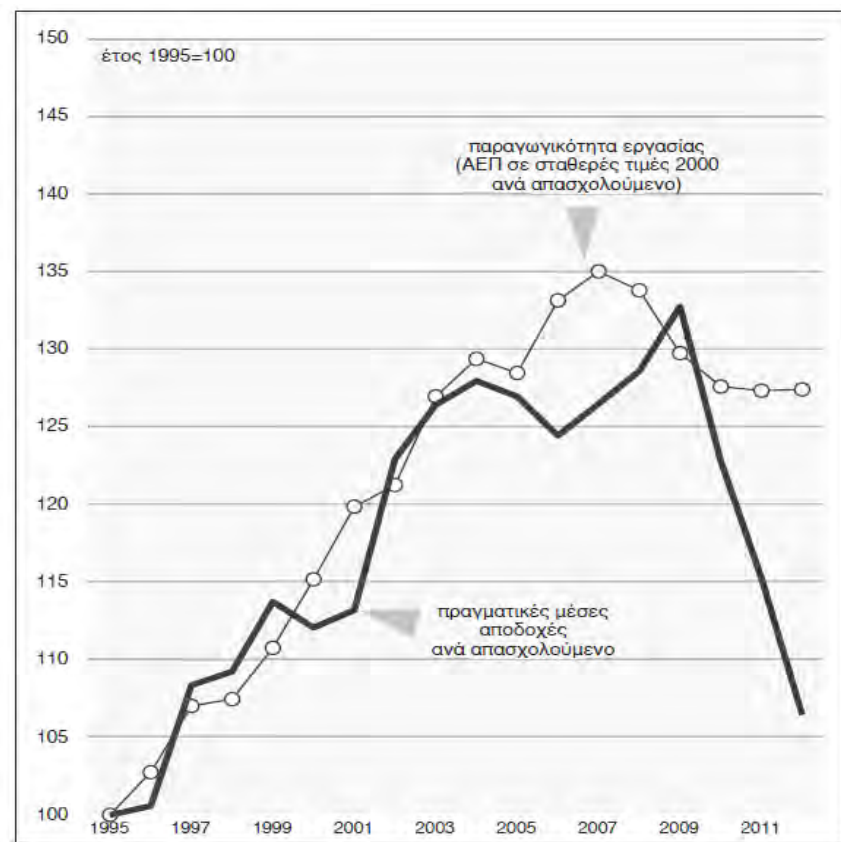
Γράφημα 2.8 : Δείκτης Προστασίας της Απασχόλησης το 2008

Πηγή στοιχείων OECD, Ιδία Επεξεργασία

Επιπλέον, από τα όσα αναφέρθηκαν είδαμε ότι πολλοί ερευνητές εξαιτίας των εντός και εκτός της αγοράς εργασίας και της νομοθεσία που τους προστατεύει θεώρησαν ότι κατά διαστήματα οι πραγματικοί μισθοί ήταν πιο υψηλοί από αυτούς που θα έπρεπε για να ισορροπήσει η αγορά εργασίας. Σύμφωνα με το Μπαλφούσια , Κανελλόπουλος, Αθανασίου και Μπαλφούσιας (2004, τεύχος 5, 6) το κόστος εργασίας σε σχέση με το κόστος άλλων συντελεστών παραγωγής επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό την ανεργία. Συγκεκριμένα, αν αυξηθούν οι πραγματικοί μισθοί δυσανάλογα με την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας (εάν είναι υψηλό το επίπεδο του πληθωρισμού τότε δημιουργούνται πληθωριστικές πιέσεις) τότε σταδιακά θα επέλθει μείωση των θέσεων εργασίας (τέτοιου είδους αυξήσεις δεν θα ενθαρρύνουν ιδιαίτερα τον ιδιωτικό τομέα να κάνει νέες προσλήψεις). Παρακάτω παραθέτουμε ένα γράφημα με τις πραγματικές απολαβές των Ελλήνων σε σχέση με την παραγωγικότητα της εργασίας.

Γράφημα 2.9 : Πραγματικές απολαβές σε σχέση με την παραγωγικότητα εργασίας

Πηγή INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2012)

Από το γράφημα βλέπουμε ότι πράγματι υπάρχουν διαστήματα όπου το επίπεδο των πραγματικών μισθών είναι υψηλότερο από αυτό της παραγωγικότητας. Πιο έντονη είναι αυτή η εικόνα το διάστημα 1997-1999. Το διάστημα αυτό μάλιστα η ανεργία είχε ανέβει σημαντικά και το 1998 και 1999 χαρακτηριζόταν από διψήφια νούμερα. Από την άλλη πιο έντονη εικόνα με την παραγωγικότητα να υπερβαίνει τις πραγματικές μέσες απολαβές ήταν το διάστημα 2005 με 2008 περίπου. Το διάστημα αυτό η ανεργία ακολουθούσε πτωτική πορεία. Ταυτόχρονα όμως βλέπουμε ότι ανοδική πορεία ακολουθούν και τα δύο μεγέθη μας. Βέβαια, μετά το ξέσπασμα της διεθνούς οικονομικής κρίσης του 2008 και των αλλαγών διαρθρωτικών αλλαγών που συντελέστηκαν στην ελληνική οικονομία έχουν πέσει και τα δύο μεγέθη. Με τις μέσες πραγματικές αποδοχές να πέφτουν κατακόρυφα και την παραγωγικότητα να βρίσκεται σε υψηλότερα επίπεδα. Ωστόσο στο σημείο αυτό αξίζει να προσθέσουμε ότι σύμφωνα με την

INE/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (2011) η αύξηση της απασχόλησης οφειλόταν κυρίως στις ώρες εργασίας. Μάλιστα οι Έλληνες εργάζονται πολύ περισσότερες ώρες σε σχέση με τους Ευρωπαίους.

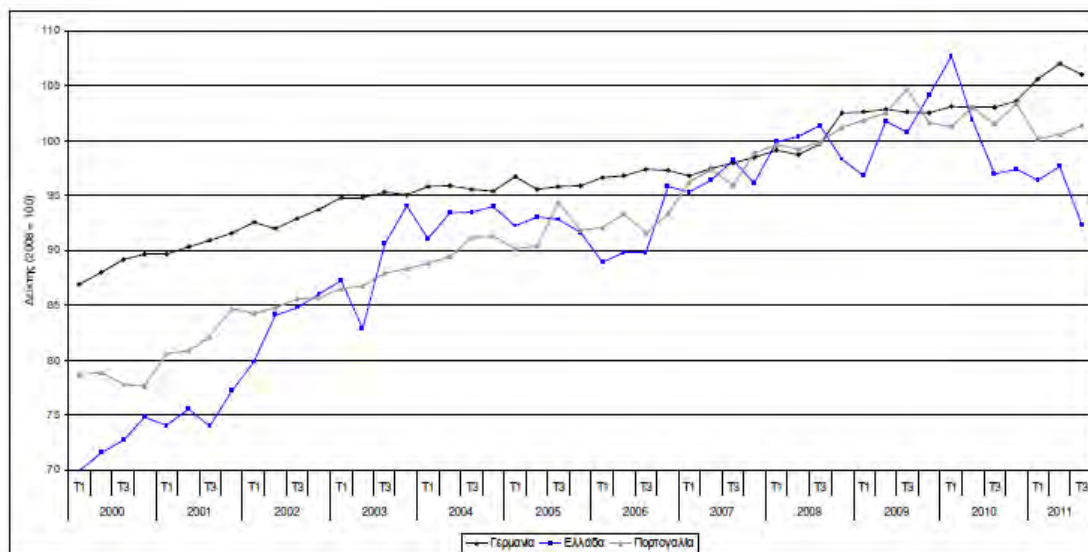
Η συσχέτιση αυτών των δύο μεγεθών ουσιαστικά αποτελεί το κόστος εργασίας ανά μονάδα εργασίας. Δηλαδή το μοναδιαίο κόστος εργασίας το οποίο είναι ο λόγος των μέσων ακαθάριστων ετήσιων αμοιβών εργασίας προς την παραγωγικότητα της εργασίας. Ο Gavroglou (2012) , αναφέρει ότι το μέγεθος αυτό είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται ως δείκτης της ανταγωνιστικότητας μια οικονομίας καθώς παρουσιάζει κάποια μεθοδολογικά προβλήματα τα οποία το καθιστούν μη αξιόπιστο δείκτη του κόστους εργασίας (ιδιαίτερα όταν πρόκειται για διεθνής συγκρίσεις). Επίσης , παραθέτει ότι ο πλέον έμπιστος και διεθνής συγκρίσιμος δείκτης του κόστους εργασίας είναι η έρευνα δεικτών κόστους εργασίας που διενεργείται κάθε τρίμηνο στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τις αντίστοιχες εθνικές στατιστικές υπηρεσίες. Στην Ελλάδα η έρευνα αυτή διεξάγεται από την ελληνική στατιστική αρχή.

Με βάση λοιπόν τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, ο Gavroglou (2012) παρατήρησε ότι ο Δείκτης του κόστους εργασίας στην Ελλάδα ήταν υψηλός και μάλιστα από τους υψηλότερους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά από το α' τρίμηνο του 2010 μειώθηκε κατακόρυφα¹¹. Μάλιστα σύγκρινε το συνολικό κόστος εργασίας¹²(αποτελεί μία διάσταση του δείκτη κόστους εργασίας) αυτό της Γερμανίας (χώρα με ακαθάριστες ετήσιες αποδοχές υψηλές) και τις Πορτογαλίας (χώρα με ακαθάριστες μέσες ετήσιες αποδοχές χαμηλές- χαμηλότερες της Ελλάδας).

¹¹ Οι μεταβολές αφορούν τις ονομαστικές και όχι τις αποπληθωρισμένες ή πραγματικές που σημαίνει ότι η μείωση του κόστους εργασίας ήταν μεγαλύτερη

¹² Περιλαμβάνει τις αμοιβές των απασχολούμενων , τις εργοδοτικές εισφορές και το σύνολο των φόρων που πληρώνει ο εργοδότης. Επίσης αφαιρούνται οι επιδοτήσεις που λαμβάνει ο εργοδότης και δεν περιλαμβάνονται οι δαπάνες που χρησιμοποιούνται για εκπαιδευτική κατάρτιση.

Γράφημα 2.10 : Συνολικό Κόστος Εργασίας

Πηγή Gavroglou (2012)

Ο δείκτης συνολικού κόστους εργασίας στην Ελλάδα (με βάση το κόστος εργασίας κατά το έτος 2008), ακολουθεί γενικά ισχυρή ανοδική τάση από το 2000 έως το 2010. Η πορεία αυτή είναι ισχυρότερα ανοδική από την πορεία του κόστους εργασίας της Πορτογαλίας και σαφώς πιο ανοδική από την πορεία της Γερμανίας, με ιδιαίτερη έξαρση μεταξύ β' και δ' τριμήνου του 2003 και μεταξύ α' τριμήνου 2009 και α' τριμήνου 2010. Παρουσιάζει όμως και περιόδους μείωσης (όπως μετά το δ' τρίμηνο του 2004 έως το α' τρίμηνο του 2006, και από το γ' τρίμηνο του 2008 έως το α' τρίμηνο του 2009). Όσον αφορά την πτωτική του πορεία μετά το 2010 βλέπουμε ότι η πτωτική πορεία του κόστους εργασίας στην Ελλάδα είναι πρωτοφανής σε οξύτητα και διάρκεια, με αποτέλεσμα ο δείκτης το γ' τρίμηνο του 2011 να είναι χαμηλότερος από τα επίπεδα του δ' τριμήνου του 2003.

2.2.8 Το φαινόμενο της υστέρησης ως αιτία της ανεργίας στην Ελλάδα

Τόσο για την Ευρώπη όσο και για την Ελλάδα αρκετοί είναι οι ερευνητές οι οποίοι θεώρησαν ότι ένας λόγος της παραμονής της ανεργίας σε υψηλά επίπεδα είναι το φαινόμενο της υστέρησης. Στο κεφάλαιο ένα είδαμε ότι το φαινόμενο αυτό έχει συνδεθεί πιο έντονα με την παρουσία των 'εντός και εκτός' στην αγορά εργασίας, καθώς και με την μεγάλη παρουσία μακροχρόνια ανέργων. Όσον, αφορά την Ελλάδα λοιπόν, είδαμε σε προηγούμενο τμήμα ότι

αρκετές έρευνες έχουν κάνει αναφορά στη παρουσία της δυαδικότητας μεταξύ των ‘εντός και εκτός’ της αγοράς εργασίας καθώς και στη μεγάλη διαπραγματευτική δύναμη που κατείχαν στην διαμόρφωση του επιπέδου των μισθών. Από αυτούς, αρκετοί ερευνητές σύνδεσαν τη παρουσία των ‘εντός και εκτός’ με το φαινόμενο της υστέρησης και εξέτασαν την ύπαρξή του με οικονομετρικές μεθόδους . Όπως, οι Demekas και Kontolemis (1996), η Katsimi (2000), ο Panagopoulos (2000) και ο Vougas (2003) ¹³ . Αλλά και οι Μπαλφούσια , Κανελλόπουλος, Αθανασίου και Μπαλφούσιας (2004, τεύχος, 5), ο Apergis (2005) , ο διοικητής της τράπεζας της Ελλάδος σε έκθεσή του (2006, σελ 94) , οι Κανελλόπουλος , Αθανασούλη, Ευστρατόγλου, Παναγόπουλου, Παπακωνσταντίνου, Προδρομίδη (2011). 2011) αναφέρουν ότι το διάστημα που εξετάζουμε το φαινόμενο αυτό επηρέαζε το επίπεδο της ανεργίας.

Αλλά και σύμφωνα με τους Μητράκος και Νικολίτσα (2006), η χώρα μας εμφανίζει μεγάλα ποσοστά μακροχρόνιας ανεργίας, τα οποία βρισκόταν και βρίσκονται σε υψηλό επίπεδο. Τα τελευταία χρόνια μάλιστα σύμφωνα με την (IOBE, 2012) αλλά και όπως θα δούμε στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσης εργασίας (όπου ακολουθεί περιγραφική στατιστική) έχουν αυξηθεί πάρα πολύ. Οι μακροχρόνια άνεργοι καλύπτουν ένα μεγάλο μέρος του συνόλου πάνω από το μισό. Υποδηλώνοντας με τον τρόπο αυτό τη παρουσία του φαινομένου της υστέρησης στην ελληνική αγορά εργασίας και ταυτόχρονα το διαρθρωτικό χαρακτηριστικό της ανεργίας στη χώρα μας. Συγκεκριμένα, οι μακροχρόνια άνεργοι με τον καιρό ψάχνουν όλο και λιγότερο να βρουν εργασία, αλλά και η ζήτηση από τις επιχειρήσεις για την προσφερόμενη εργασία περιορίζεται. Τελικό αποτέλεσμα είναι να αποκόπτονται σταδιακά από την αγορά εργασίας και η πίεση που ασκούν στην αγορά εργασίας να εξασθενεί και να εντάσσονται στη κατηγορία της διαρθρωτικής ανεργίας , αυξάνοντας τα ποσοστά της.

2.2.9 Ευελιξία στην Ελληνική αγορά εργασίας

Αν και η έννοια της ευελιξίας της αγοράς εργασίας πρωτοεμφανίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1970, παρόλα αυτά δεν υπάρχει ένας σαφής ορισμός. Σύμφωνα με τον (Boyer

¹³Οι περισσότεροι εξέτασαν κατά πόσο μεγάλες εξωγενής μεταβολές επηρεάζουν την παραμονή της ανεργίας στην Ελλάδα. Για να το λόγο αυτό υπολόγισαν το φυσικό ποσοστό της ανεργίας που δίδεται από τη διατομή της καμπύλης ζήτησης εργασίας και της καμπύλης μισθού. Τα αποτελέσματά έδειξαν πράγματι την ύπαρξη του φαινομένου αυτού.

1988,σελ 223), η « ευελιξία » της αγορά εργασίας έχει ορισθεί με τόσους διαφορετικούς τρόπους στη διεθνή βιβλιογραφία ώστε η μόνη σταθερά είναι η ίδια η λέξη. Ωστόσο συνήθως με τον όρο αυτό δεν εννοούμε τόσο τη διευθέτηση του χρόνου εργασίας ή την ευελιξία στην παραγωγική διαδικασία, αλλά τους θεσμικούς παράγοντες κυρίως που αφορούν την πρόσληψη ή απόλυση του εργατικού δυναμικού.

Από την άλλη σχετική έκθεση του OECD (1986), αναφέρει ότι ο βαθμός ευελιξίας μιας αγοράς εργασίας δεν προσδιορίζεται ακριβώς μόνο από τα παραπάνω. Παράλληλα παραθέτουν ότι η ευελιξία επηρεάζεται

- ο Από το κόστος εργασίας, δηλαδή σε αυξήσεις μισθών μεγαλύτερες από αυτές της παραγωγικότητας.
- ο Από εργασιακούς κανόνες και κανονισμούς , δηλαδή το πλέγμα των ειδικών ρυθμίσεων που αφορούν τις εργασιακές σχέσεις
- ο Από την κινητικότητα, το σύνολο των εμποδίων κινητικότητας του εργατικού δυναμικού, όπως πχ μέσα μεταφοράς, πληροφόρηση, περιορισμοί στην αγορά κατοικίας, μη μεταβιβάσιμα συνταξιοδοτικά δικαιώματα.
- ο Από την εκπαίδευση και κατάρτιση, δηλαδή δυνατότητες που παρέχονται για τη βελτίωση της βασικής εκπαίδευσης και παροχής σύγχρονων προγραμμάτων κατάρτισης και επανακατάρτισης και για εξασφάλιση βίου μάθησης.

Σύμφωνα με το Livano (2010), πολλές είναι οι κατά καιρούς μελέτες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής , οι οποίες παραθέτουν ότι η ελληνική αγορά εργασίας δεν είναι αρκετά ευέλικτη. Αν κρίνουμε από τα παραπάνω χαρακτηριστικά , με βάση τα όσα έχουν αναφερθεί στο κεφάλαιο αυτό της παρούσης εργασίας , βλέπουμε ότι η Ελλάδα υστερούσε σε αρκετά από αυτά τα χαρακτηριστικά. Είδαμε ότι πράγματι το θεσμικό πλαίσιο ήταν αυστηρό όσον αφορά τις απολύσεις- προσλήψεις του εργατικού δυναμικού. Ταυτόχρονα είδαμε ότι το επίπεδο των πραγματικών αποδοχών ακολούθησαν ανοδική πορεία και κατά διαστήματα ήταν υψηλότερο από την παραγωγικότητα.

Οι Milas (1999), ο Babetskii (2005) σε μελέτες τους κατέληξαν ότι οι μισθοί στην Ελλάδα ήταν άκαμπτοι. Ανέφεραν ότι η ελληνική αγορά εργασίας παρόλο που είναι μικρή διακατέχεται από ένα από τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας στην Ευρώπη, από υψηλό κόστος

εργασίας και από μια σκληρή νομοθεσία σε ότι αφορά την αγορά εργασίας. Ενώ οι Clar, Dreger και Ramos (2007) κατηγοριοποίησαν την ευελιξία των μισθών στην Ελλάδα σε μια μεσαία κατάσταση. Από την άλλη ο Livanos (2010) σε έρευνά του (διάστημα 2000-2004) δεν βρήκε ότι οι μισθοί στην Ελλάδα είναι άκαμπτοι. Συγκεκριμένα, μια αύξηση της ανεργίας κατά μια ποσοστιαία μονάδα συνεπάγεται μείωση μισθών κατά 0,1%. Μάλιστα τόνισε ότι θα έπρεπε να δοθεί έμφαση σε άλλους τρόπους για να ενισχυθεί η ευελιξία στην αγορά εργασίας. Συγκεκριμένα ανέφερε ότι θα έπρεπε να ενισχυθεί η κινητικότητα στην ελληνική αγορά εργασίας. Αλλά και οι Lolos και Papapetrou (2011) κάνουν αναφορά για περιορισμένη κινητικότητα του εργατικού δυναμικού στη χώρα μας.

Επιπλέον, η Μιαουλι (1998), παραθέτει ότι και οι ρυθμίσεις σχετικά με την μερική απασχόληση ήταν περιορισμένες και οι ρυθμίσεις των συμβάσεων εργασίας και τη διάρκεια αυτών. Βέβαια, μετά το 2000 είχαμε την ύπαρξη ενός ευνοϊκότερου θεσμικού πλαισίου για τη διάδοση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης (INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 1996). Ιδιαίτερα μετά την διεθνή οικονομική κρίση η χώρα στο ξεκίνημα του 2009, έθεσε ένα νέο θεσμικό πλαίσιο για τις συλλογικές συμβάσεις. Το σύστημα συλλογικών συμβάσεων εργασίας αποκεντροποιήθηκε, διευρύνθηκε και απελευθερώθηκε από τον άμεσο έλεγχο του κράτους. Επίσης το 2010 έγιναν νέες αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο της αγοράς εργασίας όσον αφορά το κόστος εργασίας και τις συλλογικές συμβάσεις με στόχο να γίνει πιο ευέλικτη και παραγωγική η χώρα (Lolos και Papapetrou, 2011).

Όπως, όμως βλέπουμε σύμφωνα με τον OECD (1986) σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η εκπαίδευση και η κατάρτιση. Είδαμε όμως στο κεφάλαιο αυτό ότι οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης δεν ήταν επαρκείς σε σχέση μάλιστα με αυτές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης, είδαμε ότι η λειτουργία ενός σημαντικού οργανισμού για την απασχόληση (ο ΟΑΕΔ) δεν είναι χαρακτηρίζεται αποτελεσματική.

Συμπεραίνουμε δηλαδή ότι για να καταστεί μια αγορά ευέλικτη δεν παίζει σημαντικό ρόλο μόνο το επίπεδο των μισθών αυτού καθ' αυτού αλλά και άλλοι παράγοντες.

2.2.10 Ανταγωνιστικότητα

Φυσικά δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τις δυσκαμψίες στην αγορά προϊόντων και συγκεκριμένα την απουσία ανταγωνιστικών συνθηκών σε ορισμένους τομείς της οικονομίας (Σαμπεθαί 2000). Σύμφωνα με διεθνείς συγκρίσεις και δείκτες, το επίπεδο ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας παρέμενε (συγκριτικά) χαμηλό. Η χώρα μας καταλάμβανε την προτελευταία θέση μεταξύ των χωρών μελών της ΕΕ το 2006 (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2007). Παρόλα αυτά βλέπουμε ότι τα τελευταία χρόνια σύμφωνα με την IOBE (2012)¹⁴ έχει παρατηρηθεί ανάκαμψη.

Συγκεκριμένα, κυρίως για τη δεκαετία του 1990 και τις αρχές του 2000, όπως προαναφερθήκαμε σε προηγούμενο τμήμα της παρούσης εργασία είχαμε αλλαγή στη δομή της αγοράς εργασίας εξαιτίας μεταβολών που υπέστησαν οι κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας. Όμως αυτή η αλλαγή είχε ως επακόλουθο την επιβάρυνση της ανταγωνιστικότητας της χώρας. Όπως, επώθηκε αυξήθηκε ο τριτογενής τομέας και συγκεκριμένα οι υπηρεσίες του Δημοσίου και όχι άλλες υπηρεσίες που να σχετίζονται με τη μεταφορά και τις επικοινωνίες (Κανελλόπουλος, 2004). Από την άλλη, τομείς που θα μπορούσαν να αναπτυχθούν ιδιαίτερα και να γίνει πιο ανταγωνιστική η χώρα φαίνεται ότι παρουσίαζαν και παρουσιάζουν πρόβλημα. Ο τομέας της ελληνικής γεωργίας δεν είναι ιδιαίτερα εκσυγχρονισμένος (τυποποιημένα και υψηλής ποιότητας προϊόντα, περισσότερες βιολογικές καλλιέργειες). Επιπρόσθετα, η χώρα δεν φαίνεται να αξιοποιεί το κλιματολογικό πλεονέκτημα με την ανάπτυξη 12μηνης τουριστικής περιόδου με όλες τις μορφές τουρισμού τόσο στις ορεινές όσο και στις νησιωτικές περιοχές της ούτε φαίνεται να παρέχει υψηλής ποιότητας υπηρεσιών σε ανταγωνιστικές τιμές (Δρεττάκης, 2007).

Επίσης, ιδιαίτερα μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΕ, η ανταγωνιστικότητα της χώρας επιδεινώθηκε. Το πρόβλημα ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας εντοπίζεται με ιδιαίτερη οξύτητα στο ενδοευρωπαϊκό επίπεδο, στο οποίο έχουν συντελεστεί εδώ και πολλά χρόνια οι μεγαλύτερες απώλειες, προς την εξωτερική ή προς την εσωτερική αγορά. Τα τελευταία χρόνια η ανταγωνιστικότητα στη χώρα είχε περιοριστεί ακόμη περισσότερο με την ένταξη νέων κρατών-μελών από χώρες τις κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, καθώς

¹⁴ Ίδρυμα Οικονομικών Και Βιομηχανικών Ερευνών

πρόκειται για οικονομίες που προσελκύουν ξένες άμεσες επενδύσεις σε όγκο εικοσαπλάσιο από ότι η ελληνική, είναι πολλαπλάσια πιο εξωστρεφείς και έχουν είτε πλεονασματικό εμπορικό ισοζύγιο είτε πολύ μικρότερο έλλειμμα (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών ,2007).

Επιπρόσθετα, παλαιότερα μια λύση για την αντιμετώπιση του προβλήματος της απώλειας ανταγωνιστικότητας ήταν η υποτίμηση της δραχμής. Με την υποτίμηση, ακρίβαιναν άμεσα τα εισαγόμενα και μειωνόταν έτσι η αγοραστική δύναμη των μισθών και των ημερομισθίων και τα πραγματικά εισοδήματα, χωρίς να θίγονται τα ονομαστικά. Παράλληλα από τη μια μεριά τονωνόταν η ζήτηση για εγχώρια παραγόμενα υποκατάστατα των εισαγωγών και από την άλλη φθίναιναν τα εξαγωγίμα της Ελλάδας για τους ξένους αγοραστές, και έτσι έτειναν σε αύξηση οι εξαγωγές, η παραγωγή και σε μείωση η ανεργία. Μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ κάτι τέτοιο δεν είναι εφικτό (Κανελλόπουλος, 2010).

Για το λόγο αυτό τα τελευταία χρόνια οι διεθνείς οργανισμοί, η εφαρμοζόμενη οικονομική πολιτική και σημαντικός αριθμός οικονομολόγων θεωρούν ότι απαιτείται να υπάρξει μείωση των μισθών στην Ελλάδα, όχι μόνον των πραγματικών αλλά και των ονομαστικών μισθών, υποστηρίζοντας ότι η έλλειψη ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας οφείλεται, κυρίως, αν όχι αποκλειστικά στο κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος. Ουσιαστικά για το λόγο αυτό ακολουθείται μια πολιτική εσωτερικής υποτίμησης (Ιωακείμογλου, 2011) . Υποστηρίζεται για παράδειγμα ότι ελαστικότητα ζήτησης για τα εξαγωγίμα μας, είτε είναι αγαθά είτε είναι υπηρεσίες, είναι υψηλή και αρκετές φορές πολύ υψηλή. Επομένως, μικρές διαφορές στο μοναδιαίο κόστος εργασίας, λόγω αύξησης για παράδειγμα των αμοιβών της εργασίας μπορεί να αποβούν μοιραίες για τις πωλήσεις ενός τυπικού Έλληνα παραγωγού (Κανελλόπουλος ,2010).

Σύμφωνα με την IOBE (2012) , τα τελευταία χρόνια από το 2009 και μετά φαίνεται ότι η υπερβολική μείωση του κόστους εργασίας στη χώρα μας έχει βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα με βάση το σχετικό κόστος εργασίας που είχε απολεσθεί το διάστημα 2001-2009. Επίσης, σύμφωνα με τον Χαλιάσο (2013) με βάση το μοναδιαίο κόστος εργασίας (το οποίο αποτελεί δείκτη της ανταγωνιστικότητας σε μια χώρα), στα μέσα του 2012 η χώρα μας βελτίωσε το επίπεδο της ανταγωνιστικότητας.

Από την άλλη υποστηρίζεται ότι το περιθώριο κέρδους των επιχειρήσεων είναι υψηλότερο στην Ελλάδα σε σχέση με την ΕΕ-15. Οι επιχειρήσεις στην Ελλάδα, αντί να επωμιστούν το κόστος της προσαρμογής τους στον διεθνή ανταγωνισμό, επιδίωξαν να μεταφέρουν στους εργαζόμενους την πίεση του ανταγωνισμού, προκειμένου να μειωθεί το μοναδιαίο κόστος εργασίας και να ενισχυθεί έτσι η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων (Ιωακείμογλου, 2011).

Παρόλα αυτά γενικότερα το κόστος των παραγωγικών συντελεστών αποτελεί σημαντικό παράγοντα της ανταγωνιστικότητας, αλλά δεν είναι ο καθοριστικός. Οι επιχειρήσεις με ανεπτυγμένες, τη καινοτομία, τη τεχνογνωσία, την έρευνα και ανάπτυξη εμπνέουν ένα βαθμό εμπιστοσύνης στους υποψήφιους αγοραστές, μειώνοντας έτσι την ελαστικότητα ζήτησης. Από την άλλη πλευρά οι περισσότερες ελληνικές επιχειρήσεις έχουν μικρό μέγεθος και περιορισμένη καινοτομική δραστηριότητα (Κανελλόπουλος, 2010). Μάλιστα σύμφωνα με την IOBE (2012) η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας τα τελευταία χρόνια δεν οφείλεται στη τεχνολογική πρόοδο και στην εισαγωγή καινοτομιών στην παραγωγική διαδικασία.

Συμπερασματικά, λοιπόν, η ανεπάρκεια της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και της αδυναμίας της να προσαρμοστεί στα δεδομένα της ανοιχτής οικονομίας σε ανταγωνιστικό περιβάλλον συμβάλει έμμεσα στην άνοδο της ανεργίας.

2.2.11 Μακροοικονομική πολιτική τη δεκαετία του 1990

Το διάστημα 1990-1995, η Ελληνική κυβέρνηση ακολούθησε περιοριστική νομισματοπιστωτική και εισοδηματική πολιτική. Ειδικότερα είχαμε την έντονη αύξηση της έμμεσης φορολογίας. Η πολιτική αυτή όμως οδήγησε σε ύφεση την οικονομία, που δεν μπορούσε να αναπληρωθεί από τις αναπτυξιακές διαδικασίες. Οι αρνητικές επιπτώσεις αυτής της πολιτικής ήταν αναπόφευκτα σοβαρές και στο μέτωπο της ανεργίας. Μάλιστα το διάστημα αυτό ύφεση σημειώθηκε και στην οικονομία διεθνώς η οποία φαίνεται ότι επηρέασε και την ελληνική οικονομία. Άλλωστε η ελληνική οικονομία είναι ευάλωτη στους ανέμους της διεθνούς οικονομικής συγκυρίας, αφού εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από άδηλους πόρους, από τον τουρισμό, τη ναυτιλία, την εισαγωγή ξένων κεφαλαίων κ.κ. (Κατσάνεβας, 1996).

Κύριο χαρακτηριστικό της δεκαετίας του 90 όμως είναι παράλληλα η οριστική στροφή της οικονομικής πολιτικής σε περισσότερο φιλελεύθερα δόγματα, ο περιορισμός του ρόλου του κράτους στην οικονομία και η υπαγωγή της οικονομικής πολιτικής στα πλαίσια της συνθήκης του Μάαστριχ (1991) και της ONE (2001) (Karakatsanis, 1999). Τη δεκαετία αυτή η κυβέρνηση δημιούργησε και εφάρμοσε μια σειρά προγραμμάτων σύγκλισης. Αυτά τα προγράμματα έθεταν μακροοικονομικούς στόχους, οι οποίοι περιελάμβαναν μέτρα πολιτικής που θα καθιστούσαν εφικτή τη σύγκλιση της Ελλάδας με τις χώρες των άλλων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θα οδηγούσαν στην ομαλή μετάβασή της στην ONE. Το πρώτο πρόγραμμα προγραμματίστηκε τη περίοδο 1993-1998 αλλά αναθεωρήθηκε και κάλυπτε το διάστημα 1994-1999. Όμως για την επίτευξη των προγραμμάτων αυτών η εκάστοτε κυβέρνηση ακολούθησε περιοριστική πολιτική στοχεύοντας στη μείωση του πληθωρισμού και του περιορισμού του δημοσίου χρέους (Πανταζίδης 2002).

Επίσης αποφάσισε την αναδιάρθρωση της ήδη υπάρχουσας δομής της αγοράς εργασίας. Τη δεκαετία του '90 πραγματοποιείται στροφή προς μια περισσότερο επιθετική βιομηχανική πολιτική με προτεραιότητα την 'εκκαθάριση' των λιγότερο παραγωγικών κεφαλαίων και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της βιομηχανίας, χωρίς όμως τα αναμενόμενα αποτελέσματα (Καραμεσίνη , σελ 27, 2004).

Οι πολιτικές αυτές, περιοριστικού τύπου, αν και κατάφεραν να σταθεροποιήσουν το πληθωρισμό , αλλά και το δημόσιο χρέος (στο 100%) , δεν ευνοούσαν την αύξηση της απασχόλησης και κατ' επέκταση τη μείωση της ανεργίας (Πανταζίδης, 2002). Επίσης, το διάστημα αυτό προσπάθησαν να συγκρατήσουν ή να μειώσουν την ανεργία κυρίως μέσω κοινωνικών πολιτικών και όχι οικονομικών, οι οποίες όμως αν κρίνουμε από τη πορεία της ανεργίας τη δεκαετία αυτή , δεν καρποφόρησαν (Καραμεσίνη, σελ 37,2004).

2.2.12 Οικονομική κρίση – Μακροοικονομική πολιτική του 2008

Το 2007 η εκδήλωση της χρηματοπιστωτικής κρίσης στις ΗΠΑ και η επιδείνωσή της στη συνέχεια με τη κατάρρευση της Lehman Brothers μετατράπηκε σε παγκόσμια οικονομική κρίση και προκάλεσε τη μεγαλύτερη ύφεση από το 1929. Η παγκόσμια αυτή κρίση αποδυνάμωσε τις

περισσότερες χώρες, αλλά έπληξε ιδιαίτερα τις οικονομίες με σοβαρές εξωτερικές και εσωτερικές ανισορροπίες και διαρθρωτικές αδυναμίες (Παπασπύρου, 2012).

Η Ελλάδα είναι μια χώρα που είχε και έχει αδυναμίες διαρθρωτικού τύπου, αλλά παράλληλα παρουσίαζε και παρουσιάζει έντονες μακροοικονομικές ανισορροπίες. Παρουσίαζε υψηλά ελλείμματα, υψηλό δημόσιο χρέος και πληθωρισμό, τα οποία μετά τα προγράμματα σύγκλισης ή δημοσιονομικής προσαρμογής που υιοθετήθηκαν προκειμένου η χώρα να ικανοποιήσει τα κριτήρια εισόδου στην ΟΝΕ σε συνδυασμό με την ύπαρξη υψηλών ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης σταθεροποιήθηκαν (όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο τμήμα). Μετά το 2007 όμως ξεκίνησε να καταγράφεται μια εκ νέου αλματώδης άνοδος του δημοσίου χρέους τόσο του εξωτερικού όσο και του εσωτερικού και του ελλείμματος τόσο στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών όσο και στο δημοσιονομικό. Ουσιαστικά δηλαδή μετά τη διεθνή οικονομική κρίση, ξέσπασε στην Ελλάδα η δημοσιονομική κρίση, κρίση χρέους. (Αργείτης, Δαφέρμος, Νικολαΐδη, 2011).

Όμως, η διεθνής χρηματοοικονομική κρίση σε συνδυασμό με την κρίση ελλειμμάτων και χρέους του ελληνικού Δημοσίου οδήγησαν με την σειρά τους σε επιδείνωση των δεικτών της απασχόλησης και της ανεργίας. Η οικονομική κρίση, μπορούμε να πούμε ότι εξελίχθηκε σε κρίση απασχόλησης, μετά την εκρηκτική ανοδική εικόνα που παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια η ανεργία (όπως είδαμε και στο δεύτερο κεφάλαιο), ενώ ταυτόχρονα οι προοπτικές απασχόλησης για τους ανέργους αλλά και για τους απασχολούμενους παραμένουν δυσοίωνες (Χολέζας, 2011).

Από τον Μάιο του 2010, όμως η Ελλάδα ήρθε σε συμφωνία με το ΔΝΤ (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) την ΕΕ (κυρίως τη Γερμανία) και την ΕΚΤ (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα) για την ενεργοποίηση του μηχανισμού στήριξης και την έναρξη χρηματοδότησης προς τη χώρα μας. Συγκεκριμένα στις 6 Μαΐου του 2010 υπογράφηκε το Μνημόνιο, το οποίο περιελάμβανε ένα πρόγραμμα με βασικό στόχο την κάλυψη των δανειακών αναγκών της Ελλάδας, αλλά και την επίτευξη ενός νέου αναπτυξιακού προτύπου που θα επέτρεπε την έξοδο της χώρας από την κρίση και την επιστροφή της σε διατηρήσιμους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης. Ωστόσο το πρώτο τρίμηνο του 2012 υπογράφει και το δεύτερο μνημόνιο συνεργασίας μεταξύ της Ελληνικής Κυβέρνησης και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της ΕΚΤ, και του ΔΝΤ. Το δεύτερο Μνημόνιο καταρχάς επεκτείνει χρονικά την πρακτική δανεισμού της χώρας από τους Ευρωπαίους εταίρους μας και το ΔΝΤ, καθώς αξιολογείται ότι δεν υπάρχει

εναλλακτική δυνατότητα χρηματοδότησης της ελλειμματικής ελληνικής οικονομίας, και στη συνέχεια ορίζει μια σειρά μέτρων πολιτικής με στόχο να εξασφαλίσει τη δυνατότητα της χώρας να αποπληρώσει ομαλά τους πιστωτές της (Χολέζας , 2012, τεύχος 18).

Τα μνημόνια αυτά συμπεριελάμβαναν μια σειρά από μέτρα τα οποία έπρεπε να ακολουθήσει η ελληνική κυβέρνηση. Αυτά εξειδικεύονται σε παρεμβάσεις που αφορούν καταρχήν τη συρρίκνωση της απασχόλησης και την απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων στον δημόσιο τομέα στο πλαίσιο της σύγκλισης με το εργασιακό καθεστώς στον ιδιωτικό τομέα . Η απορρύθμιση της εργασίας στο Δημόσιο δημιουργεί το κατάλληλο έδαφος για την εκτεταμένη απορρύθμιση της εργασίας και στον ιδιωτικό τομέα με την περαιτέρω ενίσχυση της ευέλικτης και επισφαλούς εργασίας, την διευκόλυνση των απολύσεων και την αποδιάρθρωση του συστήματος των συλλογικών διαπραγματεύσεων. Συγκεκριμένα, αφορούσαν :

- Τη μείωση της απασχόλησης στο δημόσιο τομέα και την καθιέρωση της αναλογίας μία προς πέντε και μία προς δέκα προσλήψεις – αποχωρήσεις, την εισαγωγή μέτρων προσυνταξιοδοτικής διαθεσιμότητας και της εργασιακής εφεδρείας που συνίστανται σε έμμεσες απολύσεις, και την συρρίκνωση των θέσεων προσωρινής απασχόλησης. Με το δεύτερο μνημόνιο προβλέπεται η μείωση της απασχόλησης στο δημόσιο κατά 150.000 χιλιάδες θέσεις εργασίας μέσα στο διάστημα 2012-2015.
- Τη γενικευμένη μείωση των αποδοχών που κυμαίνεται από 10%-50% μέσα από άμεσες νομοθετικές παρεμβάσεις στους μισθούς και στα επιδόματα.
- Τη διευκόλυνση των απολύσεων σε μια περίοδο όξυνσης της ανεργίας επιτείνοντας το αίσθημα της εργασιακής ανασφάλειας. Τη χαλάρωση της προστασίας των εργαζομένων τόσο στο πεδίο των ατομικών όσο και στο πεδίο των ομαδικών απολύσεων. Από την άλλη διευκολύνονται οι εργοδότες να καταβάλουν τις αποζημιώσεις σε περισσότερες δόσεις
- Την ενίσχυση των ευέλικτων αλλά και πιο επισφαλών μορφών απασχόλησης με ποικιλία ρυθμίσεων κυρίως στο πρώτο μνημόνιο. Σε αυτές συγκαταλέγονται η επέκταση από τους 18 στους 36 μήνες του ανώτατου χρόνου δανεισμού των εργαζομένων, η επέκταση από

τα 2 στα 3 έτη του ανώτατου χρόνου ανανεώσεων των συμβάσεων προσωρινής απασχόλησης, η επέκταση από τους 6 στους 9 μήνες ανά ημερολογιακό έτος της διάρκειας της εκ περιτροπής εργασίας (4ήμερα, 3ήμερα), τη κατάργηση των προσαυξήσεων στην αμοιβή της μερικής απασχόλησης στις περιπτώσεις των υπερωριών και της εργασίας μικρότερης των 20 ωρών εβδομαδιαίως.

- ο Την αποδιάρθρωση του συστήματος των συλλογικών διαπραγματεύσεων και των συλλογικών συμβάσεων εργασίας αποτελεί το ενδιάμεσο στάδιο που οδηγεί στην εξατομίκευση των εργασιακών σχέσεων και του τρόπου διαμόρφωσης των μισθών. Μειώνεται ο κατώτατος μισθός, με νομοθετική παρέμβαση καταργώντας τον ρόλο της εθνικής γενικής συλλογικής σύμβασης. Αναστέλλονται οι αυξήσεις με συλλογικούς όρους σε βασικούς μισθούς, ωριμάνσεις και επιδόματα πολυετίας μέχρι το ποσοστό της ανεργίας να μειωθεί κάτω από το 10%. Οι αλλαγές στο σύστημα των συλλογικών συμβάσεων δεν επιδρούν μόνο στους γενικούς κατώτατους μισθούς αλλά, σε συνδυασμό με μέτρα του πρώτου και του δεύτερου μνημονίου, συντελούν στην διολίσθηση των μέσων μισθών προς τα κατώτατα επίπεδα των αποδοχών της μισθωτής εργασίας.
- ο Στα μέτρα αυτά προστίθενται και ρυθμίσεις για τη μείωση του κόστους της υπέρβασης του ωραρίου της ημερήσιας και εβδομαδιαίας απασχόλησης κατά 20% αναφορικά με την υπερεργασία και την υπερωριακή εργασία. Καθώς και περαιτέρω μείωση του μισθολογικού κόστους κυρίως από το δεύτερο μνημόνιο, με περαιτέρω μείωση του γενικού κατώτατου μισθού, κατάργηση του 13ου και 14ου μισθού, τη καθιέρωση νέου ασφαλιστικού και φορολογικού καθεστώτος (INE-ΓΣΣΕ/ΑΔΕΔΥ, 2012).

Πριν από λίγους μήνες, βέβαια στις 7 Νοεμβρίου του 2012 αποφασίστηκε ένα νέο μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής με επιπρόσθετες επιβαρύνσεις τόσο για την αγορά εργασίας όσο και για το σύνολο της οικονομίας .

Στην αρχή αυτού του κεφαλαίου είδαμε ότι ιδιαίτερα μετά από το 2010 το ποσοστό της ανεργίας ανέβηκε κατακόρυφα. Η εφαρμογή αυτών των μέτρων ή τουλάχιστον κάποιον από αυτών συνέβαλαν σημαντικά στη ραγδαία αυτή άνοδο της ανεργίας (INE-ΓΣΣΕ/ΑΔΕΔΥ, 2012).

Επιπρόσθετα, τόσο η κρίση όσο και τα μέτρα αυτά ,σε συνδυασμό με την αυστηρή εισοδηματική πολιτική της κυβέρνησης και της καθιέρωσης διαδοχικών αυξήσεων στους φόρους κυρίως κατανάλωσης για την αύξηση των φορολογικών εσόδων οδήγησαν σε μειώσεις του εισοδήματος και σε μειώσεις της εγχώριας ζήτησης. Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν να περιέλθει η οικονομία σε βαθιά ύφεση, με τις αντίστοιχα επιπρόσθετες επιπτώσεις στο ποσοστό της ανεργίας.

Η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε μια διαδικασία πλήρους αποεπένδυσης και απαξίωσης μεγάλων τμημάτων του παραγωγικού και ανθρώπινου δυναμικού. Η εφαρμογή των συνεχόμενων αυστηρών μέτρων λιτότητας έχει επιδεινώσει το βιοτικό επίπεδο των ελλήνων πολιτών αλλά ταυτόχρονα δημιούργησε προβλήματα στις επιχειρήσεις. Έχουμε καθίζηση της παραγωγικής βάσης της ελληνικής οικονομίας. Με αποτέλεσμα πολλές επιχειρήσεις να κλείνουν η μία μετά την άλλη. Έτσι οι θέσεις που δημιουργούνται είναι σε αναλογία μικρότερες από τις θέσεις που χάνονται. Με αποτέλεσμα το πρόβλημα της ανεργίας να μεγεθύνεται ακόμη περισσότερο επιφέροντας ακόμη μεγαλύτερη απώλεια δυναμικότητας των παραγωγικών δυνάμεων. Η παράταση της ύφεσης και η παράταση της ανεργίας σε υψηλά επίπεδα την μετατρέπουν σε ‘πάγιο’ χαρακτηριστικό της ελληνικής οικονομίας (Χολέζας 2012, τεύχος 19).

2.3 Συνέπειες

Ο Mihail (1996) αναφέρει ότι η ανεργία επιφέρει τεράστιο κόστος και σε οικονομικό και σε κοινωνικό επίπεδο σε μια χώρα. Συγκεκριμένα :

Η υψηλή ανεργία, έχει υψηλό οικονομικό κόστος, καθώς σπαταλάτε προϊόν που θα μπορούσε να παραχθεί αν τα άτομα είχαν εργασία. Το κόστος της υψηλής ανεργίας δεν αποτελείται μόνο από την διαφυγούσα τρέχουσα παραγωγή αλλά και τη μέλλουσα παραγωγή καθώς η ίδια η απασχόληση αυξάνει το επίπεδο των ικανοτήτων και δεξιοτήτων των εργαζομένων και αυξάνει την αποδοτικότητά τους. Αντίθετα μια αυξημένη περίοδο ανεργίας για το άτομο (καθιστώντας το μακροχρόνια άνεργο) περιορίζει τις παραγωγικές του ικανότητες, καθώς απαξιώνει το επίπεδο γνώσεων και δεξιοτήτων του. (Κατσέλη, Μαρούλα 2002, σελ 320). Κατ επέκταση αυτό σημαίνει απώλεια εισοδήματος για τον άνεργο και την οικογένειά του, αλλά

επιβαρύνεται και την οικονομία του ίδιου του κράτους τόσο με την στενή όσο και με την ευρεία έννοια του όρου. Όταν αυξάνεται ο αριθμός των ανέργων το κράτος θα πρέπει να παρέχει περισσότερα επιδόματα ανεργίας, αλλά προφανώς όταν μειώνεται το εισόδημα των ατόμων που ζουν σε μια χώρα αυτό επεκτείνεται στο σύνολο της χώρας και παρεμποδίζει ακόμη περισσότερο την βελτίωση της οικονομικής κατάστασης της χώρας Mihail (1996).

Ιδιαίτερο είναι το τίμημα της υψηλής ανεργίας και σε κοινωνικό επίπεδο. Χαρακτηριστικά ένα υψηλό επίπεδο ανεργίας και μάλιστα μακροχρόνιας ανεργίας έχει ως αποτέλεσμα τον κοινωνικό αποκλεισμό για τα άτομα. Με τη πάροδο του χρόνου οι άνεργοι δεν ξεχνούν μόνο τις δεξιότητες και ικανότητες τους αλλά συχνά εμφανίζουν ψυχολογικά προβλήματα εξαιτίας του κοινωνικού αυτού αποκλεισμού όπως κατάθλιψη, άγχος, ενοχές, έντονη απογοήτευση, χαμηλή αυτοεκτίμηση καθώς και παθολογικά προβλήματα, επίσης γίνονται πιο επιρρεπείς στις καταχρήσεις, σε προστριβές με την οικογένεια και το περίγυρο, στο έγκλημα και στις αυτοκτονίες (Δεδουδόπουλος 2000, σελ 67). Τα χαρακτηριστικά αυτά υποδηλώνουν ότι η ανεργία διαταράσσει τις κοινωνικές σχέσεις του ατόμου αλλά και του συνόλου. Έτσι, τα προβλήματα κοινωνικής συνοχής γίνονται πιο έντονα. Μάλιστα, ιδιαίτερα σε περιόδους οικονομικών κρίσεων, όπως αυτή που βιώνει η χώρα μας τα φαινόμενα αυτά προφανώς κάνουν πιο αισθητή τη παρουσία τους (Λεχουρίτης , 2012) .

Συγκεκριμένα, μελέτη επιδημιολόγων του Yale, το 2006, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η απόλυση διπλασιάζει τον κίνδυνο καρδιακών και εγκεφαλικών επεισοδίων στους γηραιότερους εργαζόμενους. Άλλη μελέτη του 2009 του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης διαπίστωσε ότι ένα άτομο που χάνει τη δουλειά του έχει 83% περισσότερες πιθανότητες να αποκτήσει πρόβλημα υγείας και αυτό κατ' επέκταση έχει αντίκτυπο στο προσδόκιμο όριο ζωής. Επιστήμονες που μελέτησαν αρχεία θανάτων και στοιχεία αποδοχών εργαζομένων στην Πενσιλβάνια, κατά την ύφεση των αρχών της δεκαετίας του 1980 συμπέραναν ότι ένας εργάτης που χάνει τη δουλειά του στα 40 του χρόνια μειώνει το προσδόκιμο ζωής του κατά ένα με ενάμιση χρόνο (Κατσορίδας και Λεχουρίτης, 2010).

Μια παλαιότερη έρευνα του Αμερικανού στατιστικολόγου H.Brenner¹⁵ κατέληξε στο συμπέρασμα η αύξηση της ανεργίας κατά μία ποσοστιαία μονάδα δημιουργεί κατάσταση

¹⁵ Brenner M. Harrey (1977), Personal stability and economic security. Social Policy, 8, 3.

έντασης, επιθετικότητας, ασθενειών που επηρεάζουν την κοινωνία για πολλά χρόνια. Έτσι, η αύξηση της ανεργίας σε μια δεδομένη περίοδο έχει πολλαπλασιαστική επίδραση, η οποία ξεπερνά κατά πολύ το αρχικό μέγεθος της αύξησής της. Συγκεκριμένα, η αύξηση της ανεργίας κατά 1% θα έδινε τα επόμενα πέντε χρόνια τα εξής αποτελέσματα:

Πίνακας 2.5 : Επιπτώσεις από μια αύξηση της ανεργίας κατά 1%

➤ Αυτοκτονίες	➤ + 4,1%
➤ Επισκέψεις σε ψυχιατρικές κλινικές	➤ + 3,3%
➤ Βίαιες ενέργειες	➤ + 4%
➤ Θνητότητα από αλκοολισμό	➤ + 1,9%
➤ Αλκοολισμό	➤ + 47%
➤ Καταθλιπτικές Καταστάσεις	➤ + 67%

Πηγή Κατσορίδας και Λεχουρίτης (2010)

Όσον αφορά την Ελλάδα, τα στατιστικά δείχνουν ότι η ανεργία αύξησε τις ανθρωποκτονίες κατά 5%, καθώς επίσης τις επισκέψεις σε ψυχιατρικά ιατρεία κατά 18% (Λεχουρίτης, 2012). Σε μείζον κοινωνικό φαινόμενο αναδεικνύεται και η τάση για αυτοκτονία που παρουσιάζουν οι άνεργοι. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποίησε η Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας, στην Εύβοια, σε δείγμα 900 ατόμων άνω των 18 ετών σε περιοχές που έχουν πληγεί από την αποβιομηχάνιση, παρατηρήθηκε κλονισμός στην ψυχική τους υγεία. Από την εν λόγω έρευνα βρέθηκε ότι το 1/3 των ανέργων στην Εύβοια πάσχει από κατάθλιψη και ένας στους πέντε εκδηλώνει αυτοκτονικό ρίσκο. Επίσης, αύξηση έως και 20% των αυτοκτονιών, λόγω των συνεπειών της οικονομικής κρίσης (χρέη και ανεργία) καταγράφεται πλέον στο σύνολο της χώρας μας. Μάλιστα, έχουμε περισσότερες από τρεις αυτοκτονίες την εβδομάδα που οφείλονται σε οικονομικούς λόγους, εκ των οποίων, πάρα πολλές από αυτές είναι στη Βόρειο Ελλάδα (Κατσορίδας και Λεχουρίτης, 2010).

Κεφάλαιο 3

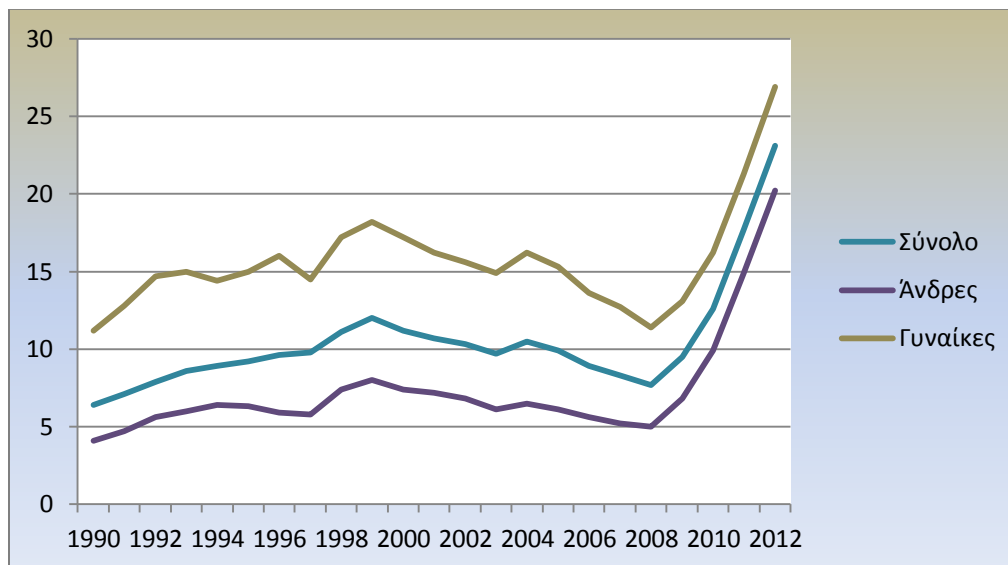
Τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της ανεργίας και της απασχόλησης στην Ελλάδα από το 1990-2012

3.1 Διάρθρωση ανά φύλο

Σύμφωνα με το Livano και Yalkin (2008), η συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό αυξήθηκε στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, αλλά παρόλα αυτά οι συνθήκες εργασίας δεν είναι παρόμοιες ανάμεσα στα δύο φύλα. Οι γυναίκες βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση σε σχέση με τους άνδρες στην αναζήτηση εργασίας. Αυτό συμβαίνει καθώς ακόμη υπάρχει διάκριση από την πλευρά των εργοδοτών όσον αφορά την επιλογή του καταλληλότερου για αυτούς εργαζομένου ανάλογα με το φύλο. Οι άνδρες αποτελούν μια πιο ασφαλή επιλογή και λαμβάνουν καλύτερη μεταχείριση στην αγορά εργασίας.

Μια ματιά στο παρακάτω γράφημα επιβεβαιώνει τα λεγόμενα αυτά.¹⁶

Γράφημα 3.1: Διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας ανά φύλο από το 1990-2012

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

¹⁶ Τα στατιστικά για κάθε κατηγορία μας προέρχονται από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

Όπως γίνεται αντιληπτό από το παραπάνω γράφημα, το ποσοστό ανεργίας των γυναικών είναι υψηλότερο από αυτό των ανδρών για όλη τη χρονική περίοδο που εξετάζουμε (1990-2012 α', β' τρ.). Προφανώς, το ποσοστό ανεργίας των γυναικών είναι επίσης μεγαλύτερο από αυτό του μέσου όρου της χώρας.

Χαρακτηριστικά, παρατηρούμε ότι το 1990 το ποσοστό ανεργίας των ανδρών ήταν 3,1% έναντι 10% αυτό των γυναικών. Το 1995 είχαμε άνοδο των ποσοστών και για τα δύο φύλα καθώς άνοδο είχαμε και στο σύνολο της χώρας. Αλλά οι γυναίκες συνεχίζουν να έχουν μεγαλύτερο πρόβλημα να βρουν εργασία. Το 1995 ήταν 6,3% για τους άνδρες και 15% για τις γυναίκες. Το 1999 τα ποσοστά αυτά αυξάνονται σε σημαντικό βαθμό και μάλιστα είναι τα υψηλότερα ποσοστά για τη δεκαετία του 1990. Έτσι, το 1999 το ποσοστό ανεργίας των ανδρών διαμορφώνεται στο 8% και για τις γυναίκες στο 18,2%. Στη συνέχεια μέχρι το 2008, τα ποσοστά πέφτουν και διαμορφώνονται στο 5% και 11,4% για τους άνδρες και γυναίκες αντίστοιχα. Από εκεί και έπειτα ραγδαία άνοδο παρουσιάζουν και τα δύο ποσοστά φτάνοντας το 2012 (αφορά το μέσο όρο των δύο πρώτων τριμήνων) το 20,2% για τους άνδρες και 26,9% για τις γυναίκες. Τα ποσοστά αυτά είναι πρωτοφανή τόσο για το ανδρικό όσο και για το γυναικείο φύλο.

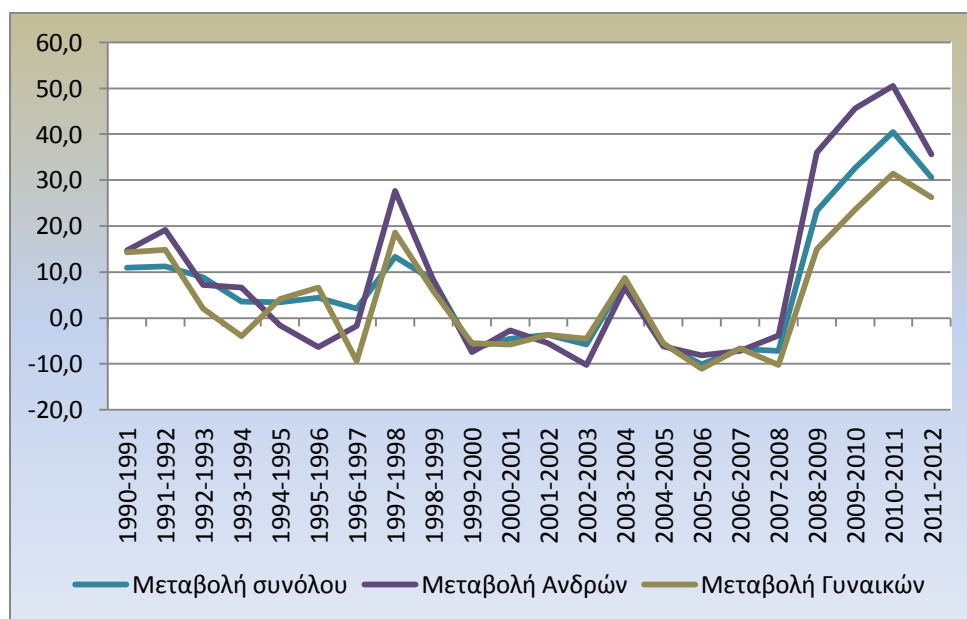
Πίνακας 3.1

Ποσοστό ανεργίας ανά φύλο στο σύνολο του εργατικού δυναμικού			
Φύλο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
1990	3,1%	10%	6,40%
1995	6,3%	15,0%	9,20%
1999	8,0%	18,2%	12%
2001	7,2%	16,2%	10,70%
2005	6,1%	15,3%	9,90%
2008	5,0%	11,4%	7,70%
2011	14,9%	21,3%	17,70%
2012 (α' β' τρ.)	20,2%	26,9%	23,10%

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Γενικότερα, παρατηρούμε, ότι προφανώς οι αυξομειώσεις των ποσοστών ανεργίας των δύο φύλων αντανακλούν στις αυξομειώσεις του ποσοστού ανεργίας της χώρας. Παρόλα αυτά οι μεταβολές του ποσοστού ανεργίας για κάθε φύλο από έτος σε έτος δεν ήταν όμοιες. Για το λόγο αυτό παραθέτουμε ένα ακόμη γράφημα με το ρυθμό μεταβολής του ποσοστού ανεργίας ανδρών – γυναικών. Το διάστημα αφορά τη περίοδο 1990-2012 (α' β, γ τρ.) και παρουσιάζει τον ετήσιο ρυθμό μεταβολής (1990-1991, 1991-1992, κοκ.).

Γράφημα 3.2 : Ρυθμός μεταβολής του ποσοστού ανεργίας ανά φύλο από

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Όπως, λοιπόν, παρατηρούμε από το γράφημα για τη δεκαετία του 1990 το διάστημα 1991-1994, 1997-1999 οι μεταβολές στο ποσοστό ανεργίας μεταξύ των δύο φύλων δεν ήταν ίδιες. Συγκεκριμένα, η μεταβολή των ανδρών ήταν μεγαλύτερη από αυτή των γυναικών και δείχνει ότι ασχέτως αν το ποσοστό ανεργίας των ανδρών ήταν μικρότερο των γυναικών, αντίστοιχα σοβαρό πρόβλημα ανεύρεσης εργασίας είχαν τελικά και οι άνδρες. Όλο και περισσότεροι άνδρες με βάση το σύνολό τους στο εργατικό δυναμικό εισέρχονταν στην ανεργία σε σχέση με τις γυναίκες. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι τα διαστήματα αυτά ιδιαίτερα για το διάστημα 1992-1994 η οικονομία βρισκόταν σε ύφεση. Ενώ τα διαστήματα 1998, 1999 ο δευτερογενής τομέας παρουσίαζε προβλήματα όπως είδαμε και στο δεύτερο κεφάλαιο κυρίως γιατί δεν μπορούσε να αναμετρηθεί με την Ευρωπαϊκή και Παγκόσμια αγορά

με αποτέλεσμα να κλείσουν επιχειρήσεις σε κλάδους που εργάζονταν άνδρες κυρίως. Ωστόσο, για όλο το υπόλοιπο χρονικό διάστημα, παρατηρούμε ότι οι μεταβολές στο ποσοστό ανεργίας ήταν παρόμοιες και για τα δύο φύλα, με εξαίρεση το διάστημα 2008-2012. Με το ξεκίνημα δηλαδή της διεθνούς οικονομικής κρίσης και μετέπειτα της δημοσιονομικής στη χώρα μας, η μεταβολή στα ποσοστά της ανεργίας στους άνδρες είναι μεγαλύτερη από αυτή των γυναικών, λόγω της μείωσης της συμμετοχής τους στο εργατικό δυναμικό, ενώ από την άλλη άνοδο είχαμε στο εργατικό δυναμικό για τις γυναίκες. Μάλιστα η μεταβολή αυτή είναι πολύ μεγαλύτερη από αυτή που είχε προκύψει την προηγούμενη δεκαετία.

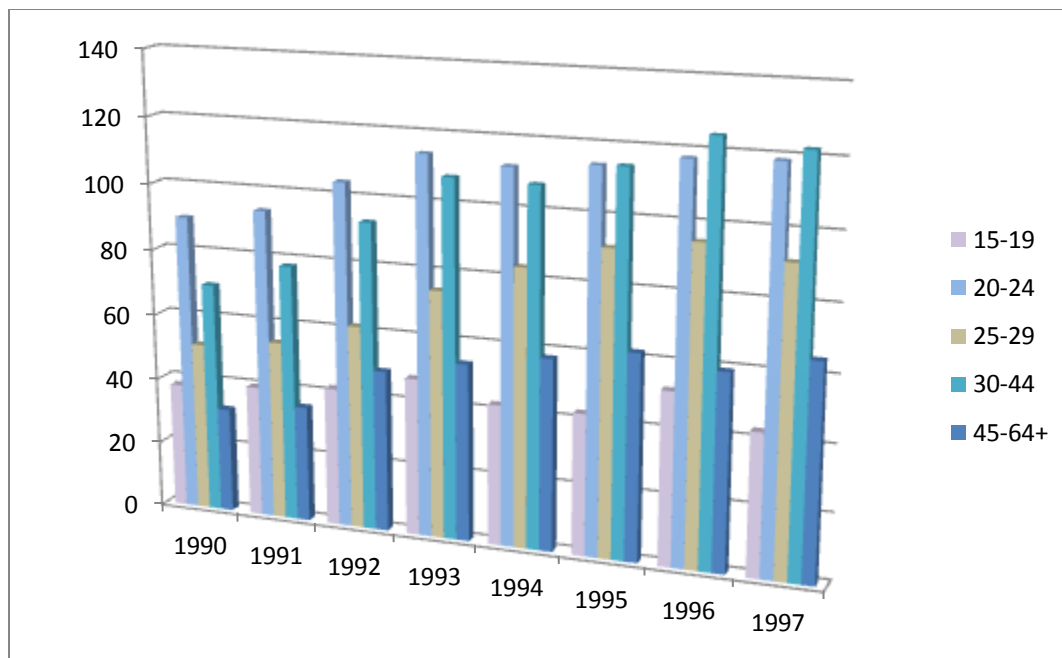
Όπως και στη δεκαετία του 1990 έτσι και τα πρόσφατα χρόνια κάποιες εξηγήσεις που μπορούν να δοθούν για το χαρακτηριστικό αυτό, είναι πιθανότατα ο βραδύτερος ρυθμός εξόδου των ανδρών από το απόθεμα ανέργων καθώς και η διαφορετική κατανομή των δύο φύλων σε κλάδους οικονομικής δραστηριότητας και επαγγέλματα που πλήττονται άνισα σε περιόδους κρίσης. Ουσιαστικά δηλαδή πλήττονται κυρίως τομείς στους οποίους συμμετέχουν περισσότερο οι άνδρες. Ενώ από την άλλη οι γυναίκες θέλοντας να στηρίξουν περισσότερο το συνολικό οικογενειακό εισόδημα συμμετέχουν όλο και περισσότερο στο εργατικό δυναμικό (Χολέζας, 2012, τεύχος 19).

Επιπλέον, σύμφωνα με τους Livano και Yalkin (2008), η Ελλάδα παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά ανεργίας όσον αφορά τις γυναίκες σε σχέση με τις ΕΕ-15 χώρες κράτη μέλη τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Αλλά και το ίδιο ισχύει και για τους άνδρες μετά το 1998 (Μητράκος και Νικολίτσα, 2006).

3.2 Η διάρθρωση της ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα

Στην ενότητα αυτή θα δείξουμε την πορεία της ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα με βάση το σύνολο του εργατικού δυναμικού για το διάστημα 1990-2012. Όμως, επειδή η χρονική περίοδος που εξετάζουμε είναι μεγάλη και οι κατηγορίες μας αρκετές, αποφασίσαμε να χωρίσουμε την ανάλυση μας σε δύο περιόδους. Αυτά είναι τα : 1990-1997, 1998-2012.

Γράφημα 3.3 Εξέλιξη ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα από το 1990-1997 (σε χιλ.)

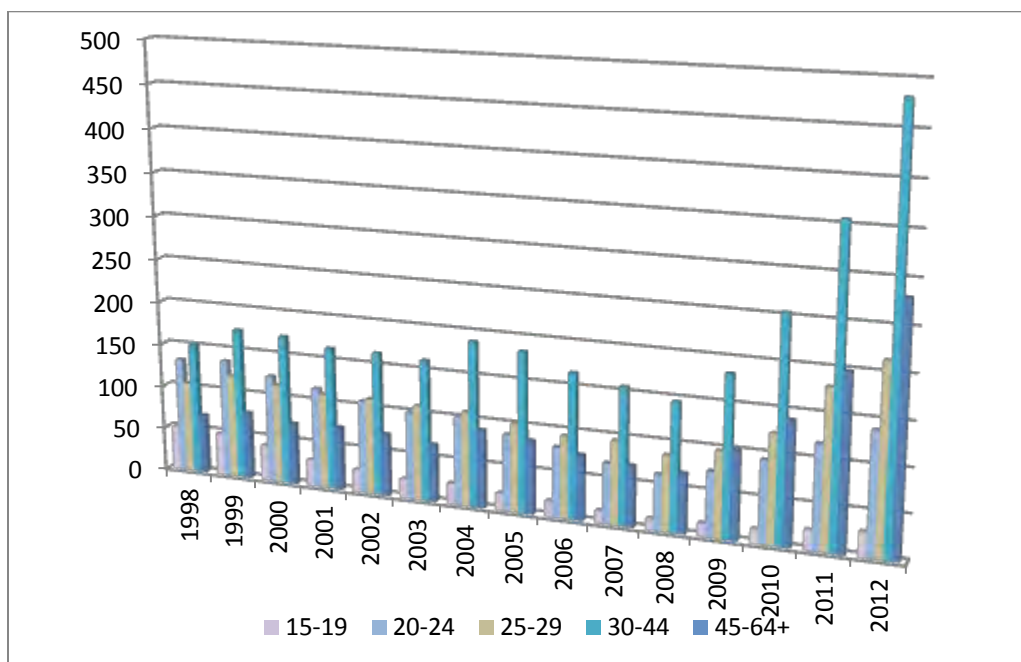

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Για τη περίοδο 1990-1997 συμφωνά με το γράφημα μεγαλύτερο πρόβλημα ανεργίας αντιμετωπίζουν τα άτομα ηλικίας 20-24 και 30-44 ετών. Ειδικότερα, τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1990 φαίνεται ότι είχαμε μεγάλη μεταβολή στον αριθμό ανέργων για την ηλικιακή κατηγορία 30-44 ετών, καθώς από το 1994 και μετά τα άτομα αυτής της ηλικίας εντοπίζουν μεγαλύτερο πρόβλημα να βρουν εργασία με δεύτερη την κατηγορία των ατόμων ηλικίας 20-24. Το προηγούμενο διάστημα ίσχυε το αντίστροφο. Όμως, σταδιακά η ηλικιακή ομάδα 25-29 παρουσιάζει και εκείνη πολύ υψηλό αριθμό ανέργων. Καθώς και η ηλικιακή ομάδα 45-64 ετών. Στη τελευταία θέση με ελάχιστες αυξομειώσεις για όλη σχεδόν τη χρονική περίοδο (εξαιρέση 1990-1991) βρισκόταν τα άτομα 15-19 ετών.

Επιπλέον, ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε το μέσο όρο για κάθε κατηγορία. Για την ηλικιακή ομάδα 15-19 ο αριθμός των ανέργων ήταν 43,200 χιλιάδες άτομα. Για την ηλικιακή ομάδα 20-24 ήταν 108,110 χιλιάδες άτομα. Τα άτομα ηλικίας 25-29 είχαν μέσο όρο 75,400 χιλιάδες, ενώ αυτοί της ηλικίας 30-44 και 45-65+ είχαν 107,100 χιλιάδες και 75,400 χιλιάδες αντίστοιχα.

Γράφημα 3.4 Η Εξέλιξη της ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα από το 1998-2012 (σε χιλ.)

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι το 1998 σε σχέση με το 1997 και το υπόλοιπο διάστημα η αλλαγή που συντελείται είναι στον αριθμό των ανέργων καθώς το 1998 είναι πιο αυξημένος. Το διάστημα αυτό μέχρι και το 2008 μεγαλύτερο πρόβλημα εξακολουθεί να έχει η ηλικιακή ομάδα των 30-44 ετών και μάλιστα ξεφεύγει σημαντικά ο αριθμός των ανέργων αυτής της κατηγορίας σε σχέση με τις υπόλοιπες. Οι υπόλοιπες ακολουθούν πιο ομαλή πορεία για το μεγαλύτερο διάστημα.

Η δεύτερη κατηγορία με το σημαντικότερο πρόβλημα ανεργίας παραμένει η ηλικιακή ομάδα των ατόμων 20-24 ετών μέχρι το 2001 καθώς από εκεί και έπειτα μέχρι το 2008 στη δεύτερη θέση είναι τα άτομα ηλικίας 25-29 ετών. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι παρά τη πτωτική τάση και των δύο η τελευταία μειώνεται με πιο αργό ρυθμό από την προηγούμενη. Από την άλλη τελευταία παραμένει η κατηγορία των ατόμων 15-19 ετών και προτελευταία η κατηγορία των ατόμων με ηλικία 45-64+ ετών η οποία το 2004 φαίνεται ότι ανεβαίνει απότομα και από εκεί και έπειτα πέφτει σταδιακά μέχρι το 2008. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι το 2008 οι περισσότερες κατηγορίες μας σημείωσαν το χαμηλότερο αριθμό ανέργων όλης της εικοσαετίας, αυτές είναι οι ηλικιακές ομάδες 15-19 και 20-24 ετών. Όμως και οι υπόλοιπες παρουσίασαν το χαμηλότερο αριθμό ανέργων τις τελευταίες δεκαετίες περίπου.

Επίσης , υπολογίζοντας το μέσο όρο για το διάστημα 1998-2008 τα αποτελέσματα έχουν ως εξής : 15-19 ετών = 27,900 χιλιάδες, 20-24 = 101,700 χιλιάδες, 25-29 = 104,800 χιλιάδες, 30-44 = 166,500 χιλιάδες, 45-65 + = 74,300 χιλιάδες.

Από το 2008 και μετά, δηλαδή από το ξεκίνημα της οικονομικής κρίσης και μετά όπως και στο σύνολο της οικονομίας έτσι και στις επιμέρους ηλικιακές ομάδες ο αριθμός των ανέργων ανεβαίνει κατακόρυφα για όλες τις κατηγορίες μας. Επίσης το σημαντικό στο διάστημα αυτό είναι ότι ανεβαίνουν με πολύ γρήγορο ρυθμό οι άνεργοι ηλικίας 45-65+ καθώς όπως είδαμε έχουν πληγεί πολλές επιχειρήσεις από την κρίση και αναγκάστηκαν είτε να προβούν σε πολλές απολύσεις είτε να κλείσουν. Το διάστημα αυτό βλέπουμε ότι πρώτοι παραμένουν τα άτομα ηλικίας 30-44 ετών αλλά δεύτεροι είναι τα άτομα ηλικίας 45-65+ ετών.

Υπολογίζοντας το μέσο όρο για το διάστημα 2009-2012 τα αποτελέσματα έχουν ως εξής : 15-19 ετών = 20,600 χιλιάδες άτομα, 20-24 ετών =106,600, 25-29 ετών =154,000 χιλιάδες, 30-44 ετών = 318,800 χιλιάδες άτομα και οι 45-65+ ετών =146,800 χιλιάδες άτομα.

Το 2012 , μάλιστα είχαμε πρωτοφανή υψηλό αριθμό ανέργων για όλο το διάστημα που παρουσιάσαμε. Για να δείξουμε την εικόνα που επικρατούσε το 2012 παραθέτουμε τα στατιστικά ανέργων με βάση το σύνολο του εργατικού δυναμικό για το α και β τρίμηνο για κάθε ηλικιακή ομάδα.

Πίνακας 3.2

Αριθμός ανέργων		
2012	α τρίμηνο	β' τρίμηνο
Σύνολο	1120,1	1.168,8
15-19	29,1	27,6
20-24	137,7	141,8
25-29	211,2	217,6
30-44	470,9	491,8
45-65+	270,2	290,0

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Το 2012 το α' τρίμηνο βλέπουμε ότι η άνεργοι είναι 1,120,100 χιλιάδες από τους οποίους οι 470,900 χιλιάδες είναι ηλικίας 30-44 ετών, οι 270,200 χιλιάδες είναι 46-65+ ετών , οι

211,200 χιλιάδες είναι 25-29 ετών, οι 137,700 χιλιάδες είναι 20-24 ετών και οι 29,100 χιλιάδες είναι τα άτομα ηλικίας 15-19 ετών. Το β' τρίμηνο του 2012 τα ποσοστά αυξάνονται ακόμη περισσότερο και μόνο για τη κατηγορία των 15-19 ετών έχουμε μείωση. Συγκεκριμένα, το σύνολο των ανέργων αυξάνεται στο 1,168,800 χιλιάδες, από τους οποίους οι 491,800 χιλιάδες είναι άτομα 30-44 ετών, οι 290,000 χιλιάδες είναι τα άτομα 45-65+ ετών, οι 217,600 είναι τα άτομα 25-29 ετών, οι 141,800 είναι τα άτομα 20-24 ετών και οι 27,600 χιλιάδες είναι τα άτομα 15-19 ετών.

Όμως, τα παραπάνω ισχύουν το ίδιο για τους άνδρες και το ίδιο για τις γυναίκες; Για το λόγο αυτό παρακάτω ακολουθεί ένας πίνακας με τον αριθμό των ανέργων ανά ηλικιακή ομάδα και το φύλο για κάποια έτη ενδεικτικά.

Πίνακας 3.3

Ποσοστό Ανεργίας ανά ηλικία και φύλο							
Έτος	1990	1995	2000	2005	2008	2010	2012
Άνδρες	107,4	176,1	208,1	175,5	147,9	288,8	576,3
15-19	11,6	14,1	16,1	8,2	5,5	8,7	14,2
20-24	32,9	42,7	50,2	34,4	28,1	40,6	64,1
25-29	19,9	36,4	45,5	37	36,6	56,5	111,2
30-44	25,4	47,4	60,6	59,9	48,4	108,2	232,0
45-65+	17,6	35,6	35,8	36	29,3	74,8	154,0
Γυναίκες	173,8	248,6	315,4	302,2	230,0	340,0	568,1
15-19	26,4	28,7	25,1	11,4	7,3	7,5	14,2
20-24	57,1	71,5	73,9	53,6	35,6	53,2	75,7
25-29	31,5	54,9	68,9	64,3	49,6	67,3	103,3
30-44	44,6	67	111,8	124,2	98,1	146,1	249,4
45-65+	14,2	26,5	35,5	49,3	39,3	65,8	125,7

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Προφανώς, όπως είδαμε και στην προηγούμενη ενότητα οι γυναίκες ήταν αυτές που είχαν το μεγαλύτερο πρόβλημα ανεργίας με εξαίρεση το 2012. Έτσι λοιπόν, παρατηρούμε ότι οι γυναίκες για περισσότερες κατηγορίες έχουν μεγαλύτερο πρόβλημα ανεργίας σε σχέση με τους άνδρες. Εξαίρεση αποτελούν κάποιες ηλικιακές ομάδες για συγκεκριμένα έτη.

Οι άνεργες γυναίκες ηλικίας 46-65+ φαίνεται ότι αντιμετώπιζαν μεγαλύτερο πρόβλημα ανεργίας σε σχέση με τους άνδρες το 2005 και 2008 . Τα υπόλοιπα έτη οι άνδρες αντιμετώπιζαν μεγαλύτερη δυσκολία να βρουν εργασία. Για όλες τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες οι γυναίκες βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση με εξαίρεση το έτος 2012. Το 2012 μόνο οι άνεργες γυναίκες ηλικίας 20-24 και 30-44 ετών είναι περισσότερες σε σχέση με τους άνδρες της αντίστοιχης ηλικιακής κατηγορίας (η κρίση δηλαδή είδαμε στην αρχή ότι επηρέασε σημαντικά την ηλικιακή ομάδα 45-65+, αλλά αυτό ίσχυε περισσότερο για τους άνδρες) .

Αν εξετάσουμε ξεχωριστά τους άνδρες με τις γυναίκες, είναι εμφανές ότι δεν διαπιστώνουμε σημαντικές διαφορές σε σχέση με το σύνολο που περιγράψαμε στην αρχή. Οι άνδρες ηλικίας 30-44 είναι αυτοί που δεν απορροφούνται εύκολα από την αγορά εργασίας, καθώς και οι άνδρες νεαρής ηλικίας μεταξύ 20-24 και 25-29 ετών με μικροδιαφορές μεταξύ τους άλλοτε υπέρ του ενός και άλλοτε υπέρ του άλλου. Βέβαια, όπως στο σύνολο του πληθυσμού έτσι και στους άνδρες μέχρι το 2012 οι άνδρες ηλικίας 30-44 ετών και αυτοί 45-65+ έρχονται αντιμέτωποι με περισσότερες δυσκολίες.

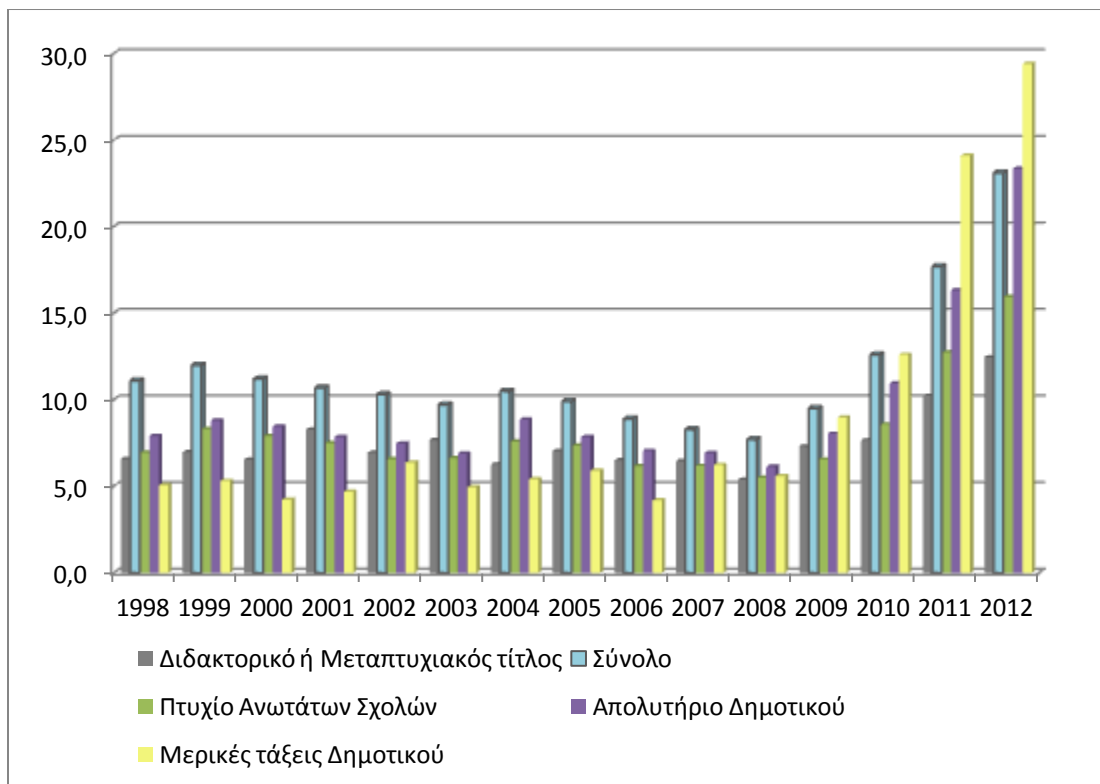
Παρόμοια είναι η κατάσταση και στο γυναικείο φύλο. Πρόβλημα έχουν τόσο τα άτομα 30-44 ετών (εντονότερο) και μετά οι νεότερες ηλικίες, ενώ το 2012 στην πρώτη θέση παραμένουν οι γυναίκες 30-44 ετών αλλά μετά ακολουθούν εκείνες των 45-65+ ετών.

3.3 Η Διάρθρωση της ανεργίας ανά επίπεδο εκπαίδευσης

Στο τμήμα αυτό της παρούσης εργασίας θα εξετάσουμε την διαχρονική εξέλιξη από το 1998 ¹⁷έως το 2012 (α' και β' τρίμηνο μέσος όρος) για κάθε εκπαιδευτική βαθμίδα με βάση το σύνολο του εργατικού δυναμικού. Καθώς στην ανάλυσή μας υπάρχουν αρκετές κατηγορίες αποφασίσαμε αρχικά να τις χωρίσουμε σε δύο ομάδες. Πρώτον αυτές που παρουσίαζαν χαμηλά ποσοστά ανεργίας και μάλιστα χαμηλότερα του συνόλου της χώρας (ή τουλάχιστον για το μεγαλύτερο διάστημα). Και δεύτερων σε αυτές που παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά ανεργίας, υψηλότερα από αυτά του σύνολο της χώρας (ή τουλάχιστον για το μεγαλύτερο διάστημα).

¹⁷ Η ανάλυσή μας περιορίστηκε στο διάστημα αυτό καθώς η Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία πριν το 1998 παρείχε τα ποσοστά συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό ανά εκπαιδευτική βαθμίδα, έτσι δεν θα ήταν απόλυτα συγκρίσιμα τα στοιχεία μας.

Γράφημα 3.5.1 Ποσοστό Ανεργίας ανά βαθμίδα εκπαίδευσης

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

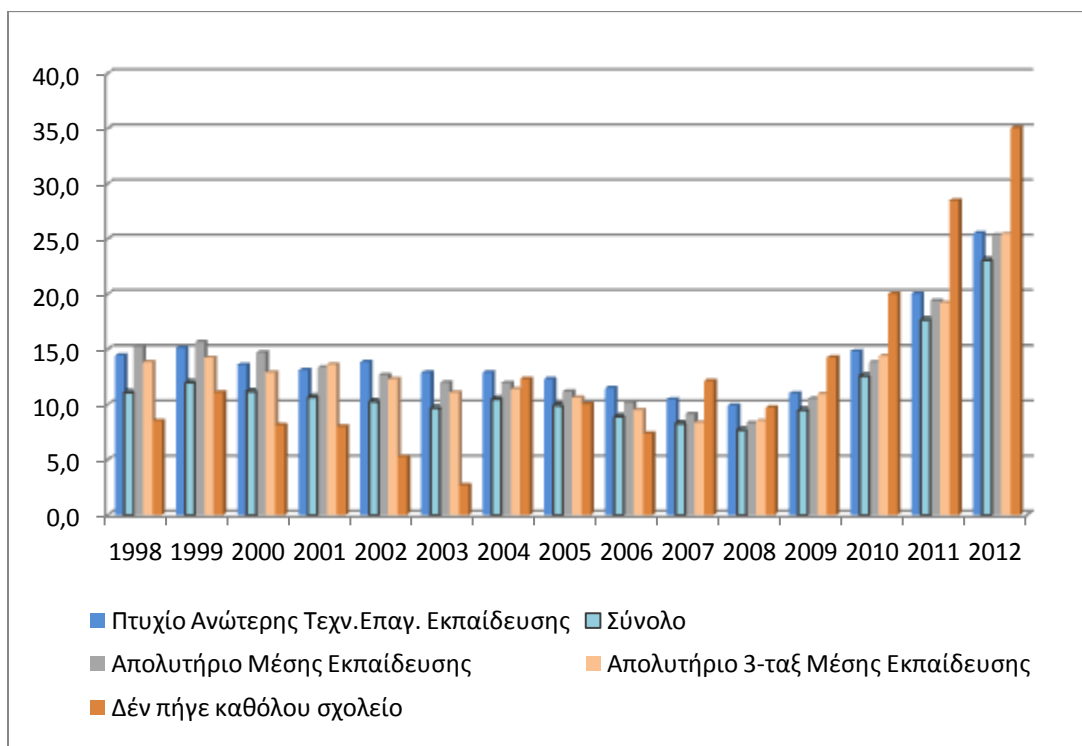
Από το παραπάνω γράφημα γίνεται εμφανές ότι τα άτομα τα οποία έχουν αποκτήσει διδακτορικό ή μεταπτυχιακό τίτλο, έχουν αποκτήσει πανεπιστημιακή εκπαίδευση, και αυτοί που έχουν μόνο ένα απολυτήριο δημοτικού έχουν χαμηλότερο πρόβλημα να εισέλθουν στην ανεργία. Ακόμη και το διάστημα μετά τη κρίση όπου προφανώς όλες οι κατηγορίες εμφανίζουν αυξημένα ποσοστά φαίνεται ότι τουλάχιστον τα άτομα με πανεπιστημιακή εκπαίδευση και κάποιο μεταπτυχιακό τίτλο έχουν μικρότερο πρόβλημα.

Επιπρόσθετα, βλέπουμε ότι μέχρι το 2008 το ποσοστό που ήταν κυρίως πιο κοντά σε αυτό του συνόλου της χώρας ήταν των ανέργων που κατείχαν απολυτήριο δημοτικού, με εξαίρεση τη χρονική περίοδο 2001-2003 κατά την οποία παρατηρήθηκε αυξημένη μεταβολή στο ποσοστό ανεργίας των ανέργων με διδακτορικό και μεταπτυχιακό τίτλο. Ενώ το ποσοστό ανεργίας των ανέργων με πανεπιστημιακή εκπαίδευση παρουσιάζει πιο ομαλές αυξομειώσεις από έτος σε έτος. Από την άλλη μετά το 2008 φαίνεται ότι μεγάλη μεταβολή παρουσιάζουν τα άτομα με απολυτήριο δημοτικού. Τα ποσοστά ανεργίας για τη συγκεκριμένη βαθμίδα έχουν

ανέβει πολύ μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και μέχρι το 2012 κοντεύουν να αγγίξουν το σύνολο της χώρας.

Στο γράφημα παρουσιάζουμε και τη πορεία των ατόμων που έχουν τελειώσει μόνο κάποιες τάξεις του δημοτικού. Η συγκεκριμένη κατηγορία διαφοροποιείται αρκετά από τις υπόλοιπες. Πριν το 2008 και ουσιαστικά το ξέσπασμα της κρίσης παρουσίαζε όχι μόνο χαμηλότερο ποσοστό από αυτό του συνόλου, αλλά το δεύτερο χαμηλότερο ποσοστό σε σχέση με όλες τις υπόλοιπες κατηγορίες (για μερικά διαστήματα το χαμηλότερο), όχι μόνο με αυτές που παραθέτουμε στο γράφημα αυτό καθώς είπαμε ότι μετά θα παρουσιάσουμε τις εκπαιδευτικές βαθμίδες με ποσοστά υψηλότερα του συνόλου της χώρας. Βλέπουμε ότι κυρίως μετά το 2009 το ποσοστό αυτό αυξάνεται με γρήγορους ρυθμούς και ξεπερνά το ποσοστό ανεργίας του συνόλου της χώρας. Ιδιαίτερα μετά το 2010 και μέχρι το 2012 το ποσοστό αυτό αυξάνεται με ακόμη πιο ραγδαίους ρυθμούς. Μάλιστα όπως θα δούμε παρακάτω ξεπέρασε κατά πολύ και άλλες βαθμίδες απασχόλησης που αντιμετώπιζαν πρόβλημα με υψηλά ποσοστά ανεργίας.

Γράφημα 3.5.2 Ποσοστό Ανεργίας ανά βαθμίδα εκπαίδευσης

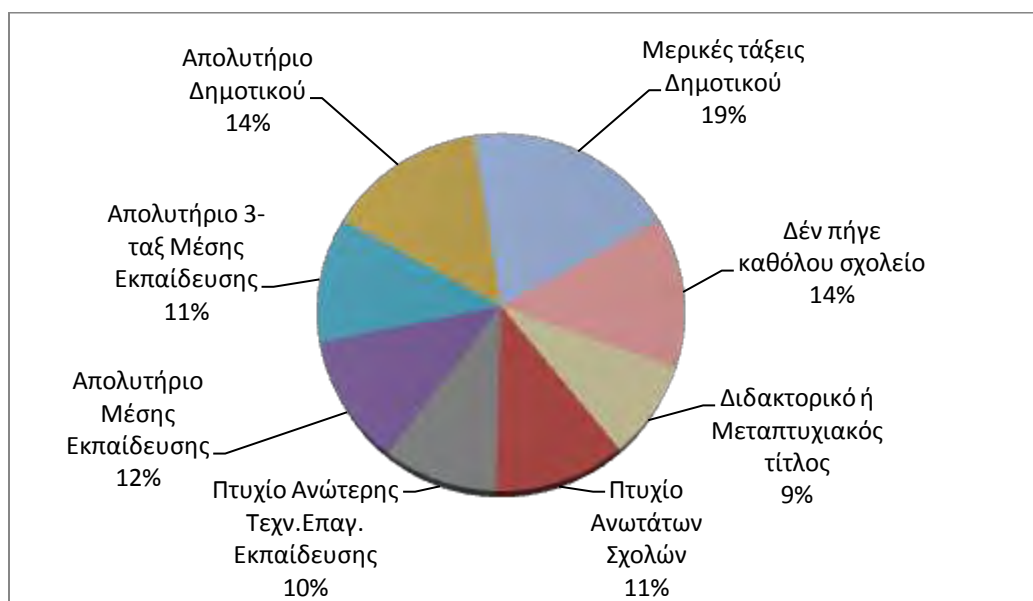

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Όπως γίνεται αντιληπτό τα άτομα τα οποία έχουν αποκτήσει κάποιο πτυχίο Ανώτερης Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, έχουν αποκτήσει απολυτήριο γυμνασίου και λυκείου και τα άτομα που δεν πήγαν σχολείο φαίνεται ότι αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο πρόβλημα όταν ψάχνουν να βρουν εργασία. Φυσικά και σε αυτές τις εκπαιδευτικές βαθμίδες μετά το 2008 τα ποσοστά αυξάνονται όλο και περισσότερο μέχρι το 2012. Ωστόσο παρατηρούμε ότι ενώ τα άνεργα άτομα που έχουν σπουδάσει σε κάποιο ανώτατο τεχνικό ίδρυμα, έχουν αποκτήσει απολυτήριο γυμνασίου και λυκείου έχουν πιο ομαλή πορεία από έτος σε έτος, όσον αφορά τα άνεργα άτομα που δεν πήγαν σχολείο η εικόνα δεν είναι παρόμοια. Η συγκεκριμένη εκπαιδευτική βαθμίδα παρουσιάζει τις πιο έντονες αυξομειώσεις. Ενώ μέχρι το 2003 παρουσίαζε ραγδαία πτωτική πορεία, το 2004 παρουσίασε ραγδαία άνοδο, από εκεί και έπειτα μειώθηκε μέχρι το 2006 σταδιακά και ξανά αυξήθηκε απότομα μέχρι το 2007. Το 2008 όλες οι βαθμίδες παρουσίαζαν χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας (απλά η μετάβαση ήταν πιο ομαλή των υπολοίπων). Από εκεί και έπειτα αυξήθηκε πολύ απότομα από έτος σε έτος.

Στη συνέχεια για να γίνει πιο ξεκάθαρη η πορεία των εκπαιδευτικών βαθμίδων ιδιαίτερα για το διάστημα της κρίσης παραθέτουμε ένα ακόμη γράφημα με το ποσοστό εισροής στην ανεργία από το 2008-2012 ανά βαθμίδα εκπαίδευσης.

Γράφημα 3.6 Ποσοστό εισροής στην ανεργία το 2008-2012 (κλίμακα το 100%)

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Το διάστημα αυτό φαίνεται λοιπόν ότι τα διαμορφωμένα ποσοστά ανεργίας της χώρας συντελούνται κυρίως από αύξηση της ανεργίας των ατόμων που δεν έχουν κάποιο σημαντικό επίπεδο μόρφωσης, δηλαδή αυτοί που δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο, ή έχουν συμμετέχει σε μερικές τάξεις ή έχουν στην κατοχή τους μόνο ένα απολυτήριο δημοτικού. Στη συνέχεια φαίνεται ότι η ανεργία πλήττει κυρίως τα άτομα με μέσης εκπαίδευσης κατ' επέκταση αυτά με πανεπιστημιακή εκπαίδευση και στις τελευταίες θέσεις είναι τα άτομα με πτυχίο ανώτερης τεχνικής εκπαίδευσης και τα άτομα που κατέχουν κάποιο διδακτορικό ή μεταπτυχιακό τίτλο. Βέβαια, προφανώς όλες οι βαθμίδες έχουν μεγαλύτερο πρόβλημα τα τελευταία χρόνια. Αυξημένη είναι δηλαδή η εισροή για όλες σχεδόν τις κατηγορίες ακόμη και για αυτές με χαμηλότερα ποσοστά στο παρελθόν πχ τα άτομα με μεταπτυχιακό ή διδακτορικό τίτλο.

Επιπρόσθετα παρατίθεται ένας πίνακας με κάποια ποσοστά για κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα εμφανίζουμε το μέσο όρο για κάθε βαθμίδα από το 1998-2006 καθώς το διάστημα αυτό δεν έχουμε έντονες αλλαγές για τη πλειοψηφία των μεγεθών μας , τα ποσοστά ανεργίας για το 2007, 2008 (το έτος αυτό θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι το σημείο καμπής για τη πλειοψηφία των εκπαιδευτικών βαθμίδων που εξετάζουμε) , και από εκεί και έπειτα το μέσο όρο για τη χρονική περίοδο 2009-2012 και τα ποσοστά ανεργίας για κάθε βαθμίδα για το ίδιο το 2012 (α'β' τριμ. μέσος όρος).

Πίνακας 3.4

Ποσοστό Ανεργίας ανά βαθμίδα εκπαίδευσης (%)					
Έτη	Μ.Ο. 1998-2006	2007	2008	Μ.Ο. 2009-2012	2012
Σύνολο	10,5	8,3	7,7	15,7	23,1
Διδακτορικό ή Μεταπτυχιακός τίτλος	7	6,5	5,4	9,4	12,5
Πτυχίο Ανωτάτων Σχολών	7,2	6,2	5,5	11,0	16,0
Πτυχίο Ανώτερης Τεχν. Επαγ. Εκπαίδευσης	13,3	10,4	9,9	17,8	25,5
Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	13	9,1	8,3	17,3	25,4
Απολυτήριο 3-ταξ Μέσης Εκπαίδευσης	12,2	8,4	8,5	17,5	25,5
Απολυτήριο Δημοτικού	7,9	6,9	6,1	14,7	23,4
Μερικές τάξεις Δημοτικού	5,9	6,2	5,6	18,8	29,4
Δεν πήγε καθόλου σχολείο	8,1	12,1	9,7	24,5	35,1

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Τόσο , από τα όσα αναφέρθηκαν μέχρι τώρα όσο και από τον πίνακα παραπάνω , συμπεραίνουμε ότι μέχρι το 2006 η αγορά εργασίας ήταν πιο ψυχρή στη απορρόφηση ατόμων κυρίως με πτυχίο ανώτερης τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης και με απολυτήριο μέσης εκπαίδευσης Λυκείου και Γυμνασίου. Συγκεκριμένα ο μέσος όρος ανεργίας με βάσει το σύνολο του εργατικού δυναμικού από το 1998-2006 είναι 13,3%, 13% και 12,2% αντίστοιχα. Ωστόσο, από το 2007 και μετά και ιδιαίτερα μετά το 2008 το σκηνικό αλλάζει. Το 2007 μεγαλύτερο πρόβλημα έχουν τα άτομα που δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο με ποσοστό 12,1% και ακολουθούν οι παραπάνω κατηγορίες με ποσοστά 10,1%, 9,1% και 8,4% αντίστοιχα. Για το 2008 η εικόνα αλλάζει ελαφρώς. Μεγαλύτερη δυσκολία αντιμετωπίζουν αυτοί με ανώτερη τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση με ποσοστό 9,9%, ακολουθούν αυτοί που δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο με ποσοστό 9,7% και μετά οι απόφοιτοι Γυμνασίου και Λυκείου με ποσοστά 8,5% και 8,3% αντίστοιχα. Από το 2008 και μετά πρώτοι στη δυσκολία απορρόφησης από την αγορά εργασίας είναι τα άτομα που δεν πήγαν σχολείο και αυτοί που παρακολούθησαν μερικές τάξεις με ποσοστά 24,5% και 18,8%.

Στο πίνακά μας δίνουμε και την εικόνα που επικρατούσε το τελευταίο έτος ξεχωριστά (αφορά μέσο όρο α' και β' τριμήνου). Τα ποσοστά αυτά σε σχέση με το μέσο όρο σηματοδοτούν την ένταση στις μεταβολές των ποσοστών ανεργίας όλων των βαθμίδων. Συγκεκριμένα, βλέπουμε ότι τα άνεργα άτομα με μεταπτυχιακό τίτλο ή διδακτορικό αντιστοιχούν σε ποσοστό 12,5% έναντι 9,4% του μέσου όρου. Τα άνεργα άτομα με πανεπιστημιακή εκπαίδευση αντιστοιχούν σε ποσοστό 16% έναντι 11% του μέσου όρου. Αυτοί με επίπεδο εκπαίδευσης ανώτερης τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης βρίσκονται στο 25,5% μαζί με τους αποφοίτους γυμνασίου, έναντι 17,8% και 17,5% του μέσου όρου αντίστοιχα. Οι απόφοιτοι Λυκείου καλύπτουν το ποσοστό 25,4% έναντι 17,3% του μέσου όρου. Ενώ οι άνεργοι που δεν πήγαν σχολείο ή συμμετείχαν σε μερικές τάξεις αγγίζουν τα πολύ υψηλά ποσοστά της τάξης του 35,1% και 29,4% αντίστοιχα έναντι του μέσου όρου (18,8% και 24,5%). Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα τελευταία χρόνια όλη έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας των συγκεκριμένων κατηγοριών αντανakλώνται στη μεγάλη συρρίκνωση του δευτερογενή τομέα απασχόλησης (θα ακολουθήσει ανάλυση ακριβώς στο επόμενο τμήμα), εξαιτίας του κλεισίματος πολλών μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

3.4 Η διάρθρωση της ανεργίας ανά περιφέρεια

Σύμφωνα με το Livano (2010), οι δεκατρείς διοικητικές περιφέρειες της χώρας κινούνται προς διαφορετικές κατευθύνσεις και με διαφορετικούς ρυθμούς. Αυτό, μεταξύ άλλων, σημαίνει ότι η χώρα διαθέτει τουλάχιστον τόσες χωρικές αγορές εργασίας όσες και γεωγραφικές ενότητες. Στην Ελλάδα, έτσι, η ανομοιογένεια αυτή φέρει και ανομοιογένεια στα ποσοστά της ανεργίας. Μάλιστα σε σχέση με τις άλλες χώρες της Ευρώπης ανήκει στην ομάδα μαζί με την Ισπανία και Πορτογαλία των χωρών με μεγάλη ανομοιογένεια μεταξύ των περιφερειών και των ποσοστών ανεργίας αντίστοιχα.

Όπως θα δούμε στους παρακάτω πίνακες, οι περιφέρειες της Βόρειας Ελλάδας (Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία) και τις Δυτικής και Στερεάς Ελλάδας έχουν ποσοστά ανεργίας που είναι υψηλότερα από τον μέσο όρο της χώρας όχι μόνο για το διάστημα 2008-2012 κατά το οποίο είχαμε ραγδαία άνοδο της ανεργίας στο σύνολο της χώρας, αλλά παρόμοια ήταν η συμπεριφορά του επιπέδου ανεργίας στις περιφέρειες αυτές ήδη από το 1990, μόνο που τα τελευταία χρόνια αυξήθηκαν ως ποσοστό. Από την άλλη πλευρά οι νησιωτικές περιφέρειες και η Κρήτη είναι αυτές που είχαν τα μικρότερα ποσοστά ανεργίας.

Σύμφωνα με τον Livano (2010) τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στη Βόρεια και Κεντρική Ελλάδα μπορούν να αποδοθούν στη συρρίκνωση του τομέα των κατασκευών/βιομηχανιών και του αγροτικού, με άλλα λόγια δηλαδή του δευτερογενή και του πρωτογενή. Σχετικά με το δευτερογενή τομέα η μεγάλη πίεση που δέχτηκαν και δέχονται οι ελληνικές επιχειρήσεις από τις εξωτερικές αγορές (διεθνές εμπόριο) καθώς και το πιο φθηνό εργατικό δυναμικό που τυχόν υπάρχει σε κάποιες Ανατολικές κυρίως χώρες της Ευρώπης, οδήγησε αρκετές ελληνικές βιομηχανίες να κλείσουν ή να μεταφερθούν αλλού. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη συρρίκνωση ταυτόχρονα του πρωτογενούς τομέα, ο οποίος ήταν ο κατεξοχήν τομέας απασχόλησης για ένα μεγάλο μέρος της ελληνικής οικονομίας, συνέβαλε στην αύξηση της ανεργίας στις περιοχές αυτές τουλάχιστον για τα τελευταία 20 χρόνια.

Η Νότια Ελλάδα και τα νησιά του Ιονίου παρουσιάζουν, από την άλλη χαμηλότερα επίπεδα ανεργίας. Οι περιφέρειες αυτές έχουν πιο έντονη οικονομική δραστηριότητα γιατί στηρίζονται κυρίως στο τομέα των υπηρεσιών /τρίτογενή και συγκεκριμένα στο τουρισμό ο

οποίος ασχέτως τις αυξομειώσεις σε γενικές γραμμές δεν βρίσκεται σε συρρίκνωση. Επιπρόσθετα, ο Livanos (2010), υποστηρίζει ότι οι διαφορές στα επίπεδα της ανεργίας ανάμεσα στις περιφέρειες της Ελλάδος εξηγείται και από τα χαμηλά επίπεδα εσωτερικής κινητικότητας του εργατικού δυναμικού.

Πίνακας 3.5.1 Το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα ανά περιφέρεια

Περιφέρειες	1990	1999	2001	2003
Σύνολο χώρας	6,4	12	10,7	9,7
Ανατ. Μακεδονία και Θράκη	5,7	13,9	10,5	10,1
Κεντρική Μακεδονία	6,4	14,7	12,1	9,7
Δυτική Μακεδονία	11,1	14,8	16,5	16
Θεσσαλία	7,9	13,2	12,3	10,5
Ήπειρος	4,2	14,4	12,9	11,4
Νησιά του Ιονίου	3,5	5,9	8,1	10,1
Δυτική Ελλάδα	7,8	12,8	10,6	9,4
Στερεά Ελλάδα	7,1	15,3	14,1	9,3
Αττική	9,4	13,3	10,8	8,5
Πελοπόννησος	6,3	8,1	8,5	8,4
Βόρειο Αιγαίο	5,3	12,3	6,3	7,3
Νότιο Αιγαίο	5,1	8,9	10,1	10,7
Κρήτη	3,4	8,4	6,1	5,1
Min	3,4	5,9	6,1	5,1
Max	11,1	15,3	16,5	16

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Όπως, παρατηρούμε από το 1990 έως το 1999 το ποσοστό ανεργίας της Ηπείρου αυξήθηκε περισσότερο σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες σχεδόν πενταπλάσιο του συνόλου, μετέπειτα ακολουθεί η περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου και η Κρήτη για τις οποίες τα ποσοστά σχεδόν τριπλασιάστηκαν. Επίσης, παρατηρούμε ότι η περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας, της Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας παρουσιάζουν τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας και τα Νησιά του Ιονίου τα χαμηλότερα μέχρι το 1999 (το 1990 ήταν η Δυτική Μακεδονία αυτή με τα υψηλότερα και η Κρήτη αυτή με τα χαμηλότερα). Ενώ, όλες οι περιφέρειες το διάστημα αυτό αύξησαν τα ποσοστά τους. Άλλωστε το διάστημα αυτό σημαντική άνοδο σημείωσε το ποσοστό στο σύνολο της χώρας.

Μετέπειτα , μέχρι το 2001 παρατηρούμε ότι το ποσοστό μειώθηκε συνολικά στη χώρα έχοντας ως επακόλουθο την ύπαρξη αυξομειώσεων στα ποσοστά ανεργίας των περιφερειακών τμημάτων. Από τις περιφέρειες, η Κρήτη, το Βόρειο Αιγαίο, η Αττική, η Στερεά Ελλάδα, η Δυτική Ελλάδα, η Ήπειρος , η Θεσσαλία, η Κεντρική Μακεδονία και η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη μείωσαν τα ποσοστά τους, ενώ οι υπόλοιπες το αύξησαν. Έτσι, η Δυτική Μακεδονία παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό με αμέσως επόμενη την Στερεά Ελλάδα , μετέπειτα την Ήπειρο και την Θεσσαλία. Ενώ, από τα χαμηλότερα ποσοστά έχει η Κρήτη.

Μέχρι το 2003, όλες οι περιφέρειες μείωσαν τα ποσοστά τους εκτός από τα Νησιά του Ιονίου και του Νοτίου Αιγαίου. Έτσι, τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας συνέχισε να έχει η Κρήτη , ενώ και στα υψηλότερα συνέχισε να είναι η Δυτική Μακεδονία με επόμενη την Ήπειρο, η οποία παρόλο που μείωσε το επίπεδο ανεργίας δεν κατάφερε να αλλάξει θέση στην κατάταξη.

Πίνακας 3.5.2 Το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα ανά περιφέρεια μετά την οικονομική κρίση του 2008

Περιφέρειες	2008	2009	2010	2011	2012
Σύνολο χώρας	7,7	9,5	12,6	17,7	23,1
Ανατ. Μακεδονία και Θράκη	8,3	10,6	14,2	18,6	24
Κεντρική Μακεδονία	8,2	9,5	12,4	18	24,9
Δυτική Μακεδονία	12,3	14,4	15,1	23,1	29,2
Θεσσαλία	7,1	8,8	11,3	15,7	21,2
Ήπειρος	9,2	11,4	12,2	16,9	21,2
Νησιά του Ιονίου	9	14,1	20,4	21,6	15,1
Δυτική Ελλάδα	9,2	10,1	9,3	16,5	23,8
Στερεά Ελλάδα	8,3	10,7	11,7	17,5	26,3
Αττική	6	7,6	10,7	16,1	23,3
Πελοπόννησος	7,1	8,3	8,7	13,1	19,4
Βόρειο Αιγαίο	4,1	7	7,5	13	20,6
Νότιο Αιγαίο	7	16,9	18,7	24,9	14,6
Κρήτη	5,1	10,9	12,8	16,1	23
Min	4,1	7	7,5	13	14,6
Max	12,3	16,9	20,4	24,9	29,2

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Μέχρι το 2008¹⁸ ακολουθώντας την πορεία του συνόλου της οικονομίας. Τα ποσοστά ανεργίας σε περιφερειακό επίπεδο μειώθηκαν σημαντικά σε όλες τις περιφέρειες. Μεγαλύτερη μείωση είχαν οι περιφέρειες : Νότιο , Βόρειο Αιγαίο και Δυτική, Κεντρική Μακεδονία.

Όμως το διάστημα 2008 με 2012 (α' και β' τρίμηνο) η απασχόληση συρρικνώθηκε σημαντικά και είχαμε όπως είδαμε στο 2^ο κεφάλαιο ακραίες αυξήσεις στο ποσοστό της ανεργίας όχι μόνο από έτος σε έτος αλλά και από τρίμηνο σε τρίμηνο, αποτυπώνοντας με τον τρόπο αυτό το εφιαλτικό σκηνικό που επικρατεί στην αγορά εργασίας τα τελευταία χρόνια. Όπως ήταν αναμενόμενο, αυτές οι μεταβολές αποτυπώθηκαν και στην κατάσταση που επικρατεί στις περιφέρειες της χώρας.

Όπως παρατηρούμε, λοιπόν, από το 2008-2012 αύξηση παρουσίασαν όλες οι περιφέρειες , ιδιαίτερα μετά το 2010. Ακόμη και οι περιοχές της Ελλάδας που στο παρελθόν διατηρούσαν το ποσοστό ανεργίας σε χαμηλά επίπεδα το διάστημα αυτό , εκτοξεύτηκε και για αυτές η ανεργία στα ύψη. Μάλιστα, το 2010 τα νησιά του Ιονίου (20,4%) παρουσίαζαν το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας, με αμέσως επόμενη περιφέρεια το Νότιο Αιγαίο (18,7%) και τρίτη τη Δυτική Μακεδονία που κατά καιρούς κατείχε τα υψηλότερα ποσοστά .

Όμως οι περιφέρειες αυτές τα επόμενα έτη κατάφεραν να μειώσουν τα ποσοστά ανεργίας και είναι οι μόνες περιφέρειες οι οποίες το πέτυχαν αυτό. Στο Νότιο Αιγαίο είχαμε μείωση της ανεργίας αλλά παράλληλα και αύξηση της απασχόλησης. Ενώ στα νησιά του Ιονίου είχαμε άνοδο της απασχόλησης και άνοδο της ανεργίας αλλά ωστόσο η άνοδος της απασχόλησης ήταν μεγαλύτερη από την αύξηση της ανεργίας, επομένως η περιφέρεια αυτή παρουσίασε πτώση στο ποσοστό της ανεργίας. Συγκεκριμένα ενώ το 2011 το ποσοστό ανεργίας στο Νότιο Αιγαίο ήταν 24,9% και μάλιστα το υψηλότερο από όλες τις υπόλοιπες περιφέρειες και των Νησιών του Ιονίου 21,6% (το τρίτο υψηλότερο) το 2012 (α' και β' τρίμηνο) μείωσαν τα ποσοστά τους κατά 10,3% περίπου και 6,5% αντίστοιχα τα ποσοστά ανεργίας.

Έτσι, μέχρι τα μέσα του 2012 , παρατηρούμε ότι μεγαλύτερο πρόβλημα αντιμετωπίζουν οι περιφέρειες της Βόρειας Ελλάδας και κυρίως η Κεντρική και Δυτική Ελλάδα. Συγκεκριμένα, μπορούμε να πούμε ότι η Αττική και η Κεντρική Μακεδονία έχουν πληγεί περισσότερο από την

¹⁸ Όλο το διάστημα μέχρι το 2008 όλες οι περιφέρειες μείωναν τα ποσοστά τους σταδιακά σε φυσιολογικά πλαίσια, δεν παρουσίασαν δηλαδή κάποια ιδιαίτερη συμπεριφορά για το λόγο αυτό το επόμενο έτος αναφοράς μας ήταν το 2008.

κρίση καθώς το 39,9% (έναντι το 37,3% του εργατικού δυναμικού που διαμένει στην περιφέρεια Αττικής) και το 19,3% (έναντι το 16,8% του εργατικού δυναμικού) του συνόλου των εισροών στην ανεργία προέρχονται κυρίως από αυτές τις δύο περιφέρειες. Ακολουθούν η Κρήτη, η Ήπειρος, η Θεσσαλία, το Βόρειο Αιγαίο, η Πελοπόννησος και τέλος τα νησιά του Νοτίου Αιγαίου και Ιονίου τα οποία έχουν επιφέρει μόνο κατά 1,2% και περίπου 3% στην παρουσία επιπρόσθετων ανέργων.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι έχουν γίνει και υπολογισμοί του μέγιστου και του ελάχιστου ποσοστού της ανεργίας από έτος σε έτος. Από τη διαφορά των τιμών αυτών γίνεται πιο αντιληπτή η αυξανόμενη πιθανότητα και επομένως δυσκολία εύρεσης εργασίας μεταξύ των περιοχών.

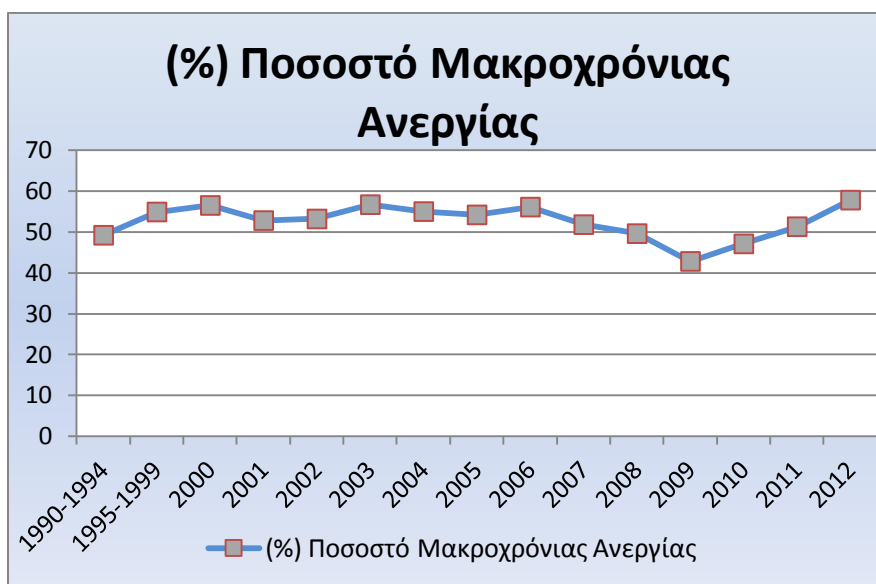
3.5 Η διάρκεια της ανεργίας στην Ελλάδα

Καλό είναι να αναφερθεί ότι σε συνθήκες μακροχρόνιας ισορροπίας, όταν ο αριθμός των εισερχόμενων στην ανεργία ισούται με τον αριθμό των νεοπροσληφθέντων, το ποσοστό της ανεργίας γίνεται ίσο με το γινόμενο του ποσοστού εισροής στην ανεργία (στη διάρκεια ενός μήνα) επί τη μέση διάρκεια της ανεργίας. Στην Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 το ποσοστό αυτό διατηρούνταν σταθερό αλλά σε συνδυασμό με την αύξηση του συνολικού ποσοστού ανεργίας που γινόταν αντιληπτή υποδηλώνει επιμήκυνση της διάρκειας της ανεργίας (Μητράκος και Νικολίτσα, 2006).

Επιπρόσθετα, αξίζει να τονίσουμε ότι ανάμεσα στην συνολική ανεργία και τη μακροχρόνια υπάρχει θετική συσχέτιση. Για παράδειγμα, καθώς αυξάνεται το συνολικό ποσοστό της ανεργίας υπάρχουν λιγότερες κενές θέσεις εργασίας και οι πρώτοι άνεργοι που βρίσκουν εργασία είναι εκείνοι με τις ζητούμενες δεξιότητες. Όσο συνεχίζει να αυξάνει ο συνολικός αριθμός των ανέργων εκείνοι που δεν διαθέτουν τις απαιτούμενες με την αγορά δεξιότητες έχουν όλο και μεγαλύτερο πρόβλημα να βρουν εργασία. Επίσης ακόμη και αν ανακάμψει η ζήτηση σε μια οικονομία πολλοί εργοδότες δεν επιθυμούν να προσλάβουν άτομα που ήταν μακροχρόνια άνεργοι. Οι εργοδότες φοβούνται μήπως έχουν απαξιωθεί οι γνώσεις και

δεξιότητες τους με αποτέλεσμα να είναι λιγότερο παραγωγικοί (Μητράκος και Νικολίτσα, 2006).

Γράφημα 3.6

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ , Ιδία επεξεργασία

Όπως, γίνεται αντιληπτό από το γράφημα, στην Ελλάδα τα άτομα συναντούν δυσκολία για μεγάλο διάστημα στην ανεύρεση εργασίας. Το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας τόσο τη δεκαετία του 1990 όσο και αυτή του 2000 μέχρι σήμερα παρά της διάφορες αυξομειώσεις διατηρείται σε υψηλά επίπεδα παρουσιάζοντας μια μέση τιμή γύρω στο 53%. Μάλιστα η μεγαλύτερη μείωση, αλλά παράλληλα και άνοδος για ολόκληρη τη περίοδο αναφοράς μας σημειώθηκε από το 2008-2012 (αφορά το μέσο όρο του α' και β' τριμήνου). Συγκεκριμένα σύμφωνα με το γράφημα, ήδη από το 2006 ξεκίνησε μια έντονη πτωτική πορεία για το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας με σημείο καμψής το έτος 2009 κατά το οποίο έφτασε το 42,8%. Από εκεί και έπειτα σημείωσε σημαντική άνοδο φτάνοντας το 2011 το 51,3% και το 2012 το 57,8%.

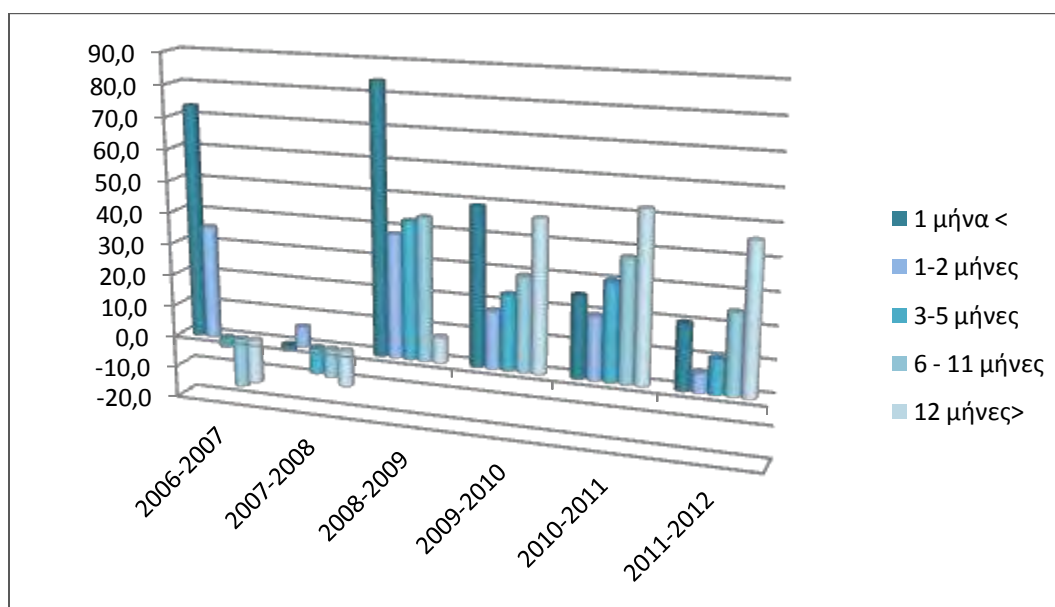
Στη συνέχεια παραθέτουμε ένα πίνακα , αναλυτικά με τα διαστήματα ανεργίας από το 2006-2012 καθώς και τις μεταβολές στα ποσοστά ανεργίας από τη μία κατηγορία στην άλλη. Η επιλογή αυτή έγινε καθώς όπως προαναφέρθηκε είχαμε την πιο έντονη αυξομείωση της μακροχρόνιας ανεργίας το διάστημα αυτό.

Πίνακας 3.6

Διάρκεια της ανεργίας (χιλ.)							
Έτη	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012 (α' β' τρ.)
Σύνολο	434,5	406,9	377,9	471,1	628,7	876,9	1144,5
Έχει βρει μία εργασία που θα αναλάβει αργότερα	2,5	3,5	3,1	4,6	6,2	7,1	8,5
Λιγότερο από 1 μήνα	13,9	18,6	20,7	27,4	32	35,3	35,4
1 - 2 μήνες	37,7	51,1	54,3	75,3	88,8	106,2	112,7
3 - 5 μήνες	60,6	58,8	54,0	77,2	95,3	124,2	137,6
6 - 11 μήνες	76,3	64,6	58,9	85,0	110,1	151,8	189,6
12 μήνες και άνω	243,4	210,4	186,9	201,5	296,5	452,4	660,9

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία Επεξεργασία

Γράφημα 3.7 Ο ρυθμός μεταβολής της διάρκειας της ανεργίας

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Τόσο από το πίνακα όσο και από το γράφημα γίνεται αντιληπτό ότι η κρίση είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των ποσοστών ανεργίας για όλα τα χρονικά διαστήματα. Ωστόσο η αλλαγή των εισροών ανέργων δεν ήταν παρόμοια για όλες τις κατηγορίες. Συγκεκριμένα ενώ μέχρι τα τέλη του 2009 αυξάνονταν οι άνεργοι έως 5 μήνες από εκεί και έπειτα σταδιακά φαίνεται ότι υπερτερούν αυτοί που είναι άνεργοι πάνω από 5 μήνες. Οφείλουμε να αναφέρουμε ότι εξαίρεση αποτελεί το διάστημα 2007-2008 κατά το οποίο δεν είχαμε ιδιαίτερες μεταβολές γενικότερα για όλες τις κατηγορίες μας και το διάστημα 2006-2008 κατά το οποίο μόνο οι άνεργοι 3-5 μήνες παρουσίασαν και αυτοί μια μικρή μείωση μαζί με τους άνεργους άνω των 5 μηνών. Όμως από το τέλος του 2008 βλέπουμε ακραίες ξανά αυξήσεις στο αριθμό ανέργων κάτω από 5 μήνες διάστημα ανεργίας.

Από τις αρχές του 2010 γίνεται πιο ξεκάθαρο ότι μετά τη δημοσιονομική ελληνική κρίση γίνεται πιο δύσκολη η μετάβαση από την ανεργία στην εργασία, με συνέπεια τη συνεχή αύξηση των μακροχρόνια ανέργων ταχύτερα από οποιαδήποτε άλλη κατηγορία ανέργων, όπως είδαμε στο πρώτο γράφημα με τα ποσοστά μακροχρόνιας ανεργίας από το 42,8% το 2009 ανέβηκε στο 47,1% το 2010 , 51,3% το 2011 και 57,8% το 2012 . Σε αυτό συνέβαλε και το γεγονός ότι ήδη από το διάστημα 2008-2009 είχαμε τεράστια άνοδο των ατόμων με διάστημα ανεργίας έως 6 μήνες. Βλέπουμε επομένως ότι χάνεται σημαντικό μέρος του ανθρώπινου κεφαλαίου για τη χώρα και την οικονομία. Παρόλα αυτά, παρά τα πρωτοφανή υψηλά ποσοστά τόσο της μακροχρόνιας ανεργίας όσο και των υπολοίπων διαστημάτων, φαίνεται τουλάχιστον ότι οι μεταβολές είναι μικρότερες για το διάστημα 2011-2012 για όλες τις κατηγορίες.

Συγκεκριμένα , κάποιες έντονες μεταβολές σε χιλιάδες ανέργους για όλες μας τις κατηγορίες έχουν ως εξής : για το διάστημα 2006-2007 είχαμε άνοδο κατά 108,9 χιλιάδες ανέργους με διάρκεια ανεργίας δύο μήνες και κάτω. Το διάστημα 2007-2008 σημαντικότερη ήταν η μείωση των μακροχρόνια ανέργων κατά 11,2 χιλιάδες. Το 2008-2009 οι άνεργοι με διάρκεια κάτω των 5 μηνών ανεργίας αυξήθηκαν κατά 165,9 χιλιάδες, ενώ σημαντική άνοδο είχαμε και στους ανέργους με διάρκεια ανεργίας 6-11 μήνες κατά 44,5 χιλιάδες άτομα. Το 2009-2010 οι άνεργοι κάτω των 5 μηνών μακροχρόνιας ανεργίας αυξήθηκαν κατά 90,5 χιλιάδες και οι μακροχρόνια άνεργοι κατά 47,1 χιλιάδες, ενώ οι αυτοί μεταξύ 6-11 μηνών σημείωσαν άνοδο κατά 29,4 χιλιάδες το οποίο θεωρούνταν υψηλό ποσοστό. Ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη μεταβολή για το διάστημα αυτό αν λάβουμε ξεχωριστά τα διαστήματα κάτω των 5 μηνών ανεργίας. Το

2010-2011 είχαμε άνοδο κατά 75,4 χιλιάδες για τους άνεργους κάτω των 5 μηνών και άνοδο κατά 94,3 χιλιάδες για το διάστημα 6-12 μηνών και άνω ανεργίας. Ενώ το 2011-2012 είχαμε άνοδο κατά 71 χιλιάδες για τους άνεργους 6-12 και άνω μήνες και μόνο 37,1 για όλους τους υπόλοιπους.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά το φύλο και την ηλικία παρατηρούμε ότι τα ποσοστά μακροχρόνιας ανεργίας διαφοροποιούνται.

Πίνακας 3.7

Μακροχρόνια άνεργοι με βάση το φύλο και την ηλικία (β' τρ. Χιλ.)								
Φύλο Έτη / Ηλικία	Άνδρες			Σύνολο	Γυναίκες			Σύνολο
	15-29	30-44	45-64 +		15-29	30-44	45-64 +	
1995	41,8	19	15,8	76,6	93,1	40	14,9	148
2000	56,2	32,2	18,7	107,1	101,7	71,2	22,8	195,5
2005	33,9	25,6	17,8	77,4	71,3	80,2	32,7	184,2
2008	26,8	21	14,1	61,8	42,8	56,9	22,3	122
2009	25,7	22,9	18,2	66,9	38,6	58,4	26,1	122,3
2010	39	41,1	32,6	112,7	54,6	77,7	38,7	170,9
2011	62,5	71,3	49	182,9	84,7	95	49,9	229,6
2012	105	226,8	176,1	508	76,4	144,4	102,7	323,9

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Βλέπουμε , ότι μέχρι το 2011 το μεγαλύτερο πρόβλημα ανεύρεσης εργασίας για μεγάλο διάστημα το είχαν οι γυναίκες, όμως το 2012 η κατάσταση διαφοροποιείται και τα στοιχεία δείχνουν ότι οι άνδρες έχουν το μεγαλύτερο πρόβλημα.

Όσον αφορά τα όρια ηλικίας φαίνεται ότι για τους άνδρες μέχρι το 2009 οι άνεργοι 15-29 ετών αντιμετώπιζαν περισσότερη δυσκολία στην ανεύρεση εργασίας. Από εκεί και έπειτα παρατηρούμε ότι το 2010 και 2011 πρόβλημα έχουν περισσότερο οι άνδρες ηλικίας 30-44 και μετά οι νεότερης ηλικίας. Το 2012 οι άνδρες 30-44 ετών συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν το

μεγαλύτερο πρόβλημα στην εύρεση εργασίας αλλά αμέσως επόμενοι είναι τα άτομα 45-65+ ετών.

Όσον αφορά τις γυναίκες παρατηρούμε ότι μέχρι το 2005 πρόβλημα είχαν οι νεότερες ηλικίες αλλά από εκεί και έπειτα πρόβλημα είχαν οι άνεργοι μεταξύ 30-44 ετών και μετέπειτα οι νεότερης ηλικίας. Το σκηνικό παρέμεινε το ίδιο μέχρι το 2011, καθώς το 2012 πρώτοι συνεχίζουν οι άνεργοι μεταξύ 30-44 ετών αλλά μετά μεγαλύτερη παραμονή στην ανεργία κατέχουν τα άτομα ηλικίας 45-65+ ετών. Μάλιστα, όπως προαναφέρθηκε το έτος αυτό οι γυναίκες φαίνεται να έχουν λιγότερο πρόβλημα και αυτό ισχύει για όλα τα όρια ηλικίας. Επίσης, γίνεται εμφανές και μέσα από το πίνακα αυτό πόσο έντονες ήταν οι μεταβολές ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια ακόμη και στο ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας για το ανδρικό φύλο.

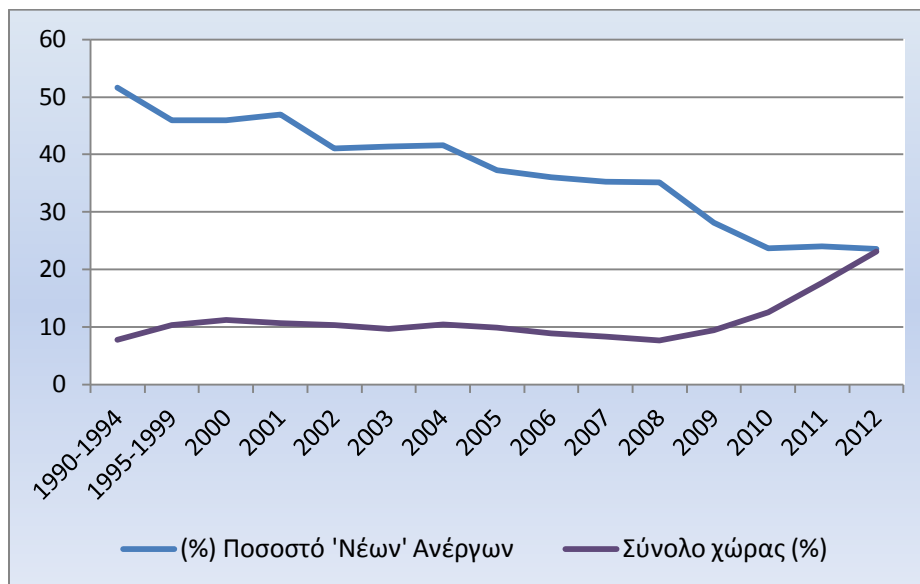
Επίσης, σύμφωνα με τους Μητράκο και Νικολίτσα (2006) συγκρίνοντας το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας της Ελλάδας με εκείνο της ΕΕ -15 διαπιστώνουμε ότι από το 1990 και μετά είναι μεγαλύτερο. Αυτό οφείλεται κυρίως στην μεγάλη αύξηση στη διάρκεια της ανεργίας στις γυναίκες, (γεγονός που επαληθεύεται την προηγούμενη ανάλυση μας) καθώς το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων ανδρών ήταν μέχρι το 1998 χαμηλότερο της ΕΕ.. Από το 1998-2005 είχαμε άνοδο και για τους δύο σε σχέση με την ΕΕ

3. 6 Απόθεμα ανεργίας στην Ελλάδα

Στο κεφάλαιο ένα της παρούσης εργασίας έγινε μια πλήρη αναφορά για το πώς διαμορφώνεται το απόθεμα ανεργίας σε γενικό πλαίσιο. Ωστόσο, τονίσαμε ότι το απόθεμα της ανεργίας δεν παραμένει σταθερό. Αυτό, μεταβάλλεται συνεχώς, καθώς κάποιοι άνεργοι βρίσκουν εργασία ή παραιτούνται από την αναζήτηση ανεύρεσης εργασίας ('αποθαρρυσμένοι άνεργοι'), ενώ από την άλλη πλευρά κάποιοι απασχολούμενοι σταματούν να εργάζονται γιατί μπορεί αφενός να χάσουν την δουλειά τους είτε από απόλυση είτε από παραίτηση και αφετέρου να συνταξιοδοτηθούν. Η πρώτη περίπτωση αφορά τις εκροές ανεργίας και η δεύτερη της εισροές. Η σχέση αυτή μεταξύ εισροών και εκροών ανεργίας δίνει μια πολύ καλή εικόνα για τη κατάσταση που επικρατεί στην αγορά εργασίας.

Για το λόγο αυτό αποφασίσαμε να συγκρίνουμε τη διαχρονική εξέλιξη των ‘νέων’¹⁹ ανέργων οι οποίοι αποτελούν την εισροή στην ανεργία σε σχέση με το συνολικό απόθεμα ανεργίας της χώρας. Στο παρακάτω γράφημα θα πρέπει να τονίσουμε ότι για τη δεκαετία του 1990 χρησιμοποιήσαμε το μέσο όρο μεταξύ των ετών 1990-1994 και 1995-1999. Από εκεί και έπειτα τα στοιχεία είναι ετήσια.

Γράφημα 3.8 Ποσοστό ‘Νέων Ανέργων’ από το 1990-2012

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Όπως γίνεται αντιληπτό μέχρι το 2001 τα δύο αυτά μεγέθη κινούνται με παρόμοιο τρόπο, όμως σταδιακά αρχίζουν να δείχνουν μια πορεία σύγκλισης η οποία μετά το 2008 γίνεται πιο έντονη και κατά τα έτη 2011 και κυρίως 2012 κορυφώνεται. Η πορεία αυτή υποδηλώνει ότι ο ρυθμός αύξησης ή αντίστοιχα μείωσης της συνολικής ανεργίας είναι ταχύτερος ή βραδύτερος αντίστοιχα από εκείνον των ‘νέων’ ανέργων. Επομένως, σε συνεχή βάση η συγκεκριμένη πορεία οδηγεί στο σημείο το συνολικό απόθεμα των ανέργων να αυξάνεται περίπου ισόποσα με την προσθήκη ‘ νέων’ ανέργων. Το χαρακτηριστικό αυτό δείχνει ότι οι εκροές , δηλαδή τόσο οι πρόσληψη όσο και η διακοπή αναζήτησης εργασίας τείνουν να μηδενίζονται. Ουσιαστικά δηλαδή η οικονομία της χώρας μας αδυνατεί να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας ιδιαίτερα τα

¹⁹ Οι ‘νέοι’ άνεργοι υποδηλώνουν το λόγο των ατόμων που τώρα θα αρχίσουν να αναζητούν εργασία ή έχουν παραμείνει άνεργοι λιγότερο από ένα μήνα ως προς τον πληθυσμό

τελευταία χρόνια. Ωστόσο μέσα από το γράφημα φαίνεται ότι ακόμη και σε περιόδους οικονομικής άνθισης (κυρίως το διάστημα 2001 -2008) τα μεγέθη αυτά ξεκίνησαν να παρουσιάζουν μια σταδιακή σύγκλιση.

Στη συνέχεια παραθέτουμε συγκεκριμένα για το χρονικό διάστημα που ξεκίνησε η κρίση (διεθνής και δημοσιονομική της χώρας) τις ροές της απασχόλησης για να γίνουν πιο εμφανή κάποια από τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

Πίνακας 3.8.1

Ροές προς την απασχόληση				
Έτος/ Τρίμηνο	A	B	Γ	Δ
2008	186,694	177,995	179,47	172,64
2009	170,479	170,856	174,358	159,487
2010	150,978	165,8	165,241	151,354
2011	131,968	123,585	128,133	119,218
2012	114,156	-	-	-

Πηγή :INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2012)

Βλέπουμε ότι από το 2008 και μετά σταδιακά οι ροές προς την απασχόληση μειώνονται από έτος σε έτος. Συγκεκριμένα από το α' τρίμηνο του 2008 μέχρι το α' τρίμηνο του 2012 είχαμε απώλεια 72, 538 χιλιάδων θέσεων εργασίας.

Πίνακας 3.8.2

Ροές από την απασχόληση				
Έτος/ Τρίμηνο	A	B	Γ	Δ
2008	139,186	142,31	146,578	155,098
2009	181,769	185,268	198,86	205,675
2010	209,705	228,477	248,033	269,527
2011	296,802	284,761	300,887	316,995
2012	316,858	-	-	-

Πηγή :INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2012)

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά τις ροές από την απασχόληση, βλέπουμε ότι μετά το 2008 σταδιακά αυξάνονται μέχρι το 2012. Ειδικότερα, το διάστημα από το α' τρίμηνο του 2008 μέχρι το α' τρίμηνο του 2012 είχαμε έξοδο από την απασχόληση 177,672 χιλιάδων ατόμων. Μάλιστα τόσο για τις ροές από την απασχόληση όσο και για τις ροές προς την απασχόληση οι μεταβολές ήταν ραγδαίες όχι μόνο από έτος σε έτος αλλά από τρίμηνο σε τρίμηνο, δείχνοντας για ακόμη μια φορά την ένταση της οικονομικής κρίσης στο εσωτερικό της χώρας.

Επομένως, παίρνοντας το λόγο των ροών προς / από την απασχόληση, γίνεται ξεκάθαρο ότι οι θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν ήταν κατά πολύ λιγότερες από τις θέσεις εργασίας που χάθηκαν, οδηγώντας με τον τρόπο αυτό σε περαιτέρω άνοδο της ανεργίας.

Πίνακας 3.8.3

Ποσοστό Αναπλήρωσης (προς /από την απασχόληση ροές)				
Έτος/ Τρίμηνο	A	B	Γ	Δ
2008	1,34	1,25	1,22	1,11
2009	0,94	0,92	0,88	0,78
2010	0,72	0,73	0,67	0,56
2011	0,44	0,43	0,43	0,38
2012	0,36	-	-	-

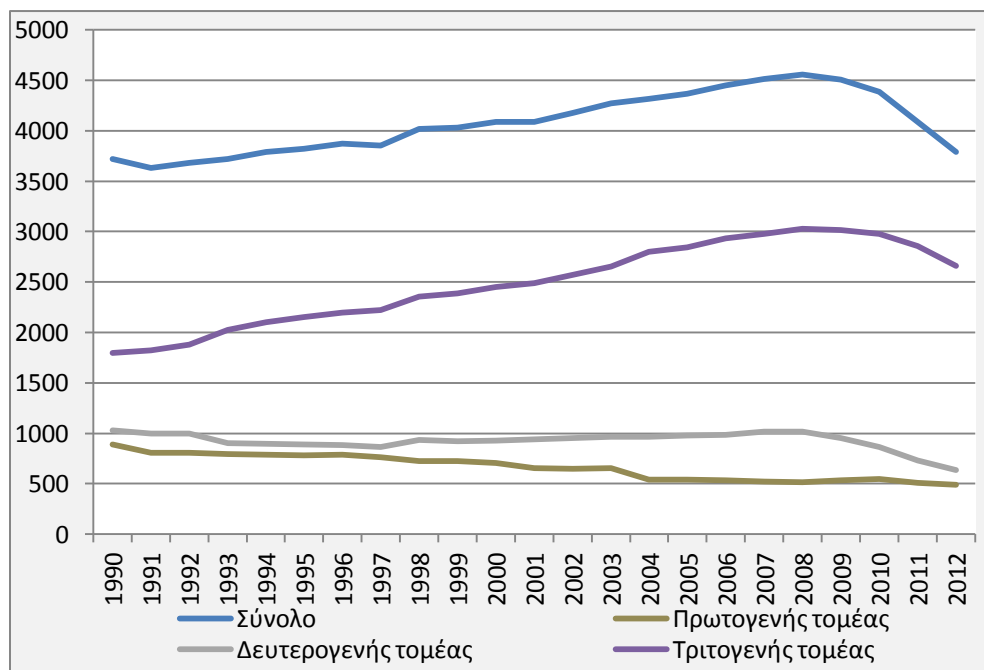
Πηγή :INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2012)

Όπως, παρατηρούμε μόνο για το έτος 2008 (για όλα τα τρίμηνα) ο λόγος αυτός είναι μεγαλύτερος της μονάδας, υποδηλώνοντας ότι οι εισροές είναι περισσότερες από τις εκροές στην απασχόληση. Για όλο το υπόλοιπο διάστημα συμβαίνει το αντίθετο και μάλιστα γίνεται μικρότερος από τρίμηνο σε τρίμηνο και από έτος σε έτος. Ειδικότερα από το α' τρίμηνο του 2008- α' τρίμηνο του 2012 είχαμε μια μεταβολή κατά 0,98 μονάδες για το λόγο αυτό. Φυσικά, τα πολύ χαμηλά ποσοστά στο λόγο αυτό τα τελευταία έτη μπορούν να συνδυαστούν με τους αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης της χώρας σε γενικό επίπεδο και ειδικότερα στο κλείσιμο πολλών μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

3.7 Διάρθρωση της απασχόλησης ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας

Στο τμήμα αυτό της παρούσης εργασίας θα παρουσιάσουμε τη διαχρονική εξέλιξη της απασχόλησης ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας για το χρονικό διάστημα 1990-2012. Στο πρώτο γράφημα θα συγκρίνουμε τους τρεις κύριους τομείς απασχόλησης μεταξύ τους (πρωτογενή, δευτερογενή, τριτογενή) και με βάση το σύνολο του εργατικού δυναμικού και στα επόμενα δύο γραφήματα θα παρουσιάσουμε τη διαχρονική εξέλιξη για τις κύριες υποκατηγορίες από τις οποίες αποτελούνται ο δευτερογενής και ο τριτογενής τομέας απασχόλησης.

Γράφημα 3.8 Η απασχόληση ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας από το 1990-2012

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Όπως είναι εμφανές από το γράφημα παραπάνω στην Ελλάδα ο πρωτογενής τομέας απασχολεί το μικρότερο αριθμό του εργατικού δυναμικού. Σε μια ενδιάμεση κατάσταση βρίσκεται ο δευτερογενής και στη πρώτη θέση είναι ο τριτογενής. Πιο συγκεκριμένα από το 1991 και μετά βλέπουμε ότι ο πρωτογενής τομέας ξεκίνησε να μειώνεται ελαφρώς σταδιακά και από το 1997 ελαφρώς πιο έντονα. Το 2002 είχαμε μια μικρή άνοδο αλλά μετέπειτα το 2003

μειώθηκε απότομα και στη συνέχεια διατηρήθηκε σε σταθερά επίπεδα. Μάλιστα όσον αφορά το διάστημα της κρίσης ο πρωτογενής τομέας δεν φαίνεται να έχει πληγεί ιδιαίτερα. Συγκεκριμένα, ενώ οι υπόλοιποι τομείς μειώνονταν ο πρωτογενής τομέας σημείωσε μικρή άνοδο από το 2009-2012. Μετά το 2010 μειώθηκε ξανά ελαφρώς αλλά παρέμεινε σταθερός.

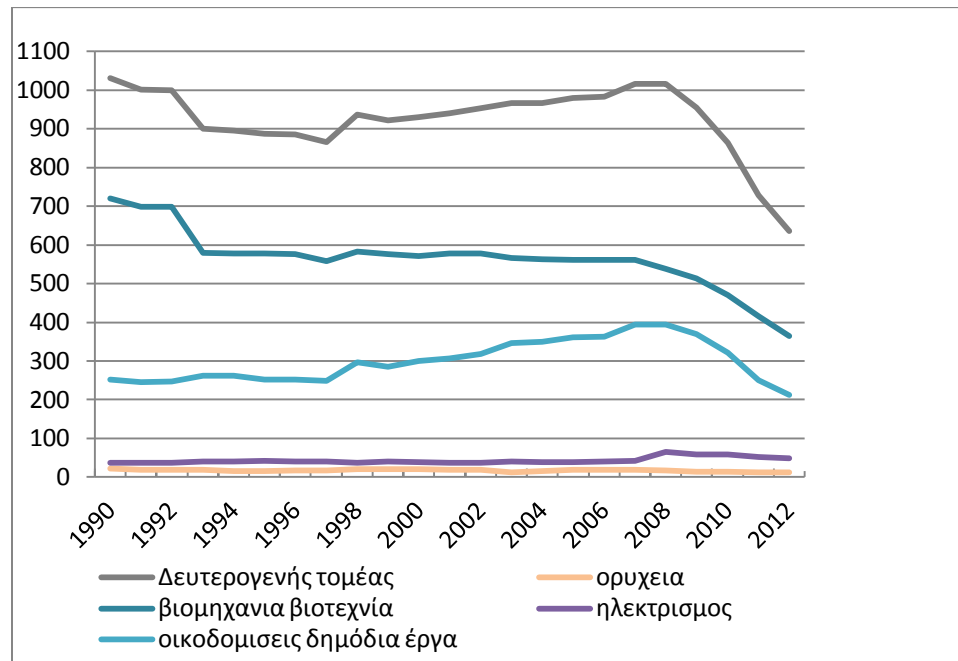
Όσον αφορά το δευτερογενή τομέα βλέπουμε ότι μειώθηκε η απασχόληση από το 1992-1997. Το υπόλοιπο διάστημα παρουσίασε μια ελαφρά άνοδο το 1998 και παρέμεινε σταθερός περίπου γύρω από ένα επίπεδο (ο αριθμός των απασχολουμένων). Με το ξέσπασμα της κρίσης όπως επιβεβαιώνεται από γράφημα μειώθηκε ραγδαία ο αριθμός των απασχολουμένων στο δευτερογενή τομέα.

Από την άλλη πλευρά, ο τριτογενής τομέας με ελάχιστες αυξομειώσεις κατά περιόδους παρουσιάζει μια συνεχή ανοδική πορεία μέχρι το 2008. Η οικονομική κρίση φυσικά επηρέασε και αυτό το τομέα. Έτσι μετά από μία πολυετή ανοδική πορεία μειώθηκε απότομα μέχρι το 2012. Σε σχέση με τους τρεις κλάδους το διάστημα της οικονομικής κρίσης μεγαλύτερη μείωση στην απασχόληση προήλθε από τον δευτερογενή τομέα. Όπως έχουμε ξανά αναφέρει το διάστημα αυτό έκλεισε ένας μεγάλος αριθμός μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Οι επιχειρήσεις αυτ

Επίσης στο σημείο αυτό οφείλουμε να αναφέρουμε ότι και το εργατικό δυναμικό παρουσιάζει ανοδική πορεία μέχρι το 2008 από εκεί και έπειτα παρουσίασε απότομη μείωση. Μάλιστα βλέπουμε ότι τη δεκαετία του 90 που ο πρωτογενής και δευτερογενής τομέας απασχόλησης μειωνόταν, ενώ ο τριτογενής αυξανόταν αντανάκλα στις μεγάλες αυξήσεις του εργατικού δυναμικού εξαιτίας της παρουσίας περισσότερων γυναικών στην αγορά εργασίας. Οι γυναίκες ως επί το πλείστο απασχολούνται κυρίως στο τριτογενή τομέα.

Για να αποκτήσουμε μια πιο ξεκάθαρη εικόνα για τη διαμόρφωση κυρίως του δευτερογενή και τριτογενή τομέα θα παρουσιάσουμε δύο επιπρόσθετα γραφήματα ξεχωριστά για τους τομείς αυτούς και τις υποκατηγορίες τους. Οι τομείς αυτοί αποτελούνται από περισσότερες υποκατηγορίες και αυτοί διαμορφώνουν περισσότερο την κατάσταση απασχόληση στην αγορά εργασίας.

Γράφημα 3.8.1 Διαχρονική εξέλιξη του δευτερογενή τομέα

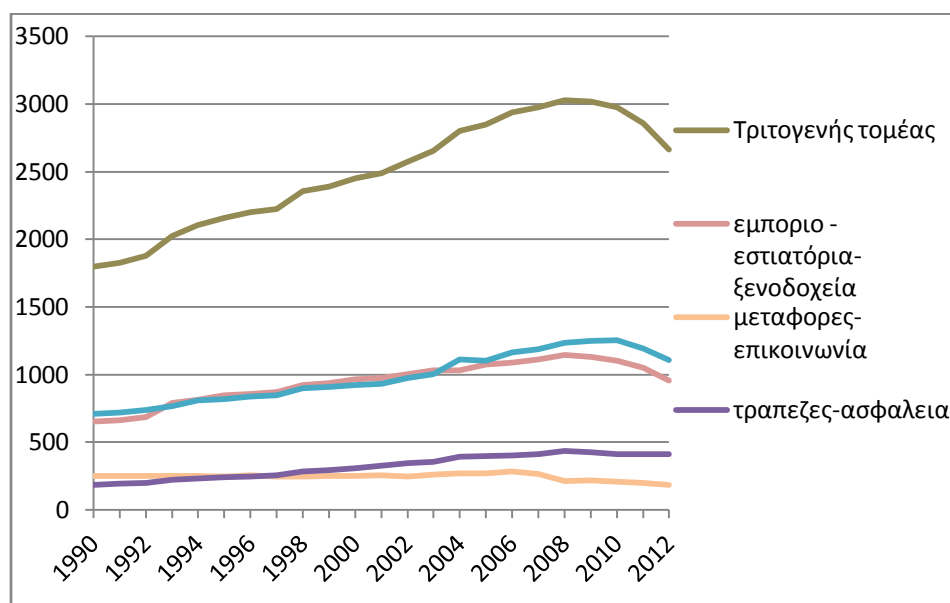
Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Όπως βλέπουμε η πορεία του δευτερογενή τομέα επηρεάζεται κυρίως από τους τομείς τις βιομηχανίας και των οικοδομών-κατασκευών και λιγότερο από τους κλάδους του ηλεκτρισμού και των ορυχείων. Η απασχόληση σε αυτούς τους δύο κλάδους είναι πολύ μικρή. Για το λόγο αυτό οποιαδήποτε αυξομείωση αυτών των κλάδων επηρεάζει πολύ λίγο το σύνολο απασχόλησης του δευτερογενή τομέα. Μπορούμε να πούμε επίσης ότι από τη πορεία των μεγεθών μας το σύνολο απασχόλησης του δευτερογενή τομέα το διάστημα 1990-1995 επηρεάστηκε περισσότερο από τις μεταβολές στο κλάδο της βιομηχανίας και βιοτεχνίας, το διάστημα 2004-2008 από το κλάδο των οικοδομών και δημόσιων έργων και το 2008-2012 και από τους δύο.

Για το διάστημα 2008-2012, είχαμε μείωση στο κλάδο των ορυχείων κατά 5,800 χιλιάδες άτομα. Στο κλάδο του ηλεκτρισμού μεταξύ 2008-2009 οι απασχολούμενοι μειώθηκαν κατά 6,300 χιλιάδες άτομα ενώ το διάστημα 2009-2010 αυξήθηκαν κατά 200 άτομα, ενώ το διάστημα 2010-2012 η απασχόληση μειώθηκε κατά 10,700 χιλιάδες άτομα. Από την άλλη η απασχόληση στο τομέα της βιομηχανίας και βιοτεχνίας μειώθηκε κατά 174,900 χιλιάδες άτομα, ενώ ο τομέας

των οικοδομών –κατασκευών και δημοσίων έργων κατά 182,700 χιλιάδες άτομα. Βλέπουμε δηλαδή , ότι το διάστημα τις κρίσεις στην Ελλάδα, επηρεάστηκαν κυρίως αυτοί οι δύο τομείς. Επλήγησαν δηλαδή τομείς που επηρεάζουν το επίπεδο της ανταγωνιστικότητας της χώρας. Επίσης φαίνεται ότι επλήγησαν οι κλάδοι εντάσεως εργασίας περισσότερο, για αυτό και είχαμε τόσο μεγάλη αύξηση στο συνολικό ποσοστό της ανεργίας.

Γράφημα 3.8.2 Διαχρονική εξέλιξη τριτογενή τομέα

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Όσον αφορά τον τριτογενή τομέα ανοδική τάση υπάρχει για όλες τις υποκατηγορίες. Μόνο από το διάστημα της κρίσης και μετά παρουσιάζουν πτωτική πορεία όλες οι υποκατηγορίες με εξαίρεση το κλάδο των τραπεζών –ασφαλειών ο οποίος το 2008 αυξήθηκε ελαφρώς και στη συνέχεια σταδιακά και σταθερά μειωνόταν ελαφρώς μέχρι το 2012. Από τους κλάδους μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων απασχολούν οι κλάδοι εμπορίας-εστιατορίων-ξενοδοχείων και οι λοιπές υπηρεσίες. Οι κλάδοι των τραπεζών και των μεταφορών – επικοινωνιών απασχολούν λιγότερα άτομα. Στο σύνολό του ο τριτογενής τομέας φαίνεται να επηρεάζεται με βάση την εικόνα που παρουσιάζει περισσότερο από τους κλάδους του εμπορίου, των ξενοδοχείων, και εστιατορίων καθώς και από τις υπόλοιπες υπηρεσίες (εκτός αυτών που

παρουσιάζουμε). Μάλιστα, κυρίως για το διάστημα της κρίσης (2008-2012) είχαμε τις εξής μεταβολές στον αριθμό των απασχολούμενων : στο κλάδο των μεταφορών –επικοινωνιών είχαμε μείωση της απασχόλησης κατά 22,500 χιλιάδες άτομα, στο κλάδο των τραπεζών- ασφάλειας μείωση κατά 22,200 χιλιάδες άτομα, στο κλάδο του εμπορίου, των ξενοδοχείων, και εστιατορίων καθώς και στις λοιπές υπηρεσίες είχαμε μείωση 187,500 χιλιάδες άτομα και 126,800 χιλιάδες άτομα αντίστοιχα.

3.8 Η διάρθρωση του ενεργού πληθυσμού κατά θέση στο επάγγελμα

Ένα, από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής αγοράς εργασίας είναι τα υψηλά ποσοστά αυτοαπασχολούμενων και συμβοηθούντων μελών με βάση το σύνολο του εργατικού δυναμικό τόσο για το ίδιο το σύνολο της χώρας όσο και σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Συγκεκριμένα στην Ευρωπαϊκή Ένωση ο μέσος όρος των μισθωτών είναι 85% περίπου στην Ελλάδα κάτι τέτοιο δεν ισχύει (Κικίλιας, 2007). Σύμφωνα με τον Gavroglou (2012) το χαρακτηριστικό αυτό λειτουργεί ευεργετικά για τη παραοικονομία της χώρας μας και ότι αυτό συνεπάγεται (Gavroglou, 2012). Ενώ από την άλλη πλευρά υποστηρίζεται ότι οι μισθωτοί μπορούν να επιτύχουν ονομαστικούς μισθούς που αντιστοιχούν σε υψηλότερους πραγματικούς μισθούς (με δεδομένες τις ισχύουσες τιμές κατά την περίοδο της διαπραγμάτευσης) (INE/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, 2012).

Στο παρακάτω γράφημα παραθέτουμε το μέσο όρο του συνόλου του εργατικού δυναμικού με βάση τη θέση στο επάγγελμα για κάποιες χρονικές περιόδους.

Πίνακας 3.9

Οικονομικά ενεργός πληθυσμός κατά θέση στο επάγγελμα (Χιλ.)					
Έτη	1990-1994	1995-1999	2000-2004	2005-2008	2009-2012
Σύνολο Εργ. Δυναμικού	3709,2	3919,8	4187,7	4472,6	4200,9
Εργοδότες	246,0	277,4	326,1	365,4	331,9
Αυτοαπασχολούμενοι	1047,1	1017,6	981,8	962,1	958,0
Συμβοηθούντα μέλη	453,5	453,6	340,3	282,0	230,9
Μισθωτοί	1962,6	2169,3	2539,8	2863,1	2680,0

Παρατηρούμε λοιπόν ότι σε σχέση με το σύνολο του εργατικού δυναμικού ο αριθμός αυτών που αυτοαπασχολούνται ή είναι οι ίδιοι εργοδότες ή αποτελούν συμβοηθούντα μέλη είναι υψηλός. Αν τους δούμε ξεχωριστά βλέπουμε ότι οι εργοδότες αυξάνονται για κάθε χρονικό διάστημα που έχουμε ορίσει με εξαίρεση το 2009-2012 όπου μειώνεται ο αριθμός τους. Οι αυτοαπασχολούμενοι μειώνονται αλλά είναι υψηλό το ποσοστό τους σε σχέση με άλλες κατηγορίες και με βάση το σύνολο του εργατικού δυναμικού. Τα άτομα που εργάζονται ως συμβοηθούντα μέλη αυξάνονται τη δεκαετία του 90 ' και από εκεί και έπειτα μειώνονται. Από την άλλη οι μισθωτοί αυξάνονται για το μεγαλύτερο μέρος της περιόδου που εξετάζουμε. Πολλοί από τον άτυπο τομέα της αγοράς εργασίας ή τη κατηγορία των συμβοηθούντων μελών κυρίως νέοι και γυναίκες φαίνεται ότι μετακινήθηκαν σε θέσεις της μισθωτής απασχόλησης. Υποδηλώνοντας με τον τρόπο αυτό αλλαγές στην κατάσταση της αγοράς εργασίας με βάση συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (Κικίλιας, 2007). Μείωση, βέβαια, παρουσιάζουν μόνο για το διάστημα 2009-2012. Όπως φαίνεται από τον πίνακά μας η μείωση στους μισθωτούς είναι η μεγαλύτερη σε σχέση με τις άλλες κατηγορίες μας τα τελευταία χρόνια.

3.9 Η διάρθρωση της απασχόλησης μεταξύ πλήρης και μερικής και οι νέες μορφές εργασίας

Στην Ελλάδα ιδιαίτερα μετά το 2000 είχαμε τη θεσμοθέτηση ενός πιο ευνοϊκότερου πλαισίου για τις ευέλικτες μορφές απασχόλησης. Μία σημαντική μορφή ευέλικτης απασχόλησης είναι αυτή της μερικής απασχόλησης²⁰. Αυτή η μορφή παρά την ευελιξία που πρόσφερε στην αγορά εργασίας δεν φαίνεται να βρήκε μεγάλη ανταπόκριση από το σύνολο του εργατικού δυναμικού. Τα ποσοστά που θα παρουσιάσουμε παρακάτω μας δείχνουν ότι οι πλειοψηφία του συνόλου του εργατικού δυναμικού προτιμά την πλήρη απασχόληση και η μερική απασχόληση επιλέγεται κυρίως ως λύση ανάγκης από ορισμένες κατηγορίες, όπως για παράδειγμα το γυναικείο και νεότερης ηλικίας πληθυσμό (ΙΝΕ- ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2007)

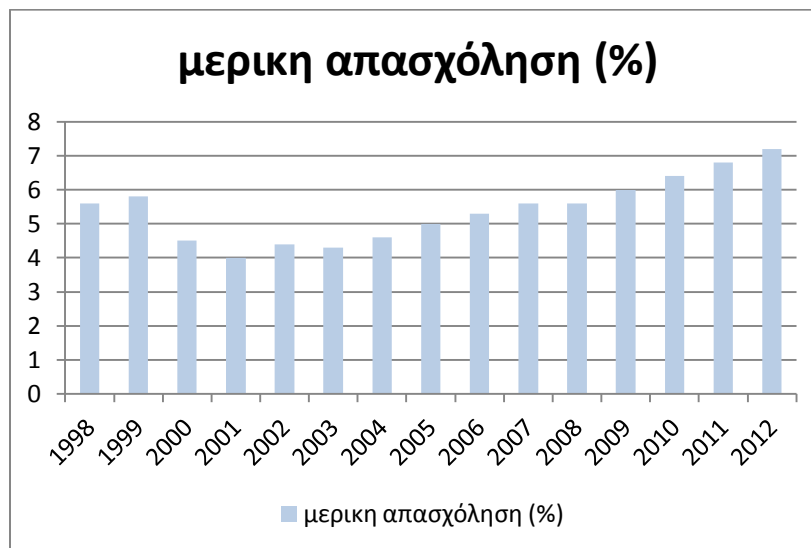
²⁰ Βέβαια υπάρχουν και άλλες όπως η υπερωριακή απασχόληση, οι βάρδιες, η εποχιακή απασχόληση, η υπεργολαβία και το φασόν στον ιδιωτικό τομέα, ενώ στον δημόσιο τομέα επικρατούν οι υπερωρίες και οι συμβάσεις ορισμένου χρόνου

Γράφημα 3.9

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Γράφημα 3.10

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Ιδία επεξεργασία

Τα παραπάνω γραφήματα μας δείχνουν την εξέλιξη του ποσοστού πλήρης και μερικής απασχόλησης για τη χρονική περίοδο 1998-2012 (με κλίμακα το 100%). Τα ποσοστά πλήρης απασχόλησης βλέπουμε ότι για το σύνολο τις περιόδου που εξετάζουμε βρίσκονται πάνω από το

90%, με υψηλότερο ποσοστό αυτό του 96% το 2001 και χαμηλότερο αυτό του 2012 της τάξεως του 92,8%. Επίσης, γίνεται αντιληπτό ότι από το 1998 μέχρι το 2001 αυξάνεται σημαντικά ενώ για όλο το υπόλοιπο διάστημα μειώνεται (μόνο το 2003 και το 2008 εμφανίζει μια ελαφρά άνοδο). Από την άλλη πλευρά η μερική απασχόληση παρουσιάζει πολύ χαμηλά ποσοστά. Το υψηλότερο αφορούσε την περίοδο 2012 με ποσοστό 7,2% (προφανώς αφού πλήρης απασχόληση = 92,8%) και το χαμηλότερο το 2001 με ποσοστό 4% (προφανώς αφού πλήρης απασχόληση = 96%). Επιπλέον, σε αντίθεση με τη πλήρη απασχόληση μετά από μία μικρή άνοδο μεταξύ 1998-1999 ακολούθησε πτωτική πορεία μέχρι το 2001 και από εκεί και έπειτα σταδιακή άνοδος μέχρι το 2012.

Όμως, όπως τα γραφήματα μας δείχνουν και ένα επιπρόσθετο στοιχείο. Μετά το 2008 η μείωση της πλήρης απασχόλησης ήταν πιο μεγάλη σε σχέση με την άνοδο της μερικής απασχόλησης. Για το λόγο αυτό παραθέτουμε ένα πίνακα για το διάστημα 2008-2012, με τον αριθμό των ατόμων μερικής και πλήρης απασχόλησης.

Πίνακας 3.10 Πλήρη – Μερική απασχόληση (ανά τρίμηνο) από το 2008-2012

Πλήρης απασχόληση	A	B	Γ	Δ
2008	4.250,4	4.332,5	4.340,0	4.293,1
2009	4.210,1	4.259,5	4.276,0	4.200,1
2010	4.142,4	4.144,9	4.122,9	4.018,0
2011	3.909,3	3.888,8	3.803,2	3.653,1
2012	3.561,2			
2008 – 2011/2012	-689,2	-443,7	-536,8	-640,0
Μερική απασχόληση	A	B	Γ	Δ
2008	261,2	250,1	249,7	260,5
2009	275,7	272,4	264,1	276,7
2010	283,2	282,1	280,1	281,0
2011	285,2	267,5	276,1	279,7
2012	276,7			
2008 – 2011/2012	15,5	17,4	26,4	19,2

Πηγή Στοιχείων ΕΣΥΕ, Επεξεργασία ΙΝΕ/ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2012)

Από τα στοιχεία βλέπουμε ότι οι μεταβολές για κάθε τρίμηνο στη πλήρη απασχόληση είναι πολύ μεγαλύτερη από την μερική. Για το α' τρίμηνο η μεταβολή είναι 689,200 χιλιάδες άτομα (μείωση) στη πλήρη έναντι 15,500 χιλιάδες άτομα στην μερική (άνοδο). Για το β' τρίμηνο

η μεταβολή που παρουσιάζεται αφορούσε το διάστημα 2008-2011 και ήταν 443,700 χιλιάδες άτομα (μείωση) για τη πλήρη και 17,400 χιλιάδες άτομα (άνοδο) για τη μερική απασχόληση. Για το γ' τρίμηνο οι μεταβολές αυτές ήταν 536,800 χιλιάδες άτομα (μείωση) και 26,400 χιλιάδες άτομα (άνοδο) για τη πλήρη και μερική αντίστοιχα απασχόληση. Τέλος, για το δ' τρίμηνο οι μεταβολές ήταν 640,000 χιλιάδες άτομα (μείωση) για τη πλήρη και 19,200 χιλιάδες άτομα (άνοδο) για τη μερική απασχόληση.

Φαίνεται δηλαδή ότι η κρίση έπληξε περισσότερο τα άτομα πλήρους απασχόλησης, και ότι η μεταβολή της μερικής απασχόλησης ήταν μικρότερη σε σχέση με τη πλήρη. Ωστόσο το διάστημα αυτό ακολούθησαν και άλλες ευέλικτες μορφές απασχόλησης εκτός της μερικής, όπως η εκ περιτροπής εργασία, οι συμβάσεις ορισμένου χρόνου, κτλ (INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2012).

Μετά την οικονομική κρίση και την ύφεση που βιώνει η χώρα τα τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε έντονη αύξηση στην εκ περιτροπής απασχόληση. Επίσης, πολλές είναι και οι συμβάσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης οι οποίες μετατράπηκαν σε μερικής και εκ περιτροπής απασχόληση. Από την άλλη οι συμβάσεις έργου και υπεργολαβίας (φασόν) μειώθηκαν.

Συγκεκριμένα όπως θα δούμε στο πίνακα παρακάτω, σύμφωνα με στοιχεία του ΣΕΠΕ (Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας) ο αριθμός των συμβάσεων εργασίας που αφορούν την μερική απασχόληση και την εκ περιτροπής εργασία αυξήθηκαν από το 2009-2010 κατά 100.391 χιλιάδες συμβάσεις και σε ποσοστό κατά 30%. Ενώ από το 2010 -2011 παρατηρήθηκε μείωση των συμβάσεων αυτών κατά 46.028 χιλιάδες και σε ποσοστό κατά 11%. Το διάστημα 2009-2011 βλέπουμε ότι μεγαλύτερη αύξηση έχουν οι συμβάσεις εκ περιτροπής απασχόλησης, οι οποίες αυξήθηκαν από τις 57825 χιλιάδες το 2009 στις 84519 χιλιάδες συμβάσεις το 2011. Ως ποσοστό η αύξηση αυτή αφορούσε το 46%. Οι συμβάσεις μερικής απασχόλησης από την άλλη αν και περισσότερες σε αριθμό σημείωσαν μικρότερη μεταβολή. Αυξήθηκαν κατά 10% και συγκεκριμένα το 2009 ήταν 272.561 χιλιάδες και το 2011 έφτασαν τις 300.230 χιλιάδες.

Πίνακας 3.11 Συμβάσεις εργασίας με ευέλικτες μορφές απασχόλησης

ΕΤΟΣ	ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΜΕΡΙΚΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΕΚ ΠΕΡΙΤΡΟΠΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΡΙΚΗΣ & ΕΚ ΠΕΡΙΤΡΟΠΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	ΕΤΗΣΙΑ ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ ΕΤΟΣ ΓΙΑ ΜΕΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚ ΠΕΡΙΤΡΟΠΗΣ	ΕΤΗΣΙΑ ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ ΕΤΟΣ ΓΙΑ ΜΕΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚ ΠΕΡΙΤΡΟΠΗΣ (%)
2009	272.561	57.825	330.386	-48.521	-13
2010	340.619	90.158	430.777	100.391	30
2011	300.230	84.519	384.749	-46.028	-11
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2011-2010	-40.389	-5.639	-46.028		
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2011-2010 (%)	-11,86	-6,25	-10,68		
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2010-2009	68.058	32.333	100.391		
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2010-2009 (%)	24,97	55,92	30,39		
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2011-2009	27.669	26.694	54.363		
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2011-2009 (%)	10,15	46,16	16,45		

Πηγή Στοιχείων ΣΕΠΕ, Επεξεργασία ΙΝΕ-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2012)

Όσον αφορά τις συμβάσεις έργου και ανεξάρτητων υπηρεσιών καθώς και τις συμβάσεις υπεργολαβίας (φασόν) το διάστημα 2009-2011 μειώθηκαν . Συγκεκριμένα από τις 37.517 το 2009 μειώθηκαν στις 4.539 χιλιάδες. Σε ποσοστό η μείωση αυτή μεταφράζεται στο 87%.

Πίνακας 3.12 Συμβάσεις έργου και υπεργολαβίας

ΕΤΟΣ	ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΕΡΓΟΥ Η' ΠΑΡΟΧΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΦΑΣΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑ ΜΟΝΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΤΗΣΙΑ ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ ΕΤΟΣ ΓΙΑ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΦΑΣΩΝ	ΕΤΗΣΙΑ ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ ΕΤΟΣ ΓΙΑ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΦΑΣΩΝ (%)
2009	35.526	1.991	37.517	-29.535	-44
2010	16.515	628	17.143	-20.374	-54
2011	4.345	194	4.539	-12.604	-74
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2011-2010	-12.170	-434	-12.604		
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2011-2010 (%)	-73,69	-69,11	-73,52		
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2010-2009	-19.011	-1.363	-20.374		
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2010-2009 (%)	-53,51	-68,46	-54,31		
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2011-2009	-31.181	-1.797	-32.978		
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2011-2009 (%)	-87,77	-90,26	-87,90		

Πηγή Στοιχείων ΣΕΠΕ , Επεξεργασία ΙΝΕ- ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2012)

Εκτός όμως των συμβάσεων εργασίας που υπογράφηκαν και αφορούσαν ευέλικτες μορφές απασχόλησης, αρκετές συμβάσεις πλήρους απασχόλησης μετατράπηκαν σε εκ περιτροπής και μερικής απασχόλησης συμβάσεις. Συνολικά, το 2009-2011 οι συμβάσεις πλήρους απασχόλησης που μετατράπηκαν σε πιο ευέλικτες μορφές εργασίας αυξήθηκαν κατά 258%. Ειδικότερα, από τις 16.461 χιλιάδες το 2009 ανέβηκαν στις 58.962 χιλιάδες το 2011. Επιπλέον, και σε αυτήν την περίπτωση, οι περισσότερες συμβάσεις πλήρους απασχόλησης μετατράπηκαν σε εκ περιτροπής και λιγότερο σε μερικής. Από τις 4.839 χιλιάδες το 2009 έφτασαν τις 26.542 χιλιάδες το 2011. Εκφρασμένα, μάλιστα σε ποσοστό αντιστοιχούν στο 448%.

Πίνακας 3.13 Μετατροπή σύμβασης πλήρους απασχόλησης σε σύμβαση ευέλικτης εργασίας

ΕΤΟΣ	ΜΕΡΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΚ ΠΕΡΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑ	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	ΕΤΗΣΙΑ ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ ΕΤΟΣ%	ΕΤΗΣΙΑ ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ ΕΤΟΣ%
2009	11.622	4.839	16.461		
2010	18.713	7.540	26.253	9.792	59
2011	32.420	26.542	58.962	32.709	125
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2011-2010	13.707	19.002	32.709		
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2011-2010 (%)	73,25	252,02	124,59		
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2010-2009	7.091	2.701	9.792		
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2010-2009 (%)	61,01	55,82	59,49		
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2011-2009	20.798	21.703	42.501		
ΑΠΟΚΛΙΣΗ 2011-2009 (%)	178,95	448,50	258,19		

Πηγή ΣΕΠΕ, Επεξεργασία ΙΝΕ-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2012)

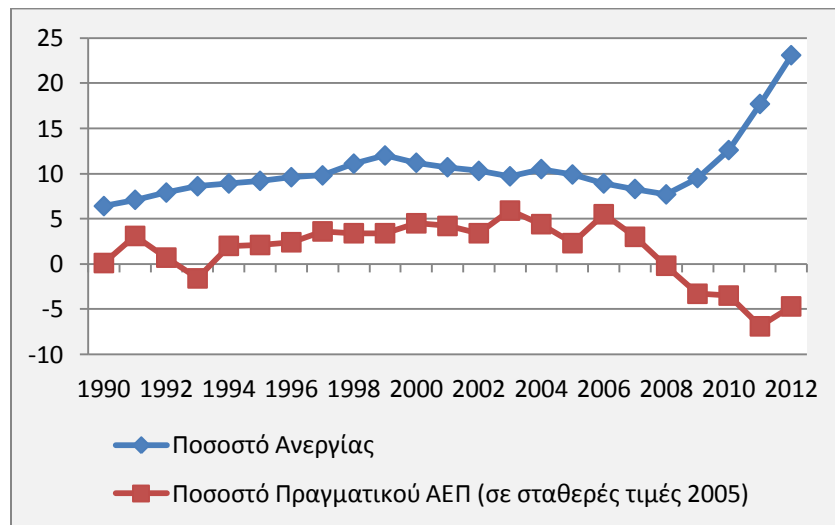
Κεφάλαιο 4

Ανεργία και Ανάπτυξη : Ο νόμος του Okun

4.1. Γραφική συσχέτιση Ανεργίας - πραγματικού ΑΕΠ

Όπως είδαμε στο προηγούμενο τμήμα η ύφεση που επήλθε στην Ελλάδα τόσο στις αρχές της δεκαετίας του 1990 όσο και αυτή τα τελευταία χρόνια, οδήγησαν σε συρρίκνωση το ΑΕΠ της χώρας και παράλληλα την ανεργία στα ύψη. Επομένως, λοιπόν η μη επίτευξη και συντήρηση μιας ετήσιας αύξησης του ΑΕΠ αποτελεί σημαντική αιτία για τη παρουσία υψηλής ανεργίας. Ωστόσο, η συσχέτιση ανεργίας – οικονομικής ανάπτυξης σε όρους (πραγματικού ΑΕΠ) δεν ήταν πάντα ισχυρή, όπως βλέπουμε από το γράφημα παρακάτω υπήρχαν περίοδοι όπου δεν φαίνεται η αντίθετη αυτή συμπεριφορά των δύο αυτών μακροοικονομικών μεγεθών μας.

Γράφημα 4.1: Ετήσια συσχέτιση Ανεργίας- Πραγματικού ΑΕΠ

Πηγή Στοιχείων : AMECO , Ιδία Επεξεργασία

Καταρχήν το διάστημα 1996-2000 το ΑΕΠ της χώρας ακολουθούσε ανοδική πορεία αλλά ταυτόχρονα αυξανόταν και η ανεργία για το διάστημα. Ωστόσο στη πορεία βλέπουμε ότι ενώ το πραγματικό ΑΕΠ της χώρας ακολουθεί μια πτωτική πορεία βλέπουμε ότι μειώνεται και το ποσοστό της ανεργίας. Ουσιαστικά δηλαδή η επίδραση της ανάπτυξης φάνηκε μετά από κάποιο χρονικό διάστημα. Το ίδιο ισχύει και για τη δεύτερη δεκαετία υπάρχουν διαστήματα

όπου τα δύο μας μεγέθη δεν ακολουθούν αντίθετη πορεία (το διάστημα 2002 με 2005 το πραγματικό ΑΕΠ άρχισε να πέφτει, αν και πάλι βρισκόταν σε υψηλά επίπεδα, ωστόσο δεν γίνεται αντιληπτή έντονη αύξηση της ανεργίας απεναντίας μειώνεται. Το πρόβλημα αυτό οφείλουμε να αναφέρουμε στο σημείο αυτό ότι αποτελεί ένδειξη του φαινομένου της υστέρησης στην ελληνική αγορά εργασίας. Βέβαια από το γράφημα είναι εμφανές ότι τα διαστήματα της ύφεσης στην Ελλάδα η συσχέτιση μεταξύ ανεργίας και πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) είναι πιο έντονη σε σχέση με τα διαστήματα που βρισκόταν σε ανάπτυξη.

Πόσο ισχυρή λοιπόν είναι η συσχέτιση αυτών των δύο μεταβλητών ; Πόσο μπορεί να μειώσει μια άνοδος του πραγματικού ΑΕΠ το ποσοστό της ανεργίας στην Ελλάδα ; Η μελέτη αυτή θα γίνει με τη χρήση του νόμου του Okun.

4.2 Παρουσίαση του νόμου του Okun

Η ύπαρξη υψηλής ανεργίας σημαίνει ότι το εργατικό δυναμικό δεν χρησιμοποιείται αποτελεσματικά, ταυτόχρονα αφού οι απασχολούμενοι είναι εκείνοι που βοηθούν να παραχθούν τα αγαθά και οι υπηρεσίες, ενώ οι άνεργοι όχι, οι αυξήσεις του ποσοστού της ανεργίας θα συνδέονται με μειώσεις στο πραγματικό ΑΕΠ. Η θεμελιώδης αντίστροφη αυτή σχέση μεταξύ της αύξησης της ανεργίας και της μείωσης του πραγματικού προϊόντος έχει μείνει γνωστή στην οικονομική θεωρία ως νόμος του Okun , προς τιμήν του Arthur Okun , του οικονομολόγου που πρώτος μελέτησε τη σχέση αυτή (Mankiw, 2002, σελ 89).

Σύμφωνα με τον Kaugman (1988) ο Arthur Okun το 1962 στο άρθρο του « Potential GNP: Its Measurement and Significance» τυποποίησε τη σχέση αυτή σε μια στατιστική σχέση που δείχνει το βαθμό αρνητικής συσχέτισης ανάμεσα στις μεταβολές του ποσοστού της ανεργίας και στις μεταβολές του πραγματικού προϊόντος της οικονομίας (σε όρους ΑΕΠ). Συγκεκριμένα , χρησιμοποιώντας στοιχεία για την οικονομία των ΗΠΑ για τη μεταπολεμική περίοδο (1947-1960) παρατήρησε ότι για κάθε ποσοστιαία αύξηση της ανεργίας πάνω από το επίπεδο του φυσικού ποσοστού της , οδηγεί σε μείωση του πραγματικού ΑΕΠ από το ΑΕΠ που αντιστοιχεί στο φυσικό ποσοστό της ανεργίας ή διαφορετικά το «πραγματικό δυνητικό ΑΕΠ» κατά 3% περίπου. Υπάρχει δηλαδή μια ανταλλακτική σχέση αναλογίας 3 προς 1. Ο Motley (1984)

επεσήμανε ότι με τον όρο «πραγματικό δυνητικό ΑΕΠ» καλείται η μέγιστη δυνατή ποσότητα του ΑΕΠ, που παράγεται υπό συνθήκες πλήρους απασχόλησης του εργατικού δυναμικού, δηλαδή υπό συνθήκες κατά τις οποίες η οικονομία βρίσκεται στο φυσικό ποσοστό της ανεργίας ($u=u_n$). Το φυσικό ποσοστό της ανεργίας αποτελεί το ελάχιστο ποσοστό ανεργίας μιας οικονομίας το οποίο είναι αναπόφευκτο καθώς πάντα θα υπάρχει μη απασχολούμενο εργατικό δυναμικό γιατί πάντα θα υπάρχουν κάποια ποσοστά ανεργίας τριβής, διαρθρωτικής και εποχικής.

Στο σημείο αυτό αξίζει να τονίσουμε ότι ο νόμος του Okun επιτρέπει την εξέταση της σχέσης και αντίστροφα. Οι Hsing (1991) βασισμένος στο βιβλίο του Okun (1970,σελ 137) «The Political Economy of Prosperity, Norton: New York» παραθέτει ότι αν το επίπεδο του πραγματικού ΑΕΠ αυξηθεί κατά 1 ποσοστιαία μονάδα πάνω από το «πραγματικό δυνητικό επίπεδο προϊόντος », το ποσοστό της ανεργίας θα μειωθεί κατά 0,3 ποσοστιαίες μονάδες. Υπάρχει δηλαδή η αναλογία 0,3 προς 1 η οποία όμως ισχύει μόνο για δείγμα έρευνας με ποσοστό ανεργίας να κυμαίνεται μεταξύ 3%-7,5%. Σε περίπτωση που το ποσοστό ανεργίας ξεπερνά τα όρια αυτά τότε η αναλογία θα είναι υψηλότερη. Τα αποτελέσματα αυτά υποδεικνύουν ότι η μείωση στο πραγματικό ΑΕΠ είναι πιο σημαντική αναλογικά σε σχέση με την αύξηση της ανεργίας. Σύμφωνα με τους Prachowny (1993) και Motley (1984) , ο Okun (1962,1970) επεσήμανε ότι υπάρχουν και κάποιοι άλλοι παράγοντες που συνδέονται με την σχέση αυτή και ότι αυτοί ασκούν επιρροή στη διαμόρφωση αυτών των αποτελεσμάτων. Τέτοιοι παράγοντες αποτελούν οι ώρες εργασίας, η παραγωγικότητα και η συμμετοχή του εργατικού δυναμικού (οι άνοδος των παραγόντων αυτών αποτελούν προϋπόθεση για να ισχύει η αναλογία αυτή). Χαρακτηριστικά, μια πτώση της ανεργίας θα οδηγήσει σε υψηλότερη συμμετοχή των απασχολούμενων, των ωρών απασχόλησης και παραγωγικότητας και κατ' επέκταση του πραγματικού ΑΕΠ. Επίσης , ο Okun (1962,1970), επεσήμανε ότι ακόμη και στη περίπτωση που μείνει σταθερή η μεταβολή του ποσοστού της ανεργίας, το ποσοστό του πραγματικού προϊόντος μπορεί να αυξηθεί καθώς επηρεάζεται σε γενικές γραμμές από το επίπεδο του πληθυσμού, την τεχνολογία, και την συσσώρευση κεφαλαίου (Mankiw, 2002, σελ90).

4.3 Ο νόμος του Okun εκφρασμένος μέσα από την Κευνσιανή και Νεοκλασική Σκέψη

Αν και η ύπαρξη μιας σταθερής εμπειρικής σχέσης αποτελεί πολύ σημαντικό παράγοντα για την άσκηση μακροοικονομικής πολιτικής, η μακροοικονομική θεωρία παρέχει σχετικά λίγα μοντέλα που να συνδέουν την ανεργία με το ΑΕΠ. Από μια παλαιά Κευνσιανή άποψη η εξήγηση του νόμου είναι απλή. Εξαιτίας μεταβολών στη συναθροιστική ζήτηση, οι επιχειρήσεις αλλάζουν τα σχέδια τους όσον αφορά την παραγωγική διαδικασία. Το γεγονός αυτό οδηγεί σε αλλαγές στην ζήτηση εργασίας. Συγκεκριμένα όταν η μεταβολή στη συναθροιστική ζήτηση είναι θετική η ανεργία μειώνεται και όταν είναι αρνητική η ανεργία αυξάνεται (Soegner και Stiassny, 2002).

Για παράδειγμα, με δεδομένο ότι δεν υπάρχουν ξαφνικές μεταβολές στο επίπεδο παραγωγικότητας, όταν η οικονομία βρίσκεται σε περίοδο ανάκαμψης, προσλαμβάνονται άνεργοι για να καλύψουν τις ανάγκες της αγοράς, αντίθετα την περίοδο ύφεσης εξαιτίας της μειωμένης παραγωγικής δραστηριότητας (εξαιτίας της μειωμένης ζήτησης από την πλευρά των καταναλωτών) πολλοί εργαζόμενοι δεν είναι χρήσιμοι πια ή οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν το κόστος εργασίας τους και χάνουν την δουλειά τους (Weber, 1995). Η εξήγηση αυτή προϋποθέτει ότι οι τιμές και οι μισθοί είναι σταθεροί. Όμως, οι Νεοκευνσιανοί οικονομολόγοι χρησιμοποιώντας μοντέλα στα οποία εισήγαγαν την ύπαρξη ονομαστικών ακαμψιών στην αγορά προϊόντος και την ύπαρξη πραγματικών ακαμψιών στην αγορά εργασίας (π.χ μισθοί αποδοτικότητας) έδειξαν εξίσου ότι και σε αυτές τις περιπτώσεις, μεταβολές στη συναθροιστική ζήτηση, μεταβάλλουν την παραγωγή και την απασχόληση και επομένως το επίπεδο ανεργίας (Soegner και Stiassny, 2002).

Αν και ο νόμος θεωρητικά έχει τις ρίζες του στο παλαιό και νέο Κευνσιανισμό, μπορεί να εκφραστεί και μέσω της Νεοκλασικής σκέψης. Συγκεκριμένα όταν η αγορά εργασίας βρίσκεται σε ισορροπία, μόνο η διαρθρωτική και η ανεργία τριβής υπάρχουν. Επομένως τα θεμέλια του νόμου του Okun μπορούν να ερμηνευθούν, δείχνοντας το λόγο που η ανεργία τριβής και η διαρθρωτική ανεργία αυξάνονται την περίοδο της ύφεσης και μειώνονται την περίοδο της οικονομικής άνθισης. Ένα χρήσιμο μέτρο των διαρθρωτικών προβλημάτων αποτελεί η τυπική απόκλιση των ποσοστών αύξησης της απασχόλησης του δευτερογενή τομέα. Την περίοδο

οικονομικής άνθισης η τυπική αυτή απόκλιση πρέπει να μειώνεται για να δικαιολογήσει την ισχύ του νόμου (Soegner και Stiassny, 2002).

Ερευνώντας την ανεργία τριβής και ειδικότερα την έννοια της αναζήτησης της αγοράς εργασίας, υποστηρίζεται ότι την περίοδο οικονομικής άνθισης τα άτομα που ψάχνουν για εργασία, έχουν ακόμη πιο χαμηλές φιλοδοξίες όσον αφορά τις μισθοδοτικές απολαβές και επομένως είναι πιο πρόθυμοι να βρουν εργασία (χαμηλότερη των προσδοκιών τους). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της ανεργίας την περίοδο που η οικονομία αρχίζει σιγά σιγά να ανακάμπτει. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει προσπάθειες να εκφράσουν τη σχέση ανεργίας –ΑΕΠ με τη χρήση θεωριών περί ενδογενούς ανάπτυξης. Η έκφραση αυτή δεν ακολουθεί το πρωτότυπο πνεύμα του νόμου, αλλά παρόλα αυτά η συμβολή τους είναι σημαντική (Soegner και Stiassny, 2002).

4.4 Η χρησιμότητα του νόμου

Είναι κοινός αποδεκτό από το σύνολο των οικονομικών ερευνητών ότι ο νόμος του Okun αποτελεί ένα ‘ακρογωνιαίο λίθο’ της μακροοικονομικής επιστήμης, η ποιοτική σημασία του οποίου είναι διαχρονική. Συγκεκριμένα, ο νόμος είναι σημαντικός τόσο από τη θεωρητική, όσο και από την εμπειρική πλευρά. Θεωρητικά, η σχέση αυτή έχει αξιοσημείωτη σημασία στη παραδοσιακή μακροοικονομία καθώς η καμπύλη συναθροιστικής προσφοράς μπορεί να εξαχθεί από το συνδυασμό της καμπύλης Phillips και του νόμου του Okun. Ουσιαστικά, όμως ο νόμος χαρακτηρίζεται ως μια εμπειροτεχνική μέθοδος (rule of thumb) (Harris, Silverstone, 2001) η οποία συνδυάζει το επίπεδο οικονομικής δραστηριότητας της αγοράς αγαθών με το επίπεδο οικονομικής δραστηριότητας της αγοράς εργασίας (Moosa, 2008). Επίσης, τονίζει το κόστος που φέρει στην οικονομία η υποαπασχόληση των πραγματικών πόρων, αλλά και το κέρδος αντίστοιχα σε όρους προϊόντος και κατ’ επέκταση οικονομικής ανάπτυξης, που θα μπορούσε να σημειωθεί στην αντίθετη περίπτωση (Hsing, 1991). Ουσιαστικά, δηλαδή, υποδεικνύει στους υπεύθυνους χάραξης οικονομικής πολιτικής την αναγκαιότητα καταπολέμησης της ανεργίας. Εναλλακτικά, βέβαια μπορούμε να παραθέσουμε ότι ο νόμος δείχνει τι ποσοστό παραγόμενου προϊόντος σε όρους πραγματικού ΑΕΠ μπορεί να μειώσει την ανεργία. Διεθνώς η σχέση αυτή αναφέρεται με την ορολογία «sacrifice ratio» (Soegner and Stiassny, 2002).

Επιπρόσθετα ο νόμος του Okun αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για τους υπεύθυνους χάραξης οικονομικής πολιτικής να εντοπίσουν πόσο αποτελεσματικές είναι οι αντιπληθωριστικές πολιτικές που ακολουθούν, καθώς εξαρτώνται σημαντικά από την επίδραση της ανεργίας πάνω στο επίπεδο του ΑΕΠ (Sögner και Stiassny ,2002). Πάνω από όλα όμως βοηθά τους υπεύθυνους χάραξης οικονομικής πολιτικής να εφαρμόσουν τις κατάλληλες πολιτικές καταπολέμησης της ανεργίας , δίνοντας ταυτόχρονα βαρύτητα στα χαρακτηριστικά της εκάστοτε αγοράς εργασίας. Συγκεκριμένα στην περίπτωση που ισχύει η ανταλλακτική σχέση ανεργίας και ΑΕΠ και ταυτόχρονα είναι ισχυρή, τότε χρειάζονται βραχυχρόνιες πολιτικές τόνωσης της συναθροιστικής ζήτησης για να μειωθεί το επίπεδο της ανεργίας (Christopoulos ,2004, Ζόνζηλος (2000) , Kitov 2011, Maza και Villaverde 2007) .

Στην αντίθετη περίπτωση όμως, γίνεται εμφανές ότι στο επίπεδο της ανεργίας είναι ενσωματωμένα διαρθρωτικά στοιχεία. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ύπαρξη έντονου συνδικαλισμού, με μέλη με μεγάλη δύναμη και επιρροή στο στάδιο καθορισμού των μισθών, καθιστώντας τους άκαμπτους (Christopoulos 2004). Τα χαρακτηριστικά αυτά επίσης υποδηλώνουν την παρουσία του φαινομένου της υστέρησης στο επίπεδο της ανεργίας (Apergis και Rezitis , 2003). Επομένως , σε γενικές γραμμές θα πρέπει να γίνουν διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας για να μειωθεί το επίπεδο της ανεργίας (Kitov 2011, Christopoulos 2004, Maza και Villaverde 2007,2009).

4.5 Οι εκδοχές του νόμου του Okun

Ο Okun (1970) στο βιβλίο του πρότεινε δύο εξειδικεύσεις του φερώνυμου νόμου. Οι δύο αυτές εκδοχές προέρχονται από την παρατήρηση ότι όσο πιο υψηλό είναι το ποσοστό εργασίας τόσο πιο πολλά αγαθά και υπηρεσίες θα παράγονται μέσα με μια οικονομία. Η υψηλότερη εργασία μπορεί να προκύψει από διάφορες πλευρές, όπως να δουλεύουν οι εργαζόμενοι περισσότερες ώρες, να δουλεύουν πιο παραγωγικά ή να προσλαμβάνονται περισσότεροι εργαζόμενοι (Knotek 2007).

Συγκεκριμένα οι εξειδικεύσεις αυτές ήταν: Πρώτον το υπόδειγμα των πρώτων διαφορών (first-difference model) και δεύτερων το υπόδειγμα του «χάσματος» (gap model).²¹

Το πρώτο υπόδειγμα δίνεται από την εξίσωση :

$$\Delta u_t = \beta_0 - \beta_1 \Delta y_t + \varepsilon_t \leftrightarrow \quad (4.1)$$

$$(u_t - u_{t-1}) = \beta_0 - \beta_1 (y_t - y_{t-1}) \quad (4.1.1)$$

οι όροι Δu_t και Δy_t εκφράζουν τις μεταβολές στο ποσοστό της ανεργίας και τις μεταβολές του πραγματικού προϊόντος αντίστοιχα, στο χρόνο²², ενώ ο όρος ε_t είναι το σφάλμα ή διαφορετικά ο διαταρακτικός όρος (Lee, 2000).

Η παράμετρος β_0 εκφράζει τη μεταβολή που θα επέλθει στο ποσοστό της ανεργίας όταν το επίπεδο του πραγματικού προϊόντος είναι μηδέν. Η παράμετρος β_1 ²³ είναι ο συντελεστής του νόμου του Okun. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε ότι η έκφραση του νόμου με το υπόδειγμα αυτό των πρώτων διαφορών αποτελεί έναν εύκολο τρόπο για να κάνουμε τις μεταβλητές μας στάσιμες (Lee, 2000). Σύμφωνα με τους Attfield και Silverstone (1998) ο νόμος ισχύει μόνο στην περίπτωση που οι μεταβλητές είναι στάσιμες ή στην περίπτωση που δεν είναι θα πρέπει να είναι ολοκληρωμένες πρώτης τάξης $I(1)$ και να συνολοκληρώνονται²⁴.

Για την εξειδίκευση του δεύτερου υποδείγματος ο Okun βασίστηκε στο γεγονός ότι κατά κανόνα, η οικονομία δεν λειτουργεί σε συνθήκες πλήρους απασχόλησης, εξαιτίας των ατελειών της αγοράς εργασίας. Οπότε η οικονομία δεν βρίσκεται στο φυσικό ποσοστό της ($u=u_n$) και δεν παράγεται η μέγιστη δυνατή ποσότητα του πραγματικού προϊόντος, δηλαδή το επίπεδο του πραγματικού δυνητικού προϊόντος. Επομένως, ισχύει $u > u_n$ και κατ' επέκταση ότι το παραγόμενο πραγματικό προϊόν είναι μικρότερο από το πραγματικό δυνητικό προϊόν, $y < y^*$ (ομοίως ισχύει και το αντίστροφο). Έτσι, λοιπόν, θα συνυπάρχουν σε κάθε χρονική στιγμή στην οικονομία δύο χάσματα. Το ένα εμφανίζεται με τη μορφή της απόκλισης του μετρούμενου

²¹ Πρότεινε και μια τρίτη αλλά, οι δύο προηγούμενες ήταν μαθηματικά ισοδύναμες, Kaugman (1988), Moosa (1997).

²² Ο Okun (1962) χρησιμοποίησε τριμηνιαία στοιχεία στα υποδείγματά του

²³ Ο συντελεστής αυτός αφορά το νόμο του Okun με βάση την ανεργία ως εξαρτημένη, η αντίστροφη σχέση υποδηλώνει ότι ο συντελεστής αυτός θα είναι $1/\beta$ (Knotek, 2007).

²⁴ Το ίδιο ισχύει και για τις παρακάτω σχέσεις που θα παρουσιάσουμε

από το φυσικό ποσοστό της ανεργίας, $u - u_n > 0$ και το άλλο με τη μορφή της απόκλισης του παραγόμενου από το δυνητικό πραγματικό προϊόν, $y - y^* < 0$ (Motley, 1984).

Έτσι, λοιπόν το δεύτερο υπόδειγμα αυτό δίνεται από την εξίσωση :

$$(u_t - u_t^*) = -\beta (y_t - y_t^*) + \varepsilon_t \quad (4.2)$$

όπου u_t είναι το τρέχον ποσοστό της ανεργίας, u_t^* είναι το φυσικό ποσοστό της ανεργίας (ή διαφορετικά ορίζεται ως το σημείο ισορροπίας της ανεργίας), y_t είναι το πραγματικό επίπεδο του προϊόντος, y_t^* είναι το πραγματικό δυνητικό επίπεδο του προϊόντος και $-\beta$ είναι ο συντελεστής του νόμου του Okun, ο οποίος μετρά τη κυκλική επίδραση στο ποσοστό της ανεργίας από μια ποσοστιαία μεταβολή του χάσματος του πραγματικού προϊόντος κατά μία μονάδα.

Ουσιαστικά δηλαδή οι διαφορές που εμφανίζονται μέσα στις παρενθέσεις αποτελούν το χάσμα της ανεργίας (unemployment gap) ή ‘ το κενό της ανεργίας’ και το χάσμα του πραγματικού προϊόντος (output gap) ή ‘ το κενό της παραγωγής’, τα οποία ‘αιχμαλωτίζουν’ το κυκλικό ποσοστό της ανεργίας και το κυκλικό στοιχείο του επιπέδου πραγματικού προϊόντος αντίστοιχα (Lee, 2000). Ουσιαστικά δηλαδή το κενό της ανεργίας αποτελεί μέτρο των πληθωριστικών πιέσεων που προέρχονται από την αγορά εργασίας, ενώ το παραγωγικό κενό ανάλογα με το εάν είναι ελλειμματικό ή πλεονασματικό δείχνει τη μειωμένη ή αντίστοιχα αυξημένη διαθεσιμότητα, βαθμό απασχόλησης και αποτελεσματικότητας των παραγωγικών συντελεστών (Κατσέλη, 2002) Το πλεονέκτημα του υποδείγματος αυτού είναι ότι παρέχει τη δυνατότητα να εξαχθούν συμπεράσματα για τη συμπεριφορά των χρονολογικών σειρών κατά την διάρκεια του επιχειρηματικού κύκλου (Lee, 2000).

Το πρόβλημα με αυτό το υπόδειγμα είναι ότι οι μεταβλητές u^* και y^* δεν είναι εύκολο να παρατηρηθούν. Σε αυτές της μεταβλητές υπάρχει μια τάση η οποία θα πρέπει να αφαιρεθεί από τα κυκλικά στοιχεία. Αλλά για το λόγο αυτό υπάρχει μια πληθώρα από οικονομετρικές τεχνικές, οι οποίες βοηθούν να γίνει απαλοιφή της τάσης καθώς η ύπαρξη της τάσης αυτής μας οδηγεί σε αναξιόπιστα αποτελέσματα. Μερικές μέθοδοι που την απαλείφουν είναι Hodrick-Prescott (HP), Kalman, Baxter-King, Beveridge-Nelson, Harvey structural time-series προσέγγιση (Lee, 2000).

Μετέπειτα όμως δόθηκαν και άλλες εξειδικεύσεις του νόμου. Συγκεκριμένα έχουμε την δυναμική εκδοχή και την εκδοχή της συνάρτησης παραγωγής. (Knotek, 2007).

Το δυναμικό υπόδειγμα (Dynamic version)

Ο ίδιος ο Okun σημείωσε ότι η απλότητα των παραπάνω αυτών εξισώσεων μπορεί να είναι προβληματική. Επιπρόσθετα, μια από τις παρατηρήσεις που έκανε αφορούσε το γεγονός ότι το τρέχον επίπεδο της ανεργίας επηρεάζεται από το τρέχον αλλά και το παρελθοντικό επίπεδο του προϊόντος (Knotek, 2007).

Με βάση την εκδοχή των πρώτων διαφορών, αυτή η παρατήρηση υπονοεί ότι έχουν παραληφθεί κάποιες μεταβλητές από το μοντέλο του. Έτσι πολλοί οικονομολόγοι χρησιμοποίησαν την δυναμική εκδοχή του νόμου του Okun. Μια απλή δυναμική εκδοχή του νόμου μπορεί να συμπεριλαμβάνει τις τρέχουσες μεταβολές του ΑΕΠ, τις παρελθοντικές, καθώς και τις τρέχουσες και παρελθοντικές μεταβολές της του ποσοστού της ανεργίας.

Για παράδειγμα το υπόδειγμα μπορεί να γραφεί με βαθμούς υστέρησης για τις μεταβολές του ΑΕΠ και του ποσοστού της ανεργίας. :

$$\Delta u_t = \beta_0 + \beta_1 \Delta y_t + \beta_2 \Delta y_{t-1} + \beta_3 \Delta u_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.3)$$

Η εξίσωση εξηγεί τη μεταβολή στο τρέχον επίπεδο της ανεργίας με σεβασμό στις μεταβολές των μεταβολών που βρίσκονται στη δεξιά πλευρά (Lee, 2000).

Η δυναμική αυτή εκδοχή του νόμου είναι πολύ σημαντική και διαφορετική από τις υπόλοιπες καθώς δίνει έμφαση και στις παρελθοντικές μεταβολές των μεταβλητών μας. Μάλιστα η παρουσία παρελθοντικών μεταβολών στο ποσοστό της ανεργίας ως μεταβλητές στο υπόδειγμά εξαλείφει προβλήματα αυτοσυσχέτισης του διαταρακτικού όρου που τυχόν εμφανίζονται στο υπόδειγμα των πρώτων διαφορών. Πολλοί οικονομολόγοι, μάλιστα συνδύασαν τη δυναμική εκδοχή και με το υπόδειγμα του χάσματος. Το μειονέκτημα της είναι ότι είναι πιο σύνθετη και δεν είναι τόσο εύκολη η ερμηνεία των αποτελεσμάτων σε σχέση με τα άλλα δύο υποδείγματα (Knotek, 2007).

Η συνάρτηση παραγωγής (Production version)

$$y = \alpha (k+c) + \beta (\gamma n + \delta h) + \tau \quad \text{όπου,} \quad (4.4)$$

k = εισροές κεφαλαίου

c = το ποσοστό χρησιμότητας του κεφαλαίου

n = ο αριθμός των εργαζομένων

h = οι ώρες εργασίας

τ = τεχνολογία

Η λογική πίσω από την νέα αυτή εκδοχή κρύβεται στο γεγονός ότι η ανεργία δεν καθορίζεται από τις αλλαγές της παραγωγής και μόνο. Σύμφωνα με την οικονομική θεωρία η παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών μιας χώρας απαιτεί το συνδυασμό της εργασίας, του κεφαλαίου και της τεχνολογίας. (Prachowny, 1993). Κατ' επέκταση η ανεργία είναι ένας παράγοντας που σχετίζεται με το ποσοστό της εργασίας, αλλά δεν είναι ο μοναδικός και άλλοι παράγοντες όπως ο πληθυσμός, το σύνολο του εργατικού δυναμικού, οι ώρες εργασίας το επηρεάζουν. Όλοι αυτοί οι παράγοντες σε συνδυασμό με τους άλλους δύο την τεχνολογία και το κεφάλαιο οδήγησαν τους οικονομολόγους να έχουν μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για το 'τι' επηρεάζει την παραγωγή και την ανεργία. Επιπλέον, αυτή η προσέγγιση οδήγησε τους οικονομολόγους στην έκφραση του νόμου του Okun με βάση τη συνάρτηση παραγωγής (Knotek, 2007).

Η εκδοχή αυτή περιλαμβάνει μια συνάρτηση παραγωγής σε συνδυασμό με το πλαίσιο του υποδείγματος του χάσματος. Το πλεονέκτημα αυτής της εκδοχής είναι ότι από πίσω της υπάρχει ένα θεμελιώδες θεωρητικό υπόβαθρο, ενώ οι άλλες εκδοχές είναι περισσότερο εμπειροτεχνικές. Το μειονέκτημα όμως σε αυτή τη περίπτωση είναι ότι απαιτούνται πληροφορίες που να σχετίζονται με το κεφάλαιο και τη τεχνολογία και αυτό την καθιστά πιο δύσκολη στην εφαρμογή της και στην αξιοπιστία των αποτελεσμάτων της (Knotek, 2007).

4.6 Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Ο νόμος του Okun, όπως έγινε αντιληπτό από το προηγούμενο τμήμα της παρούσης εργασίας διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη μακροοικονομική πολιτική. Για το λόγο αυτό έχει γίνει αντικείμενο μελέτης από ένα πολύ μεγάλο αριθμό ερευνητών.

Ο Arthur Okun (1962) εκτίμησε όπως είδαμε μία αναλογία 3: 1 μεταξύ της ανεργίας και του πραγματικού ΑΕΠ. Όμως, μετέπειτα οι ερευνητές παρατήρησαν ότι ο νόμος του Okun δεν είναι ο ίδιος για όλες τις χώρες. Συγκεκριμένα, όπως θα δούμε παρακάτω μεταγενέστεροι ερευνητές συμπεραίνουν ότι ο συντελεστής του νόμου του Okun όχι μόνο μεταβάλλεται από χώρα σε χώρα, αλλά μέσα στην ίδια την χώρα από περιφέρεια σε περιφέρεια, από περίοδο σε περίοδο εξαιτίας σημαντικών διαρθρωτικών αλλαγών που γίνονται στην εκάστοτε χώρα, καθώς επίσης και κατά τη διάρκεια του οικονομικού κύκλου. Ειδικότερα, ο συντελεστής του νόμου του Okun παρουσιάζει ασύμμετρη συμπεριφορά. Η άνοδος της ανεργίας σε περιόδους ανάπτυξης είναι μικρότερη από ότι η μείωσή της σε περιόδους ύφεσης.

Συγκεκριμένα, λοιπόν, ο Prachowny (1993) , συμπέρανε ότι ο νόμος του Okun (1962) δεν είναι τόσο όσο ο ίδιος τον εκτίμησε. Για την μελέτη του χρησιμοποίησε τα ίδια στοιχεία με τον Okun για την ίδια χώρα, έχοντας ως υπόδειγμα τη συνάρτηση παραγωγής, καθώς κατά την γνώμη του παράγοντες όπως : οι ώρες εργασίας, η προσφορά εργασίας, το επίπεδο παραγωγικότητας , επηρεάζουν ξεχωριστά το επίπεδο του πραγματικού προϊόντος (σε όρους ΑΕΠ) και επηρεάζουν ανάλογα το συντελεστή του νόμου του Okun. Με βάσει τα αποτελέσματά του ο συντελεστής του νόμου είναι κοντά στο -2% και όχι στο -3% (η αντίστροφη δηλαδή σχέση υποδηλώνει -0,2% και -0,3% συντελεστές αντίστοιχα).

Ανάμεσα στους ερευνητές που αμφισβήτησαν την εκτίμηση του Okun (1962) ήταν και ο Weber (1995) , ο οποίος προσπάθησε και αυτός να μελετήσει την επιρροή που ασκεί η παραγωγή στην ανεργία για τις ΗΠΑ. Ουσιαστικά σκοπός του ήταν να δει πως επηρεάζουν οι κυκλικές διακυμάνσεις που εμφανίζονται στο τομέα της παραγωγής το επίπεδο της ανεργίας. Εκτίμησε δηλαδή την αντίστροφη σχέση έχοντας ως εξαρτημένη μεταβλητή την ανεργία και ως ανεξάρτητη το πραγματικό ΑΕΠ και χρησιμοποίησε το υπόδειγμα του χάσματος. Ο συντελεστής που εκτίμησε ήταν -0,25 (χαμηλότερος από αυτόν του Okun (1962)). Παράλληλα, εξέτασε τη διαρθρωτική σταθερότητα του νόμου, χρησιμοποιώντας ως έτος διαρθρωτικής μεταβολής (

structural break point) το έτος 1973 και εισάγοντάς το στο υπόδειγμά του ως μια ψευδομεταβλητή . Ωστόσο δεν παρατήρησε κάποιου είδους μεταβολή στο συντελεστή πριν και μετά του έτους αυτού.

Ο Freeman (2000) εκτίμησε και εκείνος το νόμο του Okun για τις ΗΠΑ, αλλά έδωσε βαρύτητα στην εκτίμηση του νόμου σε περιφερειακό επίπεδο για το χρονικό διάστημα 1958-1998 (ετήσια στοιχεία). Εξέτασε το νόμο στη κανονική του μορφή²⁵ και έδειξε με τον τρόπο αυτό παρατήρησε το διαφορετικό αντίκτυπο που φέρει η μεταβολή της παραγωγής (σε όρους πραγματικού ΑΕΠ) στο επίπεδο της ανεργίας από περιφέρεια σε περιφέρεια. Και αποκαλύπτει τις γεωγραφικές διαφορές στο βαθμό ανταπόκρισης της αγοράς εργασίας σε μεταβολές της παραγωγής . Στη μελέτη του χρησιμοποίησε το υπόδειγμα του χάσματος και υπολόγισε το κενό της ανεργίας και της παραγωγής (unemployment και output gap) χρησιμοποιώντας τη μέθοδο των Baxter και King (1995) ²⁶ και τη Quadratic trend (QT). Επίσης εξέτασε τη σταθερότητα του νόμου χωρίζοντας το δείγμα του σε δύο υποπεριόδους.. Συμπεράνε ότι κάποιες περιφέρειες πράγματι παρουσιάζουν διαρθρωτική μεταβολή , ενώ ο νόμος για το σύνολο τις χώρας κυμαίνεται μεταξύ -2 και -2,5 % .

Ο Cuaresma (2003) ανέφερε ότι ο νόμος του Okun μπορεί να εκφραστεί μέσω ενός μη γραμμικού υποδείγματος. Υποστηρίζει ότι αυτό μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι η επίδραση της ανάπτυξης στην ανεργία είναι ασύμμετρη και μάλιστα πιο ισχυρή την περίοδο οικονομικής ύφεσης από ότι την περίοδο οικονομικής άνθισης. Η μελέτη του αφορούσε την Αμερική από τη περίοδο 1965-1999 χρησιμοποιώντας ετήσια στοιχεία και αφορούσε το υπόδειγμα του χάσματος.

Μια επιπρόσθετη μελέτη που έγινε με σκοπό την εκτίμηση του νόμου του Okun ξανά για τις ΗΠΑ ήταν του Knotek (2007) , ο οποίος χρησιμοποίησε το υπόδειγμα των πρώτων διαφορών και το δυναμικό υπόδειγμα στην έρευνά του . Επίσης τα στοιχεία του ήταν τριμηνιαία και αφορούσαν δυο περιόδους. Συγκεκριμένα το διάστημα 1948-2007 αλλά και ένα μικρότερο , 1948-1960. Με τον τρόπο αυτό θέλησε να εντοπίσει τυχόν διαφορές από περίοδο σε περίοδο στο συντελεστή του νόμου . Επιπρόσθετα , για το σκοπό αυτό προχώρησε στην εκτίμηση της

²⁵ Δηλαδή ως εξαρτημένη μεταβλητή είχε το πραγματικό ΑΕΠ και ως ανεξάρτητη μεταβλητή την ανεργία.

²⁶ Η οποία εξαλείφει και τις υψηλές (λιγότερο 2 χρόνων) και τις χαμηλές (περισσότερο των 8 χρόνων) συχνότητες των οικονομικών διακυμάνσεων.

rolling OLS. Τα αποτελέσματα (τόσο στο υπόδειγμα των πρώτων διαφορών, όσο και στο δυναμικό) έδειξαν ότι η σχέση δεν ήταν σταθερή και μάλιστα έδειξαν ότι είναι διαφορετική σε περιόδους ύφεσης και διαφορετική σε περιόδους ανάπτυξης (ασυμμετρία) . Σε γενικές γραμμές δηλαδή διαφέρει όχι μόνο μεταξύ των χρονικών περιόδων αλλά και κατά τη διάρκεια των οικονομικών κύκλων. Παρατήρησαν ότι μετά από μια ύφεση μια αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας δεν θα επηρεάσει στον ίδιο βαθμό την μείωση της ανεργίας, η ανεργία θα μειωθεί με μικρότερο βαθμό από ότι θα αυξηθεί η οικονομική δραστηριότητα.

Οι Huang και Chang (2005), ερεύνησαν και αυτοί την εγκυρότητα του νόμου και έλεγξαν τη διαρθρωτική σταθερότητα του νόμου καθώς και παρατήρησαν την ύπαρξη φαινομένων ασύμμετρης συμπεριφοράς κατά τη διάρκεια οικονομικών κύκλων. Η υπό εξέταση χώρα ήταν ο Καναδάς και το χρονικό διάστημα αφορούσε την περίοδο 1960-2002. Στην μελέτη τους χρησιμοποίησαν το δυναμικό υπόδειγμα του χάσματος με ανεξάρτητη πραγματικού ΑΕΠ (λογάριθμο) και εξαρτημένη την ανεργία. Βρήκαν ότι ισχύει ο νόμος και μάλιστα ο συντελεστής είναι κοντά στο $-0,8\%$. Όσον αφορά τη διαρθρωτική σταθερότητα, την εξέτασαν χωρίζοντας το δείγμα σε δύο υποπεριόδους έχοντας ως έτος διαρθρωτικής μεταβολής (break point) το 1992 και συμπέραναν την αστάθεια του συντελεστή. Ο λόγος κατά τη γνώμη τους οφειλόταν σε αλλαγές στη διάρθρωση του εργατικού δυναμικού, σε μεταβολές τις παραγωγικότητας, σε πτώσεις των μισθών. Συμπέραναν επίσης την ύπαρξη ασυμμετρίας στη σχέση ανεργίας – πραγματικού ΑΕΠ. Για το λόγο αυτό πρότειναν ότι έπρεπε να δοθεί έμφαση στο θεσμικό πλαίσιο της αγοράς εργασίας και στην εφαρμογή κατάλληλων σταθεροποιητικών πολιτικών. Τέλος τονίζουν ότι αν δεν ληφθούν τα χαρακτηριστικά αυτά υπόψη, ο νόμος δεν θα είναι αποτελεσματικός.

Ο Adanu (2005) χρησιμοποιώντας το ποσοστό της ανεργίας και το πραγματικό ΑΕΠ (το λογάριθμο) ως μεταβλητές (με ανεξάρτητη τη ανεργία και εξαρτημένη το ΑΕΠ) και το υπόδειγμα του χάσματος εκτίμησε το συντελεστή του νόμου του Okun για δέκα περιφέρειες του Καναδά. Ταυτόχρονα επειδή έπρεπε να υπολογίσει το δυνητικό προϊόν και το φυσικό ποσοστό της ανεργίας και κατ'επέκταση το κενό της παραγωγής και της ανεργίας χρησιμοποίησε την μέθοδο Hodrick-Prescott και quadratic detrending (QT). Ο συναθροιστικός (pooled) συντελεστής με τη μέθοδο HP ήταν $1,58\%$, και με τη μέθοδο QT ήταν $1,32\%$. Από τα αποτελέσματά του συμπέρανε ότι το κόστος της ανεργίας είναι υψηλότερο (δηλαδή υψηλότερο συντελεστή) για τις πιο βιομηχανοποιημένες περιοχές. Αυτό σύμφωνα με τον αρθρογράφο

οφείλεται στο γεγονός ότι φυσιολογικά η απώλεια σε όρους ΑΕΠ θα είναι μεγαλύτερη όταν χάσει τη δουλειά του κάποιο άτομο που ασχολείται με υψηλού επιπέδου και τεχνολογικής εξειδίκευσης εργασία (δευτερογενής και τριτογενής τομέας- κατασκευών και υπηρεσιών) από ότι κάποιο άτομο που εργαζόταν σε κάποιον λιγότερο τεχνολογικά ανεπτυγμένο τομέα .

Η Beaton (2010), εκτίμησε το συντελεστή του νόμου του Okun για τον Καναδά και τις ΗΠΑ για τα χρονικά διαστήματα 1961-2009 και 1948-2009 αντίστοιχα. Στόχος της όμως δεν ήταν μόνο αυτός αλλά ταυτόχρονα θέλησε να εξετάσει εάν επηρεάζεται ο συντελεστής και πως από διαρθρωτικές μεταβολές καθώς και την ύπαρξη ασύμμετρης συμπεριφοράς του κατά τη διάρκεια ενός οικονομικού κύκλου . Καθώς εάν η ανεργία έχει γίνει περισσότερο κυκλικό φαινόμενο τότε μπορεί να μειωθεί πιο γρήγορα όταν θα ανακάμψει η οικονομία σε σχέση με το παρελθόν. Για το λόγο αυτό χώρισε το δείγμα της και στην υποπερίοδο 2007-2008 (τριμηνιαία στοιχεία) και παρατήρησε ότι ο συντελεστής για τον Καναδά και τις ΗΠΑ ήταν 1,6% και 1,8% για το διάστημα αυτό έναντι 2,6% και 2% για ολόκληρο το δείγμα. Επιπρόσθετα , χρησιμοποίησε τρία διαφορετικά τεστ για την έρευνα ύπαρξης αλλαγής της συσχέτισης ανεργίας- ΑΕΠ εξαιτίας διαρθρωτικών αλλαγών (structural break) και εντόπισε διαφορές στο συντελεστή τόσο για το Καναδά όσο και για τις ΗΠΑ. Συγκεκριμένα , παρατήρησε 3 διαρθρωτικές μεταβολές (structural breaks). Για το Καναδά τα έτη 1979, 1985 και 2007 και για τις ΗΠΑ τα έτη 1974, 1983 και 2007.

Ο Moosa (2008), μελετώντας το νόμο του Okun για τέσσερις Αραβικές χώρες για το διάστημα 1990-2005 βρήκε ότι δεν υπήρχε σχεδόν καθόλου ισχυρή συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών ανεργία- ΑΕΠ. Υποστηρίζει ότι αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η ανεργία στις χώρες αυτές δεν είναι κυκλική αλλά περισσότερο διαρθρωτική και ανεργία τριβής. Ένας δεύτερος λόγος είναι οι ακαμψίες στην αγορά εργασίας. Όσο πιο ευέλικτη είναι η αγορά εργασίας τόσο πιο υψηλός θα είναι ο συντελεστής του νόμου του Okun. Ένας τρίτος λόγος έχει να κάνει με το γεγονός ότι η οικονομία τους κυριαρχεί ως επί τω πλείστον από ένα τομέα και συγκεκριμένα αυτόν της πετρελαιοπαραγωγής. Ο συντελεστής του νόμου του Okun τείνει να είναι υψηλότερος σε χώρες που διαφοροποιούνται όσον αφορά τις παραγωγικές τους δραστηριότητες.

Οι Lal, Muhammad, Jalil και Hussain (2010) έλεγξαν την εγκυρότητά του συντελεστή του Okun για 5 Ασιατικές χώρες (Πακιστάν, Μπαγκλαντές, Κίνα, Ινδία, Σρι Λάνκα) για το διάστημα 1980-2006 μέσω του υποδείγματός του χάσματος. Στη μελέτη τους εκτίμησαν την μακροχρόνια και βραχυχρόνια συσχέτιση των μεταβλητών . Τα αποτελέσματα τους έδειξαν ότι δεν είναι εφικτή η ισχύ του νόμου. Το αποτέλεσμα αυτό κατά τα λεγόμενα των αρθρογράφων επιβεβαιώνεται και από τον Νομπελίστα Αυστριακό οικονομολόγο Paul Krugman. Σύμφωνα με αυτούς πολλές Ασιατικές χώρες αποτελούν παγκόσμιο παράδειγμα για το χαμηλό επίπεδο ανεργίας που έχουν επιτύχει. Οι χώρες αυτές εξελίσσονται πολύ γρήγορα καθώς διακρίνονται από πολιτική σταθερότητα, καλή διακυβέρνηση, καλή νομοθεσία.

Οι Noor, Nor, Ghani (2007), εκτίμησαν και αυτοί την ύπαρξη συσχέτισης μεταξύ ανεργίας και πραγματικού ΑΕΠ για τη χώρα της Μαλαισίας. Μάλιστα επειδή οι μονάδα μέτρησης δεν ήταν ίδια και για τις δύο μεταβλητές (είχαμε ποσοστό, και δισεκατομμύρια), πήραν το λογάριθμο αυτών για να μπορεί να υπάρξει σύγκριση μεταξύ τους. Ως υπόδειγμα για την εμπειρική μελέτη τους πήραν αυτό των πρώτων διαφορών και εκτίμησαν ότι πράγματι υπάρχει αρνητική σχέση μεταξύ αυτών των δύο μεταβλητών , καθώς και ότι αν αυξηθεί η ανεργία κατά 1% τότε η παραγωγή θα μειωθεί κατά 1,75% μονάδες . Επιπλέον, εξέτασαν την αιτιότητα αυτών, βρίσκοντας ότι είναι αμφίδρομη η σχέση ανεργίας- πραγματικού ΑΕΠ. Ωστόσο, αναφέρουν ότι δεν αρκεί μόνο η ανάπτυξη για να περιοριστεί η ανεργία. Υπάρχει πρόβλημα τόσο από την πλευρά της ζήτηση εργασίας όσο και από την πλευρά της προσφοράς εργασίας. Για το λόγο αυτό, η κυβέρνηση θα πρέπει να θέσει στόχο τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας που θα συμβαδίζουν με τις δεξιότητες-ικανότητες των ατόμων. Θα πρέπει, επίσης να επιτευχθεί μια ισορροπία στη χρήση παλαιάς και νέας τεχνολογίας, έτσι ώστε και οι λιγότερο ανειδίκευτοι να μπορούν να βρουν εργασία. Ακόμη και οι επενδύσεις θα πρέπει να ταιριάζουν με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας.

Ο Sogner (2001), χρησιμοποιώντας το ποσοστό ανεργίας και ανάπτυξης σε όρους πραγματικού ΑΕΠ για τη χώρα της Αυστρίας το διάστημα 1976-1995, εντόπισε έναν υψηλό συντελεστή (- 4,16%) δείχνοντας με τον τρόπο αυτό ότι το επίπεδο ΑΕΠ- ανεργίας είναι συνυφασμένα , ενώ ταυτόχρονα έλεγξε και την ύπαρξη διαρθρωτικών αλλαγών που επηρεάζουν το βαθμό συσχέτισης μεταξύ ανεργίας και ΑΕΠ, χωρίς όμως να παρατηρήσει κάποια αλλαγή για το διάστημα αυτό.

Οι Villaverde και Maza (2007) ανέλυσαν το νόμο του Okun (ΑΕΠ- ανεργία) για την Ισπανία και τις περιφέρειες της για την περίοδο 1980-2004. Για τις εκτιμήσεις τους βασίστηκαν στο υπόδειγμα του χάσματος και χρησιμοποίησαν τη quadratic trend (QT) και τη Hodrick-Prescott (HP) μέθοδο για να απαλείψουν την τάση από τα δεδομένα τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ισχύει η αρνητική σχέση μεταξύ ανεργίας και οικονομικής δραστηριότητας για τη χώρα καθώς και για τις περισσότερες περιφέρειες. Ωστόσο οι συντελεστές διαφοροποιούνταν από περιφέρεια σε περιφέρεια και δεν παρουσίαζαν υψηλές συσχετίσεις. Για παράδειγμα για το σύνολο της χώρας η συσχέτιση ήταν -0,96 και -0,91 με τις δύο παραπάνω μεθόδους. Συγκεκριμένα ο νόμος επιβεβαιώνεται για τις 15 από τις 17 περιοχές. Επίσης, οι συντελεστές απείχαν αρκετά από αυτούς της ΕΕ. Σύμφωνα με τους Villaverde και Maza (2007) η κατάσταση του εργατικού δυναμικού στην Ισπανία αποτελεί το λόγο μη σύγκλισης με την Ευρώπη των 27. Έτσι για να επιταχυνθεί είναι απαραίτητο και σε εθνικό και σε περιφερειακό επίπεδο να εφαρμόσουν πολιτικές με στόχο την επίτευξη πιο ευέλικτης αγοράς εργασίας η οποία θα ωθήσει τη παραγωγικότητα, όπως και πολιτικές βελτίωσης της εσωτερικής κινητικότητας του εργατικού δυναμικού, καθώς και την καθιέρωση λιγότερων φορολογικών επιβαρύνσεων.

Οι Villaverde και Maza (2009) συνέχισαν την προηγούμενη μελέτη τους χρησιμοποιώντας την ίδια χρονική περίοδο, τα ίδια στοιχεία και το ίδιο υπόδειγμα, μόνο που αυτή τη φορά χρησιμοποίησαν μια επιπρόσθετη μέθοδο διάσπασης της τάσης, αυτή του Baxter – King Filter (1995) . Με τη μέθοδο αυτή ο νόμος ίσχυε μόνο για τις 11 περιφέρειες της Ισπανίας, ενώ ίσχυε και για την ίδια την χώρα, μόνο που αυτή έδωσε πιο χαμηλούς συντελεστές σε σχέση με τις άλλες δύο. Ενώ, ομοίως με τη προηγούμενη έρευνά τους τονίζουν ότι θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην ενίσχυση της παραγωγικότητας και της ευελιξίας της αγοράς εργασίας ιδιαίτερα όταν η συσχέτιση ΑΕΠ- ανεργίας δεν είναι ισχυρή, όπως για παράδειγμα αλλαγή της νομοθεσίας σχετικά με τις απολύσεις των εργαζομένων, αλλά προτείνουν και βελτιώσεις στις παροχές των επιδομάτων προστασίας από την ανεργία . Ουσιαστικά , δηλαδή, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στη συναθροιστική προσφορά.

Οι Binet και Facchini (2012), εξέτασαν το νόμο του Okun σε περιφερειακό επίπεδο. Οι περιφέρειες ήταν 22 και η έρευνα κάλυπτε την περίοδο 1990-2008 (ετήσια στοιχεία). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο νόμος για το σύνολο της χώρας είναι -0,21 (με εξαρτημένη την ανεργία ως μεταβλητή) και διαφοροποιείται για κάθε περιοχή. Μάλιστα είναι έγκυρος μόνο για

τις 14 από τις 22 περιφέρειες. Για το λόγο αυτό τόνισαν ότι οι πολιτικές που στοχεύουν στη μείωση της ανεργίας δεν θα πρέπει να δίνουν έμφαση μόνο σε εθνικό επίπεδο καθώς κάτι τέτοιο δεν τις καθιστά απόλυτα επιτυχημένες. Συγκεκριμένα, ανέφεραν ότι στις περιοχές όπου ο νόμος ισχύει οι πολιτικές θα πρέπει να επικεντρώνονται στη αύξηση του ΑΕΠ. Στην αντίθετη περίπτωση έμφαση θα πρέπει να δοθεί στην διευκόλυνση της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού εντός περιοχής, στις χρηματικές διευκολύνσεις που θα καθιστούσαν την χωρική μετακίνηση πιο οικονομική, καθώς και στα πιο εντατικά εκπαιδευτικά προγράμματα για το εργατικό δυναμικό. Ενώ σε γενικές γραμμές συμπεραίνουν ότι ο νόμος του Okun δεν παρουσιάζει ισχυρή συσχέτιση στη περίπτωση που έχουμε άνοδο της ανάπτυξης αλλά και ταυτόχρονα άνοδο του εργατικού δυναμικού, στη περίπτωση που δεν έχουμε ευέλικτη αγορά εργασίας και υψηλούς φορολογικούς συντελεστές στην αγορά εργασίας, χαμηλή παραγωγικότητα, αλλά και υψηλή παραγωγικότητα εργασίας όταν αυτή δε μεταφράζεται σε αύξηση της απασχόλησης καθώς και στη περίπτωση που υπάρχουν αρκετοί ανειδίκευτοι εργαζόμενοι στην αγορά εργασίας.

Οι Dritsaki και Dritsakis (2009) χρησιμοποιώντας το υπόδειγμα του χάσματος εκτίμησαν το νόμο του Okun (ΑΕΠ-ανεργία) για 4 Μεσογειακές χώρες (Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία) για το διάστημα 1960-2002. Στο υπόδειγμα τους ταυτόχρονα εισήγαγαν βαθμούς υστέρησης για τη μεταβλητή του πραγματικού ΑΕΠ μετατρέποντάς το σε δυναμικό. Επιπρόσθετα, για τον υπολογισμό των κυκλικών στοιχείων χρησιμοποίησαν τη μέθοδο Hodrick-Prescott (HP). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο συντελεστής της Ιταλίας είναι ο υψηλότερος και της Ελλάδας ο χαμηλότερος. Ωστόσο, οι εκτιμήσεις ήταν στατιστικά σημαντικές για επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5% για τις 3 από τις 4 χώρες. Για την Ελλάδα ο συντελεστής δεν ήταν στατιστικά σημαντικός. Το γεγονός αυτό σύμφωνα με τους αρθρογράφους εξηγείται από το γεγονός ότι η Ιταλία είναι μια έντονα βιομηχανική χώρα ενώ η Ελλάδα δεν διακρίνεται για την βαριά βιομηχανία της. Συμπεράναν έτσι ότι οι πιο βιομηχανοποιημένες χώρες οι οποίες συνήθως είναι πληθυσμιακά ανώτερες έχουν πιο υψηλούς συντελεστές.

Ο Andrade (2009) εξετάζει το κατά πόσο συνέβαλε η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 στην χειροτέρευση της οικονομικής κατάστασης των χωρών που χαρακτηρίζονται ως PIGS (Πορτογαλία, Ιταλία, Ελλάδα και Ισπανία) μέσω της εξέτασης του νόμου του Okun. Στην

εμπειρική μελέτη του χρησιμοποίησε τα VAR υποδείγματα για να εκτιμήσει τους συντελεστές. Ένα σταθερό VAR μοντέλο για κάθε χώρα και ένα fixed-effect panel VAR μοντέλο για το σύνολο των PIGS για το διάστημα 2002-2009. Συγκεκριμένα θεώρησε την οικονομική κρίση ως ένα σοκ στην παραγωγή και το συσχέτισε με τον αντίκτυπο που είχε στο επίπεδο ανεργίας και το σύγκρινε με αυτό των ΗΠΑ. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η επιμονή ενός ‘σοκ’ στην παραγωγή είναι μεγαλύτερη για τις χώρες αυτές σε σχέση με τις ΗΠΑ. Μάλιστα στην Ισπανία η επιμονή ενός ‘σοκ’ είναι η διπλάσια σε σχέση με την Πορτογαλία, Ιταλία και Ελλάδα. Η επιρροή αυτή αύξησε την ανεργία κατά 5,78 % μονάδες. Για την Πορτογαλία το ποσοστό είναι 1,54 μονάδες , για την Ιταλία 1,15% μονάδες και για την Ελλάδα 1,01%. Η επίδραση όπως παρατηρούμε δεν είναι τόσο σημαντική για την Ελλάδα και την Ιταλία. Όσον αφορά το σύνολο των χωρών αυτών η επίδραση στην ανεργία ήταν 3,44% μονάδες και για τις ΗΠΑ 3,89%. Η προσαρμογή όμως ήταν πολύ πιο γρήγορη μέσα σε 2 χρόνια για τις ΗΠΑ σε σχέση με τις PIGS. Επιπρόσθετα, εξέτασαν τη σταθερότητα των παραμέτρων μέσω του Chow test και βρήκαν προβλήματα αστάθειας μόνο για την Ελλάδα και την Ιταλία.

Ο Moosa (1997) χρησιμοποιώντας το δυναμικό μοντέλο του χάσματος για το διάστημα 1960-1995 εκτίμησε το συντελεστή του νόμου του Okun για τις G7. Επίσης, χρησιμοποίησε την αντίστροφη σχέση του νόμου , έχοντας ως εξαρτημένη μεταβλητή την ανεργία και ως ανεξάρτητη το πραγματικό ΑΕΠ (λογάριθμο). Τα αποτελέσματά του έδειξαν διαφορετικούς συντελεστές από χώρα σε χώρα .Οι συντελεστές για τις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο ήταν οι αναμενόμενοι (-0,45, -0,37) καθώς όσο πιο ευέλικτη είναι η αγορά εργασίας τόσο πιο υψηλός θα είναι ο συντελεστής. Οι ΗΠΑ έχουν για μεγάλη χρονική περίοδο ευέλικτη αγορά εργασίας, από την άλλη το Ηνωμένο Βασίλειο κατά τη διάρκεια του δείγματος που χρησιμοποιήθηκε αύξησε την ευελιξία στην αγορά εργασίας, καταργώντας το κατώτατο μισθό και περιορίζοντας την δύναμη των εργατικών σωματίων. Όσον αφορά τις υπόλοιπες χώρες, η Ιταλία και η Ιαπωνία από την άλλη πλευρά λόγω των περιορισμών που υπήρχαν στην αγορά εργασίας τους παρουσίαζαν χαμηλή συσχέτιση (-0,18 και -0,08 αντίστοιχα). Για την Γερμανία και τη Γαλλία, θεώρησε ότι τα αποτελέσματα ήταν υψηλότερα από τα αναμενόμενα (-0,4 και -0,36 αντίστοιχα) και το γεγονός αυτό εξηγείται από τη μορφή του υποδείγματος , που ίσως θα έπρεπε να συμπεριλαμβάνει επιπρόσθετες μεταβλητές στο υπόδειγμα (όπως παραγωγικότητα, ώρες εργασίας). Επίσης για την εκτίμηση των μεταβλητών του χρησιμοποίησε και τη μέθοδο SUR(Seemingly unrelated

regression)²⁷ αλλά οι εκτιμήσεις ήταν παρόμοιες με της μεθόδου ελαχίστων τετραγώνων (OLS) . Ωστόσο , έλεγξε και τη μακροχρόνια συσχέτιση των μεταβλητών και συμπέρανε ότι η αναλογία βραχυχρόνιας μακροχρόνιας συσχέτισης ήταν χαμηλότερη για τις Ιταλία και Γερμανία, γεγονός που υποδηλώνει ότι η μακροχρόνια προσαρμογή κράτησε περισσότερο από ένα χρόνο στις χώρες αυτές. Επιπλέον, μελέτησε την σταθερότητα του νόμου από διαρθρωτικές αλλαγές, χρησιμοποιώντας Chow tests και τη μέθοδο rolling OLS. Για την εφαρμογή των Chow tests είχε ως σημείο διαρθρωτικής μεταβολής (break point) τη περίοδο 1973. Από την εφαρμογή των παραπάνω συμπέρανε ότι ο συντελεστής δεν ήταν σταθερός για τη Γερμανία, Γαλλία, και Ιαπωνία εξαιτίας ανασχηματισμών που έγιναν στην αγορά εργασίας. Από την άλλη στις ΗΠΑ ο συντελεστής ήταν σχετικά σταθερός εξαιτίας αντίστοιχα ανασχηματισμών στην αγορά εργασίας.

Ο Lee (2000) εκτίμησε το συντελεστή του νόμου του Okun (ΑΕΠ- ανεργία) για τις 16 χώρες του ΟΟΣΑ , χρησιμοποιώντας ετήσια στοιχεία από το 1955- 1996 εκτός από τη Γερμανία για την οποία χρησιμοποίησε στοιχεία από το 1960-1996. Στην εμπειρική μελέτη του εφάρμοσε το υπόδειγμα των πρώτων διαφορών και το υπόδειγμα του χάσματος για το οποίο για την εξομάλυνση των δεδομένων του χρησιμοποίησε τις μεθόδους Hodrick-Prescott filter, the Nelson-Beveridge filter and the Kalman filter. Από τα αποτελέσματά του συμπέρανε ότι ο συντελεστής διαφέρει από χώρα σε χώρα αλλά και από μέθοδο σε μέθοδο (αν και εδώ η διαφορά δεν είναι σημαντική). Επίσης εξέτασε και τη διαρθρωτική σταθερότητα του συντελεστή εφαρμόζοντας το τεστ Quandt Likelihood Ratio (QLR). Βρήκε αστάθεια του συντελεστή την περίοδο της πετρελαϊκής κρίσης το 1973 για μερικές χώρες και ενδιάμεσου της δεκαετίας του 80' σε άλλες. Επίσης για τον ίδιο λόγο χρησιμοποίησε ψευδομεταβλητές για να διαφοροποιήσει το δείγμα και να παρατηρήσει τυχόν αλλαγές του συντελεστή. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα οι συντελεστές ήταν διαφορετικοί με το πέρασμα του χρόνου και μάλιστα τις τελευταίες δεκαετίες παρατήρησαν ότι η επίδραση της αύξησης της ανεργίας στο επίπεδο παραγωγής μειώθηκε. Σύμφωνα με τον Lee (2000) για τις ΗΠΑ αυτό αντηχεί στις διαρθρωτικές αλλαγές στο βιομηχανικό τομέα και στην αγορά εργασίας, ενώ στις χώρες της Ευρώπης αντηχεί στην μη ευέλικτη αγορά εργασίας που τη χαρακτηρίζει, σε συνδυασμό με τα ήδη υψηλά ποσοστά ανεργίας και κυρίως μακροχρόνιας ανεργίας. Όσο πιο ευέλικτη είναι μια αγορά τόσο πιο υψηλή θα είναι η συσχέτιση ανεργίας- πραγματικό ΑΕΠ. Όμως η μη ευελιξία στους πραγματικούς

²⁷ Χρησιμοποιείται στη περίπτωση που θέλω να μελετήσω τις συσχετίσεις μεταξύ διαφορετικών χωρών.

μισθούς εξαιτίας της υψηλής δύναμης των εργατικών συνδικάτων, των μακροχρόνιων γενναιόδωρων επιδομάτων της ανεργίας, και των ανεπαρκή στόχων σε επίπεδο εκπαίδευσης καθιστούν τη συσχέτιση ανεργίας – πραγματικού ΑΕΠ σε χαμηλότερο επίπεδο από ότι σε άλλες χώρες. Ταυτόχρονα, δείχνει ότι η ανεργία στην Ευρώπη είναι περισσότερο διαρθρωτικό και όχι κυκλικό χαρακτηριστικό.

Οι Harris και Silverstone (2001) εξέτασαν κυρίως τη συμμετρία του νόμου του Okun για 7 χώρες του ΟΟΣΑ για τη χρονική περίοδο 1978-1999. Γνωρίζοντας την έκταση της ασυμμετρίας στη σχέση ανεργίας-πραγματικού ΑΕΠ, γνωρίζουμε το διάστημα που χρειάζεται για να προσαρμοστεί η οικονομία μετά από μία εξωγενή μεταβολή ή οποία θα είχε αντίκτυπο στην παραγωγή και κατ' επέκταση στην ανεργία. Επίσης, με τον τρόπο αυτό κατά την γνώμη τους υπάρχουν περισσότερες πιθανότητες να εφαρμοστούν καταλληλότερες πολιτικές για την αντιμετώπιση της ανεργίας, διαρθρωτικές (πχ ανασχηματισμό της αγοράς εργασίας) και σταθεροποιητικές (πχ κατάλληλη νομισματική πολιτική). Όσον αφορά τα αποτελέσματα βρήκαν ότι σε όλες τις χώρες εκτός από αυτή του Καναδά η ανεργία μειώνεται όταν υπάρχει ανάπτυξη. Επιπλέον, βρήκαν ότι η Γερμανία και οι ΗΠΑ φαίνεται ότι προσαρμόζονται πολύ πιο γρήγορα σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες, σε τυχόν εξωγενή 'σοκ'.

Οι Soegner και Stiassny (2002), εξέτασαν την ισχύ του νόμου για τις 15 χώρες του ΟΟΣΑ. Βρήκαν ότι υπάρχει αρνητική σχέση μεταξύ ανεργίας και οικονομικής δραστηριότητας και μάλιστα εμφανίζει ετερογένεια από χώρα σε χώρα. Ταυτόχρονα μελέτησαν τη διαρθρωτική σταθερότητα και προσπάθησαν να ταυτοποιήσουν εάν η διαρθρωτική αστάθεια οφειλόταν σε εξωγενείς μεταβολές της ζήτησης ή της προσφοράς. Όσον αφορά το υπόδειγμα που χρησιμοποίησαν, βασίστηκαν σε αυτό των πρώτων διαφορών και το επέκτειναν σε δυναμικό υπόδειγμα ώστε να αιχμαλωτίσουν τις υστερημένες αντιδράσεις της αγοράς εργασίας όπως ο Weber (1995). Επίσης και αυτοί χρησιμοποίησαν το ποσοστό ανεργίας ως εξαρτημένη μεταβλητή και το πραγματικό ΑΕΠ ως ανεξάρτητη μεταβλητή. Όσον αφορά την εκτίμηση του συντελεστή τα αποτελέσματα κυμαίνονταν από το -0,12 στο -0,82 ανάμεσα στις χώρες. Ο χαμηλότερος συντελεστής αφορούσε την Ιαπωνία και ο υψηλότερος την Ολλανδία. Για την εξέταση της διαρθρωτικής αστάθειας χρησιμοποίησαν το Chow test για τα έτη 1982-1983. Τα αποτελέσματα έδειξαν σταθερότητα του συντελεστή στις ΗΠΑ, στην Αυστρία, στο Βέλγιο και την Ιταλία ενώ αντίθετα ο συντελεστής παρουσίαζε μεταβλητότητα για τις χώρες της Γερμανίας,

Γαλλίας, Μεγάλης Βρετανίας, Ιαπωνίας, Ολλανδίας και Σουηδίας. Για την πλειονηφία των χωρών η αλλαγή προκλήθηκε από αλλαγές στη ζήτηση εργασίας (αύξηση αντίδρασης της απασχόλησης σε μεταβολές του ΑΕΠ) ενώ στη Γερμανία και τη Γαλλία η αλλαγή προήλθε από τη πλευρά της προσφοράς (εργατικό δυναμικό). Επίσης παρατήρησαν ότι μειωμένοι συντελεστές ήταν σε χώρες με μη ευέλικτη αγορά εργασίας. Συμπέραναν και εκείνοι ότι χώρες με υψηλό προστατευτισμό στην αγορά εργασίας έχουν ως αποτέλεσμα μια χαμηλότερη αντίδραση της απασχόλησης πάνω στο επίπεδο της οικονομικής μεγέθυνσης και συνήθως οι χώρες αυτές έχουν και προβλήματα επίμονής της ανεργίας σε υψηλά επίπεδα.

Οι Malley και Molana (2008) ερεύνησαν και αυτοί τις συστηματικές αποκλίσεις του νόμου από την αρνητική σχέση που τον χαρακτηρίζει, για τις G7 χώρες (ΗΠΑ, Καναδά, Μ. Βρετανία, Γαλλία, Ιαπωνία, Ιταλία, Γερμανία). Για την εκτίμηση του νόμου χρησιμοποίησαν χρονοσειρές για το διάστημα 1960-2001 και ως υπόδειγμα τη συνάρτηση παραγωγής η οποία ανιχνεύει το συνδυασμό εργασίας και παραγωγής σε κάθε χρονικό διάστημα για κάθε επίπεδο παραγωγικότητας ανά εργαζόμενο. Υποστήριξαν ότι η παραγωγικότητα της εργασίας καθορίζεται από την προσπάθεια που καταβάλλουν οι εργαζόμενοι η οποία κατ επέκταση είναι θετικά συσχετιζόμενη με το ποσοστό της ανεργίας. Έτσι αρχικά θα πρέπει να καθοριστεί εάν η χώρα χαρακτηρίζεται από ισχυρά ή ασθενή παραγωγικά εργαζομένους για εφαρμόσει μια μακροοικονομική πολιτική που θα μειώσει το επίπεδο ανεργίας μέσω αύξησης της παραγωγής. Όσον αφορά τα αποτελέσματα της μελέτης τους βρήκαν ότι η Γερμανία μόνο ανήκει στην κατηγορία των χωρών που οι εργαζόμενοι καταβάλουν μεγάλη προσπάθεια, η Μ. Βρετανία και Γαλλία, ανήκουν σε μια ενδιάμεση κατηγορία που όμως κλείνει προς τις χώρες με χαμηλό βαθμό προσπάθειας, ενώ οι χώρες Ιταλία, Ιαπωνία, ΗΠΑ, ανήκουν στην κατηγορία των χωρών με χαμηλό βαθμό προσπάθειας.

Ο Kitov (2011) εξέτασε το νόμο του Okun χρησιμοποιώντας ως μεταβλητές των αριθμό των ανέργων και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ για τις πιο ανεπτυγμένες χώρες μέσω του υποδείγματος των πρώτων διαφορών. Στόχος του ήταν να παρατηρήσει εάν το ποσοστό ανεργίας στις χώρες αυτές είναι διαρθρωτικό. Από τα αποτελέσματά του συμπέρανε ότι κάτι τέτοιο δεν ισχύει και μάλιστα η επίμονη της ανεργίας σε υψηλά επίπεδα στις χώρες αυτές οφείλεται στα χαμηλά επίπεδα ανάπτυξης. Συγκεκριμένα για όλες τις χώρες αν ο δείκτης οικονομικής ανάπτυξης ξεπεράσει το 2% τότε θα μειωθεί το ποσοστό της ανεργίας. Επίσης , εξέτασε τη στασιμότητα

του νόμου στο χρόνο , έχοντας ως έτος διαρθρωτικής μεταβολής (structural break point) το 1984. Παρατήρησε ότι μετά το έτος αυτό η συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών έγινε πιο έντονη. Αυτό οφειλόταν κατά την γνώμη του σε αλλαγές που έγιναν μετά τη δεκαετία του 1980 στην νομισματική πολιτική για την αντιμετώπιση του υψηλού πληθωρισμού.

Η Tatoglu (2011) εξέτασε ατομικά και σαν ομάδα τις χώρες της ΕΕ για τη χρονική περίοδο 1977-2008 χρησιμοποιώντας Panel data (διαστρωματικά στοιχεία με χρονολογικές σειρές). Χρησιμοποιώντας δύο υποδείγματα για κάθε χώρα βρήκε τη μακροχρόνια και τη βραχυχρόνια συσχέτιση μεταξύ της ανεργίας και της οικονομικής μεγέθυνσης (έχοντας ως εξαρτημένη την ανεργία και ανεξάρτητη το ΑΕΠ). Στη μελέτη της συμπεριλαμβάνονταν 19 χώρες, ανάμεσα τους και η Ελλάδα. Τα αποτελέσματα έδειξαν μακροχρόνια συσχέτιση και για τις 19 χώρες . Οι συντελεστές που εκτιμήθηκαν, όμως ήταν διαφορετικοί από χώρα σε χώρα αλλά και μέσα στην ίδια την χώρα. Για την Ελλάδα ο μακροχρόνιος συντελεστής ήταν -0,47 και ο βραχυχρόνιος -0,13. Υψηλότεροι συντελεστές ήταν αυτοί της Δανίας, Φιλανδίας, Ολλανδίας, Γερμανία, Ουκρανία, Αυστρία και χαμηλότερους η Τουρκία, η Μάλτα, η Κύπρος. Παρόλα αυτά συμπέρανε ότι ο μακροχρόνιος συντελεστής που εκτιμήθηκε για το σύνολο της Ευρώπης ήταν χαμηλότερος σε σχέση με αυτόν των ΗΠΑ και του Καναδά. Ενώ , και βραχυχρόνια βρέθηκε πάλι να ισχύει η σχέση μεταξύ ανεργίας και οικονομικής μεγέθυνσης σε όρους πραγματικού ΑΕΠ, αλλά δεν ήταν αρνητική, για όλες τις χώρες για κάποιες ήταν θετική. Επίσης, μελέτησαν την ύπαρξη του φαινομένου της υστέρησης για όλες τις χώρες και παρατήρησαν ότι είχαν όλες πρόβλημα, για το λόγο αυτό στα υποδείγματά τους χρησιμοποίησαν τη μεταβλητή της ανεργίας με υστέρηση.

Ο Moazzami (2009), εξέτασε και αυτός τη μακροχρόνια και βραχυχρόνια σχέση του νόμου του Okun για 13 χώρες του ΟΟΣΑ μέσω ενός Error Correlation Model, έχοντας ως εξαρτημένη μεταβλητή όμως την ανεργία και ως ανεξάρτητη το πραγματικό ΑΕΠ και χρησιμοποιώντας τριμηνιαία στοιχεία για τη χρονική περίοδο 1988-2007 ανάμεσά τους και η Ελλάδα. Το πλεονέκτημά του σε σχέση με τα άλλα υποδείγματα που χρησιμοποιήθηκαν για να εξετάσουν το νόμο είναι ότι μετράει τη μακροχρόνια συσχέτιση των δύο μεταβλητών επιτρέποντας όμως ταυτόχρονα να υπάρχουν βραχυχρόνιες αποκλίσεις από το μακροχρόνιο σημείο ισορροπίας. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι βραχυχρόνιοι συντελεστές ήταν μικρότεροι

από τους μακροχρόνιους και ότι ο συντελεστής (μακροχρόνιος) του Okun για την Ελλάδα ήταν - 0,34%.

Οι Izyumov και Vahaly (2002), εξέτασαν εάν υπάρχει κάποια σχέση ανάμεσα στην παραγωγή και την ανεργία στις λεγόμενες μεταβατικές (transition) οικονομίες. Συγκεκριμένα χρησιμοποίησαν το μοντέλο των πρώτων διαφορών για 25 χώρες χωρισμένες σε 2 ομάδες με βάση το πόσο γρήγορα αναπτύχθηκαν σε ηγέτιδες χώρες. Η ομάδα που συμπεριελάμβανε τις χώρες που υστερούσαν στην εξέλιξή τους χωρίστηκαν με την σειρά τους σε δύο υποομάδες εξαιτίας της παρουσίας πολέμου σε κάποιες από αυτές. Επίσης, ερεύνησαν τη σχέση ανεργίας-οικονομικής μεγέθυνσης σε δύο περιόδους 1990-1994 και 1995-2000. Από τα αποτελέσματά τους συμπεράναν ότι στο πρώιμο χρονικό διάστημα η σχέση αυτή δεν ήταν ισχυρή αλλά ωστόσο ήταν στατιστικά σημαντική. Κάτι τέτοιο, ήταν αναμενόμενο ιδιαίτερα για τις μη ηγέτιδες χώρες, καθώς η εξέλιξή τους γινόταν με αργούς ρυθμούς και συνεπώς και η δημιουργία ενός συνδετικού κρίκου μεταξύ ανεργίας και οικονομικής δραστηριότητας. Για το μεταγενέστερο διάστημα, οι ηγέτιδες χώρες έτειναν να προσεγγίσουν το συντελεστή του νόμου του Okun της ΕΕ, γεγονός που έδειχνε ότι ήταν έτοιμες να ενταχθούν στην ΕΕ καθώς δεν θα υπήρχε πρόβλημα σύγκλισης. Οι άλλες χώρες όμως έδειξαν ότι είχαν προβλήματα στην αγορά εργασίας, τα οποία την καθιστούσαν μη ευέλικτη και εμποδίζαν την φιλελευθεροποίηση της.

Όσον αφορά την μόνο την Ελλάδα, ο Ζόνζηλος (2000), χρησιμοποιώντας το υπόδειγμα του χάσματος και έχοντας ως εξαρτημένη μεταβλητή το κενό της ανεργίας (unemployment gap) και ως ανεξάρτητη το κενό της παραγωγής (output gap) εκτίμησε ότι ο συντελεστής του νόμου του Okun είναι -0.2. Η περίοδος αναφοράς του ήταν το χρονικό διάστημα 1965-1999. Όμως, θέλοντας να παρατηρήσει τυχόν μεταβολή μετά το 1980, αποφάσισε να εκτιμήσει το συντελεστή και για την υποπερίοδο 1981-1999. Ο συντελεστής, όμως δεν παρουσίαζε μεγάλη διαφορά. Συγκεκριμένα, ήταν - 0,3. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι στην Ελλάδα ο νόμος είχε χαμηλή ισχύ. Επίσης είναι αρκετά χαμηλός σε σχέση με τα διεθνή πρότυπα. Ο αρθρογράφος, αναφέρει ότι αυτό οφείλεται στη νωθρή συμπεριφορά των επιχειρήσεων όσον αφορά τις προσλήψεις- απολύσεις εργαζομένων. Από την άλλη η συντηρητική αυτή συμπεριφορά των επιχειρήσεων εξηγείται από το νομοθετικό περιβάλλον στην αγορά εργασίας και το υψηλό κόστος ανακύκλησης (turnover-cost), τα οποία εμποδίζουν να δημιουργηθεί μια ευέλικτη προσαρμογή της απασχόλησης στις μεταβολές της παραγωγής.

Οι Apergis και Rezitis (2003) θέλησαν να εξετάσουν και αυτοί σε περιφερειακό επίπεδο πως επηρεάζεται η αγορά εργασίας από τις μεταβολές του επιπέδου της παραγωγής χρησιμοποιώντας ετήσια στοιχεία για το διάστημα 1960-1997. Αυτοί, στη μελέτη τους χρησιμοποίησαν το υπόδειγμα του χάσματος (σχετίζοντας όμως το ΑΕΠ με την ανεργία), για το οποίο θέλοντας να βρουν τα κυκλικά χαρακτηριστικά της ανεργίας και της παραγωγής χρησιμοποίησαν τις τεχνικές Hodrick–Prescott (1997) και Baxter and King (1995). Ο συντελεστής του νόμου του Okun κυμαινόταν γύρω στο -1,4 κατά μέσο όρο για τις περισσότερες περιφέρειες εκτός από την περιφέρεια της Ηπείρου και αυτής των νησιών του Νότιου Αιγαίου με συντελεστές -2,97 και -3,56 αντίστοιχα. Στο σύνολο, δηλαδή αυτών δεν παρατηρείται υψηλή συσχέτιση μεταξύ ΑΕΠ και ανεργίας. Επιπρόσθετα, εξέτασαν την σταθερότητα του νόμου απέναντι σε διαρθρωτικές αλλαγές (structural breaks) με τη χρήση ψευδομεταβλητής, χωρίζοντας το δείγμα σε δυο υποπεριόδους (1960-1980 και 1981-1997). Μετά το 1981 είχαμε διαφορετικούς συντελεστές και μάλιστα μικρότερους για όλες τις περιφέρειες της Ελλάδας. Δείχνοντας, σύμφωνα με τους Apergis και Rezitis (2003) ότι διαρθρωτικές αλλαγές επηρέασαν τη συσχέτιση μεταξύ ανεργίας και πραγματικού ΑΕΠ. Συγκεκριμένα, ανέφεραν την αλλαγή στη διάρθρωση των κλάδων απασχόλησης, τη μείωση της απασχόλησης, και την νομοθεσία που προστατεύει συγκεκριμένους εργαζομένους. Όσον αφορά το τελευταίο έκαναν αναφορά και για το πρόβλημα της υστέρησης.

Ο Christopoulos (2004) εξέτασε και αυτός το νόμο του Okun αλλά σε περιφερειακό επίπεδο για τη χρονική περίοδο 1971-1999 συμπέρανε ότι ο νόμος έχει ισχύ μόνο για τις 6 από τις 13 περιφέρειες της χώρας μας. Ο σταθμισμένος μέσος (pooled estimation) για το σύνολο της οικονομίας έδωσε ένα συντελεστή -0,05 ο οποίος δεν ήταν στατιστικά σημαντικός. Ο Christopoulos (2004) αναφέρει και αυτός ότι στη περίπτωση που υπάρχει υψηλή συσχέτιση μεταξύ ανεργίας και πραγματικού ΑΕΠ τότε θα πρέπει να ακολουθηθούν πολιτικές τόνωσης της ζήτησης, ενώ στην αντίθετη περίπτωση θα πρέπει να ακολουθηθούν διαρθρωτικές αλλαγές, οι οποίες θα στηρίζουν την πλευρά της προσφοράς, χαρακτηριστικά αναφέρει ότι θα μπορούσαν να δοθούν βοηθήματα στις επιχειρήσεις για την πρόσληψη προσωπικού και χρηματοδοτήσεις για την ενίσχυση της τοπικής υποδομής.

Τέλος, οι Rigas J, Theodosiou, Rigas N, Blanas (2011), εξετάζοντας την ισχύ του νόμου χρησιμοποίησαν το υπόδειγμα των πρώτων διαφορών και βρήκαν ότι πράγματι υπάρχει μια αρνητική σχέση μεταξύ του πραγματικού ΑΕΠ και ανεργίας. Μάλιστα συμπέραναν ότι είναι αμφίδρομη η σχέση αυτή. Συγκεκριμένα βρήκαν ότι ο συντελεστής του νόμου του Okun είναι 2,53% (ή 0,39 περίπου η αντίστροφη σχέση με βάση το λόγο $1/\beta$). Η τιμή αυτή είναι αρκετά διαφορετική από αυτή άλλων χωρών καθώς η χώρα δεν παρουσιάζει ομοιογένεια όσον αφορά το ρυθμό παραγωγικότητας με άλλες χώρες. Επίσης, χρησιμοποιώντας ψευδομεταβλητές εξετάζουν την ύπαρξη διαρθρωτικών αλλαγών (structural break) στο νόμο του Okun για το χρονικό διάστημα 1973 και 1980 όπου είχαμε την πετρελαϊκή κρίση και την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Για το λόγο αυτό θεώρησαν μια ποιοτική μεταβλητή ‘πριν το 1973’, ‘μετά το 1973’ και μία ποιοτική μεταβλητή ‘πριν το 1980’ και ‘μετά το 1980’. Μια ανάλυση της σταθερότητας αποτελεί έναν έμμεσο έλεγχο για το εάν εξωτερικοί κλυδωνισμοί (external shocks) οδηγούν σε μια ασταθή σχέση ανεργίας –πραγματικού ΑΕΠ. Ωστόσο δεν παρατηρήθηκε κάποια μεταβολή στη σχέση πραγματικού ΑΕΠ- ανεργίας πριν και μετά των συγκεκριμένων διαστημάτων.

4.7 Μεθοδολογία

4.7.1 Περιγραφή δεδομένων

Σκοπός της έρευνάς μας είναι να εκτιμήσουμε το συντελεστή του νόμου του Okun για την Ελλάδα. Τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν στη παρούσα εργασία αφορούν το ποσοστό της ανεργίας καθώς και το πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) σε εκατομμύρια ευρώ (€) σε σταθερές τιμές του 2005 (έτος βάσης). Τα στατιστικά στοιχεία αντλήθηκαν από την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία. Το δείγμα της μελέτης μας καλύπτει τη χρονική περίοδο 2000-2012 με τριμηνιαία στοιχεία (για το έτος 2012 τα στοιχεία αφορούν το πρώτο και δεύτερο τρίμηνο). Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι μακροοικονομικές μεταβλητές όπως είναι η ανεργία και το πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) μεταβάλλονται με σχετικά αργούς ρυθμούς επομένως τα τριμηνιαία στοιχεία παρουσιάζουν πιο κατανοητά τις μεταβολές (γραφικά) και αντιμετωπίζονται τυχόν προβλήματα στασιμότητας πιο εύκολα (Brooks, 2007). Επίσης, οφείλουμε να αναφέρουμε ότι η περίοδος της έρευνάς μας περιορίστηκε στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα καθώς μετά από επικοινωνία με την αρμόδια Υπηρεσία της

Ελληνικής Στατιστικής Αρχής , συγκεκριμένα για τα στατιστικά στοιχεία του Πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) υπάρχουν τρεις ασύνδετες χρονικές περιόδους με τριμηνιαία στοιχεία.

Αυτές έχουν ως εξής: Τριμηνιαία στοιχεία 1975Q1-1991Q1: εκτιμήσεις με βάση το παραδοσιακό σύστημα εθνικών λογαριασμών (ΟΟΣΑ, 1958). Μάλιστα το 1991 σταμάτησε η κατάρτιση των τριμηνιαίων λογαριασμών για να απασχοληθεί το προσωπικό με τη μελέτη και εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Συστήματος Λογαριασμών. Τριμηνιαία στοιχεία 1995Q1-2006Q2: εκτιμήσεις με βάση το Ευρωπαϊκό Σύστημα Λογαριασμών (ESA 1995) πριν από την αναθεώρηση των ετήσιων εθνικών λογαριασμών (Σεπτέμβρης 2006, νέο έτος βάσης). Τριμηνιαία στοιχεία 2000Q1-2012Q2, έτος βάσης το 2005. Έτσι λοιπόν εξετάζουμε το διάστημα 2000Q1-2012Q2. Έχουμε δηλαδή 50 παρατηρήσεις > 30 παρατηρήσεων (σύμφωνα με το Χάλκο, 2006 παρατηρήσεις άνω των 30 θεωρούνται ικανοποιητικές).

Η επεξεργασία των δεδομένων έγινε με τη χρήση του οικονομετρικού προγράμματος E-views.

4.7.2 Μεθοδολογία Έρευνας

Αρχικά αναφέρουμε ότι από τις τέσσερις εκδοχές του νόμου του Okun (1962,1970) που αναφέρθηκαν σε προηγούμενο τμήμα θα χρησιμοποιήσουμε τη δεύτερη, δηλαδή το υπόδειγμα του «χάσματος» , στη δυναμική του μορφή. Έτσι, όπως χρησιμοποιήθηκε από τον Moosa (1997).

Η επιλογή αυτή του υποδείγματος, του χάσματος έγινε καθώς η πληθώρα των ερευνητών που μελέτησαν το νόμο του Okun (1962, 1970) προτίμησαν το συγκεκριμένο υπόδειγμα. Ελάχιστοι ήταν αυτοί οι οποίοι εξέτασαν την ισχύ του νόμου με τις άλλες μεθόδους. Μάλιστα τόσο το δυναμικό υπόδειγμα στη κανονική του μορφή (δηλαδή με αρκετές και όχι μόνο μία μεταβλητές με υστερήσεις), όσο και αυτό της παραγωγής απαιτούν πολλές μεταβλητές και δυσκολεύουν την εξαγωγή συμπερασμάτων, με αποτέλεσμα να μην προτιμώνται (Knotek,2007). Επίσης, είδαμε ότι τα δύο μας μεγέθη παρουσιάζουν έντονες οικονομικές διακυμάνσεις στη χώρα μας και το υπόδειγμα αυτό μας παρέχει τη δυνατότητα να εξαχθούν συμπεράσματα για τη

συμπεριφορά των χρονολογικών σειρών κατά την διάρκεια του επιχειρηματικού κύκλου (business cycles) (όπως έχει ήδη αναφερθεί) (Lee, 2000).

Από την άλλη, η επέκταση του υποδείγματος αυτού σε δυναμικό, θα μας βοηθήσει να λυθούν προβλήματα αυτοσυσχέτισης, όπως ανέφερε και ο ίδιος ο Moosa (1997), αλλά και άλλοι ερευνητές. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι οικονομικές μεταβλητές μας κινούνται σε κύκλους (business cycles) και όταν για παράδειγμα μια οικονομία κινείται σε περιόδους ύφεσης διαπιστώνεται ότι κινούνται σε προβλέψιμες κατευθύνσεις. Τέτοιου είδους αναμενόμενες κινήσεις ενδεχομένως να συμπεριλαμβάνονται στο τυχαίο τμήμα του υποδείγματος παλινδρόμησης προκαλώντας ως αποτέλεσμα την εμφάνιση αυτοσυσχέτισης (Χάλκος, 2006).

Ένας ακόμη λόγος που μας οδήγησε να επιλέξουμε το υπόδειγμα αυτής της μορφής είναι η ύπαρξη του φαινομένου της υστέρησης, σύμφωνα με το οποίο το τρέχον επίπεδο της ανεργίας επηρεάζεται από το άμεσο παρελθοντικό επίπεδο της ανεργίας (η Tatoglu, 2011 εφάρμοσε το αντίστοιχο).

Η εξίσωσή μας λοιπόν έχει την εξής μορφή²⁸:

$$(u_t - u_t^*) = \alpha + \beta (u_{t-1} - u_{t-1}^*) + (y_t - y_t^*) + \varepsilon_t \leftrightarrow \quad (4.7.2.1)$$

$$(ugap_t) = \alpha + \beta (ugap_{t-1}) + \gamma (ygap_t) + \varepsilon_t \quad (4.7.2.2)$$

Όπως βλέπουμε ως εξαρτημένη μεταβλητή έχουμε το κενό της ανεργίας (unemployment gap) και ως ανεξάρτητες το κενό της ανεργίας με μία υστέρηση και το κενό της παραγωγής (output gap). Μάλιστα αποφασίσαμε να χρησιμοποιήσουμε το λογάριθμο των μεταβλητών, καθώς η πλειοψηφία των ερευνητών στη βιβλιογραφική μας ανασκόπηση χρησιμοποίησε το λογάριθμο των μεταβλητών όπως και ο ίδιος ο Okun στα υποδείγματά του. Αλλά επίσης επειδή στην αναφορά μας έχουμε την ανεργία σε ποσοστό και το ΑΕΠ σε εκατομμύρια ευρώ θα χρησιμοποιήσουμε το λογάριθμο για να γίνουν συμβατές οι δύο αυτές μακροοικονομικές μεταβλητές μας, όπως έκαναν και οι Noor, Nor, Ghani (2007). Επιπρόσθετα η χρήση των λογαρίθμων μπορεί να μας αποδώσει τη πολλαπλασιαστική επίδραση των μεταβλητών και να αποδώσει στάσιμες χρονολογικές σειρές (Rigas J, Theodosiou, Rigas N, Blanas, 2011).

²⁸ Όπως αναφέραμε και στο θεωρητικό μας κομμάτι σύμφωνα με τον Hsing (1991), ο Okun (1970) ανέφερε και την αντίστροφη σχέση του νόμου. Σύμφωνα μάλιστα, με τους Barreto και Howland (1993) εξαρτάται από το ως προς ποια επίδραση θέλει ο εκάστοτε ερευνητής να μελετήσει τη σχέση.

Όσον αφορά τα βήματα για την εκτίμηση του συντελεστή του νόμου του Okun αυτά είναι τα εξής:

Αρχικά θα υπολογίσουμε το u^* και το y^* , δηλαδή το φυσικό ποσοστό της ανεργίας και το πραγματικό δυνητικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για να εξάγουμε το κενό της ανεργίας και της παραγωγής (unemployment και output gap), με τη χρήση του φίλτρου Hodrick και Prescott (το οποίο αποτελεί μια ευέλικτη μέθοδο για να γίνει απαλοιφή της τάσης). Υπάρχουν και άλλοι μέθοδοι αλλά αυτή είναι η καθιερωμένη στο σύνολο της βιβλιογραφικής μας ανασκόπησης. Σύμφωνα, μάλιστα με τον Adanu (2005) η μέθοδος αυτή συμβάλει να γίνουν οι μεταβλητές μας στάσιμες.

Δεύτερον θα υπολογίσουμε τη στασιμότητα των μεταβλητών μας καθώς πρόκειται για χρονολογικές σειρές. Άλλος ένας λόγος για τον έλεγχο στασιμότητας έγκειται στο γεγονός ότι σύμφωνα με τους Attfield και Silverstone (1998) (όπως αναφέραμε σε προηγούμενο τμήμα του κεφαλαίου αυτού) ο νόμος ισχύει μόνο στην περίπτωση που οι μεταβλητές είναι στάσιμες ή στην περίπτωση που δεν είναι θα πρέπει να είναι ολοκληρωμένες πρώτης τάξης $I(1)$ και κατόπιν να συνολοκληρώνονται.

Τρίτον θα εκτιμήσουμε μέσω της μεθόδου των ελαχίστων τετραγώνων (OLS) το υπόδειγμά μας, ελέγχοντας παράλληλα τα απαραίτητα οικονομετρικά τεστ που να αποδεικνύουν την αξιοπιστία των δεδομένων μας.

Και τέλος θα εξετάσουμε την σταθερότητα του συντελεστή, καθώς όπως είδαμε στην βιβλιογραφία μας ο συντελεστής του νόμου του Okun μερικές φορές μεταβάλλεται από ένα χρονικό διάστημα σε κάποιο άλλο.

4.7.3 Οικονομετρικοί Έλεγχοι

4.7.3.1 Hodrick και Prescott φίλτρο

Λόγω της τάσης που συνήθως χαρακτηρίζει της οικονομικές χρονολογικές σειρές η παρατηρούμενη σχέση ανάμεσα σε δύο μεταβλητές μπορεί να μην είναι πραγματική αλλά φαινομενική. Ένας τρόπος αντιμετώπισης του προβλήματος αυτού είναι η εισαγωγή του χρόνου ως ερμηνευτική μεταβλητή στο υπόδειγμά. Με άλλα λόγια η εισαγωγή του χρόνου ως ανεξάρτητη μεταβλητή είναι ένας τρόπος απαλοιφής της τάσης (detrending) από τα δεδομένα. Η πρακτική αυτή όμως έγινε σοβαρό αντικείμενο έντονης κριτικής τα τελευταία χρόνια. Στη περίπτωση της απαλοιφής της τάσης με τον τρόπο αυτό αναφερόμαστε στην προσδιοριστική τάση (deterministic). Όταν η σειρά χαρακτηρίζεται από προσδιοριστική τάση (deterministic) ο μέσος της σειράς δεν είναι σταθερός αλλά η διακύμανση και η διακύμανση του σφάλματος είναι. Αυτό δείχνει ότι μια διαταραχή θα έχει προσωρινό χαρακτήρα (Χρήστου, 2002). Όταν η τάση είναι στοχαστική (stochastic) αυξάνουν χρονικά χωρίς όριο. Το ίδιο ισχύει και για το σφάλμα. Αυτά τα χαρακτηριστικά δείχνουν ότι μια εξωγενή μεταβολή (shock) έχει μάλλον μόνιμο χαρακτήρα.

Το φίλτρο Hodrick και Prescott είναι ένα δίπλευρο φίλτρο κινητού μέσου. Εισήχθη από τους Hodrick και Prescott (1980) και αποτελεί μια ευέλικτη μέθοδο για να απαλειφθεί η τάση. Η μέθοδος αυτή χρησιμοποιείται ευρέως σε εμπειρικές έρευνες που εξετάζουν μακροοικονομικές μεταβλητές. Πιο συγκεκριμένα για τη μέθοδο αυτή ισχύουν τα εξής :

Εάν υποθέσουμε ότι έχουμε μία χρονολογική σειρά x_t διασπάται σε ένα δύο συστατικά μέρη ένα της τάσης g_t και σε ένα κυκλικό c_t τότε γράφεται ως εξής :

$$x_t = g_t + c_t \quad \text{όπου } t = 1, \dots, T \quad (4.7.2.3)$$

Η μέθοδος αυτή απομονώνει το κυκλικό συστατικό μέρος ακολουθώντας το παρακάτω πρόβλημα ελαχιστοποίησης :

$$\sum_{t=1}^T (x_t - g_t)^2 + \lambda \sum_{t=2}^{T-1} [(g_{t+1} - g_t) - (g_t - g_{t-1})]^2 \quad (4.7.2.4)$$

Ο πρώτος όρος αποτελεί ένα μέτρο που εκφράζει τη καλή προβλεπτικότητα της χρονολογικής σειράς και το δεύτερο μέρος είναι ένα μέτρο εξομάλυνσης της χρονολογικής σειράς. Η παράμετρος λ ελέγχει την εξομάλυνση της g_t . Όταν το λ είναι μηδέν τότε το συστατικό μέρος της τάσης γίνεται ισοδύναμο με τις αρχικές χρονολογικές σειρές. Όταν το λ παρεκκλίνει προς το άπειρο τότε το συστατικό μέρος της τάσης προσεγγίζει τη γραμμική τάση.

Ουσιαστικά η μέθοδος αυτή απαλείφει την τάση από τα δεδομένα λύνοντας ένα πρόβλημα ελαχίστων τετραγώνων. Σε μορφή μητρών ισχύουν τα παρακάτω :

$$(X - G)'(X - G) + \lambda G' K' K G \rightarrow \min_{G \in R^T} \quad (4.7.2.5)$$

$$X = (x_1, \dots, x_T)', \quad G = (g_1, \dots, g_T)' \quad (4.7.2.6)$$

Και

$$X = (x_1, \dots, x_T)' \quad G = (g_1, \dots, g_T)' \quad (4.7.2.7)$$

και

$$K = \begin{pmatrix} 1 & -2 & 1 & 0 & 0 & \dots & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & -2 & 1 & 0 & \dots & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & -2 & 0 & \dots & 0 & 0 & 0 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \vdots & \dots & \vdots & \vdots & \vdots \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & \dots & 1 & -2 & 1 \end{pmatrix}$$

Η λύση του προβλήματος ελαχιστοποίησης δίνεται από τη σχέση

$$G = (I_T + \lambda K' K)^{-1} X \quad (4.7.2.8)$$

Όπου I_T είναι ένας πίνακας με διάσταση T .

Όσον αφορά τη παράμετρο λ , αυτή εξαρτάται από τη συχνότητα των δεδομένων. Εάν τα δεδομένα είναι ετήσια τότε το λ παίρνει τη τιμή 100, όταν τα δεδομένα είναι τριμηνιαία τότε το λ παίρνει τη τιμή 1600 και όταν τα δεδομένα είναι μηνιαία τότε το λ παίρνει τη τιμή 14400 (Hodrick και Prescott, 1997).

4.7.3.2 Έλεγχος Στασιμότητας

Όταν πρόκειται να χρησιμοποιήσουμε χρονολογικές σειρές είναι απαραίτητο να ελέγχουμε πρώτα από όλα αν οι μεταβλητές μας είναι στάσιμες. αυτό συμβαίνει γιατί, αν οι χρονολογικές μας σειρές είναι μη στάσιμες τότε οι εκτιμητές της μεθόδου ελαχίστων τετραγώνων είναι ασυνεπείς (inconsistent) με αποτέλεσμα οι διάφοροι στατιστικοί έλεγχοι (R^2 , t , F) να μην είναι έγκυροι/ αξιόπιστοι. Μια χρονολογική σειρά χαρακτηρίζεται από τάση, εποχικότητα, , ακανόνιστες μεταβολές και κυκλικές διακυμάνσεις. Όταν υπάρχει τάση σε μια χρονολογική σειρά την κάνει μη στάσιμη έτσι ώστε ο μέσος (ίσως) και η διακύμανση να μεταβάλλονται με το χρόνο, υποδηλώνοντας ότι η σειρά είναι μη στάσιμη (Χάλκος, 2006) .

Από την άλλη πλευρά μια χρονολογική σειρά θεωρείται στάσιμη αν οι μέσοι και οι διακυμάνσεις είναι σταθερές και οι συνδιακυμάνσεις μεταξύ δύο χρονικών περιόδων t και $t+k$, εξαρτώνται μόνο από την απόσταση k μεταξύ των δύο αυτών χρονικών περιόδων. Πιο συγκεκριμένα:

Ο μέσος $E(X_t)=\mu$ είναι σταθερός για όλα τα t και δεν εξαρτάται από το χρόνο

Η διακύμανση $Var(X_t)=E(X_t-\mu)^2 = \sigma^2$ είναι σταθερή για όλα τα t ,

Η συνδιακύμανση $Cov(X_t, X_{t+k})= E[(X_t-\mu)(X_{t+k}-\mu)]= \gamma_k$ είναι σταθερή για όλα τα $t, k \neq 0$ (Κάτος, 2004).

Ωστόσο στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι άλλη μία πιθανή ένδειξη που υποδηλώνει ότι η σειρά είναι μη στάσιμη είναι η περίπτωση όπου η τιμή του συντελεστή προσδιορισμού R^2 είναι μεγαλύτερη από αυτή του DW . Στην περίπτωση αυτή υποδηλώνεται ουσιαστικά ότι δεν συνίσταται πραγματική σχέση μεταξύ των μεταβλητών του υποδείγματος και ότι έχουμε την ύπαρξη μιας φαινομενικής παλινδρόμησης (spurious). Επιπλέον , οι συνήθεις έλεγχοι στασιμότητας είναι οι έλεγχοι μοναδιαίας ρίζας (unit root test) οι οποίοι πέρα των άλλων περιλαμβάνουν τους ελέγχους Dickey-Fuller και τον επανυξημένο Dickey-Fuller (Χάλκος, 2006).

4.7.3.2.1 Έλεγχος Dickey-Fuller (DF)

Οι Dickey – Fuller (1979) χρησιμοποίησαν τις παρακάτω μορφές του υποδείγματος AR (1) για να εφαρμόσουν ελέγχους μοναδιαίας ρίζας.

$$Y_t = \alpha Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.7.2.9)$$

$$Y_t = \delta + \alpha Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.7.2.10)$$

$$Y_t = \delta + \gamma_t + \alpha Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.7.2.11)$$

Όπου τα κατάλοιπα συμπεριφέρονται ως διαδικασία λευκού θορύβου. Στην ουσία οι παραπάνω εξισώσεις διαφέρουν στο ότι η δεύτερη εξίσωση περιλαμβάνει σταθερό όρο και η τρίτη περιλαμβάνει και τάση και σταθερό όρο.

Ο έλεγχος για να διατυπωθεί η ύπαρξη ή μη στασιμότητας βασίζεται στις παρακάτω υποθέσεις:

H_0 : $\alpha = 1$, ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας, δηλαδή η σειρά είναι μη στάσιμη και η εναλλακτική

$$H_1: |\alpha| < 1, \text{στάσιμη χρονολογική σειρά} \quad (4.7.2.12)$$

Ο έλεγχος της παραπάνω μηδενικής υπόθεσης μπορεί να γίνει με την βοήθεια των πινάκων κατανομής που κατασκεύασαν οι Dickey – Fuller (1979) (Χρήστου, 2002).

4.7.3.2.2 Επαυξημένος έλεγχος Dickey – Fuller (ADF)

Ο προηγούμενος έλεγχος για την ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας σε ένα αυτοπαλίνδρομο υπόδειγμα πρώτης τάξης μπορεί να εφαρμοστεί και στη γενική περίπτωση μιας $AR(p)$ διαδικασίας. Στη γενική του μορφή ένα $AR(p)$ υπόδειγμα διατυπώνεται ως εξής :

$$Y_t = \delta + \alpha_1 Y_{t-1} + \alpha_2 Y_{t-2} + \dots + \alpha_p Y_{t-p} + \varepsilon_t \quad (4.7.2.12)$$

Ενώ η τροποποιημένη του μορφή είναι :

$$\Delta Y_t = \delta + \beta Y_{t-1} + \alpha_1 \Delta Y_{t-1} + \alpha_2 \Delta Y_{t-2} + \dots + \alpha_{p-1} \Delta Y_{t-p+1} + \varepsilon_t \quad (4.7.2.14)$$

$$\text{Όπου } \Delta Y_{t-1} = Y_{t-1} - Y_{t-2}, \quad (4.7.2.15)$$

$$\Delta Y_{t-2} = Y_{t-2} - Y_{t-3}, \text{ κ.ο.κ}$$

$$\text{Και } \beta = (\alpha_1 + \alpha_2 + \dots + \alpha_{p-1}) \quad (4.7.2.16)$$

Ο έλεγχος προκειμένου να διαπιστωθεί η ύπαρξη ή μη στασιμότητας βασίζεται στις παρακάτω υποθέσεις:

$H_0: \beta = 0$, ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας, δηλαδή η σειρά είναι μη στάσιμη και η εναλλακτική

$H_1: \beta < 0$, στάσιμη χρονολογική σειρά (4.7.2.17)

Και εδώ ο έλεγχος της παραπάνω μηδενικής υπόθεσης μπορεί να γίνει με τη βοήθεια των πινάκων της κατανομής που κατασκεύασαν οι Dickey – Fuller.

4.7.3.2.3 Έλεγχος Phillips -Perron

Ο έλεγχος για την ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας για $p > 1$ είναι γνωστός ως ο επαυξημένος έλεγχος Dickey – Fuller. Ένας από τους λόγους που έχει δημιουργηθεί, δηλαδή που επαυξάνονται οι αρχικές εξισώσεις Dickey-Fuller με τους επιπλέον σε υστέρηση όρους διαφορών, είναι για να εξαλειφθεί η πιθανή αυτοσυσχέτιση στα σφάλματα (Χρήστου, 2002).

Οι Έλεγχος Dickey – Fuller, υποθέτουν ότι οι διαταρακτικοί όροι δεν αυτοσυσχετίζονται και ότι έχουν σταθερή διακύμανση. Οι Phillips-Perron αναπτύσσουν δύο στατιστικές ελέγχου μοναδιαίας ρίζας, χωρίς τις αυστηρές υποθέσεις των Dickey – Fuller για την κατανομή των διαταρακτικών όρων. Οι προτεινόμενες στατιστικές ελέγχου, που παριστάνονται με Z_α , Z_t , ουσιαστικά είναι τροποποιημένες Dickey – Fuller στατιστικές, έτσι που η αυτοσυσχέτιση δεν επηρεάζει την ασυμπτωτική κατανομή τους. Επίσης, οι κρίσιμες τιμές για τον έλεγχο μοναδιαίας ρίζας είναι ίδιες με τις κρίσιμες τιμές Dickey – Fuller.

4.7.3.3 Έλεγχος κανονικότητας : έλεγχος Jarque Bera

Μία από τις σημαντικότερες υποθέσεις που συνοδεύουν ένα υπόδειγμα παλινδρόμησης είναι η υπόθεση περί κανονικότητας των σφαλμάτων ή διαταρακτικών όρων ε_t . Ο Jarque και Bera (1980, 1981) πρότειναν τον έλεγχο περί κανονικότητας των σφαλμάτων, ο οποίος βασίζεται στα παρακάτω βήματα:

Βήμα 1^ο : Εκτιμούμε το υπόδειγμα με την μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων και υπολογίζουμε τα κατάλοιπα ε_t .

Βήμα 2^ο : Χρησιμοποιώντας τα κατάλοιπα αυτά υπολογίζουμε τους παρακάτω συντελεστές :

Συντελεστής ασυμμετρίας
$$S = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{e_i - \bar{e}}{\hat{\sigma}} \right)^3 \quad (4.7.2.18)$$

Συντελεστής Κυρτώσεως
$$K = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{e_i - \bar{e}}{\hat{\sigma}} \right)^4 \quad (4.7.2.19)$$

Όπου ο \bar{e} = μέσος (μηδέν) και

Τυπική απόκλιση
$$\hat{\sigma} = \sqrt{\frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (e_i - \bar{e})^2} \quad (4.7.2.20)$$

Βήμα 3^ο : Χρησιμοποιούμε το στατιστικό JB, για το οποίο ισχύει ότι

$$JB = \frac{n-k-1}{6} (S^2 + \frac{1}{4}(K-3)^2) \sim X^2(2) \quad (4.7.2.21)$$

Βήμα 4^ο : Η υπόθεση κανονικότητας ελέγχεται με τη X^2 ως εξής :

H_0 : Σφάλματα κατανέμονται κανονικά , αποδοχή όταν $JB < x_a^2(2)$

H_1 : Σφάλματα δεν κατανέμονται κανονικά, αποδοχή όταν $JB > x_a^2(2)$ (4.7.2.22)

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο έλεγχος αυτός δίνει αξιόπιστα αποτελέσματα σε μεγάλα μόνο δείγματα και ότι είναι αρκετά ευαίσθητος όταν μεταξύ των στοιχείων υπάρχουν έκτοπες παρατηρήσεις. Για το λόγο αυτό πολλές φορές η απόρριψη της κανονικότητας σηματοδοτεί την ύπαρξη έκτοπων παρατηρήσεων , ή ακόμη και διαρθρωτικών αλλαγών στα στοιχεία (Κάτος, 2004).

4.7.3.4 Έλεγχος αυτοσυσχέτισης :έλεγχος Breusch – Godfrey

Μια βασική υπόθεση στην ανάλυση παλινδρόμησης για την εξαγωγή των καλύτερων γραμμικών αμερόληπτων εκτιμητών με την μέθοδο των Ελαχίστων Τετραγώνων είναι ότι οι τιμές του διαταρακτικού όρου θα πρέπει να είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους. Δηλαδή η συσχέτιση μεταξύ των διαταρακτικών όρων που αντιστοιχούν σε δύο οποιεσδήποτε παρατηρήσεις του δείγματος πρέπει να ισούται με το μηδέν. Η αυτοσυσχέτιση μπορεί να θεωρηθεί ως ειδική

περίπτωση της συσχέτισης καθώς αντί να αναφέρεται στην συσχέτιση δύο ξεχωριστών μεταβλητών αφορά την συσχέτιση διαδοχικών τιμών της ίδιας μεταβλητής (Χάλκος, 2006).

Στην περίπτωση που παραβιάζεται η υπόθεση της ανεξαρτησίας των σφαλμάτων, αλλά αντίθετα ισχύει ότι:

$$\text{Cov}(\varepsilon_i, \varepsilon_j) \neq 0, \text{ ή διαφορετικά } E(\varepsilon_i, \varepsilon_j) \neq 0 \text{ για } i \neq j \quad (4.7.2.23)$$

λέμε ότι τα σφάλματα αυτοσυσχετίζονται. Τις περισσότερες φορές η αυτοσυσχέτιση είναι πρόβλημα των χρονοσειρών.

Ο Breusch (1978) και ο Godfrey (1978) πρότειναν ένα έλεγχο διαπιστώσεως της αυτοσυσχετίσεως ο οποίος εφαρμόζεται ανεξάρτητα αν το σχήμα της αυτοσυσχέτισης είναι AR(p) ή MA(q). Έστω λοιπόν ότι το σχήμα αυτοσυσχετίσεως που θέλουμε να ελέγξουμε είναι τις μορφής AR(p). Τα βήματα του ελέγχου είναι τα εξής :

Βήμα 1^ο Εκτιμούμε τη βασική συνάρτηση

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_{1t} + \beta_2 X_{2t} + \dots + \beta_k X_{kt} + \varepsilon_t$$

$$\text{AR}(p) : \varepsilon_t = \rho \varepsilon_{t-1} + \rho \varepsilon_{t-2} + \dots + \rho_p \varepsilon_{t-p} + u_t \quad (4.7.2.24)$$

Με την μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων και αποθηκεύουμε τα κατάλοιπα ε_t .

Βήμα 2^ο Τρέχουμε την βοηθητική παλινδρόμηση

$$\varepsilon_t = \gamma_0 + \gamma_1 X_{1t} + \dots + \gamma_k X_{kt} + \rho_1 \varepsilon_{t-1} + \dots + \rho_p \varepsilon_{t-p} + v_t \quad (4.7.2.25)$$

Και παίρνουμε το R^2 .

Βήμα 3^ο Υπολογίζουμε το στατιστικό BG για το οποίο ισχύει ότι:

$$\text{BG} = (n-p) R^2 \sim X^2(p) \quad (4.7.2.26)$$

Βήμα 4^ο Ελέγχουμε την ύπαρξη αυτοσυσχετίσεως σύμφωνα με τις υποθέσεις :

$$H_0 : \rho_1 = \dots = \rho_p = 0, \text{ αποδοχή όταν } \text{BG} < x^2_{\alpha}(p)$$

$$H_1 : \text{AR}(p), \text{ αποδοχή όταν } \text{BG} > x^2_{\alpha}(p) \text{ (Κάτος, 2004)}. \quad (4.7.2.27)$$

4.7.3.5 Έλεγχος ετεροσκεδαστικότητας : Έλεγχος White

Άλλη μία βασική υπόθεση της ανάλυσης παλινδρόμησης είναι ότι η διακύμανση του διαταρακτικού όρου παρουσιάζει ομοσκεδαστικότητα (δηλαδή σταθερή διασπορά). Με άλλα λόγια η διακύμανση του διαταρακτικού όρου πρέπει να παραμείνει σταθερή κατά μήκος των παρατηρήσεων. Η παραβίαση αυτής της υπόθεσης επιφέρει αμερόληπτους και συνεπείς εκτιμητές αλλά όχι αποτελεσματικούς και οι έλεγχοι στατιστικής σημαντικότητας δεν ισχύουν.

Ο διαταρακτικός όρος που αδυνατεί να ικανοποιήσει την υπόθεση της ομοσκεδαστικότητας ορίζεται ως ετεροσκεδαστικός. Αν εξετάσουμε ένα υπόδειγμα πολλαπλής παλινδρόμησης k - παραμέτρων :

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_{1i} + \beta_2 X_{2i} + \dots + \beta_k X_{ki} + u_i \quad (4.7.2.28)$$

Ο ομοσκεδαστικός διαταρακτικός όρος u απαιτεί ότι:

$$\text{Var}(u_i | X_{1i}, \dots, X_{ki}) = \sigma^2 \quad \text{όπου } i = 1, \dots, n \quad (4.7.2.29)$$

Έτσι ώστε η δεδομένη διακύμανση του διαταρακτικού όρου να παραμένει η ίδια ασχέτως με την τιμή των ερμηνευτικών μεταβλητών.

Στην αντίθετη περίπτωση , αυτή του ετεροσκεδαστικού διαταρακτικού όρου έχουμε :

$$\text{Var}(u_i | X_{1i}, \dots, X_{ki}) = \sigma_i^2 \quad (4.7.2.30)$$

Ο δείκτης i υποδηλώνει την εξάρτηση της δεσμευμένης διακύμανσης από την τιμή των ερμηνευτικών μεταβλητών.

Ο εντοπισμός του προβλήματος αυτού μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους ένας από αυτούς είναι το κριτήριο του White. Το κριτήριο αυτό διεξάγεται παλινδρομώντας τα υψωμένα στο τετράγωνο κατάλοιπα από μια παλινδρόμηση της μεθόδου ελαχίστων τετραγώνων (OLS) πάνω στις ερμηνευτικές μεταβλητές, τα τετράγωνα τους, όλα τα γινόμενά τους και έναν σταθερό όρο. Το κριτήριο αυτό εντοπίζει πιο σύνθετες μορφές ετεροσκεδαστικότητας. Τα βήματα του κριτηρίου αυτού είναι τα εξής :

Βήμα 1^ο Εκτιμούμε την παλινδρόμηση

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_{1i} + \beta_2 X_{2i} + u_i \quad (4.7.2.31)$$

Βήμα 2^ο Τρέχουμε την βοηθητική παλινδρόμηση

$$\tilde{u}_i^2 = \alpha_0 + \alpha_1 X_{1i} + \alpha_2 X_{2i} + \alpha_3 X_{1i}^2 + \alpha_4 X_{2i}^2 + \alpha_5 X_{1i} X_{2i} + v_i \quad (4.7.2.32)$$

Και παίρνουμε το R^2 .

Βήμα 3^ο Υπολογίζουμε το Λαγκρασσιανό Πολλαπλασιαστή

$$n * R^2 \sim \chi^2_{\beta\epsilon} \quad (4.7.2.33)$$

όπου $\beta\epsilon$ είναι οι βαθμοί ελευθερίας ίσοι με τον αριθμό των ανεξάρτητων μεταβλητών στην βοηθητική παλινδρόμηση.

Βήμα 4^ο Ελέγχουμε την ύπαρξη ετεροσκεδαστικότητας σύμφωνα με τις υποθέσεις :

H_0 : δεν έχω πρόβλημα ετεροσκεδαστικότητας, αν $X^2 (=n*R^2) <$ της κριτικής τιμής των πινάκων X^2 .

H_1 : έχω πρόβλημα ετεροσκεδαστικότητας, αν $X^2 (=n*R^2) >$ της κριτικής τιμής των πινάκων X^2 (Χάλκος, 2006). (4.7.2.34)

4.7.3.6 Έλεγχος σφάλματος εξειδίκευσης Reset test

Το πρόβλημα σφάλματος εξειδίκευσης εμφανίζεται κυρίως όταν έχουμε υιοθετήσει μια λανθασμένη αλγεβρική μορφή υποδείγματος. Κατά συνέπεια, ανάλογα με το λόγο που είναι λάθος η αλγεβρική μορφή του υποδείγματος, μπορούμε να έχουμε σε γενικές γραμμές τα εξής : μεροληπτικοί και ασυνεπείς εκτιμητές, υπερεκτίμηση των διακυμάνσεων, αμερόληπτους, συνεπείς και λιγότερο αποτελεσματικούς εκτιμητές.

Ένας γενικός έλεγχος σφάλματος εξειδίκευσης είναι ο Έλεγχος Reset.

Αν υποθέσουμε ότι το υπόδειγμα είναι $Y_i = \beta_0 + \beta_1 + u$

Τότε τα βήματα έχουν ως εξής : Πρώτον, εκτιμούμε τα κατάλοιπα και τις εκτιμημένες τιμές της εξαρτημένης μεταβλητής. Δεύτερον, εισάγουμε τις εκτιμημένες τιμές ως ανεξάρτητες μεταβλητές. Τρίτον, υπολογίζουμε τη στατιστική F η οποία ορίζεται ως εξής :

$$F = \frac{\frac{R_{new}^2 - R_{old}^2}{k}}{\frac{1 - R_{new}^2}{n - z}} \quad (4.7.2.35)$$

Όπου R_{new}^2 και R_{old}^2 είναι οι συντελεστές προσδιορισμού της παλιάς και νέας παλινδρόμησης. Ενώ το n , k , z αντιστοιχούν στον αριθμό των παρατηρήσεων, στον αριθμό των νέων ανεξάρτητων μεταβλητών και στον αριθμό των παραμέτρων του νέου υποδείγματος.

Και τέταρτον αν $F > F_{\text{πινάκων}}$ τότε απορρίπτουμε την μηδενική υπόθεση (H_0 : δεν έχουμε πρόβλημα σφάλματος εξειδίκευσης) και υπάρχει πρόβλημα σφάλματος εξειδίκευσης.

4.7.3.7 Έλεγχος πολυσυγγραμικότητας

Στη περίπτωση που υπάρχει γραμμική συσχέτιση μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών, τότε εμφανίζεται το πρόβλημα της πολυσυγγραμικότητας και οι εκτιμητές είναι άριστοι γραμμικοί αμερόληπτοι και οι διακυμάνσεις των εκτιμητών υπερεκτιμώνται.

Ένας τρόπος για να ελεγχθεί η ύπαρξη του προβλήματος αυτού είναι η μη συμβατότητα των προσήμων με την οικονομική θεωρία, καθώς επίσης και η παρουσία πολύ υψηλών τιμών του συντελεστή προσδιορισμού και μη στατιστικά σημαντικοί συντελεστές (χαμηλά t και μεγάλα τυπικά σφάλματα)

4.7.3.8 Έλεγχοι σταθερότητας των συντελεστών

Η σταθερότητα των συντελεστών ενός εκτιμημένου υποδείγματος είναι μια από τις πλέον επιθυμητές ιδιότητές του. Δεν μπορεί κανείς να αναμένει ικανοποιητικές προβλέψεις αν προέρχονται από ένα εκτιμημένο υπόδειγμα του οποίου οι συντελεστές δεν παραμένουν σταθεροί διαχρονικά. Για το λόγο αυτό είναι επιθυμητός ο έλεγχος σταθερότητας των συντελεστών ενός οικονομετρικού υποδείγματος ή ο έλεγχος διαρθρωτικών μεταβολών (structural breaks), όπως είναι επίσης γνωστός (Χρήστου, 2002).

4.7.3.8.1 Έλεγχος Chow τεστ

Ένα τεστ ελέγχου της σταθερότητας των συντελεστών είναι το Chow τεστ. Αυτό χρησιμοποιείται για τον έλεγχο της ισοδυναμίας των συντελεστών παλινδρόμησης ανάμεσα σε

δύο ή περισσότερα σύνολα δεδομένων (data sets). Το τεστ αυτό είναι κατάλληλο όταν πρόκειται να αποφασίσουμε αν είναι κατάλληλο να συνδυάσουμε δύο ή περισσότερα σύνολα δεδομένων.

Ο έλεγχος υποθέσεων για το συγκεκριμένο τεστ έχει ως εξής :

H_0 : Ισοδυναμία των συντελεστών παλινδρόμησης σε δύο ή περισσότερα δείγματα

H_1 : Μη ισοδυναμία των συντελεστών παλινδρόμησης σε δύο ή περισσότερα δείγματα.

Έστω ότι έχουμε να εξετάσουμε δύο δείγματα τα βήματα είναι τα εξής :

Βήμα 1^ο Τρέχουμε δύο όμοιες σε εξειδίκευση παλινδρομήσεις των δύο συνόλων δεδομένων και παίρνουμε το άθροισμα των τετραγώνων των καταλοίπων για τα δύο δείγματα (RSS_1 και RSS_2).

Βήμα 2^ο Ενοποιούμε τα δύο σύνολα δεδομένων και τρέχουμε μια συνολική παλινδρόμηση παίρνοντας το άθροισμα των τετραγώνων των καταλοίπων της συνολικής παλινδρόμησης (RSS_T).

Βήμα 3^ο Υπολογίζουμε την στατιστική F ως :

$$F = \frac{(RSS_T - RSS_1 - RSS_2)/(k+1)}{(RSS_1 + RSS_2)/(N_1 + N_2 - 2k - 2)} \quad (4.7.2.36)$$

Όπου :

k = ο αριθμός των ανεξάρτητων μεταβλητών

N_1 = ο αριθμός των παρατηρήσεων του πρώτου δείγματος

N_2 = ο αριθμός των παρατηρήσεων του δεύτερου δείγματος

Βήμα 4^ο Απορρίπτουμε την H_0 αν $F \geq F_c$ (όπου η F_c η κριτική τιμή για $k+1$: αριθμητής και N_1+N_2-2k-2 : παρονομαστής). Στην αντίθετη περίπτωση δεχόμαστε την H_0 (Χάλκος, 2006).

4.7.3.8.2 Οι έλεγχοι CUSUM και CUSUM SQUARE

Οι έλεγχοι διαρθρωτικής σταθερότητας μπορούν να συνεχιστούν με τους παραπάνω δύο ελέγχους. Η στατιστική CUSUM (cumulative sums) ορίζεται ως το «σωρευτικό άθροισμα» .

$$t = k+1, k+2, \dots, T \quad W_t = \sum_{r=k+1}^t \frac{w_r}{s} \quad (4.7.2.37)$$

όπου S η τυπική απόκλιση όταν χρησιμοποιούνται όλες οι T δειγματικές παρατηρήσεις. Όταν οι συντελεστές (β_j) του υποδείγματος είναι σταθεροί από περίοδο σε περίοδο, η προσδοκώμενη τιμή του σωρευτικού αθροίσματος W_t είναι μηδέν. Αν όμως οι συντελεστές δεν είναι σταθεροί το σωρευτικό άθροισμα θα τείνει να διαφέρει από το μηδέν. Γραφικά, η σημαντικότητα της αποκλίσεως τους από το μηδέν αξιολογείται με βάση ένα ανώτερο και κατώτερο όριο που καθορίζουν δύο γραμμές. Η μια ευθεία ορίζει το ανώτερο όριο με βάση τα σημεία $(\theta\sqrt{T-K-1}, K+1)$ και $(3\theta\sqrt{T-K-1}, K+T)$. Ενώ η άλλη ευθεία ορίζει το κατώτερο όριο με βάση τα σημεία $(-\theta\sqrt{T-K-1}, K+1)$ και $(-3\theta\sqrt{T-K-1}, K+T)$. Η απόσταση ανάμεσα στα δύο όρια αυξάνει με το t . Η τιμή της παραμέτρου θ εξαρτάται από το επιλεγέν επίπεδο σημαντικότητας.

Η στατιστική CUSUMSQ (cumulative sums of squared residuals) χρησιμοποιεί τα τετράγωνα των «σωρευτικών αθροισμάτων».

$$\text{Για } t=k+1, k+2, \dots, T \quad S_t = \frac{\sum_{r=k+1}^t w_r^2}{\sum_{r=k+1}^T w_r^2} \quad (4.7.2.38)$$

Όταν η μηδενική υπόθεση είναι σωστή, δηλαδή οι συντελεστές είναι σταθεροί, τα τετράγωνα των σωρευτικών αθροισμάτων w_j είναι ανεξάρτητες τυχαίες μεταβλητές που ακολουθούν την κανονική κατανομή X^2 με ένα βαθμό ελευθερίας. Όπως γνωρίζουμε, ο μέσος μιας μεταβλητής που ακολουθεί την X^2 κατανομή είναι οι συγκεκριμένοι βαθμοί ελευθερίας, ενώ η διακύμανσή της είναι το διπλάσιο των βαθμών ελευθερίας. Επιπλέον το άθροισμα N ανεξάρτητων τυχαίων μεταβλητών που κάθε μία ακολουθεί την κατανομή X^2 με n βαθμούς ελευθερίας είναι και αυτό μια τυχαία μεταβλητή που ακολουθεί τη X^2 κατανομή με $N \cdot n$ βαθμούς ελευθερίας. Επομένως ο αριθμητής στη παραπάνω σχέση που περιγράψαμε είναι μια X^2 μεταβλητή με μέσο $t-K-1$ ενώ ο παρονομαστής είναι μία X^2 με μέσο $T-K-1$. Κατά συνέπεια όταν η μηδενική υπόθεση είναι σωστή, η προσδοκώμενη τιμή της στατιστικής ελέγχου S_t είναι προσεγγιστικά :

$$ES_t = \frac{t-K-1}{T-K-1} \quad (4.7.2.39)$$

Είναι φανερό ότι $ES_t = 0$ για $t=K+1$ και $ES_t = 1$ για $t=T$

Στο συγκεκριμένο τεστ γραφικά το ανώτερο ($+c_0$) και το κατώτερο όριο ($-c_0$) παριστάνεται από δύο παράλληλες ευθείες οι οποίες καθορίζουν την αξιολόγηση των αποκλίσεων από την ευθεία $K+1$ η οποία εκφράζει τη σχέση ανάμεσα στην προσδοκώμενη τιμή της S_t και στο t . Για το καθορισμό των τιμών των ανώτερων και κατώτερων ορίων υπάρχουν αντίστοιχοι πίνακες, ανάλογα με το μέγεθος του δείγματος το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας και των αριθμό των ερμηνευτικών μεταβλητών.

4.7.3.8.3 Περιοδικά ή διαδοχικά κατάλοιπα (Recursive residuals)

Με βάση ότι η άριστη γραμμική πρόβλεψη μιας εξαρτημένης μεταβλητής δίνεται από την παρακάτω σχέση

$$\hat{Y}_f = X' \hat{\beta} \quad (4.7.2.40)$$

$$\hat{Y}_f = X' \hat{\beta} + u_f \quad (4.7.2.41)$$

$$s_f^2 = s^2 [1 + X'_f (X'X)^{-1} X'_f], \quad (4.7.2.42)$$

Είναι αμερόληπτος εκτιμητής της διακυμάνσεως του σφάλματος πρόβλεψης (f), δηλαδή,

$$f = Y_f - \hat{Y}_f = Y_f - X'_f \hat{\beta} \quad (4.7.2.43)$$

Έστω τώρα ότι για να εκτιμήσουμε το υπόδειγμα χρησιμοποιούμε τις παρατηρήσεις μέχρι και την $t-1$. Φυσικά προϋποθέτει ότι $t-1 > K+1$. Η πρόβλεψη για την αμέσως επόμενη περίοδο, το σφάλμα προβλέψεως και η διακύμανσή του θα δίδονται από τις προηγούμενες τρεις σχέσεις. Δηλαδή,

$$\hat{Y}_f = X' \hat{\beta}_{t-1} \quad (4.6.2.44)$$

$$f = Y_t - X' \hat{\beta}_{t-1} \quad \text{και} \quad (4.6.2.45)$$

$$\text{Var}(f_t) = s_{t-1}^2 [1 + X'_f (X'_{t-1} X_{t-1})^{-1} X'_f], \quad (4.6.2.46)$$

Όπου s_{t-1}^2 παριστάνει την διακύμανση της παλινδρόμησης που έχει εκτιμηθεί με $t-1$ παρατηρήσεις. Η παραπάνω αυτή διαδικασία εκτιμήσεως των συντελεστών είναι γνωστή ως

μέθοδος των διαδοχικών ή περιοδικών ελαχίστων τετραγώνων (recursive least squares). Τα πραγματικά σφάλματα που προκύπτουν από την μέθοδο αυτή είναι γνωστά ως διαδοχικά ή περιοδικά κατάλοιπα (recursive residuals). Τα κατάλοιπα αυτά αποτελούν μια επίσημη μέθοδο για να ελέγχουμε την διαρθρωτική σταθερότητα.

Αν διαιρέσουμε τα κατάλοιπα αυτά με $\sqrt{[1 + X'f(X't - 1 X_t - 1) - 1 X_t]}$, προκύπτουν τα κλιμακοποιημένα περιοδικά κατάλοιπα (scaled recursive residuals) w_t

$$W_t = \frac{Y_t - X't\hat{\beta}_{t-1}}{\sqrt{[1 + X'f(X't - 1 X_t - 1) - 1 X_t]}} \quad \text{για } t=K+2, K+3, \dots \quad (4.6.2.47)$$

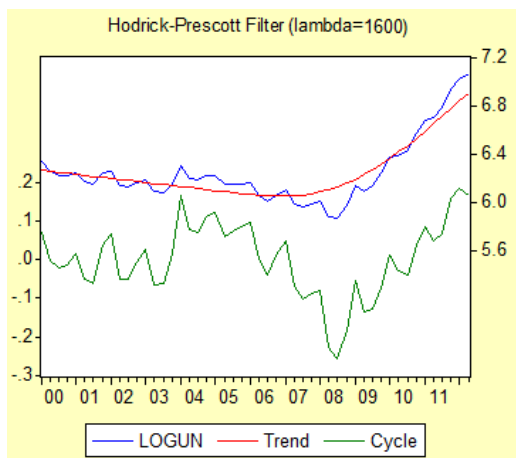
Όταν οι διαταρακτικοί όροι κατανέμονται κανονικά και ανεξάρτητα με μέσο μηδέν και σταθερή διακύμανση τότε : $w_t \sim N(0, \sigma^2)$.

Εάν β_i αλλάξει στην επόμενη περίοδο τότε το σφάλμα προβλέψεως δεν θα έχει μέσο μηδέν (Χρήστου , 2002).

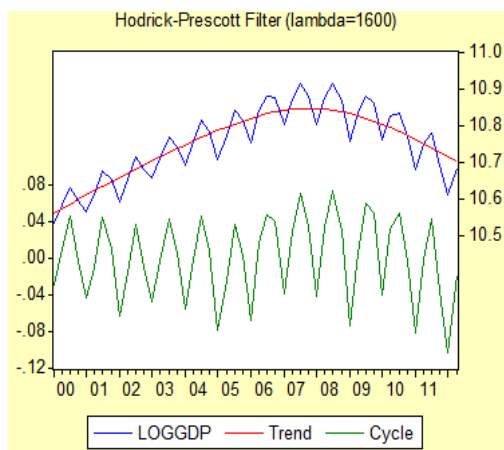
4.8 Εμπειρικά Αποτελέσματα

Μέσω της χρήσης του φίλτρου Hodrick και Prescott εξάγαμε το φυσικό ποσοστό της ανεργίας (u^*) και το πραγματικό δυνητικό επίπεδο του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (y^*) σε λογαρίθμους για να μπορέσουμε να δημιουργήσουμε τις μεταβλητές μας. Δηλαδή για να μπορέσουμε να δημιουργήσουμε τη μεταβλητή κενό της ανεργίας (unemployment gap) και κενό της παραγωγής (output gap) οι οποίες αιχμαλωτίζουν όπως έχουμε ήδη αναφέρει τα κυκλικά χαρακτηριστικά των μακροοικονομικών μεταβλητών μας.

Γράφημα 4.2

Γράφημα 4.3

Στη συνέχεια μέσω της χρήσης του Επαυξημένου έλεγχου Dickey – Fuller (ADF) καθώς και του ελέγχου Phillips Perron παρατηρήσαμε ότι οι μεταβλητές μας δεν παρουσιάζουν πρόβλημα μοναδιαίας ρίζας. Είναι δηλαδή στάσιμες και μάλιστα σε επίπεδα ($I(0)$).

Πίνακας 4.1 : Επαυξημένος έλεγχος Dickey –Fuller (ADF) σε επίπεδα χωρίς τάση και σταθερό όρο για τη μεταβλητή log unemployment gap.

	t-statistic	Prob
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-2.375641	0.0185
Test critical values:	1% level	-2.617364
	5% level	-1.948313
	10% level	-1.612229

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του παραπάνω πίνακα η τιμή του τεστ είναι -2,375641 και είναι μεγαλύτερη σε απόλυτες τιμές από τις αντίστοιχες κριτικές τιμές , για επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5% (-1,948313) και 10% (-1,612229). Συνεπώς η μεταβλητή unemployment gap είναι στάσιμη για τα δύο αυτά επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας.

Πίνακας 4.2 : Phillips Perron έλεγχος σε επίπεδα χωρίς τάση και σταθερό όρο για τη μεταβλητή log unemployment gap.

	t-statistic	Prob
Phillips Perron test statistic	-2.368147	0.0187
Test critical values:	1% level	-2.613010
	5% level	-1.947665
	10% level	-1.612573

Ομοίως , σύμφωνα με τα αποτελέσματα του συγκεκριμένου πίνακα η τιμή του τεστ είναι -2,368147 και είναι επίσης μεγαλύτερη σε απόλυτες τιμές από τις αντίστοιχες κριτικές τιμές για επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5% (-1,947665) και 10% (-1,612573). Συνεπώς και με τον έλεγχο αυτό επιβεβαιώνουμε ότι η μεταβλητή μας, (unemployment gap) είναι στάσιμη τουλάχιστον για τα δύο αυτά επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας.

Πίνακας 4.3: Επαυξημένος έλεγχος Dickey –Fuller (ADF) σε επίπεδα χωρίς τάση και σταθερό όρο για τη μεταβλητή log output gap.

	t-statistic	Prob
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-1.980227	0.0466
Test critical values:	1% level	-2.617364
	5% level	-1.948313
	10% level	-1.612229

Όσον αφορά τη δεύτερη μεταβλητή μας, output gap σύμφωνα με τα παραπάνω αποτελέσματα η τιμή του τεστ είναι -1,980227 και είναι μεγαλύτερη σε απόλυτες τιμές από τις αντίστοιχες κριτικές τιμές για επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5% (-1,948313) και 10% (-1,612229). Επομένως και η μεταβλητή αυτή είναι στάσιμη σε επίπεδα (είναι επομένως $I(0)$).

Πίνακας 4.4: Phillips Perron έλεγχος σε επίπεδα χωρίς τάση και σταθερό όρο για τη μεταβλητή log output gap.

	t-statistic	Prob
Phillips Perron test statistic	-6.708238	0.0000
Test critical values:	1% level	-2.613010
	5% level	-1.947665
	10% level	-1.612573

Ομοίως σύμφωνα με τα αποτελέσματα του ελέγχου αυτού δεν έχουμε πρόβλημα μη στασιμότητας, καθώς η τιμή του τεστ είναι -6,708238 και είναι μεγαλύτερη σε απόλυτες τιμές από τις αντίστοιχες κριτικές τιμές, -2,613010 για επίπεδο 1% στατιστικής σημαντικότητας, -1,947665 για 5% και -1,612573 για 10%. Συνεπώς, συμπεραίνουμε ξανά ότι η μεταβλητή είναι στάσιμη σε επίπεδα.

Κατ' επέκταση με τη χρήση της μεθόδου των ελαχίστων τετραγώνων (OLS) εκτιμήσαμε το υπόδειγμά μας. Τα αποτελέσματα ήταν τα εξής :

Πίνακας 4.5 : Αποτελέσματα παλινδρόμησης

LOGGAPUN	Συντελεστές	t-statistic	Prob.
Σταθερός όρος	0.001368	0.169396	0.8662
LOGGAPUN(-1)	0.642325	6.859.059	0.0000*
LOGGAPGDP	-0.766339	-3.796.270	0.0004**

$R^2=0.68$ και $R_{adj}=0.67$, $DW=1.76$, * μεταβλητή στατιστικά σημαντική για $\alpha=0,01$, $0,05$ και $0,1$ επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας, ** μεταβλητή στατιστικά για $\alpha=0,01$, $0,05$ και $0,1$ επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας.

Αρχικά από τον πίνακα αυτό παρατηρούμε ότι τα αποτελέσματά μας συμβαδίζουν με την οικονομική θεωρία. Ο Okun (1962,1970), διαπίστωσε μια αρνητική συσχέτιση μεταξύ της ανεργίας και του πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, όπως και μια αρνητική σχέση μεταξύ της κυκλικής ανεργίας και των κυκλικών στοιχείων της παραγωγής (ή κενό της ανεργίας και κενό της παραγωγής ή unemployment gap, output gap).²⁹

Επιπρόσθετα, από τον πίνακα συμπεραίνουμε, ότι τα αποτελέσματά μας είναι στατιστικά σημαντικά ($t > 2$ σε απόλυτες τιμές). Επίσης, το υπόδειγμά μας σύμφωνα με τα αποτελέσματα του συντελεστή προσδιορισμού χαρακτηρίζεται από σχετικά καλή προβλεπτικότητα (R^2 και R_{adj}).³⁰ Συγκρίνοντας μάλιστα τη στατιστική DW με αυτή του συντελεστή προσδιορισμού, βλέπουμε ότι είναι μικρότερη, στοιχείο το οποίο αποτελεί μια ένδειξη ότι συνίσταται πραγματική σχέση μεταξύ των μεταβλητών του υποδείγματος και ότι δεν έχουμε την ύπαρξη μιας φαινομενικής παλινδρόμησης (spurious). Τα αποτελέσματα αυτά μας δείχνουν ότι ο νόμος του Okun ισχύει στη χώρα μας, ότι δηλαδή πράγματι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της ανεργίας και του πραγματικού ΑΕΠ.

Επίσης για να δείξουμε ότι τα αποτελέσματα τα οποία εκτιμήσαμε είναι αξιόπιστα κάναμε όλους τους απαραίτητους οιομετρικούς ελέγχους.

²⁹ Ουσιαστικά ο Okun υπονοούσε ότι η κυκλική ανεργία είναι αρνητική μόνο εάν τα κυκλικά στοιχεία της παραγωγής είναι θετικά. Όπως πράγματι συμβαίνει στην περίπτωσή μας.

³⁰ Στο παράρτημα παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα μέσω του E-views για όλες τις εκτιμήσεις που κάναμε.

Πίνακας 4.6 : Οικονομετρικοί Έλεγχοι

Τέστ ελέγχου	τιμές P-value
Breusch-Godfrey LM Test	0,0307
White Heteroskedasticity Test	0,4229
Breusch-Pagan-Godfrey Test	0,7621
Glejser Test	0,0333
Reset Test	0,6153
Jarque- Bera Test	0,2835

Το πρώτο τεστ του πίνακα ελέγχει την πιθανότητα να έχουμε πρόβλημα ή όχι αυτοσυσχέτισης. Σύμφωνα με τη τιμή P-value (0,0307) δεν έχουμε πρόβλημα αυτοσυσχέτισης για επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha=0,01\%$ (καθώς $P>\alpha$). Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε ότι με τη χρήση της μεταβλητής *log unemployment gap* με μία υστέρηση ως ανεξάρτητη στο υπόδειγμά μας προσπαθήσαμε να αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα της αυτοσυσχέτισης (εκ των προτέρων).

Το δεύτερο τεστ εξετάζει την ύπαρξη του προβλήματος ετεροσκεδαστικότητας (White). Το τεστ αυτό ήταν το βασικό μας, αλλά ωστόσο για να επαληθεύσουμε την εγκυρότητά του χρησιμοποιήσαμε και άλλα δύο τεστ που ελέγχουν την ύπαρξη ετεροσκεδαστικότητας (Breusch-Pagan- Godfrey, Glejser). Από τις τιμές P βλέπουμε ότι δεν αντιμετωπίζουμε πρόβλημα ($P>\alpha$). Απλά για τα τεστ White και Breusch-Pagan- Godfrey το αποτέλεσμα ισχύει για όλα τα επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας, ενώ για το Glejser μόνο για $\alpha=0,01\%$. Το Πέμπτο τεστ αφορά το σφάλμα εξειδίκευσης και όπως βλέπουμε $P=0,6153$, άρα δεν αντιμετωπίζουμε πρόβλημα για $\alpha=0,01, 0,05, 0,1$ επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας. Στο τέλος του πίνακα εξετάσαμε την κανονικότητα με το τεστ Jarque – Bera και παρατηρούμε ότι τα κατάλοιπά μας κατανέμονται κανονικά ($P=0,2835> \alpha=0,01, 0,5, 0,1$). Επιπλέον, το γεγονός ότι τα πρόσημα των εκτιμήσεων μας συνάδουν με την οικονομική θεωρία καθώς και ότι δεν παρατηρούμε υψηλές τιμές των συντελεστών προσδιορισμού και ταυτόχρονα χαμηλές τιμές στα t-statistic , μπορούμε να αποφανθούμε για τη μη ύπαρξη προβλήματος πολυσυγγραμικότητας.

Επομένως μπορούμε πλέον να ερμηνεύσουμε τα αποτελέσματα που εξάγαμε. Συγκεκριμένα, ο συντελεστής του νόμου του Okun με βάση τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης είναι περίπου -0,76. Το αποτέλεσμα αυτό υποδηλώνει ότι αν αυξηθεί το πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν πάνω από το πραγματικό δυνητικό του επίπεδο (έτσι έχουμε θετικό παραγωγικό κενό) κατά 1% τότε η κυκλική ανεργία (κενό της ανεργίας) θα μειωθεί κατά 0,76%. Ουσιαστικά δηλαδή η απόκλιση μεταξύ του τρέχοντος ποσοστού της ανεργίας και του φυσικού ποσοστού της ανεργίας (ή σημείου ισορροπίας της ανεργίας) θα μειωθεί κατά το ποσό αυτό. Στο σημείο αυτό οφείλουμε να αναφέρουμε ότι ο συντελεστής αυτός μας δίνει τη βραχυχρόνια συσχέτιση των μεταβλητών μας.

Ο συντελεστής που εκτιμήσαμε είναι υψηλότερος από αυτούς που είχαν εκτιμηθεί στο παρελθόν για την Ελλάδα. Υψηλότερος όμως είναι και σε σχέση με άλλες χώρες όπως είδαμε στην βιβλιογραφική ανασκόπηση. Ουσιαστικά μας δείχνει ότι υπάρχει πλέον υψηλότερη συσχέτιση μεταξύ της ανεργίας και του πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Άρα κατ' επέκταση η ανεργία είναι περισσότερο κυκλικό φαινόμενο παρά διαρθρωτικό. Ωστόσο καμία από τις προηγούμενες έρευνες όσον αφορά την Ελλάδα δεν είχαν συμπεριλάβει το διάστημα 2008-2012 στις μελέτες τους. Από το γράφημα στην αρχή του κεφαλαίου είδαμε ότι από το 2008 και μετά παρατηρείται μια έντονη συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών μας, που πριν δεν υπήρχε. Επίσης σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η συσχέτιση μεταξύ ανεργίας πραγματικού ΑΕΠ δεν είναι ίδια στη περίοδο ύφεσης σε σχέση με την περίοδο ανάπτυξης, κρίνεται σκόπιμο να ελέγξουμε τη σταθερότητα του συντελεστή του νόμου του Okun που εκτιμήσαμε. Σημαντικό επίσης είναι το γεγονός ότι οι παλαιότερες έρευνες που αφορούσαν την Ελλάδα, χαρακτήριζαν το πρόβλημα της ανεργίας κυρίως διαρθρωτικό όπως είδαμε στη βιβλιογραφική ανασκόπηση.

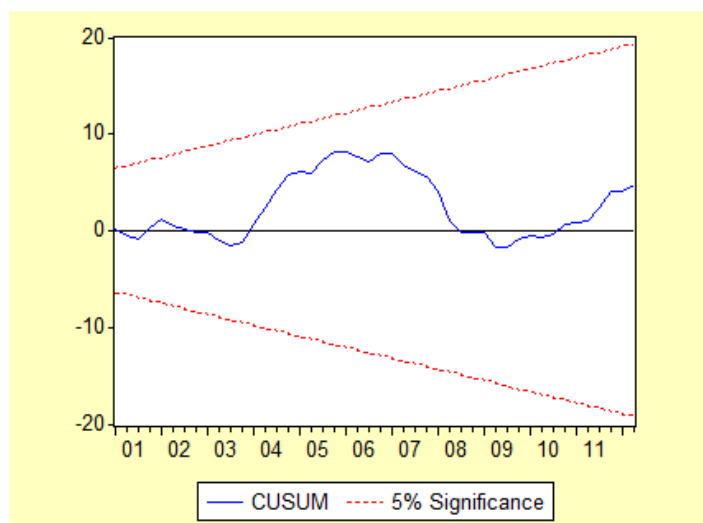
Αρχικά λοιπόν χρησιμοποιήσαμε το Chow test. Συγκεκριμένα, ελέγξαμε τη διαρθρωτική σταθερότητα του συντελεστή το έτος 2008. Επιλέξαμε το χρονικό αυτό διάστημα καθώς από τα αρχικά γραφήματα είδαμε ότι το ποσοστό της ανεργίας στην Ελλάδα, μειώθηκε πολύ το συγκεκριμένο έτος. Επομένως θα ήταν ενδιαφέρον να εξετάσουμε αν υπήρξε κάποια αλλαγή στη σχέση ανεργίας – πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος.

Πίνακας 4.6: Έλεγχος σταθερότητας των συντελεστών

Chow Breakpoint Test: 2008Q1	P-value =0,141
Chow Breakpoint Test: 2008Q2	P-value = 0.242

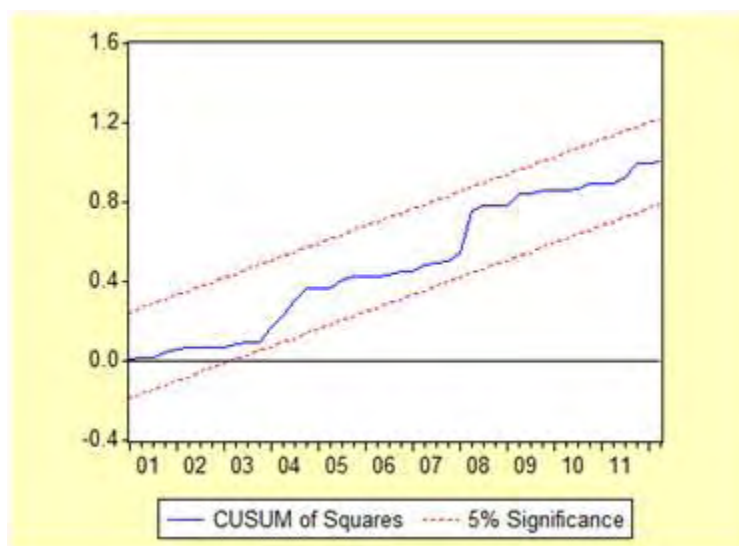
Επειδή η τιμή $P > \alpha$ για κάθε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ($\alpha=0,1$, $0,05$, $0,01$) συμπεραίνουμε ότι ο συντελεστής του νόμου του Okun παρέμεινε σταθερός πριν και μετά του έτους αυτού για τα δύο πρώτα τρίμηνα. Ωστόσο , συνεχίσαμε τον έλεγχο σταθερότητας των συντελεστών με γραφική απεικόνιση μέσω τριών άλλων τεστ του Cusum, του Cusum square και των περιοδικών καταλοίπων (recursive residuals).

Γράφημα 4.4 : Έλεγχος σταθερότητας συντελεστών Cusum

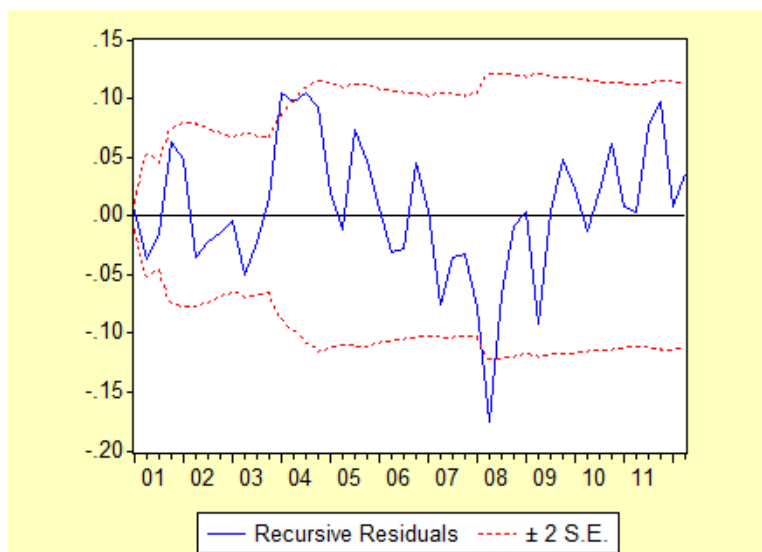
Όπως γίνεται αντιληπτό από το παραπάνω γράφημα υπάρχει σταθερότητα των συντελεστών επομένως δεν υπήρξε κάποια αλλαγή στο συντελεστή του νόμου του Okun για το διάστημα που εξετάζουμε (2000-2012 τριμηνιαία βάση). Παρακάτω ακολουθεί το Cusum square τεστ , το οποίο ομοίως μας δείχνει ότι δεν είχαμε κάποια διαρθρωτική αλλαγή στο συντελεστή μας καθώς τόσο στο πρώτο όσο και στο δεύτερο γράφημα δεν βλέπουμε να προεξέχουν από τα όρια οι τιμές μας (αυτά ισχύουν για επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5%).

Γράφημα 4.5: Έλεγχος σταθερότητας συντελεστών Cusum square

Ωστόσο, αν χρησιμοποιήσουμε τη γραφική παράσταση των περιοδικών καταλοίπων (recursive residuals) θα διαπιστώσουμε το αντίθετο.

Γράφημα 4.6: Έλεγχος σταθερότητας συντελεστών Recursive residuals

Σύμφωνα με τη παραπάνω γραφική απεικόνιση δεν υπάρχει διαρθρωτική σταθερότητα των συντελεστών. Όπως παρατηρούμε υπάρχουν διαστήματα κατά τα οποία οι τιμές μας βρίσκονται εκτός των ορίων. Συγκεκριμένα, η πρώτη διαρθρωτική μεταβολή των συντελεστών αφορά το τέλος του 2003 και τις αρχές του 2004, ενώ το η δεύτερη διαρθρωτική μεταβολή

αφορά το τέλος του 2007 και τις αρχές του 2008. Ουσιαστικά δηλαδή η συσχέτιση μεταξύ ανεργίας και πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, φαίνεται ότι δεν διατηρήθηκε σταθερή για το χρονικό διάστημα που εξετάζουμε.

Επομένως με βάση το γράφημα αυτό συμπεραίνουμε ότι ο συντελεστής που εκτιμήσαμε ίσως να μην ήταν ο ίδιος για όλο το χρονικό διάστημα που εξετάζουμε και προφανώς επειδή δεν είναι ίδια η συσχέτιση κατά τη διάρκεια των οικονομικών κύκλων (όπως είδαμε και μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση) , η μεγάλης έντασης συσχέτιση που φαίνεται να παρουσιάζεται στην Ελλάδα μεταξύ των μεταβλητών που εξετάζουμε τα τελευταία χρόνια , πιθανόν επηρέασε το τελικό μας αποτέλεσμα. Επομένως , μπορεί το πρόβλημα της ανεργίας να χαρακτηρίζεται ως κυκλικό με βάση τις εκτιμήσεις μας , αλλά το αποτέλεσμα αυτό αφορά τη βραχυχρόνια περίοδο. Ακριβώς επειδή συνυπάρχουν διαρθρωτικά προβλήματα (αν κρίνουμε και από τις εκτιμήσεις των άλλων ερευνητών για την Ελλάδα), όταν ξεπεραστεί η ύφεση το ποσοστό της ανεργίας δεν θα μειωθεί τόσο , όσο θα αναμέναμε.

Κεφάλαιο 5

Συμπεράσματα -Προτάσεις- Μελλοντική Επέκταση

Η παρούσα εργασία αρχικά προσπάθησε να εξετάσει τη πορεία της ανεργίας από το 1990 έως το 2012. Συγκεκριμένα, παρατηρήσαμε ότι από το 1990 και μετά, σταδιακά, το ποσοστό της ανεργίας στην Ελλάδα αυξήθηκε, φτάνοντας σε διψήφια νούμερα, με αποκορύφωμα το έτος 1999. Στη συνέχεια παρουσίασε κάποιες οικονομικές διακυμάνσεις μέχρι το έτος 2004 αλλά από εκεί και έπειτα μειώθηκε μέχρι το 2008, σημειώνοντας ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά της εικοσαετίας (περίπου) αυτής. Αμέσως μετά όμως ακολούθησε μία εκρηκτική ανοδική πορεία αγγίζοντας το 2012 το ποσοστό της τάξεως του 23,1%.³¹ Μάλιστα η χώρα μας κατέχει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σε δεύτερο στάδιο, μέσα από την ανάλυση των αιτιών που συνθέτουν το πρόβλημα τις ανεργίας στην Ελλάδα παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία αυτών καθιστά το πρόβλημα της ανεργίας κυρίως διαρθρωτικό φαινόμενο. Υφίστανται, δηλαδή ακαμψίες τόσο στην αγορά εργασίας όσο και στην αγορά προϊόντων οι οποίες επιβαρύνουν τη σύζευξη (mismatch) της προσφοράς με τη ζήτηση εργασίας. Η μη σύζευξη αυτή στηρίζεται κυρίως στην αδυναμία των δεξιοτήτων και προσόντων εργασίας που διαθέτουν οι άνεργοι από τη μια μεριά και των απαιτήσεων των εργοδοτών για συγκεκριμένες δεξιότητες και προσόντα από την άλλη. Παρόλα αυτά τα τελευταία χρόνια η έντονη μακροοικονομική ανισοροπία, η διεθνής οικονομική κρίση, η ελληνική δημοσιονομική κρίση έχουν οδηγήσει σε βαθιά ύφεση την οικονομία και δείχνουν ότι το πρόβλημα της ανεργίας στην Ελλάδα έχει μετατραπεί σε κυκλικό.

Συγκεκριμένα είχαμε αλλαγές στη διάρθρωση της απασχόλησης με βάση το φύλο, το κλάδο απασχόλησης, την εισροή μεταναστών. Είδαμε την ύπαρξη μιας άκαμπτης αγοράς εργασίας, καθώς έχουμε (αν και γίνονται μεταρρυθμίσεις τα τελευταία χρόνια) ένα θεσμικό πλαίσιο που προστατεύει περισσότερο από το επιθυμητό, τους εργαζομένους και συγκεκριμένα μια ειδική κατηγορία αυτών (insiders). Επιπλέον, το επίπεδο των μισθών εξαιτίας της ύπαρξης της δυαδικότητας των εργαζομένων στην αγορά εργασίας, διατηρούνταν για κάποια χρονικά διαστήματα υψηλότερο από ότι θα έπρεπε για να ισορροπήσει η αγορά εργασίας. Το επίπεδο των

³¹ α' και β' τρίμηνο

πραγματικών μισθών ήταν υψηλότερο από την παραγωγικότητα της αγοράς εργασίας, η οποία στην Ελλάδα αν και παρουσίαζε άνοδο κατά διαστήματα και τα τελευταία χρόνια, ή άνοδος αυτή προήλθε περισσότερο λόγω ανόδου στις ώρες εργασίας (οι Έλληνες εργάζονται σχεδόν τις περισσότερες ώρες σε σχέση με τις χώρες-μέλη της ΕΕ). Δεν είναι όμως μόνο τα δύο αυτά χαρακτηριστικά τα οποία καθιστούν μη ευέλικτη μια αγορά εργασίας.

Συμπεράναμε , μέσα από την ανάλυσή μας ότι οι ενεργητικές πολιτικές που στοχεύουν κυρίως στην επανεκπαίδευση του εργατικού δυναμικού ήταν περιορισμένες και ο βασικός οργανισμός σύζευξης της προσφοράς με τη ζήτηση εργασίας αναποτελεσματικός. Πρόβλημα, ωστόσο για την υψηλή ανεργία κυρίως από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και τα μέσα του 2000, ήταν και το εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο δεν φάνηκε να έχει την ικανότητα να τα προσαρμόσει τα προσόντα των εξερχόμενων από αυτό προς τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας και να παρέχει το κατάλληλο επαγγελματικό και ορθολογικό προσανατολισμό, ώστε να συμπίπτει όσο γίνεται το δυνατόν περισσότερο η ζήτηση με την προσφορά επαγγελματιών (εμφανή κάνει το πρόβλημα τα υψηλά ποσοστά ανεργίας νέων ατόμων με υψηλό επίπεδο γνώσεων σε σχέση με την ΕΕ). Επιπρόσθετα, παρουσίαζε αδυναμία η εσωτερική κινητικότητα των εργαζομένων(χαρακτηριστικό που φαίνεται ως ένα βαθμό από τις ανομοιογένειες στα ποσοστά ανεργίας σε περιφερειακό επίπεδο). Ενώ είδαμε ότι και οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης ήταν περιορισμένες (αν και τα τελευταία χρόνια , η οικονομική κρίση οδήγησε στην εμφάνιση πιο ευέλικτων μορφών απασχόλησης).

Επίσης, καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι η χώρα μας παρουσιάζει το φαινόμενο της υστέρησης το οποίο , πέρα των άλλων προβλημάτων που προκαλεί στην αγορά εργασίας (σχετικά με τη περιορισμένη δυνατότητα μείωσης των μισθών σε περιόδους ύφεσης σε αρχικό στάδιο, και στο περιορισμένο αριθμό προσλήψεων σε περιόδους ανάκαμψης) , συμβάλει στην άνοδο των μακροχρόνια ανέργων. Με τον τρόπο αυτό μεταβάλλεται το μακροχρόνιο ποσοστό της ανεργίας και η μακροχρόνια ανεργία καθίσταται ως μια μόνιμη μορφή ανεργίας. Η άνοδος δηλαδή αυτή αποτελεί επίσης ένα καθαρά διαρθρωτικό χαρακτηριστικό στην ελληνική αγορά εργασίας.

Τα χαρακτηριστικά αυτά σηματοδοτούν κυρίως δυσκαμψίες στην αγορά εργασίας, ωστόσο δυσκαμψίες παρατηρούνται και στην αγορά προϊόντων. Έγινε αντιληπτό ότι η χώρα μας

διακρίνεται από υψηλούς φορολογικούς συντελεστές ³², χαμηλά επίπεδα επενδύσεων, γραφειοκρατικά προβλήματα, τα οποία επιβαρύνουν επιπρόσθετα τη προσέλκυση νέων επιχειρήσεων. Δεν μπορούμε επιπρόσθετα να παραλείψουμε το επίπεδο της ανταγωνιστικότητας στη χώρας μας. Το πρόβλημα αυτό έχει δημιουργήσει αντικρουόμενες απόψεις ιδιαίτερα όσον αφορά τη σύνδεσή του με το μοναδιαίο κόστος εργασίας και την επιρροή του στο δείκτη ανταγωνιστικότητας της χώρας. Τα τελευταία χρόνια με την υπερβολική περικοπή των μισθών υπάρχουν δείγματα ότι βελτιώθηκε το επίπεδο της ανταγωνιστικότητας με βάση το κόστος αυτό. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι η δυσχέρεια στους τομείς αυτούς επιβαρύνει ταυτόχρονα και τα επίπεδα ανάπτυξης της χώρας.

Τα τελευταία χρόνια, μάλιστα είδαμε μέσα από την ανάλυσή μας ότι η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε ένα στάδιο βαθιάς ύφεσης³³. Η δημοσιονομική κρίση στην Ελλάδα, σε συνδυασμό με τα αυστηρά μέτρα του Μνημονίου με σκοπό την εξυγίανση των μακροοικονομικών ανισορροπιών και η αυστηρή εισοδηματική και φορολογική πολιτική από τη πλευρά της κυβέρνησης βρίσκεται έχουν οδηγήσει την ελληνική οικονομία σε μια διαδικασία πλήρους αποεπένδυσης και απαξίωσης μεγάλων τμημάτων του παραγωγικού και ανθρώπινου δυναμικού. Η παραγωγική βάση της ελληνικής οικονομίας έχει δεχτεί μεγάλο πλήγμα. Ως αποτέλεσμα πολλές επιχειρήσεις κλείνουν ή μία μετά την άλλη και το ποσοστό της ανεργίας έχει ανέλθει σε πρωτοφανή υψηλά επίπεδα.

Σε τρίτο στάδιο, αναλύοντας τη διάρθρωση της ανεργίας σύμφωνα με ορισμένα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας για το διάστημα 1990-2012, παρατηρήσαμε ότι ιδιαίτερες αλλαγές επήλθαν το διάστημα που ξέσπασε η ελληνική οικονομική κρίση. Η εικόνα που παρουσιάζουν τα ποσοστά ανεργίας ανά κατηγορίες, διαφοροποιείται ιδιαίτερα το διάστημα αυτό.

Συγκεκριμένα, για όλη τη περίοδο που εξετάζουμε οι άνδρες αντιμετωπίζουν μικρότερο πρόβλημα εύρεσης εργασίας, ενώ οι γυναίκες μεγαλύτερο. Αν όμως κοιτάξουμε το ρυθμό μεταβολής του ποσοστού ανεργίας μεταξύ ανδρών και γυναικών θα δούμε ότι το διάστημα

³² Ο παράγοντας αυτός αφορά όπως παραθέσαμε στο κυρίως τμήμα τόσο τη αγορά προϊόντων, όσο και την αγορά εργασίας

³³ Η ελληνική οικονομία βρισκόταν σε ύφεση και στις αρχές τις δεκαετίας του 1990, με αρνητικές επιπτώσεις στην ανεργία, χωρίς όμως να αγγίζει το μέγεθος των τελευταίων αυτών ετών που διανύουμε.

υψηλών ποσοστών ανεργίας στην ελληνική οικονομία οι άνεργοι άνδρες αυξάνονται με μεγαλύτερο ρυθμό σε σχέση με τις γυναίκες. Αυτή η εικόνα έγινε ιδιαίτερα αντιληπτή το διάστημα 2008-2012.

Όσον αφορά το όριο ηλικίας, πριν το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης είδαμε ότι πολύ υψηλά ποσοστά ανεργίας αντιμετώπιζαν τα άτομα ηλικίας κυρίως 30-44 ετών, καθώς και τα άτομα νεότερης ηλικίας, 20-24 ετών και 25-29 ετών. Ωστόσο τα τελευταία χρόνια τα άτομα ηλικίας 30-44 ετών συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν μεγαλύτερη δυσκολία στην απορρόφησή τους από την αγορά εργασίας, αλλά εξίσου αυξανόμενα είναι τα ποσοστά ανεργίας για τα άτομα ηλικίας 46-65+ ετών. Τα ίδια ισχύουν σε γενικές γραμμές τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες, αν και οι άντρες το 2012 φαίνεται να αντιμετωπίζουν μεγαλύτερη δυσκολία σε σχέση με τις γυναίκες ηλικίας 46-65+ ετών.

Όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης βλέπουμε ότι σχεδόν σε όλο το προηγούμενο διάστημα ιδιαίτερο πρόβλημα είχαν τα άτομα Ανώτερης Τεχνικής Επαγγελματικής εκπαίδευσης, καθώς και τα άτομα με απολυτήριο Γυμνασίου, Λυκείου. Επίσης, κυρίως από τις αρχές μέχρι τα μέσα τις δεκαετίας του 2000, σημαντική άνοδο σημείωσαν οι άνεργοι που κατέχουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση ή διδακτορικό τίτλο. Τα τελευταία χρόνια όμως βλέπουμε ότι τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας αφορούν τα άτομα που δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο ή έχουν παρακολουθήσει κάποιες τάξεις του Δημοτικού.

Όσον αφορά τις περιφέρειες της χώρας παλαιότερα, ιδιαίτερα έντονα ποσοστά ανεργίας παρουσίαζαν οι περιφέρειες τις Βόρειας, Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας και λιγότερο οι νησιωτικές περιφέρειες της χώρας καθώς και η Κρήτη. Τα τελευταία χρόνια, δεν παρατηρούνται ιδιαίτερα σημαντικές αλλαγές. Μεγαλύτερο πρόβλημα συνεχίζουν να έχουν οι περιφέρειες της Βόρειας Ελλάδας, με μερικές ανακατατάξεις μεταξύ τους, ενώ από τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας συνεχίζουν να έχουν τα νησιά του Ιονίου και του Νοτίου Αιγαίου. Ωστόσο τα ποσοστά ανεργίας στη Κρήτη φαίνονται αρκετά αυξημένα σε σχέση με τα άλλα περιφερειακά τμήματα της χώρας και τις μεταβολές στα ποσοστά ανεργίας, από έτος σε έτος.

Όσον αφορά τη διάρκεια της ανεργίας η χώρα μας κατείχε υψηλά ποσοστά ανεργίας και για όλο το χρονικό διάστημα που εξετάζουμε. Από το 2006 έως το 2009 περίπου σημείωσε σημαντική μείωση, αλλά από εκεί και έπειτα σημείωσε σημαντική άνοδο.

Επιπλέον συγκρίναμε τη διαχρονική εξέλιξη των ‘νέων’ ανέργων οι οποίοι αποτελούν την εισροή στην ανεργία σε σχέση με το συνολικό απόθεμα ανεργίας της χώρας μας και διαπιστώσαμε ότι μέχρι το 2001 τα δύο αυτά μεγέθη κινούνται με παρόμοιο τρόπο, όμως σταδιακά αρχίζουν να δείχνουν μια πορεία σύγκλισης η οποία μετά το 2008 γίνεται πιο έντονη και κατά τα έτη 2011 και κυρίως 2012 κορυφώνεται. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει την αδυναμία της ελληνικής αγοράς εργασίας ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας. Μάλιστα παρουσιάζοντας κατ’ επέκταση τις εκροές και τις εισροές ως προς την απασχόληση για το διάστημα 2008-2012, καταλήξαμε στο ίδιο συμπέρασμα, καθώς οι θέσεις που χάνονταν είναι περισσότερες από αυτές που δημιουργούνται.

Όσον αφορά τους κλάδους απασχόλησης, τη δεκαετία του 1990 σημαντική μείωση παρουσίασε ο δευτερογενής και ο πρωτογενής τομέας ενώ άνοδο είχε ο τριτογενής τομέας. Στη συνέχεια, στις αρχές της δεκαετίας του 2000 ανοδική πορεία είχαν κυρίως ο τριτογενής και ο δευτερογενής τομέας, αλλά σε μικρότερο βαθμό, ενώ ο πρωτογενής τομέας συνέχισε να μειώνεται. Από το 2008 και μετά όμως είχαμε μείωση τόσο ο τριτογενής όσο και ο δευτερογενής τομέας της απασχόλησης ακολούθησαν καθοδική πορεία, με αυτή του δευτερογενή τομέα απασχόλησης να είναι μεγαλύτερη. Από την άλλη ο πρωτογενής τομέας παρουσιάζει πιο σταθερή πορεία, δείχνοντας με τον τρόπο αυτό ότι επηρεάστηκε λιγότερο από την οικονομική κρίση.

Όσον αφορά τη θέση στο επάγγελμα, είδαμε ότι ο αριθμός των αυτοαπασχολούμενων ναι μεν δεν ξεπερνά αυτόν των μισθωτών, αλλά σε σχέση με το σύνολο του εργατικού δυναμικού κατέχει υψηλά ποσοστά. Από την άλλη όμως σταδιακά παρατηρείται μείωση. Ενώ αντίθετα ο αριθμός των μισθωτών σταδιακά αυξάνεται. Με το ξέσπασμα βέβαια της οικονομικής κρίσης, μειώσεις παρουσιάζονται σε όλες τις κατηγορίες, με πιο αισθητή μείωση να έχουν οι μισθωτοί.

Ενώ όσον αφορά τη πλήρη απασχόληση σε σχέση με τη μερική απασχόληση και τις υπόλοιπες ευέλικτες μορφές απασχόλησης, καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι ενώ αρχικά παρουσίαζε ανοδική πορεία (2001), στη συνέχεια μειώθηκε, ενώ αντίθετα η μερική

απασχόληση παρουσίαζε πτωτική πορεία (μέχρι το 2001) και στη συνέχεια ανοδική. Παρόλα αυτά η μείωση της πλήρους απασχόλησης ήταν μεγαλύτερη από αυτή της αύξησης της μερικής απασχόλησης το διάστημα 2008-2012. Το χαρακτηριστικό αυτό οφείλεται στην ύπαρξη νέων μορφών απασχόλησης κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, η μείωση των συμβάσεων εργασίας μετατράπηκε κυρίως σε συμβάσεις εκ περιτροπής εργασίας και λιγότερο σε συμβάσεις μερικής απασχόλησης. Επομένως, γίνεται αντιληπτή η έντονη επίδραση της οικονομικής κρίσης στις μορφές απασχόλησης της αγοράς εργασίας.

Στο τέταρτο μέρος της παρούσης εργασίας, εξετάζοντας το νόμο του Okun στην Ελλάδα για το χρονικό διάστημα 2000-2012 σε τριμηνιαία βάση, βρήκαμε ότι υπάρχει ισχυρή σχετικά συσχέτιση μεταξύ της ανεργίας και του πραγματικού ΑΕΠ στην Ελλάδα. Καταλήξαμε επομένως, αρχικά, στο συμπέρασμα ότι το φαινόμενο της ανεργίας στην Ελλάδα είναι πλέον κυκλικό και ότι πολιτικές τόνωσης της ζήτησης θα οδηγήσουν σε σημαντικό βαθμό στη μείωση της ανεργίας. Ωστόσο είδαμε ότι η συσχέτιση αυτή δεν παρέμεινε σταθερή. Υπάρχει πιθανότητα να άλλαξε γύρω στο 2004 και στο 2008. Αν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι η συσχέτιση ανεργίας –πραγματικού ΑΕΠ είναι εντονότερη την περίοδο ύφεσης σε σχέση με την περίοδο ανάπτυξης καθώς και στο γεγονός ότι παλαιότερες εκτιμήσεις ερευνητών για το νόμο του Okun στην Ελλάδα (χωρίς να λαμβάνουν υπόψη το διάστημα 2009-2012 στις μελέτες τους) εκτίμησαν χαμηλότερους συντελεστές, δηλαδή όρισαν το φαινόμενο της ανεργίας στην Ελλάδα ως διαρθρωτικό, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το αποτέλεσμά μας επηρεάστηκε από την έντονη συσχέτιση της ανεργίας με το πραγματικό ΑΕΠ τα τελευταία χρόνια. Δεν μπορούμε επομένως να αποκλείσουμε το γεγονός ότι δεν είναι και διαρθρωτικό φαινόμενο. Στο συμπέρασμα αυτό ιδιαίτερα για τα τελευταία χρόνια μπορούμε να καταλήξουμε και από την ύπαρξη του φαινομένου της υστέρησης στην ελληνική αγορά εργασίας, κυρίως λόγω των υψηλών ποσοστών μακροχρόνιας ανεργίας που παρουσιάζει η χώρας μας τα οποία αποτελούν ένα ξεκάθαρο διαρθρωτικό πρόβλημα. Άρα, ναι μεν το πρώτο που χρειάζεται είναι να μειωθεί η κυκλική ανεργία, αλλά αν δεν δοθούν λύσεις και σε διαρθρωτικό επίπεδο, με το πέρας της ύφεσης η οικονομία θα συνεχίζει να διακατέχεται από υψηλά ποσοστά ανεργίας (χαμηλότερα βέβαια των προηγούμενων).

Άρα λοιπόν, πάνω από όλα θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην ανάπτυξη της χώρας για να δημιουργηθούν νέες θέσεις απασχόλησης, βελτιώνοντας τους παράγοντες που την επηρεάζουν.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αύξηση της ανταγωνιστικότητας, όχι όμως με περαιτέρω μειώσεις στους μισθούς, αλλά με την προσέλκυση νέων επιχειρήσεων, με την ενθάρρυνση της παραγωγικότητας των εργαζομένων (καθιστώντας τους πιο παραγωγικούς και όχι αυξάνοντας της ώρες εργασίας), με την ώθηση της επιχειρηματικότητας, της έρευνας και καινοτομίας και την έμφαση σε τομείς της γεωργίας, του τουρισμού, της ναυτιλίας, του εμπορίου και άλλων επιμέρους στρατηγικών τομέων. Σημαντική είναι και η επίτευξη μείωσης της παραοικονομίας στη χώρας μας που όπως αναφερθήκαμε κατά την ανάλυση της παρούσης εργασίας βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα στη Ελλάδα σε σχέση με άλλες χώρες της ΕΕ.

Ωστόσο όμως όπως είδαμε θα πρέπει να ακολουθηθούν και άλλες πολιτικές περισσότερο διαρθρωτικού τύπου. Χαρακτηριστικά θα πρέπει να επιτευχθεί σταδιακή αναπροσαρμογή και διασύνδεση του εκπαιδευτικού συστήματος με τις ανάγκες της οικονομίας, της τεχνολογίας και της αγοράς εργασίας. Η λήψη κατάλληλων μέτρων για την ομαλή ένταξη και τον έλεγχο εργασίας για τους αλλοδαπούς εργαζόμενους, η διευθέτηση και μείωση των ωρών εργασίας, η ενίσχυση και ο πραγματικός εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών απασχόλησης του ΟΑΕΔ, των τοπικών συμφώνων απασχόλησης έτσι ώστε να παρέχουν τη καλύτερη πληροφόρηση των εργαζομένων για την ύπαρξη διαθέσιμων θέσεων εργασίας . Βελτίωση φυσικά της ευελιξίας της αγοράς εργασίας όχι όμως όπως προαναφέραμε με μειώσεις στους μισθούς. Θα μπορούσαν να εφαρμόσουν ελαφρώς χαμηλότερες φορολογικές επιβαρύνσεις. Να περιορίσουν τον υψηλό προστατευτισμό στην αγορά εργασίας για συγκεκριμένες ομάδες και ως προς τις προσλήψεις-απολύσεις (αν και ήδη με την εφαρμογή του μνημονίου στη χώρα μας έχουν γίνει τέτοιου είδους αλλαγές). Άλλο ένα σημαντικό μέτρο και σχετικό με την ευελιξία της αγοράς εργασίας αποτελεί η διευκόλυνση της εσωτερικής κινητικότητας του εργατικού δυναμικού . Αλλά και η αύξηση των και βελτίωση των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης. Με κατάλληλα αποτελεσματικά εκπαιδευτικά προγράμματα - απόκτησης εργασιακής εμπειρίας τους μακροχρόνια ανέργους και γενικότερα των ομάδων που αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο πρόβλημα ανεργίας.

Μελλοντικές επεκτάσεις της παρούσης εργασίας

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι θα μπορούσαμε να επεκτείνουμε την μελέτη μας. Θα ήταν προτιμότερο να είχαμε περισσότερες παρατηρήσεις. Θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε κάποιο άλλο υπόδειγμα για το νόμο του Okun πιο σύνθετο. Για παράδειγμα

να προσθέσουμε περισσότερες υστερήσεις στο υπόδειγμα , όπως για τη μεταβλητή πραγματικό ΑΕΠ ή να χρησιμοποιήσουμε τη συνάρτηση παραγωγής. Επίσης, θα μπορούσαμε να κάνουμε απαλοιφή της τάσης με κάποια άλλη μέθοδο. Η βιβλιογραφική μας επισκόπηση, μας έδειξε ότι υπάρχουν διαφορές στις εκτιμήσεις του συντελεστή , με βάση τα παραπάνω χαρακτηριστικά, άλλοτε μικρότερες και άλλοτε μεγαλύτερες. Βέβαια, ένα ενδιαφέρον θέμα αποτελεί το φαινόμενο της υστέρησης θα μπορούσαμε να εξετάσουμε ξεχωριστά το φαινόμενο αυτό με βάση τη θεωρία των εντός και εκτός της αγοράς εργασίας και τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου για να δούμε αν πράγματι υφίσταται στην Ελλάδα.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Adanu K. (2005) “A cross-province comparison of Okun’s coefficient for Canada” , *Applied Economics*, 37 (5), 561–570

Andrade J. (2009) “The PIGS, does the Group Exist? An empirical macroeconomic analysis based on the Okun Law”, *ESTUDOS DO GEMF* N.º 11

Alogoskoufis, G. and Manning, A. (1988) “ On the Persistence of Unemployment”, *Economic Policy*, Vol. 3, No. 7., pp. 427-469.

Akerlof G. (1984) “Gift Exchange and Efficiency-Wage Theory: Four Views”
The American Economic Review, Vol. 74, No. 2, pp. 79-83.

Apergis N., and Rezitis A. (2003) “An examination of Okun’s law: Evidence from regional areas in Greece”, *Applied Economics*, 35, 1147–1151

Apergis N. (2005) “An estimation of the natural rate of unemployment in Greece”, *Journal of Policy Modeling*, 27, 91–99.

Attfield F., and Silverstone, B. (1998) “Okun’s law, cointegration and gap variables”, *Journal of Macroeconomics*, 20, 625–37.

Azariadis C. (1975) “Implicit Contracts and Underemployment Equilibrium”, *Journal of Political Economy*, Vol. 83, No. 6 , pp. 1183-1202.

Babetsi I. (2005) “Aggregate Wage Flexibility in Selected New EU Member States” , *Czech National Bank Research Project*, No. E2.

Barreto H., and Howland F. (1993) “There Are Two Okun’s Law Relationships Between Output and Unemployment”, Wabash College

Bean C. (1994) “European Unemployment A Retrospective”, *European Economic Review*, Vol. 38, No. 3-4 , pp. 523-534.

Beaton K. (2010) “Time Variation in Okun’s Law: A Canada and U.S. Comparison” , Bank of Canada Working Paper 2010-7

Binet M-E., and Facchini F. (2012) “ Okun’s Law in The French Regions : A Cross- Regional Comparison”, WP 22, University of Rennes of Paris.

Blanchard, O. and Summers, L. (1986) “Hysteresis and the European unemployment problem”, *NBER Macroeconomics Annual*, Vol. 1, MIT Press, Cambridge MA.

Boyer R. (1988) “The search for Labour Market Flexibility, The European Economies in Transition”, Clarendon.

Brooks C (2007) “Introductory Econometrics for Finance”, Cambridge University Press, 8th printing: 389-391

Carmichael L. (1990) “Efficiency Wage Models Of Unemployment View”, *Economic Inquiry* Vol. XXVIII, pp. 269-295.

Clar M., Dreger C., and Ramos R. (2007) “Wage flexibility and labour market institutions: a meta-analysis” , *KYKLOS* 60, 2, pp. 145-163.

Christopoulos K (2004) “The Relationship between output and unemployment: Evidence from Greek regions” , *Papers in Regional Science*, 83 (3), 611–620

Cuaresma C. (2003) “Okun’s Law Revisited”, *Oxford Bulletin Of Economics And Statistics*, Vol.65, No 4., 0305-9049.

Demekas D., and Kontolemis Z. (1996) “Unemployment in Greece: A survey of the issues”, *International Monetary Fund WP/96/91-EA*.

Demekas D., and Kontolemis Z. (1997) “Labour market performance and institutions in Greece”, *South European Society & Politics*, Vol 2., No2. , pp. 78-109.

Demekas D., and Kontolemis Z. (2000) “Government employment and wages and labour market performance”, *Oxford Bulletin Of Economics And Statistics*, 62,3, 0305-9049.

Diamond P. (1981) “Mobility Costs, Frictional Unemployment, and Efficiency”, *Journal of Political Economy*, Vol. 89, No. 4 , pp. 798-812.

Dritsaki C., and Dritsakis N. (2009) “Okun’s Coefficient for Four Mediterranean Member Countries of EU: An Empirical Study”, *International Journal of Business and Management*

European Commission (2006), *Employment in Europe*, Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

Forslund A. (1994) “Wage Setting at the Firm Level-Insider versus Outsider Forces”, *Oxford Economic Papers*, Vol. 46, No. 2 , pp. 245-261.

Freeman D (2000) “A regional test of Okun’s law”, *International Advances in Economic Research*, 6, 557–70

Gottfries N. (1992) “Insiders, Outsiders, and Nominal Wage Contracts”, *Journal of Political Economy*, Vol. 100, No. 2, pp. 252-270.

Greenhalgh C.A. and Layard P.R.G and Oswald A.J. (1983) “*The Causes of Unemployment*”, New York : Clarendon Press.

Harris R., and Silverstone B. (2001) “Testing for asymmetry in Okun’s law: a cross-country comparison”, *Economic Bulletin*, 5, 1–13

Hsing Y. (1991) “Unemployment And The GNP Gap Okun’s Law Revisited” , *Eastern Economic Journal*, vol XVII, No 4.

Hodrick R., and Prescott E. (1997) “Postwar U.S. Business Cycles: An Empirical Investigation”, *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 29, No. 1., pp. 1-16.

Huang H., and Chang Y. (2005) “ Investigating Okun’s Law By The Structural Break With Threshold Approach : Evidence From Canada” , *The Manchester School*, Vol. 73, No.5

Izysmov A., and Vahaly J. (2002) “The unemployment – output tradeoff in Transition Economies : Does Okun’s Law Apply ?”, *Economic of Planning*, vol 35, No.2, pp 317-331

Jackman R. and Roper S. (1987) “ Structural Unemployment” , *Oxford Bulletin Of Economics And Statistics*, 49, 1.

Kapopoulos P., and Papadimitriou P. (2004) “Preliminary Evidence on Wage Setting in Greek Manufacturing” , *Labour* 18 (1) 161–173.

Karakatsanis N. (1999) “ Relying on Stop-gap Measures: Coping with Unemployment in Greece” , *South European Society and Politics*, 4:3, 240-262.

Katsanevasl T. and Livanos I. (2006) “Unemployment in Greece:trends and main causes” , Department of Economics, University of Piraeus.

Katsimi M. (2000) “Stochastic shifts in the natural rate of unemployment: evidence from Greece”, *Applied Economics Letters*, 7, 239-242.

Katz L. (1986) “Efficiency Wage Theories: A Partial Evaluation”, *NBER Macroeconomics Annual* , Volume 1, MIT Press.

Kaufman R.(1988) “An International Comparison of Okun’s Laws”, *Journal of Comparative Economics*, No 12, pp 182-203.

Kitov I. (2011) “Okun’s law revisited. Is there structural unemployment in developed countries?”, Institute for the Dynamics of the Geospheres, Russian Academy of Sciences

Knotek E. (2007) “How Useful is Okun’s Law?”, *Economic Review*, 4th Quarter, Kansas : Federal Reserve Bank of Kansas City, pp 73-103

Lal I. et al. (2010) “Test of Okun’s Law in Some Asian Countries Co-Integration Approach”, *European Journal of Scientific Research*, 40(1), pp.73–80

Layard R and Nickell St. and Jackman R (1991) “ Unemployment : Macroeconomic Performance and the Labour Market” , Oxford Un. Press.(<http://economics.mit.edu/files/711>).

Lee J. (2000) “The Robustness of Okun’s Law : Evidence From OECD Countries”, *Journal of Macroeconomics*, vol.22 , No 2, pp 331-356

- Liagouras G. , Protopogerou A., and Caloghirou Y. (2003) “Exploring Mismatches Between Higher Education and the Labour Market in Greece”, *European Journal of Education*, Vol. 38, No. 4.
- Lindbeck A. and Snower D. (1986) “Wage Setting, Unemployment, and Insider-Outsider” , *The American Economic Review*, Vol. 76, No. 2, pp. 235-239.
- Lindbeck A. and Snower D. (1988) “Cooperation, Harassment, and Involuntary Unemployment: An Insider-Outsider Approach” , *The American Economic Review*, Vol. 78, No. 1 , pp. 167-188.
- Lindbeck A. and Snower D. (2001) “ Insiders versus Outsiders” , *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 15, No. 1 , pp. 165-188.
- Livanos I., and Yalkin A. (2008) “Gender employment discrimination: Greece and the United Kingdom”, *International Journal of Manpower*, Vol. 30 No. 8, pp. 815-834.
- Livanos I. (2009) “Modelling the Incidence of Unemployment: The Case of Greece” , Institute for Employment Research - University of Warwick.
- Livanos I. (2010) “The relationship between higher education and labour market in Greece: the weakest link”, Institute for Employment Research - University of Warwick Coventry.
- Livanos I. (2010) “The Wage–Local Unemployment Relationship in a Highly Regulated Labour Market: Greece”, *Regional Studies*, 44:4, 389-400.
- Lolos S. and Papapetrou E. (2011) “Unemployment disparities and persistence Assessing the evidence from Greek regions, 1981-2008”, Discussion Reports , University of Athens Department of Economics.
- Malley J., and Molana H. (2008) “Output, unemployment and Okun's law: Some evidence from the G7”, *Economics Letters* 101 (2008) 113–115
- Miaouli N. (1998) “Employment persistence and wage setting in the Greek labour market”, *Journal of Economic Studies*, Vol. 25, No 2., pp. 98 – 111.
- Mihail D. (1996) “ Unemployment And Labor Market Policies in Greece”, «*SPOUDAI*», Vol. 46, No 1-2, University of Piraeus.
- Milas C. (1999) “Long-run structural estimation of labour market equations with an application to Greece” , *Economic Modelling* 16, pp. 149-161.
- Moazzami B. (2009) “Law Revisited: Evidence From OECD Countries”, *International Business & Economics Research Journal*, vol 8., No 8.
- Mocan N. (1999) “ Structural Unemployment , Cyclical Unemployment , And Income Inequality” , *The Review of Economics and Statistics*, 81(1): 122–134.

Moosa, I. (1997) “A cross-country comparison of Okun’s coefficient”, *Journal of Comparative Economics*, 24, 335–56

Moosa I. (2008), “Economic Growth and Unemployment In Arab Countries: Is Okun’s Law Valid?”, Department of Accounting and Finance Monash University- Australia, International Conference on , “The Unemployment Crisis in the Arab Countries”.

Mortensen D. and Pissarides C. (1997) “Technological Progress, Job Creation, and Job Destruction”, *Review Of Economic Dynamics* 1, 733.

Motley B. (1984) “How soon will the U.S. Reach Full Employment ? An Assesment Based On Okun’s Law”, *Economic Review*, No 3. , Federal Reserve Bank of San Francisco.

OECD (1986) “ Flexibility in The Labour Market, The Current Debate” , A Technical Report, Paris.

OECD (1999) “ Employment Protection Regulation and Labour Market Performance” , *Employment Outlook* , Chapter 2, Paris.

OECD (2004) “ Employment Protection Regulation and Labour Market Performance” , *Employment Outlook* , Chapter 2, Paris.

OECD (2006) “Jobs Strategy: Lessons from a decade’s experience’ , Paris

Panagopoulos Y. (2000) “Testing Hysteresis in a Phillips-type Aggregated Wage Equation : The Case of Greece” , *Spoudai Journal*, Vol. 50, No.3-4, pp. 56-73.

Panagopoulos Y. (2007) “A macroeconomic view of the Greek labour market”, Centre of Planning & Economic Research’s (K.E.I.E.) study: the Labour Market in Greece.

Pissarides C. (1985) “A short run Equilibrium Dynamics of Unemployment, Vacancies, Real Wages”, *The American Economic Review*, Vol. 75, No 4.

Prachowny M. (1993) “ Okun’s law: theoretical foundations and revised estimates”, *The Review of Economics and Statistics*, 75, 331–6

Rigas J., Theodosiou G., Rigas N., Blanas G., “The validity of the Okun’ s Law : An Empirical investigation for the Greek Economy”, *Journal of European Economy*, Vol 10, No 1

Rosen S. (1985) “ Implicit Contracts: A Survey” , *Journal of Economics Literature* Vol.23, No.3 , pp. 1144-1175.

Salop S. (1973) “Systematic Job Search and Unemployment” , *The Review of Economic Studies*, Vol. 40, No. 2 , pp. 191-201.

Sigeman T. (2009) “Insiders and Outsiders in the Labour Market Experiences of a Nordic Welfare State in Labour Law Perspective”, Stockholm Institute for Scandianvian Law.

Sogner L. (2001) “Okun’s law: does the Austrian unemployment–GDP relationship exhibit structural breaks?”, *Empirical Economics*, Vol. 26, pp. 553–564

Soegner L., and Stiassny A. (2002) “An analysis on the structural stability of Okun’s law-a cross-country study”, *Applied Economics*, 2002, 14, 1775-1787

Villaverde J., and Maza A. (2007) “Okun’s law in the Spanish regions”, *Economics Bulletin*, 18 (5), 1–11.

Tatoglu F. (2011) “ The long and Short Run Effects Between Unemployment And Economic Growth in Europe”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12 (1), 99-113

Villaverde J., and Maza A. (2009) “The robustness of Okun’s law in Spain, 1980-2004: Regional evidence, *Journal of Policy Modeling*, 31 (2), 289–297

Vougas D. (2003) “Unemployment in Greece” , *Journal of Policy Modelling*, 25, 107-112.

Weber E. (1995) “Cyclical Output, Cyclical Unemployment, and Okun’s Coefficient: A New Approach,” *Journal of Applied Econometrics*, vol. 10, No. 4, pp. 433–45

Yellen J. (1984) “Efficiency Wage Models of Unemployment” *The American Economic Review*, Vol. 74, No. 2, pp. 200-205.

Zonzilos N. (2000) “The Greek Phillips curve and alternative measures of the NAIRU”, Bank of Greece, *Economic Bulletin*, No 15

Ελληνόγλωσση

Αθανασίου Λ. (2006) Οι συλλογικές συμβάσεις και η λειτουργία της αγοράς εργασίας, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (Κ.Ε.Π.Ε), Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 11.

Αργεΐτης Γ., Δαφέρμος Γ και Νικολαΐδη Μ. (2011) *Κρίση δημοσίου χρέους στην Ελλάδα, Αίτια και Προοπτικές*, Επιστημονικές Εκθέσεις (Reports)/4, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, Παρατηρητήριο οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων.

Βάβουρας Ι. (2005) *Οικονομική Πολιτική*, Δεύτερη Έκδοση, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Gavroglou S. (2012) “ The Cost Of Labour In Greece Before And After The Memorandum”, Papers and Reports, National institute of labour and human resources.

Δεδουσόπουλος Α. (2000) *Η Κρίση Στην Αγορά Εργασίας, Ρύθμιση-Ευελιξίες-Απορρύθμιση, Θεωρίες της Ανεργίας*, τόμος πρώτος, Τυπωθήτω Δάρδανος, Αθήνα .

Δημουλάς Κ., και Μιχαλοπούλου Κ. (2008), Ενεργητικές Πολιτικές Απασχόλησης, Η Περίπτωση Των Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων στους Νομούς Άρτας, Θεσπρωτίας, Πρεβέζης, Λαρίσης και Φθιώτιδας, Ινστιτούτο Εργασίας –ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, Μελέτες 28, Αθήνα.

Δρεττάκης Μ. (2007) Τα αίτια της ανεργίας των πτυχιούχων ΑΕΙ-ΤΕΙ , Η οικονομική και εκπαιδευτική πολιτική, Ελευθεροτυπία , 10/5.

Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ (1996), Μερική Απασχόληση, *Ενημέρωση*, τεύχος 12.

Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2007) , Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση, Ετήσια Έκθεση , Αθήνα.

Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2011) , Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση, Ετήσια Έκθεση , Αθήνα.

Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2012) , Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση, Ετήσια Έκθεση , Αθήνα.

ΙΟΒΕ (2012), Η Ελληνική Οικονομία , Τριμηνιαία Έκθεση, Αρ. 70, Ιανουάριος

Ιωακείμογλου Η. (2011), Κόστος εργασίας, περιθώρια κέρδους και ανταγωνιστικότητα στην Ελλάδα 1995-2009, Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ/ ΑΔΕΔΥ, Αθήνα.

Ιωαννίδης (2005), “ Πολιτική απασχόλησης και καταπολέμησης της ανεργίας στην Ελλάδα την περίοδο 1981-2004 και ο ρόλος των κοινωνικών εταίρων”, Πρόταση διδακτορικής διατριβής.

Καμινιώτη Ο. (2003) *Δείκτες παρακολούθησης της Ευρωπαϊκής Πολιτικής απασχόλησης : απασχόληση και Ανεργία*, Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική- Πλήροφορική Α.Ε., Νο 4, Αθήνα.

Κανελλόπουλος Κ. (2004) Θέματα μακροοικονομικής πολιτικής, Κέντρο Προγραμματισμού Και Οικονομικών Ερευνών (Κ.Ε.Π.Ε), Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 7.

Κανελλόπουλος Κ. (2010) Αγορά Εργασίας, Κέντρο Προγραμματισμού Και Οικονομικών Ερευνών (Κ.Ε.Π.Ε.), Οικονομικές εξελίξεις, τεύχος 12.

Κανελλόπουλου Κ., Αθανασούλη Κ., Ευστρατόγλου Κ., Παναγόπουλου Γ., Παπακωνσταντίνου Π. και Προδρομίδη Π. (2011), Αγορά εργασίας : Εξελίξεις και αρχές πολιτικής, Κέντρο Προγραμματισμού Και Οικονομικών Ερευνών (Κ.Ε.Π.Ε.).

Καραμεσίνη Μ. (2004) *Βιομηχανική πολιτική και απασχόληση , Οικονομία και Πολιτική στη σύγχρονη Ελλάδα*, τόμος Β΄, Αθήνα.

Καραμεσίνη Μ. (2006) Σημειώσεις για το μάθημα, *Ανεργία Και Πολιτικές Απασχόλησης* , Πάντειο Πανεπιστήμιο , Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα.

- Κάτος Α. (2004) Οικονομετρία : Θεωρία και Εφαρμογές, Εκδόσεις Ζυγός, Θεσσαλονίκη.
- Κατσανέβας Θ. (1996) “Η εξέλιξη της απασχόλησης και των εργασιακών σχέσεων στην Ελλάδα από τη δεκαετία του 1970 έως σήμερα”, Discussion Papers, Kere, Athens , No 56.
- Κατσανέβας Θ. (1999) , Σύγχρονες πολιτικές καταπολέμησης της ανεργίας. (www.unipi.gr/katsanevas/arthra/articles/64.doc)
- Κατσανέβας Θ. (2001) *Οικονομική της Εργασίας και Εργασιακές Σχέσεις*, Εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα
- Κατσανέβας, Θ. (2002) *Επαγγέλματα του μέλλοντος και του παρελθόντος*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.
- Κατσέλη Λ., Μαγούλα Χ. (2002) *Μακροοικονομική Ανάλυση και Ελληνική Οικονομία* , Τυπωθύτω Δάρδανος , Αθήνα.
- Κατσορίδας Δ., και Λεχουρίτης Γ. (2010) Οι κοινωνικές και ψυχολογικές επιπτώσεις της ανεργίας, *Εγκέφαλος*, 47(4):181-188.
- Καψάλης Α. (2008), Αδήλωτη απασχόληση και νομιμοποίηση των μεταναστών, η πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής, Ινστιτούτο Εργασίας-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, Μελέτες 27, Αθήνα.
- Κικίλιας Η. , Χλέτσος Μ. (2002) *Το Σύστημα Κοινωνικής Προστασίας Από Την Ανεργία: Εμπειρίες, Διαστάσεις Και Πολιτικές*, ΙΝΕ, Εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη .
- Κικίλιας Η. (2007) Απασχόληση και ανεργία στην Ελλάδα 2000-2005: Οικονομική Ανάπτυξη και Κοινωνική αναδιάρθρωση, Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών .
- Κόλλιας Χ, Ναζάκης Χ, Χλέτσος Μ (2009) *Σύγχρονες Προσεγγίσεις της Ελληνικής Οικονομίας*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα..
- Λεχουρίτης Γ. (2012) “ Κοινωνικές και Ψυχολογικές Συνέπειες από την οικονομική κρίση ” , *Ενημέρωση*, τεύχος 193, Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ, Αθήνα.
- Mankiw G (2002) *Μακροοικονομική Θεωρία* , Τέταρτη Αναθεωρημένη Έκδοση, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- Μητράκος, Θ., και Νικολίτσα Δ. (2006), Η διάρκεια της ανεργίας στην Ελλάδα : εξελίξεις και χαρακτηριστικά, Οικονομικό Δελτίο Τράπεζα της Ελλάδας, τεύχος 27, Αθήνα.
- Μπάγκαβος Χ., Παπαδοπούλου Δ., Συμεωνάκη Μ. (2009), Μετανάστευση Και Παροχή Υπηρεσιών σε Μετανάστες στην Ελλάδα, Ινστιτούτο Εργασίας –ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, Μελέτες 29, Αθήνα.
- Μπαλφούσια Σ., Κανελλόπουλος Κ., Αθανασίου Ε., και Μπαλφούσιας Θ. (2004), Αγορά Εργασίας, Κέντρο Προγραμματισμού Και Οικονομικών Ερευνών (Κ.Ε.Π.Ε) , Οικονομικές εξελίξεις, τεύχος 5.

Μπαλφούσια Σ., Κανελλόπουλος Κ., Αθανασίου Ε., και Μπαλφούσιας Θ. (2004), Αγορά Εργασίας, Κέντρο Προγραμματισμού Και Οικονομικών Ερευνών (Κ.Ε.Π.Ε) , Οικονομικές εξελίξεις, τεύχος 6.

Μπήτρος Γ. (2004) Εκπαίδευση και Ανεργία , Το βήμα, 14/3, <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=157671>

NEWS (2012) Μόνιμη Ελληνική Αντιπροσωπία στον ΟΟΣΑ, τεύχος 3.

Παλυβός Θ., Χλέτσος, (2006) *Πολιτικές Απασχόλησης Και Ανεργία* , Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική- Πλήροφορική Α.Ε., Αθήνα.

Παλυβός Θ. , Χλέτσος Μ. (2006) *Η αγορά εργασίας στην Ελλάδα: Υποδείγματα και Προβλέψεις* , Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική- Πλήροφορική Α.Ε., Αθήνα.

Πανταζίδης Γ. (2002) *Μακροοικονομικές εξελίξεις και οικονομική πολιτική στην Ελλάδα , από την μεταπολίτευση μέχρι την ένταξη στην ΟΝΕ (1975-2000)*, Εκδόσεις κριτική επιστημονική βιβλιοθήκη, Αθήνα .

Παπασπύρου Θ. (2012), *Η βιωσιμότητα της οικονομικής και νομισματικής Ένωσης και οι προοπτικές των οικονομιών της περιφέρειας*, Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδος, τεύχος 36, Αθήνα.

Πετράκη Α , - Κώττη (1990) *Σύγχρονη Μακροοικονομική Θεωρία Και Πολιτική*, Εκδόσεις Σμπίλιας «το Οικονομικό», Αθήνα.

Πισσαρίδης Χ. (2011) *Η Αγορά Εργασίας στη Σύγχρονη Οικονομία: Θεωρία και Διδάγματα για την Οικονομική Πολιτική*, Ετήσια Σειρά Διαλέξεων.

Πουρναράκης Ε. (1980) *Μακροοικονομική Θεωρία Και Πολιτική* , Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Romer D. (2006) *Προχωρημένη Μακροοικονομική*, Τυπωθήτω Δάρδανος, Αθήνα.

Σαμπεθαί Ι. (2000), *Η ελληνική αγορά εργασίας : χαρακτηριστικά , προβλήματα και πολιτικές* , Οικονομικό Δελτίο Τράπεζα της Ελλάδος, τεύχος 16, Αθήνα.

Stiglitz J (1992) *Οικονομική του Δημόσιου Τομέα*, Εκδόσεις Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Τράπεζα της Ελλάδος (2006), *Η Ελληνική Οικονομία: Εξελίξεις Προοπτικές και Πολιτικές για τη διασφάλιση υψηλών ρυθμών ανάπτυξης, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2005* , Αθήνα.

Υπουργείο Οικονομίας Και Οικονομικών (2007) , *Εθνικό στρατηγικό πλαίσιο αναφοράς 2007-2013*, Αθήνα.

Χάλκος Γ. (2006) Οικονομετρία Θεωρία Και Πράξη : Οδηγίες χρήσης σε E-Views, Minitab, SPSS, & Excel, Εκδοτική Γκιούρδας Β, Αθήνα.

Χολέζας Ι. (2011), Εξελίξεις στην Αγορά εργασίας, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (Κ.Ε.Π.Ε) , Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 15.

Χολέζας Ι. (2012), Εξελίξεις στην Αγορά εργασίας, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (Κ.Ε.Π.Ε) , Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 18.

Χολέζας Ι. (2012), Εξελίξεις στην Αγορά εργασίας, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (Κ.Ε.Π.Ε) , Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 19.

Χαλιάσος Μ. (2013), *‘Μειώσεις μισθών και ανταγωνιστικότητα’*, Εφημερίδα Το Βήμα (<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=491483>)

Χρήστου Γ. (2002) Εισαγωγή στην Οικονομετρία, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.

Ιστοσελίδες

www.ilo.org

www.statistics.gr

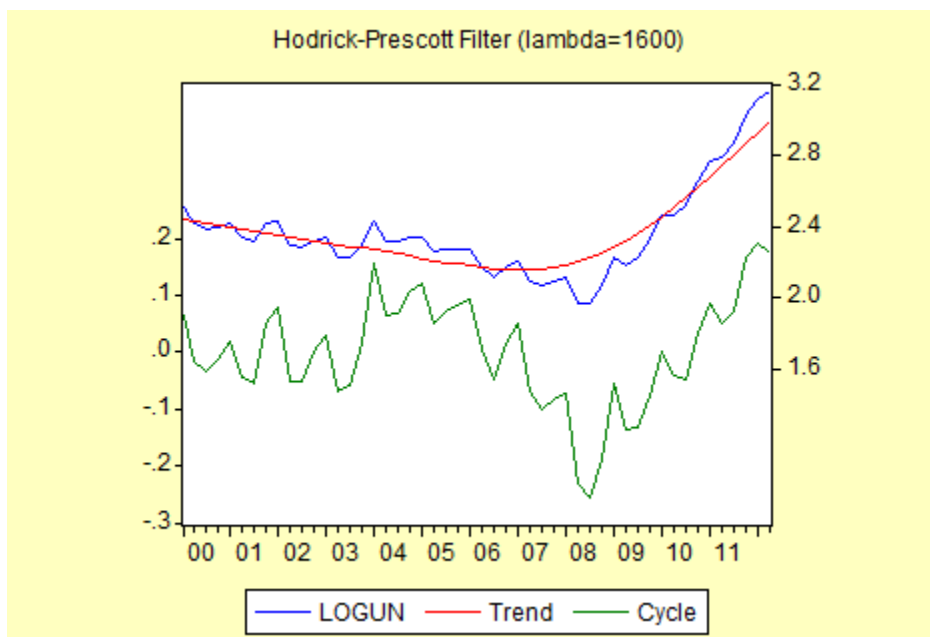
www.eurostat.gr

www.oecd.org

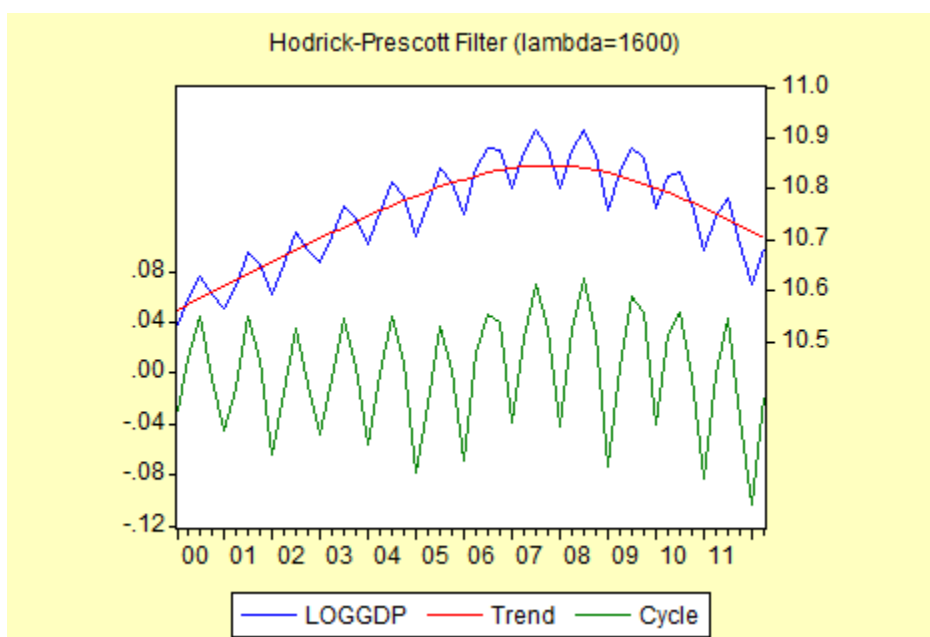
Παράρτημα

Απαλοιφή της τάσης (detrending method)

Γράφημα 1°

Γράφημα 2°

Έλεγχος στασιμότητας (Unit root test)

Πίνακας 1^{ος} : Επαυξημένος έλεγχος Dickey –Fuller (ADF) χωρίς τάση και σταθερό όρο για το λογάριθμο του κενού (gap) του ποσοστού ανεργίας .

Null Hypothesis: LOGGAPUN has a unit root

Exogenous: None

Lag Length: 4 (Automatic based on SIC, MAXLAG=10)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-2.375641	0.0185
Test critical values: 1% level	-2.617364	
5% level	-1.948313	
10% level	-1.612229	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Πίνακας 2^{ος} : Έλεγχος Phillips Perron χωρίς τάση και σταθερό όρο για το λογάριθμο του κενού (gap) του ποσοστού ανεργίας .

Null Hypothesis: LOGGAPUN has a unit root

Exogenous: None

Bandwidth: 7 (Newey-West using Bartlett kernel)

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-2.368147	0.0187
Test critical values: 1% level	-2.613010	
5% level	-1.947665	
10% level	-1.612573	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Πίνακας 3^{ος} : Επαυξημένος έλεγχος Dickey –Fuller (ADF) χωρίς τάση και σταθερό όρο για το λογάριθμο του κενού (gap) του πραγματικού ΑΕΠ.

Null Hypothesis: LOGGAPGDP has a unit root

Exogenous: None

Lag Length: 4 (Automatic based on SIC, MAXLAG=10)

	t-Statistic	Prob.*

Augmented Dickey-Fuller test statistic	-1.980227	0.0466
Test critical values:	1% level	-2.617364
	5% level	-1.948313
	10% level	-1.612229

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Πίνακας 4^{ος} : Έλεγχος Phillips Perron χωρίς τάση και σταθερό όρο για το λογάριθμο του κενού (gap) του πραγματικού ΑΕΠ .

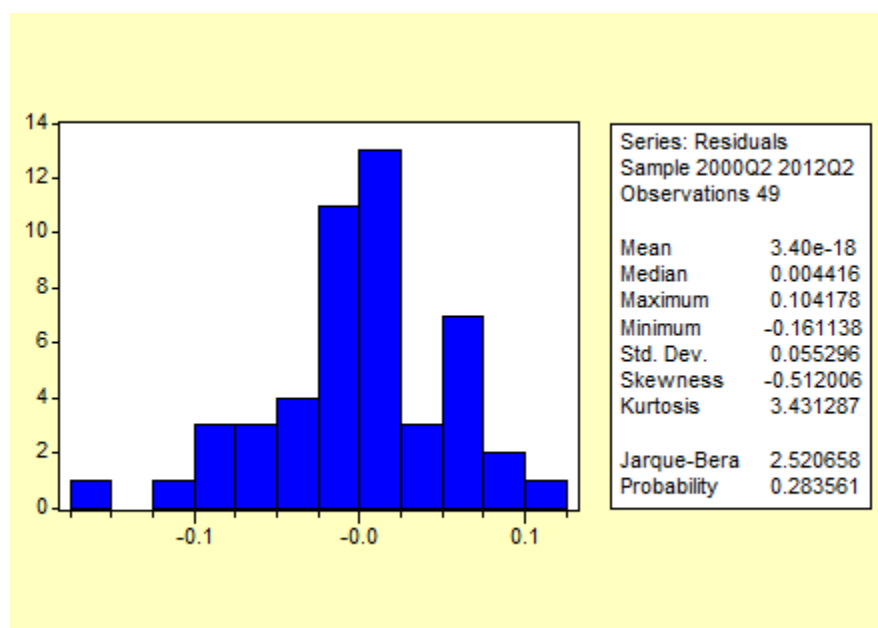
Null Hypothesis: LOGGAPGDP has a unit root
Exogenous: None
Bandwidth: 25 (Newey-West using Bartlett kernel)

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-6.708238	0.0000
Test critical values:	1% level	-2.613010
	5% level	-1.947665
	10% level	-1.612573

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Έλεγχος κανονικότητας

Γράφημα 3^ο

Έλεγχος αυτοσυσχέτισης

Πίνακας 5^{ος}

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	3.773708	Probability	0.030719
Obs*R-squared	7.174431	Probability	0.027675

Έλεγχος ετεροσκεδαστικότητας

Πίνακας 6^{ος}

White Heteroskedasticity Test:

F-statistic	0.990044	Probability	0.422966
Obs*R-squared	4.046037	Probability	0.399811

Πίνακας 7^{ος}

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey

F-statistic	0.273277	Prob. F(2,46)	0.7621
Obs*R-squared	0.575362	Prob. Chi-Square(2)	0.7500

Πίνακας 8^{ος}

Heteroskedasticity Test: Glejser

F-statistic	1.124771	Prob. F(2,46)	0.3335
Obs*R-squared	2.284532	Prob. Chi-Square(2)	0.3191

Έλεγχος σφάλματος εξειδίκευσης

Πίνακας 9^{ος}

Ramsey RESET Test:1

F-statistic	0.255960	Probability	0.615379
Log likelihood ratio	0.277922	Probability	0.598066

Έλεγχοι σταθερότητας

Πίνακας 10^{ος}

Chow Breakpoint Test: 2008Q1

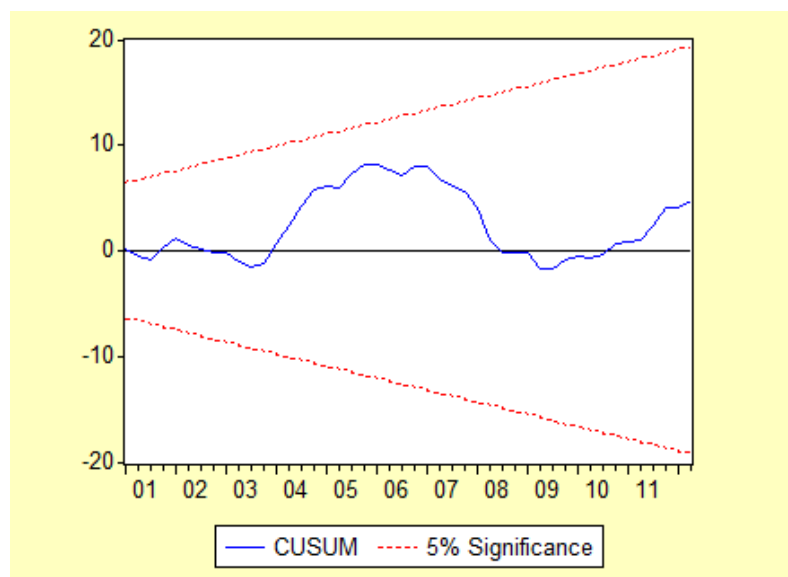
F-statistic	1.911696	Probability	0.141971
Log likelihood ratio	6.134762	Probability	0.105235

Πίνακας 11^{ος}

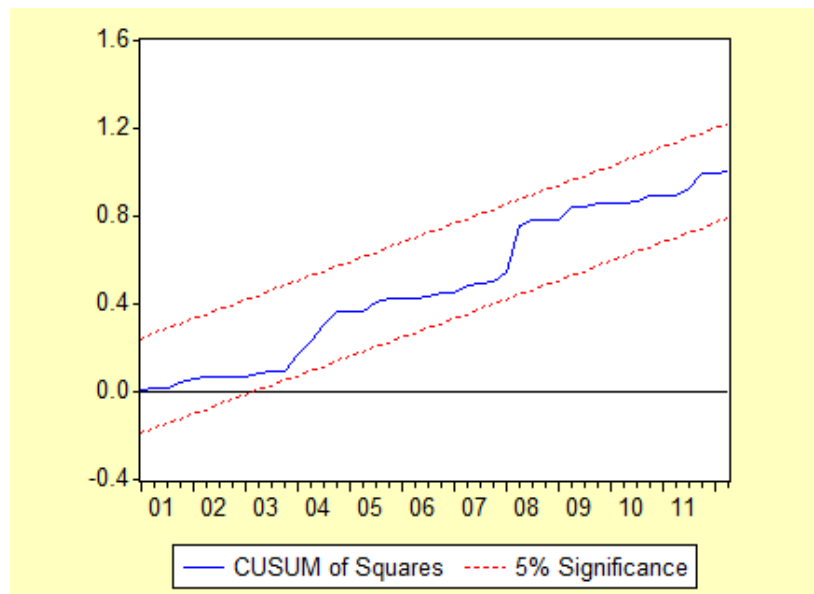
Chow Breakpoint Test: 2008Q2

F-statistic	1.447157	Probability	0.242342
Log likelihood ratio	4.713146	Probability	0.194048

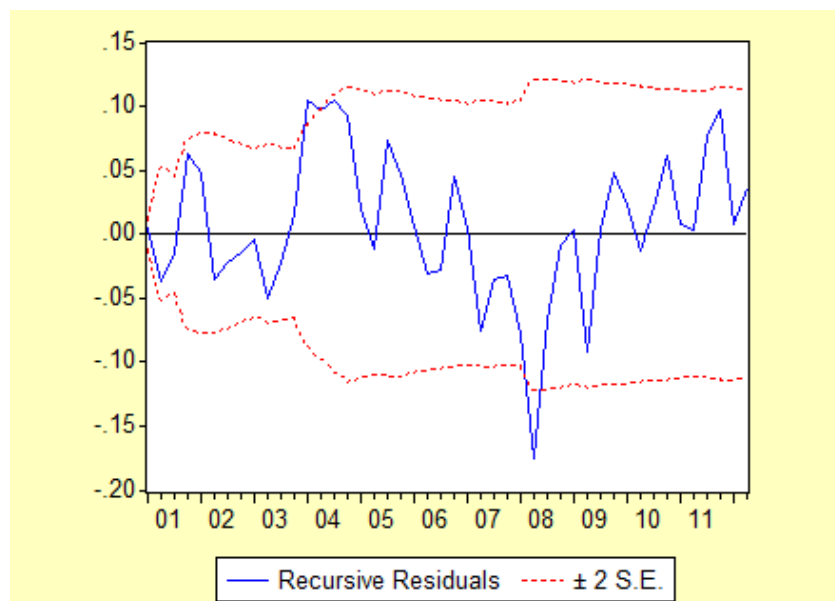
Γράφημα 4^ο

Γράφημα 5°

Γράφημα 6°

Πίνακας 12^{ος}

Dependent Variable: LOGGAPUN

Method: Least Squares

Date: 01/3/13 Time: 15:01

Sample (adjusted): 2000Q2 2012Q2

Included observations: 49 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.001368	0.008075	0.169396	0.8662
LOGGAPUN(-1)	0.642325	0.093646	6.859059	0.0000
LOGGAPGDP	-0.766339	0.201866	-3.796270	0.0004
R-squared	0.678664	Mean dependent var	-0.008345	
Adjusted R-squared	0.664693	S.D. dependent var	0.099547	
S.E. of regression	0.056485	Akaike info criterion	-2.850397	
Sum squared resid	0.146768	Schwarz criterion	-2.734572	
Log likelihood	73.83473	F-statistic	48.57611	
Durbin-Watson stat	1.761381	Prob(F-statistic)	0.000000	